

**Правни факултет
Универзитет УНИОН у Београду**

мр Зоран С. Голубовић

**ПОЛИЦИЈСКА РЕАКЦИЈА НА КРИВИЧНА ДЕЛА
ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ
-докторска дисертација-**

Ментори:

Проф. др Богољуб Милосављевић

Проф. др Слађана Јовановић

Београд, 2016.

САДРЖАЈ

УВОД	6
ГЛАВА 1: КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА БРАКА И ПОРОДИЦЕ	10
1. БРАК И ПОРОДИЦА	10
1.1. Појам брака и породице: тешкоће дефинисања.....	10
1.2. Патријархални и савремени брак и породица.....	13
1.3. Право на приватност – општи појам.....	15
1.4. Право на приватност и заштиту породичног живота – међународноправни оквир...18	
1.5. Право на приватност и заштиту породичног живота – нормативни оквири у Републици Србији.....	21
1.6. Посебна заштита права деце и жена	22
2. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ: ЗАКОНСКА ОБЕЛЕЖЈА, ЕТИОЛОГИЈА И РАСПРОСТРАЊЕНОСТ	27
2.1. Теорије о узроцима агресивности	27
2.2. Развој теоријских схватања о узроцима насилничког понашања	30
2.3. Кривична дела против брака и породице – законски описи и заступљеност према евиденцији МУП-а Републике Србије	33
2.3.1. Законски описи.....	33
2.3.2. Заступљеност према евиденцији МУП-а Републике Србије	37
2.4. Кривично дело насиље у породици у евиденцији МУП-а и правосуђа Републике Србије.....	41
2.5. Кривично дело насиље у породици у евиденцији центара за социјални рад.....	45
2.6. Насиље у породици према истраживањима организација цивилног друштва	47
2.7. Теорије о узроцима насиља у породици	53
3. ОДНОС КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ И ДРУГИХ ОБЛИКА ЗАШТИТЕ БРАКА И ПОРОДИЦЕ	57
3.1. Породичноправна заштита као примарни облик заштите	57

3.2.	Прекршајноправна заштита	60
3.3.	Кривичноправна заштита	62
3.3.1.	Кривичноправна заштита – основни проблеми остваривања.....	62
3.3.2.	Улога надлежних институција у остваривању кривичноправне заштите	65
4.	ДОМЕТИ И МОГУЋИ ПРАВЦИ УНАПРЕЂЕЊА КРИВИЧНОПРАВНЕ	
	ЗАШТИТЕ	69
4.1.	Подручја унапређења националног законодавног оквира и примене постојећих решења	69
4.2.	Унапређење мултисекторске сарадње	73
4.3.	Развој система и стандарда евидентирања и размене информација	74
	ГЛАВА 2: УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ЗАШТИТИ БРАКА И ПОРОДИЦЕ ..	78
1.	ПОЛИЦИЈА: ТРАДИЦИОНАЛНИ И САВРЕМЕНИ КОНЦЕПТ	78
1.1.	Традиционални концепт полиције	78
1.2.	Концепт полиције у заједници.....	80
1.3.	„Социјално-услужни“ концепт полиције	82
2.	РЕАКЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ НА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И	
	ПОРОДИЦЕ ПРЕМА ТЕОРИЈСКИМ И ЕМПИРИЈСКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА ...	85
2.1.	Реакција полиције у теоријско-емпиријским истраживањима (1960 - 1980).....	85
2.2.	Реакција полиције у теоријско-емпиријским истраживањима (1980 - 2000).....	86
2.3.	Реакција полиције у теоријско-емпиријским истраживањима (2000 - данас)	89
3.	ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ ПОЛИЦИЈСКЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ У ЗАШТИТИ	
	БРАКА И ПОРОДИЦЕ	92
3.1.	Проблеми полицијске интервенције – резултати страних истраживања	92
3.2.	Полицијски службеници као насилници	95
3.3.	Проблеми полицијске интервенције у заштити од насиља у породици.....	99
4.	САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ И МОГУЋИ ПРАВЦИ ПРОМЕНА	105
4.1.	Сарадња полиције и других институција – примери добре праксе	105

4.2. Реформа српске полиције – подстицај за унапређење108

**ГЛАВА 3: РЕАКЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ НА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ
БРАКА И ПОРОДИЦЕ У УПОРЕДНОМ И МЕЂУНАРОДНОМ
ПРАВУ110**

1. ДРЖАВЕ АНГЛОСАКСОНСКОГ ПРАВНОГ СИСТЕМА.....111

1.1. Заштита брака и породице и улога полиције у САД111

1.2. Заштита брака и породице и улога полиције у Канади.....116

1.3. Заштита брака и породице у улога полиције у Великој Британији119

2. ДРЖАВЕ ЕВРОПСКОГ КОНТИНЕНТАЛНОГ ПРАВНОГ СИСТЕМА123

2.1. Заштита брака и породице и улога полиције у Аустрији.....123

2.2. Заштита брака и породице и улога полиције у Немачкој127

2.3. Заштита брака и породице и улога полиције у Шведској.....129

2.4. Заштита брака и породице и улога полиције у Француској132

3. ДРЖАВЕ СА ПОДРУЧЈА БИВШЕ СФРЈ133

3.1. Заштита брака и породице и улога полиције у Хрватској133

3.2. Заштита брака и породице и улога полиције у Словенији136

3.3. Заштита брака и породице и улога полиције у БиХ.....138

3.3.1. Заштита брака и породице и улога полиције у Федерацији БиХ.....138

3.3.2. Заштита брака и породице и улога полиције у Републици Српској141

3.4. Заштита брака и породице и улога полиције у Црној Гори.....146

3.5. Заштита брака и породице и улога полиције у Македонији.....149

**4. МЕЂУНАРОДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ О РЕАКЦИЈИ ПОЛИЦИЈЕ НА
КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ.....152**

4.1. Полицијска овлашћења и одговорности у документима Уједињених нација154

4.2. Полицијска овлашћења и одговорности у документима Савета Европе159

4.3. Полицијска овлашћења и одговорности у документима Европске уније163

4.4. Остала међународна документа од значаја за рад полиције.....169

ГЛАВА 4: РЕАКЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ НА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	172
1. ПРАВНИ ОКВИР ПОЛИЦИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ НА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ	172
1.1. Полицијска реакција према законским актима.....	172
1.2. Полицијска реакција према протоколима који регулишу поступање у случајевима насиља у породици	177
2. НАЈЗАСТУПЉЕНИЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО У ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАТИСТИЦИ – НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ	188
2.1. Анализа тренда евидентираних кривичних дела насиља у породици	188
2.2. Анализа односа броја пријава, пријављених лица и предузетих мера	190
2.3. Анализа полне и старосне структуре пријављених лица	192
2.4. Анализа полне и старосне структуре жртава	194
2.5. Анализа места и времена извршења	196
2.6. Убиства у породици.....	201
3. ПОВЕЋАЊЕ ПОВЕРЕЊА У ПОЛИЦИЈУ И ПРОМЕНА ИМИЦА: ИЗАЗОВ ЗА ПОЛИЦИЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	205
4. ПРОБЛЕМИ У ПРАКСИ: РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	208
4.1. Приоритет у поступању: посебно осетљиве жртве и неопходна помоћ.....	214
4.2. Унапређење односа са жртвама и разумевања потреба жртава	218
4.3. Јачање свести о неопходној помоћи и подршци жртвама	224
ГЛАВА 5: ПРАВЦИ И МОГУЋНОСТИ УСАВРШАВАЊА ПОЛИЦИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ НА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ	233

1. УСКЛАЂИВАЊЕ ЗАКОНОДАВСТВА СА МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА	233
2. УНАПРЕЂИВАЊЕ СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ И ЕДУКАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА	241
3. ЈАЧАЊЕ ПРЕВЕНТИВНЕ УЛОГЕ ПОЛИЦИЈЕ И САРАДЊЕ СА ДРУГИМ ИНСТИТУЦИЈАМА	253
ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	260
ЛИТЕРАТУРА.....	267
ПРИЛОЗИ:	298

УВОД

Брак и породица представљају важна добра која се у савременом друштву штите на више начина. Универзална декларација о правима човека¹ истиче да породица има право на заштиту друштва и државе.

Устав Републике Србије (члан 66)² предвиђа да породица (али и мајка, самохрани родитељ и дете) ужива посебну заштиту у складу са законом.

Постоје различити друштвени механизми за заштиту породице, а у области права примарна заштита се пружа породичним правом, док је кривичноправна заштита супсидијарног карактера. Кривично право у овој области се користи крајње опрезно, само у случајевима када је кривичноправна заштита нужна, имајући у виду чињеницу да брак и породица, иако су од изузетног друштвеног значаја, спадају у веома осетљиву, приватну сферу појединца. Сагласно томе, кривичноправна интервенција се мора ограничити на оне случајеве у којима друге врсте заштите нису довољне.

Кривично право пружа заштиту члановима породице према којима се врше најгрубље повреде њихових основних права, као што је случај код насиља у породици или кршења породичних обавеза, а кад не постоје друге могућности за пружање заштите. Нарочиту заштиту уживају малолетна лица, а дела добијају тежи облик када се као учиниоци појављују они који би требало да брину о њима (родитељи или лица која врше родитељска права).

Основни задатак полиције је откривање кривичног дела и учиниоца, расветљавање кривичног дела, подношење кривичне пријаве и привођење извршиоца надлежним правосудним органима. Имајући у виду досадашњу праксу у поступању полиције, као и обавезу поштовања људских права, постоји потреба за наглашавањем релативно нове, до сада прилично занемарене, улоге полиције у вези са пружањем помоћи и подршке жртвама криминалитета, а нарочито кривичних дела из групе дела против брака и породице. С тим у вези, овај рад има за циљ преиспитивање досадашњих активности и искустава полиције, остварених резултата и уочених пропуста у расветљавању кривичних дела против брака и

¹ UN, *Universal Declaration on Human Rights*, GA/RES/217 (III), U.N. Doc A/810 at 71 (10 December 1948).

² Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/2006.

породице а нарочито однос полиције према жртвама ових дела, имајући у виду међународне и националне правне оквире.

Превенција кривичних дела против брака и породице за полицију представља велики изазов, али и прилику да се повећа поверење жртава (оштећених) у полицију и у кривичноправни систем, као и државу у целини. У реализацији тих циљева, нагласак је стављен на кривично дело насиља у породици, јер је оно најзаступљеније дело у групи кривичних дела против брака и породице у евиденцији Министарства унутрашњих послова Републике Србије (у даљем тексту МУП Републике Србије)³. Осим тога, поступање полиције у оваквим случајевима је било, и још увек јесте, предмет нарочите пажње у међународним, а од пре десетак година и у националним оквирима.

Разлог који оправдава посвећивање неупоредиво веће пажње насиљу у породици јесте и то што друга дела из ове групе кривичних дела у себи садрже неке елементе насиља у породици, или су често с овим делом у вези, па се закључци могу применити и на њих. Уколико држава не обезбеди да државни органи и сви други актери, који делују у име државе, штите жртве насиља у породици, подразумева се да се насиље у породици прећутно одобрава и поспешује.

Савременији погледи који подразумевају усвајање знања о појави, њеним узроцима, последицама и могућностима њеног ефикасног спречавања и сузбијања у стручној и општој јавности доводе до смањења „тамне бројке“ овог облика криминалитета. Тренд његовог раста који статистички подаци показују, може се објаснити ослобађањем жртава насиља од страха да пријаве насиље и њиховом заинтересованашћу за санкционисање насилника и/или заустављање насиља, а не већим бројем извршења. Полиција која се најчешће прва позива у помоћ може да пружи велики допринос очувању овог тренда. Међутим, без ефикасне реакције која је оријентисана на потребе жртава, а не само на прогон учиниоца, нема успешног друштвеног одговора на насиље.

Имајући у виду распрострањеност насиља у породици и секундарне виктимизације жртава, као и потребу за благовременом реакцијом, улога полиције у нашем друштву у превенцији ових појава није довољно истражена. Због тога се у овом раду представља актуелна ситуација и предлажу начини и подручја побољшања рада полиције. Наглашава се побољшање сарадње полиције и других институција, а нарочито сарадње полицијских

³ Табела број 1 и Табела број 2 (Глава 1).

службеника и жртава кривичних дела против брака и породице. Боља сарадња би допринела бољој организацији и поступању полиције у пружању помоћи жртвама насиља као и ефикаснијем, одговарајућем деловању на насилнике.

Предложена решења у овој дисертацији су резултат досадашњих теоријских и емпиријских истраживања, анализе постојећег правног оквира и његове усклађености са међународним стандардима, затим анализе статистичких података МУП-а Републике Србије о кривичном делу насиља у породици од 2002. до 2012. године, те анкете у којој су учествовали припадници полиције оба пола који се налазе на различитим радним позицијама.

Полиција се посматра као субјект у улози непосредног или посредног пружаоца одређених услуга, док су непосредни носиоци тих задатака полицијски службеници који врше позорничку и патролну делатност, као и поједине специјализоване службе у полицији. Без сарадње са другим институцијама које директно или индиректно могу допринети смањивању кривичних дела против брака и породице, улога полиције не може бити ефикасна, а тиме ни сам систем кривичноправне заштите у овој области.

Овај рад истиче примарни значај превентивне у односу на репресивну улогу полиције. То захтева и додељивање одговарајућих процесноправних овлашћења која би осигурала благовремену и ефикасну полицијску интервенцију. Таквом улогом полиција може допринети како бољој заштити породице, тако и подизању угледа Републике Србије у међународном окружењу.

Оправданост израде ове дисертације потврђује и то што је тема насиља у породици и одговора друштва и државе на овај проблем до сада истраживана претежно са кривичноправног и виктимолошког аспекта, а није темељно истражена реакција полиције и могућности њене промене у функцији боље заштите жртава.

Докторска дисертација је имала два циља од којих је први теоријски, а други практични:

- 1) да пружи научни допринос истраживању до сада недовољно истражене теме;
- 2) да послужи преиспитивању постојећих правних решења, као и преиспитивању места и улоге полиције у превенцији ових кривичних дела и заштити жртава, на основу чега би се омогућило формулисање препорука за најпогоднија решења *de lege ferenda*.

Основне хипотезе од којих се пошло у истраживању су следеће:

- 1) модерна, реформисана полиција Републике Србије може бити кључни актер у превенцији кривичних дела против брака и породице, а не само у њиховом расветљавању и доказивању.
- 2) своју улогу у превенцији, расветљавању и доказивању кривичних дела против брака и породице, полиција може остварити применом концепта „социјално-услужни“ рад полиције и сарадњом са домаћим и међународним организацијама које се баве заштитом људских права и слобода.
- 3) партнерство полиције са другим институцијама у области правосуђа, образовања, здравства, социјалне заштите, медија и других субјеката је основа превенције кривичних дела против брака и породице и заштите жртава.

Током истраживања коришћене су методе истраживања друштвених појава да би се провериле постављене хипотезе. Поред правно-догматског метода, коришћен је упоредно-правни метод и то на узорку држава које су изабране методом *core legislation*, тако да англосаксонски правни систем представљају САД, Канада и Велика Британија, континентални правни систем Аустрија, Немачка, Шведска и Француска, и државе из окружења, са подручја бивше СФРЈ.

Анкета, као једна од истраживачких техника, послужила је за утврђивање односа припадника полиције на подручју Републике Србије према кривичним делима против брака и породице, сопственој улози у превенцији и кривичном гоњењу дела, а нарочито према жртвама насиља у породици.

ГЛАВА 1: КРИВИЧНОПРАВНА ЗАШТИТА БРАКА И ПОРОДИЦЕ

1. БРАК И ПОРОДИЦА

1.1. Појам брака и породице: тешкоће дефинисања

Породица представља најприроднију и најстарију од свих заједница. Она је примарна друштвена група.

Амерички антрополог, Џорџ Мардок (*George Murdock*), дефинише породицу као друштвену групу коју карактерише заједничко пребивалиште, економска сарадња и репродукција. То укључује пунолетне особе оба пола, од којих најмање двоје одржавају друштвено прихватљив сексуални однос, и једно или више деце, сопствене или усвојене.⁴

Неки од аутора дефинишу породицу као основну друштвену заједницу која се уобичајено састоји од мужа и жене и њихове деце⁵, а према другима је породица, зависно од своје сопствене геометрије, променљива; има економску, политичку, социјалну и моралну улогу.⁶

У породичном праву, породица се посматра са становишта права и дужности чланова породице, што се може уочити из појмовног одређења породице у неколико одабраних дефиниција:

- Породица је скуп лица везаних браком или ванбрачном заједницом и сродством, између којих постоје законом утврђена права и дужности, чије непоштовање повлачи за собом одређене правне санкције.⁷
- Породица је скуп сродника који имају међусобна права и дужности који су утврђени законом.⁸
- Породица представља скуп лица која су везана браком и сродством.⁹

⁴ Murdock, G. P., 1949, *Social structure*, New York: The MacMillan Company, p. 1.

⁵ Bromley, P. M., 1981, *Family Law*, London: Butterworths, p. 1.

⁶ Colombet, C., 1985, *La famille*, Paris: Presses universitaires de France, p. 15.

⁷ Младеновић, М., 1981, *Породично право*, том први, Београд: Привредна штампа, стр. 46.

⁸ Ђуровић, Љ., 1988, *Породично право*, Београд: Научна књига, стр. 34.

⁹ Бакић, В., 1988, *Породично право*, Београд: Савремена администрација, стр. 35.

- Породица је животна заједница лица везаних браком и ванбрачном заједницом и сродством или само сродством а која имају међусобна права и обавезе.¹⁰
- Породица је заједница лица повезаних браком или ванбрачном везом, односно сродством, или животна заједница родитеља, деце и осталих блиских сродника између којих постоје права и дужности.¹¹

Може се закључити да није лако прецизно дефинисати породицу, односно суштински навести њена обележја.

Породичноправна заштита породице подразумева заштиту члана породице од насиља које врши други члан породице, те се у том смислу у Породичном закону Републике Србије (члан 197 став 3)¹² члановима породице сматрају: 1. супружници или бивши супружници; 2. деца, родитељи и остали крвни сродници, те лица у тазбинском или адоптивном сродству, односно лица која везује хранитељство; 3. лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству; 4. ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери; 5. лица која су међусобно била или су још увек у емотивној или сексуалној вези, односно која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Кривичноправна заштита не може обухватити породицу као јединствен објект заштите, нити може да на исти начин обухвати све чланове породице. Она се градира, полазећи од друштвених приоритета као што је заштита малолетних лица у породици и функција саме породице које могу бити угрожене кривичним делима.

Према Кривичном законик Републике Србије (члан 112 став 28)¹³, чланом породице сматрају се: супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник. Члановима породице сматрају се и браћа и сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству, као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

¹⁰ Комар, М., Кораћ, Р., Поњавић, З., 1996, *Породично право*, Београд: Номос, стр. 41.

¹¹ Бабић, И., 1999, *Породично право*, Београд: Службени гласник, стр. 30.

¹² Породични закон Републике Србије, „Службени гласник РС”, бр. 18/2005 и 72/2011. – др. закон и 6/2015.

¹³ Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 – испр., 107/2005 – испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014.

Може се закључити да Породични закон и Кривични законик неједнако одређују чланове породице, као и да је кривичноправно одређење рестриктивно и регресивно (јер фаворизује брачну породицу) и није у складу са међународноправним захтевима и препорукама у овој области.

И Законик о кривичном поступку (члану 94)¹⁴ има свој поглед на породичност и значај породичних веза, те је у ставу 1 овог члана од дужности сведочења ослобођено 1. лице са којим окривљени живи у браку, ванбрачној или другој трајној заједници живота; 2. сродник окривљеног по крви у правој линији, у побочној линији до трећег степена закључно, као и сродник по тазбини до другог степена закључно; 3. усвојеник и усвојитељ окривљеног. У члану 94 став 2 се предвиђа следеће: малолетно лице које, с обзиром на узраст и душевну развијеност, није способно да схвати значај права да је ослобођено од дужности сведочења, не може се испитати као сведок, осим ако то сам окривљени захтева.

Ово омогућава да уколико оштећено лице (жртва) искористи своје законско право – да не сведочи, утолико суд не може засновати своју одлуку на исказима полицијских службеника. Разлог томе је што су, примера ради, полицијски службеници дошли до чињеница које су битне за доношење одлуке у поступку пред судом тако што су узели исказ од оштећене (која је ослобођена дужности сведочења) и то ван кривичног поступка. Исказ жртве ван кривичног поступка као и белешке полицијских службеника о случају насиља у породици или других кривичних дела против брака и породице нису довољни за доношење пресуде, односно уколико се на њима темељи пресуда чини се повреда кривичног поступка.

У савременом праву ретке су дефиниције породице, јер је тешко правно одредити појам једне појаве која није статична и на коју утичу бројни чиниоци изван правног домена, те елементе на основу којих је могуће одредити универзалне карактеристике породице као својеврсне друштвене групе ваља потражити у социолошких дисциплина. Оно што се може издвојити као универзално јесу три карактеристике породице. Породица је заједница родитеља и деце која из те везе настају (или су усвојена). Друга карактеристика породице јесте то што је она примарна заједница у којој се развија личност детета. Трећа карактеристика подразумева да је породица таква заједница која обезбеђује психолошко-социјалну повезаност својих чланова. Повезујући ове карактеристике може се рећи да је

¹⁴ Законик о кривичном поступку Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014.

породица биолошко-социјална заједница која представља мост између биолошког света индивидуе и друштвеног света формираних личности.¹⁵

Породица, дакле, има више значајних функција како за појединца тако и друштво. Најзначајније функције породице су: брачна, репродуктивна, економска, васпитно-образовна, заштитна и психолошко-емотивна.¹⁶ Брачна функција породице подразумева емотивну везу, подршку и помоћ брачних другова. Репродуктивна функција породице има биолошку улогу и подразумева рађање деце. Економска функција породице је најчешће најзначајнија за функционисање и опстанак породице. Некада је преовладала потпуна зависности свих чланова породице од породичне производње, док се данас читава кроз самосталност чланова породице и њихову везаност за изворе стицања прихода изван породице. Породица има и своју заштитну функцију у смислу емотивне заштите, физичке заштите или помоћи болеснима, старима и немоћнима. Функција социјализације подразумева одгајање, васпитање, образовање, старање о усвајању норми, традиционалних правила, система вредности, стила и начина живота.

Током времена, у појмовном одређењу породице, евидентно је проширивање основне дефиниције породице која је посматрана као брачна заједница две одрасле особе различитог пола са једним дететом или више деце, сопствене или усвојене.

1.2. Патријархални и савремени брак и породица

Патријархална породица се заснива на ауторитету, односно на власти мужа/оца као старешине породице. Функционише на традиционалним односима и вредностима. Од мушкарца се очекује да својој породици обезбеди материјалну и физичку сигурност, а од жене да брине о домаћинству и деци. Сматра се недостојним уколико мушкарац испољава осећања; тиме не би сачувао свој ауторитет. Од деце се очекује да буду послушна и да уважавају старије. Када је реч о породичним вредностима, у патријархалној породици високо се цени породична традиција, одржавање лозе и очување заједништва.¹⁷

¹⁵ Голубовић, З., 1981, *Породица као људска заједница*, Загреб: Напријед, стр. 57.

¹⁶ Цвејић-Јанчић, О., 1995, *Породично право*, књига прва, Нови Сад: Правни факултет, стр. 51-56. Слично и: Шијаковић, И., 2008, *Социологија*, Бања Лука: Економски факултет, стр. 96.

¹⁷ Више у: Требјешанин, Ж., 1991, *Представа о детету у српској култури*, Београд: Српска књижевна задруга.

У савременим условима брак престаје бити нужна и неопходна веза две особе. Индивидуалност у браку и породици постаје све израженија. Мења се улога породице у подизању, васпитању, образовању и издржавању деце. Држава и систем њених институција преузимају ту улогу у случају нарушавања брачних и породичних односа. Еманципација жене и тренд родне равноправности су оснажили позицију жене како на тржишту рада, тако и у друштву и породици. У савременим условима је афирмисана савремена породица која почива на новој идеологији, моралу и праву који овој породици дају нову садржину.

Савремена породица се дефинише као животна заједница родитеља са децом коју издржавају. Други назив за савремену породицу овог типа је нуклеарна породица. За разлику од осталих појавних облика, заснива се на емоционалној основи, на љубави и трајном међусобном поштовању свих чланова.

Савремена породица се заснива на равноправном односу чланова породице, као и на узајамним правима и дужностима родитеља и деце. У савременој породици, чланови су оријентисани на неговање породичног угледа и одржавање тоpline породичног дома као и на друштвено напредовање. Ауторитет се не сматра привилегијом мужа/оца, већ се делегира према афинитетима и консензусу чланова породице.¹⁸

Поред савремене, односно нуклеарне породице, у модерном свету све је више ванбрачних заједница, непотпуних породица или хомосексуалних веза. Савремена алтернатива браку је кохабитација, односно живот у заједници без формалног склапања брака. Осим кохабитације, међу становништвом развијених држава Европе и Северне Америке присутна је форма заједничког живота која подразумева парове који не живе у заједничком домаћинству (LAT – *Living Apart Together*¹⁹). Неки парови се трајно одричу родитељства, али не и живота у браку. Други се не одричу родитељства, али не желе ступање у брак. Треба поменути и једнородитељске породице, чије је стварање потпомогнуто савременим техникама асистираних репродукције или је последица распада заједнице живота родитеља.

Због утицаја друштва на облик, структуру и функцију брака и породице, кроз историју се бележе различите карактеристике породице у односу на различите културе и

¹⁸ Више у: Милић, А., 2001, *Социологија породице*, Београд: Чигоја штампа.

¹⁹ Више у: Rogers, R., Norman H. (eds.), 1986, *The Nordic Family: Perspectives on Family Research*, Sweden: Uppsala University.

друштвене облике. Зато брак и породица имају историјску, социјалну и политичку димензију. Такође се налазе у многим психолошким, психо-патолошким, социо-девијантним, моралним и егзистенцијалним проблемима.²⁰

На функционисање породице утичу економска и политичка криза друштва, промена традиционалних моралних норми, социјални проблеми, корупција и неприлагођеност новим друштвено-политичким, економским и својинским условима. Због свих наведених утицаја долази до поремећаја брачних и породичних односа, али и незадовољства појединца који се најчешће завршавају случајевима насиља или злостављања неког од чланова породице.

У условима поремећених брачних и породичних односа често су најугроженији жене и деца који би требало да се најсигурније осећају у оквиру своје породице. Посебна тема су и различити облици насиља над старим лицима, чак и у ситуацијама када други чланови на неки начин од њих зависе (живе у њиховом стану, од њихове пензије и сл.). Поред насиља над старим лицима, и занемаривање је велики проблем. С тим у вези, кривично дело кршење породичних обавеза је прекривено „тамном бројком“, најчешће због тога што стари неће, или не могу да пријаве своје најближе, као и због тога што је систем социјалних служби неефикасан.

У савременим условима породица је све мање „здрава“²¹. Заштита брака и породице, и приватности чланова породице су постали још актуелније теме у савременој теорији и пракси.

1.3. Право на приватност – општи појам

Право на приватност, односно право на поштовање приватног живота обухвата и право појединца на поштовање и заштиту породичног живота. У савременим условима, а под утицајем информационих и комуникационих технологија, нарочито глобалних друштвених мрежа и модерног начина живота, појединац свесно више излаже своју приватност јавности него раније. Али, када су у питању породични односи, а у контексту

²⁰ Голднер-Вуков, М., 1988, *Породица у кризи*, Београд-Загреб: Медицинска књига, стр. 169.

²¹ Хипотетички, здрава породица била би она чији чланови не испољавају актуелно или хронично неки психопатолошки поремећај. Пејовић, М., 1997, *Породица и психопатологија*, Београд: Савремена администрација, стр. 25.

заштите од насиља у породици, већина и даље сматра да су породица и породични односи њихова лична и приватна ствар и да нико са стране не треба да се меша. Под утицајем оваквих ставова, полицијски службеници неретко третирају случајеве поремећених породичних односа (насиља у породици) као породичну свађу, бојећи се да ће повредити право на приватност својим интервенцијом. У пракси није лако проценити где је граница до које се не треба мешати у породични живот и приватност, а теорија није пружила прецизну и јединствену дефиницију права на приватност.²²

Оно што је универзално прихваћено је да је право на приватност (енглески: *Right to privacy*, француски: *Droit au respect de la vie privée et familiale*, немачки: *Recht auf Privatheit*) основно људско право, грађанско право, међународно и уставом загарантовано право.

Једно од најранијих тумачења права на приватност потиче из деветнаестог века и гласи: право на приватност је право човека да буде остављен на миру (*right to be left alone*).²³ Слично томе, под правом на приватност се подразумева скуп правила којима се појединцу обезбеђује унутрашњи мир и вођење живота по слободном избору.²⁴ Приватност се дефинише и као захтев појединца, групе или институције којим они одређују шта, колико, када и како може бити саопштено другима о њима самима.²⁵ Приватност се одређује и као подручје (простор) које никада не би требало да буде нападнуто.²⁶ Као лично право, право на приватност је неутуђиво право сваког појединца и не може се пренети на другог појединца или институцију. Оно је заштићено инструментима грађанског права.

За остваривање права на приватност неопходно је да су детерминисане радње/активности којима се нарушава приватност појединца. Већ половином прошлог века Просер (*Prosser*) је установио четири групе деликата који повређују право на приватност. То су: (1) повређивање туђе интима као што је незаконит упад у туђи дом, прислушкивање, неовлашћено остваривање увида у личне податке и др.; (2) јавно разглашавање података из приватног живота појединца путем масовних медија; (3) стварање лажне слике о једном

²² Постоје тешкоће у вези са уобличавањем једне прецизне правне дефиниције приватности: Димитријевић, П., 2011, Правна регулација електронске комуникације и право на приватност, 199-211, стр. 202, у: Марковић, Г. (ур.), *Начела и вредности правног система – норма и пракса*, Источно Сарајево: Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву.

²³ Творац овог термина је амерички судија Луј Брандајс (*Louis Brandeis*). Више у: Garrett, B., 2001, *The Right to Privacy*, New York: The Rosen Publishing Group, p. 17.

²⁴ Посматрање приватности са становишта функционалистичке теорије. Више у: Westin, A., 1967, *Privacy and Freedom*, New York: Atheneum.

²⁵ Westin, A., 2003, Social and Political dimensions of Privacy, *Journal of Social*, 59(2), 431-453, p. 431.

²⁶ Gavison, R. E., 1980, Privacy and the Limits of Law, *The Yale Law Journal*, 89(3), 421-471, p. 426.

лицу у јавности и (4) искоришћавање атрибута човекове личности у комерцијалне сврхе као што су на пример име или лик који се неовлашћено користе у рекламама и сл.²⁷

Америчке судије Ворен (*Warren*) и Брандајс (*Brandeis*)²⁸ су били међу првима који су допринели да право на приватност постане уставом загарантовано право. Инсистирали су да се установе правни лекови којим би се детерминисала и штитила граница између јавног и приватног живота појединца.

Право на приватност је међународно признато право и основно људско право које треба да је универзално (једнако широм света). Практично, његова универзалност на глобалном нивоу је мање могућа.

Рентелн (*Renteln*) је покушао да помири концепт универзалности (теорију универзализма) и концепт културног/етичког релативизма (теорију релативизма). Рентел указује да различите културе на глобалном нивоу чине дискутабилним универзалност људских права.²⁹ Да би основна људска права била заштићена широм света глобално друштво мора да успостави равнотежу између поштовања културних норми и осигурања основних слобода које су доступне свим грађанима света.

Право на приватност припада категорији права која су дубоко утемељена у филозофију људских права, па се већина аутора најчешће фокусира на анализу међународних докумената којим се штите људска права. У литератури се сусрећемо са одређењем концепта приватности са становишта филозофије и права, а заштите приватности са становишта политике и права.³⁰

У савременим условима, а нарочито као последица развоја информационо-комуникационих технологија и компјутерске технике, питање заштите приватности је још више актуелизовано. У већина савремених научних радова аутори се баве заштитом приватности у условима дигитализације.

²⁷ Утврђено на основу америчке судске праксе. Више у: Prosser, W. L., 1964, *Handbook of the Law on Torts*, St. Paul, West Pub. Co.

²⁸ Крај деветнаестог века. Према: Warren, S. D., Brandeis, L. D., 1890, *The Right to Privacy*, *Harvard Law Review*, (4)5, http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/articles/privacy/Privacy_brand_warr2.html (25. 9. 2015.).

²⁹ Радикални релативизам као ни радикални универзализам нису добри. Неопходно их је помирити тако што ће се прихватити универзалне норме и уважити у одређеној мери утицај културе. Renteln, A. D., 2013, *International human rights, Universalism versus Relativism*, USA: Sage.

³⁰ Више у: Zimmer, M., 2015, *Privacy Law and Policy*, pp. 1-11, in: Mansel, R (ed.), *The International Encyclopedia of Digital Communication and Society*, Wiley-Blackwell.

1.4. Право на приватност и заштиту породичног живота – међународноправни оквир

Уједињене нације (у даљем тексту УН) су дефинисале садржај основних људских права у Универзалној декларацији о људским правима. Из члана 12 ове декларације се назире да је право појединца на приватност пасивно а обавеза државе потписнице у заштити тог права делимично активна. Ово подразумева да се држава обавезује да неће задирати у приватност појединца, али ће одговарајућим нормативним оквиром спречити свим актерима угрожавање његове приватности. Ова декларација не предвиђа могућност утужења повређеног права на приватност, већ само обавезу држава потписница на испуњавање одредаба и реаговање других држава у случају неиспуњења обавеза.

Најшира заштита људских права је обезбеђена Међународним пактом о грађанским и политичким правима са факултативним протоколима и Међународним пактом о економским, социјалним и културним правима које је наша земља ратификовала 1971. године.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима прописује право на заштиту приватног живота, породице, стана и преписке (члан 17), право на заштиту породице (члан 23), право детета на заштиту (члан 24), право свих лица без дискриминације на подједнаку заштиту закона (члан 26).³¹

Према члану 17 овог пакта дозвољено је мешање у приватни живот само у случајевима у којима се штити интерес целог друштва.

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (члан 10)³² гарантује право на заштиту мајке, детета и породице.

Најзначајнији документ на регионалном нивоу у области заштите људских права је Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода³³. У члану 8 ове

³¹ Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 7/1971.

³² Закон о ратификацији Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 7/1971.

³³ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, бр. 9/2003, 5/2005, 7/2005-исправка, „Службени лист РС“ – Међународни уговори“, број 12/2010.

конвенције прокламује се право на поштовање приватног и породичног живота. Ово право допуњују правне гаранције закључења брака и заснивања породице из члана 12.

Право на приватност у овој конвенцији је активно, што подразумева да појединац може утужити онога ко му повређује право на приватност.

Европски суд за људска права је кроз веома богату праксу примене члана 8 ове конвенције развио своје тумачење појма породични живот и то у два посебна сегмента: (1) у односу између брачних и ванбрачних партнера; (2) у односу између родитеља и деце, односно између других лица која чине породицу или се налазе у породичним везама.³⁴

Право на породични живот увек у основи обухвата право чланова породице да живе заједно и развијају међусобне односе. У пракси Европског суда за људска права, поводом тумачења права на поштовање породичног живота, одлучује се о појму породице³⁵ имајући у виду *de facto* ситуацију у сваком поједином случају. Заједнички живот није услов породичног живота. Породични живот постоји несумњиво и међу члановима породице који живе одвојено. Појам породичног живота обухвата лица која живе у браку, али и остале породичне везе у којима партнери живе заједно ван брака³⁶ и везе у којој нема ванбрачног заједничког живота (партнери не живе заједно, али имају заједничку децу)³⁷. Заштићена сфера породичног живота простире се и на ванбрачни однос једног лица које се већ налази у формалном браку³⁸.

У заштити приватности, права на живот и заштити породице од насиља потребно је ослонити се на праксу Европског суда за људска права. Пресуде Европског суда за људска

³⁴ Гајин, С., 2012, *Људска права - Правно системски оквир*, Београд: Правни факултет Универзитета Унион у Београду, стр. 72.

³⁵ У пракси Европског суда за људска права, члановима породице се сматрају: супружници, ванбрачни партнери, деца и родитељи; браћа и сестре; деде/баке и унуци; одрасле особе и њихови родитељи односно други сродници. Драшкић, М., (2006), Усклађеност домаћег права са стандардима Европског суда за људска права у односу на члан 8 Европске конвенције, 64-111, стр. 69, у: Лилић, С. (рук. пројекта), *Правни капацитет Србије за европске интеграције*, Београд: Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду и Доситеј.

³⁶ EctHR, *Keegan v. Ireland*, No 16969/90, Judgment of 26 May 1994.

³⁷ EctHR, *Kroon and Others v. the Netherlands*, No 18535/91, Judgment of 27 October 1994.

³⁸ EctHR, *Johnston and Others v. Ireland*, No 9697/82, Judgment of 18 December 1986.

права у случајевима *E.S. and Others v. Slovakia*³⁹ и *A. v. Croatia*⁴⁰ се заснивају на повреди члана 8 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у контексту насиља у породици – повреди права на поштовање приватног и породичног живота.

Ако држава не примени принцип дужне пажње у спречавању, истраживању и кажњавању насиља у породици, може повредити и чланове 2 и 3 конвенције, на шта указује случај *Opuz v Turkey*.⁴¹

Случај „Опуз против Турске“⁴² показује сличност правних и чињеничних околности са случајевима породичног насиља у Републици Србији. Европски суд за људска права је у овом случају донео пресуду којом је утврдио да постоји одговорност државе (Турске) због непредузимања одговарајућих радњи и мера од стране надлежних државних органа принуде да спрече насиље у породици. Међународна пракса сугерише да се кривично гоњење учинилаца насиља у породици врши и у случају када жртва насиља не жели кривично

³⁹ Словачка влада није исцрпела све правне лекове како би заштитила мајку и троје децу (подносиоце представке) од бившег мужа/оца. Домаћи суд је одбио њихов захтев да удаљи мужа/оца – насилника из стана, образлажући ту одлуку ризиком кршења његовог права на имовину. Мајка и деца су биле принуђене да напусте стан, па чак и место становања. Европски суд је утврдио да је држава прекршила члан 3 (забрана мучења, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања) и члан 8 Конвенције (право на приватни и породични живот) тиме што домаћи суд није применио заштитну меру удаљења насилника из стана. ЕctHR, *E.S. and Others v. Slovakia*, No. 8227/04, Judgment of 15 December 2009, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a32ae> (24. 4. 2016.).

⁴⁰ Подносиатељка представке је живела одвојено са дететом кријући се од свог мужа који их је физички и ментално злостављао дуже време и у више наврата (између 2004. и 2009. године седам пута). Претње, са којима је наставио, је упућивао како њима тако и полицијским службеницима. Потом је утврђено да има менталне здравствене проблеме. Једном је изречена је затворска казна коју није одслужио јер нису били расположиви капацитети. Потом је изречена мера обавезног психијатријског лечења која је прекршена, јер је пронашао супругу и дете и наставио са насиљем. Тада је ухапшен. Европски суд за људска права је утврдио повреду члана 8 Европске конвенције јер је хрватска држава пропустила да предузме адекватне мере за заштиту жена од насилног партнера. ЕctHR, *A v Croatia*, No. 55164/08, Judgment of 14 October 2010, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016805a320f> (24. 4. 2016.).

⁴¹ ЕctHR, *Opuz v Turkey*, No. 33401/02, Judgment of 9 June 2009.

⁴² Подносиатељка представке је навела да турске власти нису заштитиле право на живот њене мајке. Чињеница да турско законодавство не предвиђа заштиту жена од породичног насиља представља повреду члана 14. Суд је утврдио да је дошло до повреде члана 14, при чему је за доказе узео извештаје две невладине организације које држава није оспорила. Из тих извештаја Суд је извео закључак да власти толеришу породично насиље и да правни лекови на које указује држава нису делотворни и самим тим да је подносиатељка доказала како су жртве у породици махом жене и како пасивност државе Турске ствара климу погодну за породично насиље. Важност ове пресуде се огледа у чињеници да је Суд утврдио да је прекршена забрана дискриминације на основу родне припадности. Суд се у свом резонувању позвао на мишљење Комитета УН за уклањање свих облика дискриминације жена, заузевши став да држава тиме што не пружа заштиту од породичног насиља, крши њихово право на једнакост пред законом. *Opuz v. Turkey*, (Application no. 33401/02), <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/opuz%20v%20turkey%20case%20summary%20erl%20edit.pdf> (24. 4. 2016.).

гоњење учиниоца или одустане од поднете кривичне пријаве. У случају „Опуз против Турске“, истрага је три пута обустављана због повлачења тужбе од стране супруге учиниоца насиља над њеном мајком, а два пута због недостатка доказа. Утврђени су пропусти и на страни полиције, а на само тужилаштва.

Европски суд, приликом разматрања представки поднетих због кршења члана 8 Европске конвенција за заштиту људских права и основних слобода прво утврђује да ли је уопште дошло до мешања државе у наведено право, а потом, да ли је то мешање било оправдано. Овлашћења полиције морају бити ограничена како би се избегло мешање у многе аспекте приватног и породичног живота, дома и преписке. Свако мешање мора бити оправдано – мора тежити легитимном циљу као што је спречавање криминала и заштита права других.

1.5. Право на приватност и заштиту породичног живота – нормативни оквири у Републици Србији

Устав Републике Србије гарантује право на достојанство и слободан развој личности (члан 23), право на тајност писања и других средстава општења (члан 41), заштиту података о личности (члан 42).⁴³ У Уставу Републике Србије у поглављу о људским и мањинским правима нема посебно дефинисаног права на приватности смислу члана 8 Европске конвенција за заштиту људских права и основних слобода.

Приликом тумачења одредби о људским правима (члан 18 став 3 Устава Републике Србије⁴⁴) морају се узети у обзир ставови међународних тела за заштиту људских права (нпр. Европског суда за људска права).⁴⁵

Када је реч о уставноправном оквиру, цео корпус уставних права говори о браку и породици: Право на закључење брака и равноправност супружника (члан 62), Слобода одлучивања о рађању (члан 63), Права детета (члан 64), Права и дужности родитеља (члан 65) и Посебна заштита породице, мајке, самохраног родитеља и детета (члан 66). Сва ова

⁴³ Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/2006.

⁴⁴ „Одредбе о људским и мањинским правима тумаче се у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важечим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење“.

⁴⁵ Више у: Петровић, В. (ур.), 2013, *Људска права у Србији*, Београд: Београдски центар за људска права.

права се остварују у складу са законом. Такође, начин остваривања заштите ових права је препуштен законодавцу, а законодавац је то учинио управо доношењем посебних закона.

Породично законодавство најисцрпније регулише односе у породици. Његове норме треба да одговарају захтевима савремене науке и друштвеној стварности. Задатак породичног права је да штити породицу и да обезбеди правилно развијање односа међу њеним члановима. Здрава и усклађена породица омогућава несметан развој појединца и представља чврсту основу за правилан развој друштва.

Породичним законом Републике Србије се уређују: брак и односи у браку, односи у ванбрачној заједници, односи детета и родитеља, усвојење, хранитељство, старатељство, издржавање, имовински односи у породици, заштита од насиља у породици, поступци у вези са породичним односима и лично име (члан 1). Породица ужива посебну заштиту државе. Свако има право на поштовање свог породичног живота (члан 2).

Српским судовима остаје да се у дефинисању породице и заштити од насиља у породици ослањају на праксу Европског суда за људска права. Врло је могуће да се слични поступци и пресуде Европског суда за људска права очекују и у случајевима против Србије када је у питању њена одговорност у заштити од насиља у породици. Разлика у односу на законодавства других земаља које имају посебну заштиту од насиља у породици а које су се нашле пред Европским судом за људска права и Србије је што у Републици Србији нема посебне заштите од насиља у породици.

У Републици Србији, одговорност за обезбеђење и ефективно спровођење одговарајућег правног оквира за борбу против насиља у породици је на свим институцијама задуженим да поступају у случајевима насиља у породици, а посебна брига се налази у надлежности Координационог тела за родну равноправност.⁴⁶

1.6. Посебна заштита права деце и жена

Декларацијом о правима детета УН⁴⁷ је потврђено да су детету, с обзиром на његову физичку и менталну незрелост, потребни посебна заштита и брига, укључујући одговарајућу правну заштиту пре и после рођења.

⁴⁶ Влада Републике Србије је основала 30. октобра 2014. године Координационо тело за родну равноправност.

⁴⁷ UN, *Declaration of the Rights of the Child*, Adopted by UN General Assembly Resolution 1386 (XIV) (10 December 1959).

Конвенција УН о правима детета⁴⁸ садржи универзалне стандарде који се морају гарантовати сваком детету.⁴⁹ Она представља први документ у којем се детету приступа као субјекту с правима, а не само као особи која треба посебну заштиту.⁵⁰ Сви облици насиља, злостављања, злоупотреба или занемаривања којима се угрожава или нарушава физички, психички или полни интегритет детета представљају повреду једног од основних људских права које је у овој конвенцији подигнуто на ниво принципа, а то је право на живот, опстанак и развој.

Према овој конвенцији детету је гарантовано право на приватност, породицу, дом или преписку, част и углед (члан 16). Забринутост у вези са улогом родитеља је превазиђена чланом 5, који налаже поштовање родитеља и старатеља који упућује дете у остваривање његових/њених права, на начин који је у складу са развојем детета.⁵¹

Права детета су постала значајно подручје истраживања и проучавања током протеклих деценија.⁵² Томе је углавном допринело усвајање ове конвенције, тако да су научни радови о правима детета готово незамисливи без узимања у обзир ове конвенције⁵³.

⁴⁸ Усвојена од стране Генералне скупштине УН 20. јануара 1989. године. Закон о ратификацији Конвенције УН о правима детета, „Службени лист СФРЈ – додаток: Међународни уговори”, број 15/90 и „Службени лист СРЈ – додаток: Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/97.

⁴⁹ Према Конвенцији УН о правима детета, дете је свака особа млађа од 18 година, а права се односе на сву децу независно од расе, боје коже, пола, језика, вере, националног, етничког или друштвеног порекла и слично.

⁵⁰ Чланом 19 Конвенције УН о правима детета прописано је право детета на заштиту од физичког и менталног насиља, злоупотребе и занемаривања; чланом 39 право на заштиту детета од свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања; чланом 35 заштита деце од отмице и трговине; чланом 36 заштита деце од свих других облика искоришћавања; чланом 37 заштита деце од нехуманих и понижавајућих поступака и кажњавања. Чланом 39 Конвенције УН о правима детета одређена је обавеза државе да обезбеди мере подршке за физички и психички опоравак детета – жртве насиља и његову социјалну реинтеграцију.

⁵¹ Detrick, Sh., 1999, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Martinus Nijhoff Publishers, p. 258.

⁵² Анализом релевантне литературе о правима детета утврђене су три доминантне теме. То су: (1) аутономија и право деце на учешће као нова норма у политици и пракси дечјих права; (2) права детета и родитеља; (3) глобална индустрија права детета (*the global children's rights industry*). Према: Reynaert, D., Bouverne-de-Bie, M., Vandeveld, S., 2009, *A Review of Children's Rights Literature Since the Adoption of the United Nations Convention on the Rights of the Child*, *Childhood*, 16(4), 518-534, p. 529.

⁵³ Овим се доводи у питање примена одредаба ове конвенције у остваривању права детета у различитим окружењима (политичким, економским, друштвеним, културним и др.) и различитим степенима развоја самог детета: (1) Према Вудхеду (*Woodhead*), потребно је поћи од идентификације основних карактеристика развоја детета које су универзалне – заједничке за сву децу, а потом идентификовати основне физичке, емоционалне и психолошке потребе деце које морају да се задовоље. Оно што је још важније је да начин задовољавања тих потреба зависи од културног, друштвеног али и политичког контекста. Више у: Woodhead, M., 1999, *Reconstructing Developmental Psychology – Some First steps*, *Children & Society*, 13(1), pp. 3-19; (2) У дефинисању „детинства“ нису узети у обзир различити услови живота, социјални, економски и историјски контексти у којима деца одрастају, различитост међу децом услед различитог узраста као ни животна доб у

Већина дискусија се своди на размимоилажење одредаба ове конвенције и дечијих права у пракси. Тако, на пример, Пупавац у свом раду анализира однос психо-социјалних програма за рехабилитацију жртава деце (члан 39 ове конвенције) и операционализације права детета коју прати развој ових програма. Она долази до закључка да међународна права детета институционализују неравноправан међународни систем права детета.⁵⁴

Као последица повећане индивидуализације у друштву, деца су постала „видљива“ у породици, што је довело до конфликтних односа између родитеља и њихове деце. Овај феномен је изродио социјалне институције (и систем нових социјалних услуга) као „адвокате“ најбољег интереса детета. Права детета постају носилац новог покрета заштите деце заснованог на контроли родитељства⁵⁵ што има смисла када је у питању заштита деце од насиља у породици.

Мере заштите детета су предвиђене у Конвенцији Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања коју је наша земља ратификовала 2010. године⁵⁶, и то: опште мере за заштиту жртава и сведока које се односе и на фазу пре покретања кривичног поступка и на све фазе до окончања (члан 31).

Ратификовањем ових конвенције, наша земља се определила за поштовање и осигурање права детета као и на заштиту Уставом загарантованог права. Заштита детета је и посебно начело породичног законодавства.

Мере процесне заштите малолетних лица – сведока/оштећених прописане су у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (трећи део)⁵⁷.

У Републици Србији су донети Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања⁵⁸ и посебни протоколи⁵⁹. Ови протоколи подржавају успостављање

којој права детета треба да се остварују. Више у: Leonard, M., 2004, Children's Views on Children's Right to Work: Reflections from Belfast, *Childhood* 11(1), pp. 45-61.

⁵⁴ Pupavac, V., 2001, Misanthropy without Borders: The International Children's Rights Regime, *Disasters*, 25(2), 95-112, p. 95.

⁵⁵ Reynaert, D., Bouverne-de-Bie, M., Vandeveld, S., 2009, pp. 528-529.

⁵⁶ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, 1/2010.

⁵⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, „Сл. гласник РС“, број 85/2005.

⁵⁸ Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, 2005, Влада Републике Србије.

⁵⁹ Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, 2006, МУП Републике Србије; Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, 2012, МУП Републике Србије.

ефикасне, оперативне, мултисекторске мреже за заштиту деце од злостављања, занемаривања, искоришћавања и насиља.⁶⁰ У 2008. години је донета Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља.⁶¹

Права деце у Републици Србији посебно су угрожена код појединих социјалних категорија: сиромашна деца, деца са инвалидитетом и деца са сметњама у развоју, деца без родитељског старања, деца која живе на улици, деца која раде, Ромска деца. И даље је изражено насиље над децом – од занемаривања, искоришћавања, до физичког и сексуалног злостављања. Овакви облици насиља најчешће се одвијају у породици или је реч о вршњачком насиљу. Обезбеђење заштите деце од свих облика насиља, а нарочито насиља у породици представља један од примарних задатака и циљева сваке савремене државе и друштва.

У условима промењеног положаја жена у друштву и промењених односа у породици жене су се избориле за своја права и једнакост са мушкарцима, међутим, проблем дискриминације и даље постоји.

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена⁶² (са Опционим протоколом⁶³) је први међународноправни инструмент који на свеобухватни начин гарантује заштиту права жена и супротставља се њиховој дискриминацији.

Посебни протокол за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања, 2006, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије.

Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама, 2007, Министарство просвете Републике Србије.

Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања, 2009, Министарство здравља Републике Србије.

Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања, 2009, Министарство правде Републике Србије.

⁶⁰ Ова мрежа је постављена као један од циљева у Националном плану акције за децу до 2015. године. *Национални план акције за децу*, 2004, Савет за права детета Владе Републике Србије.

⁶¹ *Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља Републике Србије*, „Службени гласник РС”, број 122/08.

⁶² Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 11/81 (UN, *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – CEDAW* 1979, 18 December 1979).

⁶³ Закон о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена, „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 13/2002 (UN, *Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, U.N. doc. A/RES/54/4, 15 October 1999) који је ступио на снагу 22. децембра 2000. године).

Предности и слабости ове конвенције су предмет анализе у многим научним радовима. Поређењем ове конвенције са неким од главних инструмената за заштиту људских права утврђено је да су права жена још више маргинализована.⁶⁴

Република Србија је потписала Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици 2012. године, а ратификовала је 2013. године.⁶⁵ Ова конвенција захтева од држава да се руководе стандардом потпуне посвећености (*due diligence*) у превенцији, заштити, спровођењу истражног и судског поступка.

Република Србија чини велики искорак у спречавању насиља над женама тиме што тежи усклађивању законодавног оквира и институционалне праксе са захтевима ове конвенције. Донета је Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности за период 2009 – 2015.⁶⁶ и Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима⁶⁷. Ради ефикасне операционализације циљева из ове националне стратегије донети су Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима у нашој земљи⁶⁸ и посебни протоколи⁶⁹.

Иако у Републици Србији не постоји посебан закон о заштити од насиља у породици (припремљен је нацрт закона о спречавању насиља у породици), законска регулатива

⁶⁴ Више у: Qureshi, Sh., 2012, Progressive Development of Women's Human Rights in International Human Right Law and within United Nations System, *Journal of Political Studies*, 19(2), pp. 111-124.

⁶⁵ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, „Службени гласник РС – Међународни уговори“, број 12/2013. (Council of Europe, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* CETS No.: 210, Istanbul, 11. May 2011).

⁶⁶ *Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности за период 2009-2015*, „Службени гласник РС“, број 15/2009.

⁶⁷ *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, „Службени гласник РС“, број 027/2011.

⁶⁸ *Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2012, Министарство рада и социјалне политике Републике Србије.

⁶⁹ *Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, МУП Републике Србије.

Посебан протокол о поступању центара за социјални рад – органа старатељства у случајевима насиља у породици и женама у партнерским односима, 2013, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије.

Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима, 2014, Министарство правде и државне управе Републике Србије.

Посебни протокол Министарства здравља за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу, 2011, Министарство здравља Републике Србије.

упућује на закључак да постоје бројни механизми за заштиту жртава и кажњавање учиниоца насиља у породици.⁷⁰ Насиље у породици је до скоро у Србији било законски третирано као приватни проблем, а навика да се оно и даље тако схвата, постоји и у великом броју институција.

Породични закон је 2005. године проблем породичног насиља изнео из сфере „приватног“ у домен „јавног“ и показао заинтересованост друштва за искорењивање тог проблема. Данас је полиција дужна да интервенише у случају насиља у интимној или породичној сфери, што је пре само једне деценије било незамисливо.

2. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ: ЗАКОНСКА ОБЕЛЕЖЈА, ЕТИОЛОГИЈА И РАСПРОСТРАЊЕНОСТ

2.1. Теорије о узроцима агресивности

Теорије о узроцима агресивности, односно агресивног понашања помажу објашњењу узрока датог понашања које може да ескалира у насилничко, пошто се насилничко понашање најчешће доводи у везу са агесијом. Међутим, агесија, као понашање које је усмерено на то да се неко намерно повреди⁷¹, не мора увек довести до насиља⁷², што значи да агресивно понашање не мора увек бити и насилничко. Услед тога се сматра да насилнички криминалитет искључиво подразумева дела код којих је наглашено испољавање интерперсоналног насиља.⁷³

Интерперсонално насиље је својствено код кривичног дела насиља у породици. Злоупотребом моћи код кривичног дела одузимање малолетног лица може се нарушити

⁷⁰ Жарковић, М., Шурлан, Т., Киурски, Ј., Матић, М., Јосимовић, С., 2012, *Ка бољој заштити жртава насиља у породици, одговор правосуђа*, Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, стр. 175.

⁷¹ Pakes, F., Pakes, S., 2009, *Criminal Psychology*, UK: Cullompton, p. 56. Слично и: Агесија је склоност појединца да, ради решавања сопствених проблема или задовољења сопствених потреба, атакује на живот или лични интегритет другог човека. Према: Арнаудовски, Љ., 2007, *Криминологија*, Штип: 2-ари Август С., стр. 722.

⁷² Насиље је деструктивна физичка агесија која се испољава са намером да се повреди друга особа. Bartol, C., Bartol, A., 2005, *Criminal Behavior – A Psychosocial Approach*, Upper Saddle River, p. 241.

⁷³ Pakes, F., Winstone, J., 2007, *Psychology and Crime – Understanding and tackling offending Behaviour*, UK: Cullompton, p. 5.

његово здравље и развој. Разлог насиља које се испољава злоупотребом моћи је обично освета према другом родитељу коме је дете додељено или старатељу. Емоционално насиље оставља најдубље трагове на развој малолетног лица, што је особено код кривичног дела запуштање и злостављање малолетног лица. У основи насилничког понашања је обично бес, незадовољство, повређена сујета и то најчешће родитеља који одузима своје малолетно дете другом родитељу или га злоставља услед присутних психичких и емоционалних поремећаја.

У настојању да се објасне узроци агресивног понашања настало је мноштво теорија које могу да укажу и на узроке насилничког понашања. Оне могу бити од значаја код кривичних дела против брака и породице, а нарочито насиља у породици. Благовремено препознавање и идентификовање узрока насилничког понашања омогућава ефикаснију превенцију насиља, заштиту потенцијалне жртве од насиља и укључивање потенцијалних насилника у програме којима се спречава насилничко понашање.

У новијим радовима се наводе следеће теорије које објашњавају узроке агресивног понашања: биолошке, психодинамичке, теорије учења, когнитивне и друштвене.⁷⁴

Биолошке теорије проналазе аналогију за објашњавање узрока агресивности у животињском свету у коме се агресија (која је под утицајем хормона) користи ради очувања врсте, обезбеђења најснажнијим да добију потомство и обезбеђења реда у заједници.⁷⁵ Агресија у породици се користи ради очувања породице у ситуацији поремећених породичних односа. Мање видљива је агресија која се изражава ћутањем и игнорисањем чиме се кривица пребацује на особу на коју је усмерена. У савременим условима овакав вид агресије се обично испољава као психолошко насиље у породици.

Према психодинамичким теоријама узрок пражњења – агресије је акумулирана унутрашња енергија. Према овој теорији чланови породице који се неуспешно прилагођавају променама у породици и друштву доживљавају поремећај личности који се манифестује агресијом према осталим члановима породице.⁷⁶ Слична овој теорији је теорија учења.

⁷⁴ Више о теоријама о агресивности у: Игњатовић, Ђ., 2011, Појам и етиологија насилничког криминалитета, *CRIMEN*, 2, 179-211, стр. 184.

⁷⁵ Више у: Felson, M., 2006, *Crime and Nature*, CA: Thousand Oaks.

⁷⁶ Капрара, Ђ. В., Фервоне, Д., 2003, *Личност – детерминанте, динамика и потенцијали*, Београд: Дерета, стр. 83.

Према теорији учења агресија представља научени образац понашања. Теорије учења стављају акценат на процес награђивања. Овај процес је важан чинилац агресивног понашања у ситуацијама када се настоји остварити унапред постављени циљ а до њега се не дође (нпр. остваривање материјалне добити). Чланови породице који су научили да постижу остварене животне циљеве, услед наилажења на препреке ка остварењу тих циљева обично кривицу проналазе у слабијим члановима породице (жене и децу) на које преваљују одговорност и кривицу за наведено.⁷⁷ У савременим условима све је теже остварити зацртане животне циљеве, што се одражава на испољавање незадовољства и услед тога агресивним понашањем према најближим – обично слабијим члановима породице (жени, деци, старијим).

Когнитивне теорије објашњавају утицај искривљених сазнања о жртвама на појачавање агресије, при чему су сазнања резултат личног опажања појединца. Очекује се да је појединац у раном детињству научио да контролише агресивност.⁷⁸ Уколико изостане способност контроле агресивности, утолико је већа вероватноћа да ће се испољити агресивно понашање које може довести до насиља. Објашњење ове теорије се проналази у случајевима насиља у породици када чланови породице нарочито деца дуже време трпе насиље од другог члана породице и касније и сами постану насилници.

Друштвене теорије разматрају утицај друштвених фактора на појаву агресије и насиља што се може применити и када је у питању испољавање агресије и насиља у породици, јер породица као, друштвена категорија, трпи промене које се одвијају у друштвеном систему и друштвеним односима. Друштвене теорије су: (1) теорије о социјалној структури; (2) теорије социјалног процеса; (3) теорија неутрализације; (4) теорија социјалне контроле; (5) теорија етикетирања.⁷⁹

⁷⁷ Игњатовић, Ђ., 2011, стр. 184.

⁷⁸ Игњатовић, Ђ., 2011, стр. 184.

⁷⁹ Теорије о социјалној структури објашњавају агресију као покушај да се изађе из беде и сиромаштва. Теорије социјалног процеса се заснивају на чињеници да социјализација појединца води у насиље (социјализација кроз контакте са институцијама и друштвеним организацијама). Теорија неутрализације објашњава како се оправдава сопствено агресивно понашање. Теорија социјалне контроле показује како директна контрола (кроз кажњавање) и индиректна контрола (кроз друштвену афилијацију тј. придруживање) спречавају насилништво. Теорија етикетирања објашњава насилничко понашање кроз механизме примарне и секундарне девијације. Према: Semple, D., Smyth, R., 2010, *Oxford Handbook of Psychiatry*, Oxford: Oxford University Press, p. 620.

Већина ових теорија, поред објашњења узрока агресивног понашања, у суштини објашњавају и узроке насилничког понашања. Узроци насилничког понашања су у литератури подељени на личне (психички и биолошки) и спољне (природни и друштвени).⁸⁰

Њихов допринос је у осмишљавању програма превенције насилничког понашања уопште, па и у породици. И у случају када је до насиља дошло и када се учинилац санкционише, од користи може бити и његово упућивање на неки од програма за контролу/сузбијање агресије.

2.2. Развој теоријских схватања о узроцима насилничког понашања

Теорије које објашњавају насилничко понашање су: (1) теорије класичне оријентације; (2) теорије позитивистичке оријентације; (3) теорије друштвене реакције; (4) новије криминолошке теорије; (5) криминолошке теорије у ширем смислу.⁸¹

Правац класичне оријентације се развија од краја осамнаестог и почетком деветнаестог века. Зачетници ове теорије су Бекарија (*Cezare Beccaria*), Бентам (*Jeremy Bentham*), Фојербах (*Anselm Fojerbah*), Карара (*Carrara*).⁸²

Савремени неокласицизам⁸³ и десни реализам⁸⁴ у оквиру класичне оријентације стављају акценат на мере за спречавање криминалитета. Десни реализам ставља акценат на превенцију путем васпитања и на кључну улогу полиције која треба да има одрешене руке, што је касније оштро критиковано. У савременим условима ставови ове теорије се могу релативно подржати уколико говоримо о превентивној улози полиције у случајевима насиља у породици.

⁸⁰ Игњатовић, Ђ., 2011, стр. 186-205.

⁸¹ Више у: Игњатовић, Ђ., 2009, *Криминологија*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

⁸² Према Бекарији закони морају почивати на моралу, а превенција је најбољи начин борбе против криминала која подразумева добре и јасне законе. Бентам је заговорник умерене и опозиве казне и програма за учиниоце, јер учиниоци чине злочине на основу одмеравања користи и штете коју би им злочин донео. Фојербах је утемељио теорију о генералној превенцији психолошком принудом. Карара заговара тезу да је злочин правна, а нереална, појава и да је задатак кривичног права спречавање злоупотребе од стране власти. Више у: Игњатовић, Ђ., 2009, *Криминологија*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

⁸³ Теорија савременог неокласицизма акценат ставља на прорачун државе колику цену треба да плати да би спречила криминалитет, а не само на прорачун извршиоца да ли му се исплати да изврши злочин или не. Више у: Игњатовић, Ђ., 2009.

⁸⁴ Десни реализам (*James Wilson*) наглашава биолошке и психичке факторе у процени користи од злочина. Више у: Игњатовић, Ђ., 2009.

Позитивистички правац се развија од друге половине деветнаестог века. Наглашава утицај унутрашњих и спољних фактора на развој криминалитета, при чему се сматра да криминално понашање није резултат рационалног избора и воље појединца. Обухвата следеће школе: (1) картографску: према једном правцу корен злочина је у друштву а према другом правцу корен злочина је у појединцу); (2) антрополошку: Ламброзо (*Cezare Lombroso*) заснива своје учење на чињеници да је кривично дело последица биолошке и физичке конституције човека; (3) биолошку: наглашава утицај физичких и генетских фактора на развој криминалитета; (4) психолошку: објашњава утицај личности, психолошког стања и равнотеже на развој криминалитета; (5) социолошку: објашњава утицај друштвених односа на развој криминалитета.⁸⁵

Социолошка школа која следи позитивистички правац је веома значајна у објашњењу узрока насиља у савременим условима. Обухвата: (1) школу друштвене средине представника Диркема (*Emile Durkheim*); (2) теорију историјског материјализма Маркса (*Karl Marx*), Енгелса (*Friedrich Engels*), Бонгера (*Willem Bonger*); (3) америчке социолошке теорије у које спадају еколошка теорија (*Shaw&McKay*), теорија о учењу, теорије културног конфликта и раскорака, теорије друштвеног притиска, контролне теорије; (4) новије социолошке теорије.⁸⁶

Актуелност теорије друштвене средине, односно теорије модернизације Емила Диркема је у чињеници да ова теорија објашњава утицај глобализације на криминалитет. Према овој теорији⁸⁷ кривична дела су она понашања које друштво препознаје као таква. Друштвене норме савременог друштва у конфликту са опстајањем друштвених норми традиционалног друштва чине да дејство механизма контроле у друштву буде ослабљено. Савремено друштво као последица индустријализације урушава традиционалну породицу и традиционалне друштвене вредности и бива погодно тло за развој криминалног понашања. За развој криминала веома битан фактор је појава аномије – стања које не омогућава друштвену солидарност, нити кохезију.

⁸⁵ Више у: Игњатовић, Ђ., 2009.

⁸⁶ Више у: Игњатовић, Ђ., 2009.

⁸⁷ Диркемова теорија је базирана на концепту поделе рада, процесу индустријализације којег прате урбанизација, друштвена реорганизација, дестабилизација традиционалних норми и правила, и стварање модерних вредности и културе хетерогености. Више у: Franko, K. A., 2007, *Globalisation & Crime*, USA: Sage Publications; Слично и: Winslow, R., Winslow, V., *The Globalization of crime*, pp. 245-269, in: Turner, B. S. (ed.), 2010, *The Routledge International Handbook of Globalization Studies*, Routledge; Shelley, L., *The Globalization on Crime*, pp. 3-11, in: Natarajan, M., 2011, *International Crime and Justice*, New York: Cambridge.

Теорије друштвене реакције су настале паралелно са радовима интеракциониста и радикалних криминолога (шездесетих година двадесетог века). Ове теорије стављају акценат на друштво и начин на који оно реагује на криминалитет. Интеракционисти сматрају да девијантно понашање појединца детерминишу доминантне друштвене групе. Радикална криминологија са својим правцима тежи да поново интерпретира основне вредности које треба да буду заштићене кривичним правом.⁸⁸

Новије криминолошке теорије и теорије у криминологији схваћеној у ширем смислу су: (1) теорије рационалног избора које објашњавају да људи имају могућност рационалног избора понашања на које утичу биолошки фактори и учење; (2) нове теорије животне средине (еколошке теорије) које акценат стављају на чињеницу да криминалитет варира од насеља до насеља; (3) теорије културалне криминологије које заговарају тезу да култура утиче на појаву и раст криминалитета.⁸⁹

У савременим условима, нове теорије животне средине, односно еколошка теорија могућности објашњава настанак транснационалног криминалитета постојањем друштава која имају отежан приступ материјалним добрима, што у њима ствара могућности за несанкционисана противправна понашања. Истовремено расте покретљивост становништва, а механизми друштвене контроле остају статични, што за последицу има пораст криминалитета.⁹⁰

Актуелност теорије глобалног система је у томе што и ова теорија објашњава утицај глобализације на криминалитет. Њени следбеници посматрају криминалитет у условима политичке и класне борбе и капиталистичког начина производње. Узрок криминалитета према теорији глобалног система је неједнакост социјалних класа на светском нивоу. Позиција народа у глобалној хијерархији одређује његову класну структуру, политичке институције и друштвене односе, што све утиче на појаву криминалитета.⁹¹

Процес глобализације је уско повезан с различитим врстама криминалног понашања и кривичних дела, самим тим што је глобализација довела до повезивања економија, друштава, култура, довела је и до повезивања различитих криминалних група или

⁸⁸ Више у: Игњатовић, Ђ., 2009.

⁸⁹ Више у: Игњатовић, Ђ., 2009.

⁹⁰ Више у: Костић, М., Мирић, Ф., 2014, Глобализацијске теорије о криминалитету, часопис: *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, година LIII(68), 535-546, стр. 542.

⁹¹ Костић, М., Мирић, Ф., 2014, стр. 543.

криминалног понашања које је глобализацијом медија и свих видова комуникација постало видљиво. Глобализација криминалитета је суочила полиције земаља са новим проблемом а то је надлежност. То је даље довело до позитивног тренда – раста сарадње полиција различитих земаља.

Глобализација животног стила и промењен образац брачних и породичних односа су допринели да се криминогено понашање све више испољава у кругу породице.

Теорије о узроцима насилничког понашања разматрају улогу државе и друштва у спречавању насиља и кажњавању насилника, али скоро ниједна не разматра улогу полиције и тужилаштва у томе (ако се изузме правац десног реализма). Њихов допринос је у разумевању насилничког понашања и креирању адекватних одговора на њега.

2.3. Кривична дела против брака и породице – законски описи и заступљеност према евиденцији МУП-а Републике Србије

2.3.1. Законски описи

Кривична дела против брака и породице су дела којима се угрожавају брак и породица као друштвено значајна правна добра.

Оно што је заједничко код кривичних дела против брака и породице је заштитни објект. Заједнички заштитни објект – брак и породица чини основу за груписање кривичних дела против брака и породице у оквиру ове групе кривичних дела.

Међутим, сва кривична дела из групе кривичних дела против брака и породице, у зависности од тога да ли је објект кривичноправне заштите брак или породица (а у вези с тим и положај малолетних лица у породици) се могу сврстату у две подгрупе. У првој подгрупи су кривична дела против брака у које се убраја кривично дело двобрачности. У другој подгрупи су кривична дела против породице и положаја малолетних лица у њој. У оквиру друге подгрупе кривичних дела против брака и породице се убрајају: ванбрачна заједница са малолетником (члан 190 Кривичног законика), одузимање малолетног лица (члан 191), промена породично стања (члан 192), запуштање и злостављање малолетног

лица (члан 193), насиље у породици (члан 194), недавање издржавања (члан 195), кршење породичних обавеза (члан 196) и родоскрвњење (члан 197).⁹²

У другој подгрупи кривичних дела против брака и породице се издвајају она кривична дела у којима су малолетна лица пасивни субјекти дела или су у положају нужних саизвршилаца. То су: ванбрачна заједница са малолетником (члан 190 Кривичног законика), одузимање малолетног лица (члан 191), промена породично стања (члан 192), запуштање и злостављање малолетног лица (члан 193), тежи облик насиља у породици (члан 194 став 3), и родоскрвњење (члан 197).⁹³

Кривично дело двобрачности је једино кривично дело против брака у групи кривичних дела против брака и породице. Двобрачност (члан 187) је кривично дело закључивања новог брака (најмање још једног брака, поред постојећег) или закључивања брака са лицем за које се зна да се налази у браку.

С обзиром да су сва остала дела у овој групи кривичних дела, кривична дела против породице и положаја малолетних лица у њој, може се закључити да законодавац највише пажње поклања малолетним члановима породице.

Ванбрачна заједница са малолетником (члан 190) се сматра кривичним делом уколико пунолетно лице живи у ванбрачној заједници са малолетником, при чему се кажњава и родитељ, старалац или усвојилац који омогућава малолетнику да живи у оваквој заједници или га на то наведе (при чему дело добија тежи облик, ако се то учини из користољубља). Уколико се склопи брак, дело се не сматра кривичним делом.

Одузимање малолетног лица (члан 191) подразумева противправно одузимање малолетног лица од родитеља или другог лица коме је оно поверено. Ово дело може бити у директној или индиректној вези са насиљем у породици, у смислу да је један родитељ извршио ово дело да би се осветио другом, да би наставио на неки начин са вршењем насиља према другом родитељу и са потврђивањем сопствене контроле и моћи. Кривично дело одузимање малолетног лица има своју самосталност. У случају да се утврди да је реч о „продужетку“ раније вршеног насиља, то треба узети у обзир приликом одмеравања казне.

⁹² Мрвић Петровић, Н., 2015, *Кривично право: Посебни део*, Београд: Правни факултет Универзитета Унион, Службени гласник, стр. 145.

⁹³ Мрвић Петровић, Н., 2015, стр. 145.

Промена породичног стања (члан 192) подразумева промену насталу подметањем, заменом (нпр. у породилишту) или на други начин променом породичног стања детета (фактички промена идентитета детета). Непоходно је правити разлику између свесног, смишљеног и намерног акта којим се врши промена породичног стања од промене из нехата.

Запуштање и злостављање малолетног лица (члан 193) подразумева постојање два облика дела. Први чини родитељ, усвојилац, старалац или друго лице које грубим занемаривањем своје дужности збрињавања и васпитавања, запустити малолетно лице о којем је дужно да се стара. Други облик подразумева принуду малолетног лица на претеран рад, рад који не одговара његовом узрасту, на просјачење или, из користољубља, навођење на вршење других радњи које су штетне за његов развој. Ово кривично дело, тачније други облик дела који подразумева злостављање је изгубило на значају када се појавило (2002. године) кривично дело насиље у породици, јер се у суштини ради о истим радњама извршења (под условом да се на страни учиниоца нађе члан породице). Поставља се питање шта би се десило у случају да родитељ или други члан породице оствари обележја кривичног дела насиље у породици, али и обележја запуштања малолетног лица. У том случају, учиниоцу би се могло ставити на терет само дело насиља у породици, као теже дело, с тим да се утврђено запуштање малолетног лица цени као отежавајућа околност.

Кривичноправне и криминолошке дефиниције под насиљем сматрају физичко насиље и/или претњу употребом физичког насиља што за последицу има угрожавање или повреду телесног интегритета. Сексуално злостављање и психичко насиље (које поред претње у кривичноправном смислу, подразумева и вређање, понижавање, вршење насиља према имовини, односно уништавање жртвине имовине) су редовни пратиоци физичког насиља у породици.

Насиље у породици се манифестује као скуп различитих облика насиља који су усмерени ка члану породице. Насиље које се чини према члановима породице има специфичне карактеристике у односу на насиље учињено ван породице и манифестује се на породицу у целини. Насиље у породици се обично односи на насиље између брачних партнера – супружника или на супружничко злостављање, мада може да се односи и на невенчане интимне partnере или особе које живе заједно, што не препознаје кривично законодавство у Србији.

Насиље у породици се у члану 194 став 1 Кривичног законика одређује на следећи начин: Ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем угрожава спокојство, телесни интегритет, или душевно стање члана своје породице, казниће се затвором од три месеца до три године.

Тежи облици кривичног дела насиља у породици су одређени чланом 194 ст. 2-5. Уколико се користи оружје, опасно оруђе или друго средство које је подобно да нанесе тешке телесне повреде или да тешко наруши здравље члана породице предвиђена је казна затвором од шест месеци до пет година (члан 194 став 2). Уколико се нанесе тешка телесна повреда или наступи тешко нарушавање здравља као последица коришћења оружја, опасног оруђа или другог средства или је насиље учињено према малолетном лицу предвиђена је казна затвором од две до десет година (члан 194 став 3). Уколико наступи смрт члана породице као последица насиља предвиђена је казна затвором од три до петнаест година (члан 194 став 4). Уколико се прекрше мере заштите од насиља у породици које суд одреди, насилник ће се казнити затвором од три месеца до три године и новчаном казном (члан 194 став 5).

Кривично дело недавање издржавања (члан 195) чини онај ко не даје издржавање за лице које је по закону дужан да издржава, а та дужност је утврђена извршном судском одлуком или извршним поравнањем пред судом или другим надлежним органом, у износу и на начин како је то одлуком односно поравнањем утврђено. Обично се недавање издржавања подводи под економско насиље, што је у суштини облик психичког насиља. Оно се често појављује као „продужетак“ насиља у породици, као злонамерно оглушивање о обавезу издржавања члана породице, врло често детета, како би се повредила мајка, бивша партнерка.

Кршење породичних обавеза (члан 196) чини онај ко кршењем (законом утврђених) породичних обавеза остави у тешком положају члан породице који није у стању да се сам о себи стара. Дело добија тежи облик, ако наступи тешко нарушавање здравља члана породице или његова смрт. Ово дело се појављује као дело општег карактера у односу на остала дела, јер сва претходно наведена дела представљају кршење неке од породичних обавеза. Овде би се на страни оштећених најчешће могли замислити остарели родитељи или други немоћни сродници.

Родоскрвњење (члан 197) представља кривично дело обљубе или њој сличног чина са малолетним сродником по крви у правој линији или са малолетним братом, односно сестром. Овим кривичним делом се штите пре свега интереси малолетних лица и то од (одређених, најближих) пунолетних чланова породице. Овим делом се штити пре свега полни морал у сфери породичних односа, тако да није од нарочитог значаја са аспекта насиља у породици, али би се могло појавити у контексту сексуалног насиља, када би се применила и нека правна квалификација из групе кривичних дела против полне слободе.

2.3.2. Заступљеност према евиденцији МУП-а Републике Србије

Према евиденцији МУП-а Републике Србије, број пријављених кривичних дела против брака и породице од 2002. до 2014. године (прва половина) је 34.352. У 2013. години у односу на 2002. годину број кривичних дела против брака и породице је порастао за више од 8 пута, док њихов број за првих шест месеци 2014. године износи скоро половину њиховог броја у целој 2013. години (Табела 1 и 2).

Табела 1: Преглед броја пријављених кривичних дела против брака и породице извршених на територији Републике Србије од 2002. до 2005. године ⁹⁴					
Члан, назив КД/ година	2002	2003	2004	2005	Ук.
чл. 112. Двобрачност	1	1	1	0	3
чл. 113. Закључење ништавног брака	0	0	0	0	0
чл. 113а. Принуда на закључење брака	1	0	0	0	1
чл. 114. Омогућавање закључ. недозвољеног брака	0	0	0	0	0
чл. 115. Ванбрачна заједница са малолетним лицем	45	47	59	76	227
чл. 116. Одузимање малолетног лица	9	19	17	20	65
чл. 117. Промена породичног стања	0	2	2	0	4
чл. 118. Запуштање и злостављање малолетног лица	76	63	60	60	259
чл. 118а. Насиље у породици	320	895	1197	1654	4066
чл. 119. Недавање издржавања	9	7	10	5	31
чл. 120. Кршење породичних обавеза	6	8	20	16	50
чл. 121. Родоскрвњење	5	2	3	1	11
Укупно	472	1044	1369	1832	4717

⁹⁴ Евиденција МУП-а Републике Србије о кривичним делима против брака и породице извршених на територији Републике Србије од 2002. до 2005. године.

Табела 2: Преглед броја пријављених кривичних дела против брака и породице извршених на територији Републике Србије од 2006. до краја јуна 2014. године ⁹⁵												
Члан, назив година	КД/	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Ук.	I-VI 2014	Ук. 2006 - I - VI 2014
чл. 187. Двобрачност		2	0	1	0	0	0	0	0	3	0	3
чл. 190. Ванбрачна заједница са малолетником		90	92	111	134	133	112	115	109	896	64	960
чл. 191. Одузимање малолетног лица		22	35	23	28	33	32	33	35	241	14	255
чл. 192. Промена породичног стања		0	0	1	0	1	0	0	1	3	0	3
чл. 193. Запуштање и злостављање малолетног лица		86	58	88	85	77	50	92	47	583	18	601
чл. 194. Насиље у породици		2015	2694	3065	3489	3767	3350	3659	3667	25706	1776	27482
чл. 195. Недавање издржавања		17	25	14	23	30	32	29	28	198	13	211
чл. 196. Кршење породичних обавеза		22	14	16	5	9	9	14	17	106	0	106
чл. 197. Родоскрвњење		1	2	4	4	1	1	0	1	14	0	14
Укупно:		2255	2920	3323	3768	4051	3586	3942	3905	27750	1885	29635

Пораст броја пријава за кривична дела против брака и породице упућује на убрзану стопу раста кривичних дела против брака и породице, или на повећан број пријављивања ових кривичних дела.

У периоду од 2002. до 2005. године, најзаступљеније кривично дело у групи кривичних дела против брака и породице, према евиденцији МУП-а Републике Србије, је кривично дело насиља у породици. Следи кривично дело запуштање и злостављање малолетног лица (број пријава за ово кривично дело је за више од 15 пута мањи од броја пријава за кривично дело насиља у породици), те кривично дело ванбрачна заједница са малолетним лицем (број пријава за ово кривично дело је скоро 18 пута мањи од броја пријава за кривично дело насиља у породици). Број пријава за остала кривична дела у групи кривичних дела против брака и породице је значајно мањи (Табела 1).

⁹⁵ Евиденција МУП-а Републике Србије о кривичним делима против брака и породице извршених на територији Републике Србије од 2006. до јуна 2014. године.

У периоду од 2006. до прве половине 2014. године, најзаступљеније кривично дело у групи кривичних дела против брака и породице, према евиденцији МУП-а Републике Србије, је такође кривично дело насиља у породици. У овом периоду на другом месту је кривично дело ванбрачна заједница са малолетним лицем (број пријава за ово кривично дело је скоро 29 пута мањи од броја пријава за кривично дело насиља у породици). На трећем месту је кривично дело запуштање и злостављање малолетног лица (број пријава за ово кривично дело је близу 46 пута мањи од броја пријава за кривично дело насиља у породици). Број пријава за остала кривична дела у групи кривичних дела против брака и породице у овом периоду је такође значајно мањи (Табела 2).

У укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице кривичне пријаве за двобрачност су учествовале са 0,06% у периоду 2002 - 2005. година (Табела 1). У периоду 2006 - прва половина 2014. године, који обухвата дупло већи број година од претходног периода, број пријава за ово кривично дело је исти – 3 (Табела 2). Број пријава за ово дело је у овом периоду учествовао са 0,01% у укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице. Од 2009. године до прве половине 2014. године није пријављено ниједно ово дело МУП-у Републике Србије.

У периоду од 2002. до прве половине 2014. године број пријава за кривично дело ванбрачна заједница са малолетником износи 1.187 (Табела 1 и 2), што чини 3,46% свих пријава за кривична дела против брака и породице. У укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице, пријаве за ово кривично дело су учествовале са 4,81% у периоду 2002 - 2005. година (број пријава: 227, Табела 1). У периоду 2006 - прва половина 2014. године, број пријава за ово кривично дело износи 960 (Табела 2), што чини 3,24% укупног броја кривичних пријава за кривична дела против брака и породице. Од 2010. године до прве половине 2014. године број пријава за ово кривично дело се смањује.

У периоду од 2002. до прве половине 2014. године пријављено је 320 кривичних дела одузимање малолетног лица (Табела 1 и 2), што чини 0,93% свих свих пријава за кривична дела против брака и породице. У укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице пријаве за ово кривично дело су учествовале са 1,37% у периоду 2002 - 2005. година (број пријава: 65, Табела 1). У периоду 2006 - прва половина 2014. године, број пријава за ово кривично дело износи 255 (Табела 2), што чини 0,86% укупног броја кривичних пријава за кривична дела против брака и породице. Не запаже се значајан раст

броја пријава за ово кривично дело у другом посматраном периоду, а нарочито од 2010. године.

У периоду од 2002. до прве половине 2014. године пријављено је 7 кривичних дела промена породичног стања (Табела 1 и 2) што чини 0,02% свих кривичних дела против брака и породице. У укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице пријаве за ово кривично дело су учествовале са 0,08% у периоду 2002 - 2005. година (број пријава: 4, Табела 1). У периоду 2006 - прва половина 2014. године, број пријава за ово кривично дело износи 3 (Табела 2), што чини 0,01% укупног броја кривичних пријава за кривична дела против брака и породице. Посматрано на годишњем нивоу – по годинама у којима је било пријава овог дела запажа се да је у другом посматраном периоду у односу на први број пријава дупло мањи.

У периоду од 2002. до прве половине 2014. године пријављено је 860 кривичних дела запуштање и злостављање малолетног лица (Табела 1 и 2) што чини 2,5% свих кривичних дела против брака и породице. У укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице пријаве за ово кривично дело су учествовале са 5,49% у периоду 2002 - 2005. година (број пријава: 259, Табела 1). У периоду 2006 - прва половина 2014. године, број пријава за ово кривично дело износи 601 (Табела 2) што чини 2,03% укупног броја кривичних пријава за кривична дела против брака и породице. У целокупном посматраном периоду број пријава за ово кривично дело показује значајне осцилације.

У периоду од 2002. до прве половине 2014. године пријављено је 242 кривична дела недавање издржавања (Табела 1 и 2) што чини 0,70% свих кривичних дела против брака и породице. У укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице пријаве за ово кривично дело су учествовале са 0,65% у периоду 2002 - 2005. година (број пријава: 31, Табела 1). У периоду 2006 - прва половина 2014. године, број пријава за ово кривично дело износи 211 (Табела 2), што чини 0,71% укупног броја кривичних пријава за кривична дела против брака и породице. Од 2011. године број пријава за ово кривично дело не показује значајне осцилације.

У периоду од 2002. до прве половине 2014. године пријављено је 156 кривичних дела кршење породичних обавеза (Табела 1 и 2) што чини 0,45% свих кривичних дела против брака и породице. У укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице пријаве за ово кривично дело су учествовале са 1,06% у периоду 2002 - 2005.

година (број пријава: 50, Табела 1). У периоду 2006 - прва половина 2014. године, број пријава за ово кривично дело износи 106 (Табела 2) што чини 0,36% укупног броја кривичних пријава за кривична дела против брака и породице. Од 2012. године број пријава за ово кривично дело је у порасту.

У периоду од 2002. до прве половине 2014. године пријављено је 25 кривичних дела родоскрвњења (Табела 1 и 2) што чини 0,07% свих кривичних дела против брака и породице. У укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице пријаве за ово кривично дело су учествовале са 0,23% у периоду 2002 - 2005. година (број пријава: 11, Табела 1). У периоду 2006 - прва половина 2014. године, број пријава за ово кривично дело износи 14 (Табела 2) што чини 0,05% укупног броја кривичних пријава за кривична дела против брака и породице. Од 2009. године број пријава за ово кривично дело пада.

Законодавац (судећи према описима, па већ и према називима дела) највише пажње, оправдано, поклања малолетним члановима породице. Међутим, не сме се изгубити из вида да су и пунолетни чланови породице, најчешће жене (потом и стари) жртве насиља у породици. Приговори упућени реакцији друштва/државе најчешће се односе на овај облик насиља, а да бројне заблуде и предрасуде, генерисане патријархалним моделом друштвене/породичне организације ометају адекватну реакцију. Иако насиље у породици не подразумева само партнерско насиље, већ и насиље између осталих чланова породице, оно чини најраспрострањенији и најпроблематичнији облик насиља. Због тога, као и због чињенице да је насиље у породици најзаступљеније кривично дело против брака и породице у евиденцији МУП-а Републике Србије (у периоду 2002 - 2014. година - прва половина, насиље у породици је чинило 91,83% свих пријављених кривичних дела против брака и породице), овом кривичном делу је посвећена посебна пажња.

2.4. Кривично дело насиље у породици у евиденцији МУП-а и правосуђа Републике Србије

Насиље у породици, према евиденцији МУП-а РС, представља највише заступљено кривично дело против брака и породице посматрано према броју пријава.

У укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице насиље у породици је учествовало са 86,20% у периоду 2002 - 2005. година (Табела 1).

У периоду 2006 - прва половина 2014. године, број пријава за кривично дело насиља у породици је спорије растао у односу на период 2002 - 2005. година, али је њихов број у апсолутном износу значајно већи. Број пријава за дело насиља у породици је учествовао са 92,73% у укупном броју кривичних пријава за кривична дела против брака и породице (Табела 2).

Пораст броја кривичних пријава за ово кривично дело, према евиденцији МУП-а РС, не мора да значи и реалан пораст случајева насиља у породици. Овај раст може бити последица охрабрења жртава насиља у породици да пријаве ово кривично дело или ефикаснијег деловања полиције и раста поверења у њу.

Према анализи праксе у судовима на подручју АП Војводина у периоду 2006 - 2010. година⁹⁶ кривичне пријаве за дело насиља у породици су најчешће подносили: полиција (65%), оштећени – жртва (34%), центри за социјални рад (0,3%) и други (0,7%). Кривична пријава је одбачена у 66,7% предмета, јер није постојала основана сумња да је осумњичени учинио кривично дело (у 35% случајева), односно пријављено дело није кривично дело које се гони по службеној дужности (у 15% случајева). У 26,7% предмета у којима је кривична пријава одбачена због недостатка доказа да је учињено кривично дело наведено је да се осумњичени бранио ћутањем, док је оштећена изјавила да не жели да сведочи.⁹⁷

Ранг подносиоца кривичних пријава одговара рангу у евиденцији полиције, а висок проценат одбачених пријава из наведених разлога потврђује резултате и ранијих истраживања организација цивилног друштва.⁹⁸ Ова истраживања указују на један од главних пропуста у тужилачкој пракси којем доприноси и полиција, а то су недовољни докази који би поткрепили кривично процесуирање овог дела.

⁹⁶ Прегледано је укупно 303 предмета основних, односно општинских јавних тужилаштава у АП Војводина. Узорком тужилачких предмета обухваћени су догађаји који су се одиграли у периоду од 28. априла 2006. до 28. октобра 2010. године, при чему су у предметима, циљано, углавном били предмети из члана 194 став 1 Кривичног закона (77,9%). Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, *Кривичноправни одговор на насиље у породици у Војводини*, Нови Сад: Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, стр. 62-63.

⁹⁷ Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 65-66.

⁹⁸ Презентовано у тачки 2.6 ове главе.

Међу жртвама насиља убедљиву већину чине жене. Међутим, и мушкарци (мужеви/партнери) су заступљени као жртве насиља у породици⁹⁹, којем су и сами најчешће допринели дуготрајним насиљем над женом/партнерком. Чешће жртве насиља у породици у дечјем узрасту су мушког пола, док су у каснијем животном добу (када ступају у партнерске односе) чешће жртве насиља женског пола. То указује на снажне последице које насиље у породици оставља на развој детета (у овом случају мушког) када и само трпи насиље или је његов сведок. У односу на жене, мушкарци су нешто чешће жртве насиља на крају шесте деценије живота или касније, и то своје деце – синова (према којима су се вероватно својевремено насилнички опходили).¹⁰⁰

Правосудна пракса показује да је проценат лица који су проглашени кривим висок, што се може видети у структури исхода кривичних поступака пред првостепеним судовима (Табела 3).

Табела 3: Структура исхода кривичних поступака пред судовима који су судили у првом степену у периоду 2006-2010. година¹⁰¹

Исход кривичног поступка пред првостепеним судом	%
Донета одлука којом се оптужени проглашава кривим	88,4
Обустава поступка	4,0
Донета пресуда којом се оптужба одбија	2,8
Изречена мера безбедности обавезног психијатријског лечења на слободи или обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи	2,8
Донета пресуда којом се оптужени ослобађа од оптужбе	1,7

У структури лица којима је у поступку пред првостепеним судом изречена кривична санкција су већином лица мушког пола (94%) старости 33-48 година, средњег образовања и запослени, раније неосуђивани (60%) и урачунљиви учиниоци (урачунљивост 57%).¹⁰²

⁹⁹ Према првом истраживању спроведеном у Србији утврђено је да је насиље у породици доминантан криминогени фактор убиства које врше жене. У преко 75% случајева у секундарним породицама односи су били озбиљно поремећени (алкохолизам мужа, честа одсуствовања од куће, занемаривање породице, физичко насиље, претње и љубомора). Мотив убиства у близу 33% случајева било је малтретирање и физичко злостављање у брачној и ванбрачној заједници, а значајан удео има и малтретирање од стране свекра и свекрве. На основу истраживања обављеног на узорку од 134 жене које су осуђене за убиство. Више у: Константиновић Вилић, С., 1986, *Жене убице*, Ниш: Градина.

¹⁰⁰ Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 77.

¹⁰¹ Изведено према Табели 6, у: Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 71.

¹⁰² Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 74.

С обзиром да је половина учинилаца и жртава из градског подручја, може се закључити да се насиље у породици више дешава у урбаним срединама. У малом броју случајева је постојао стицај насиља у породици и неког другог дела.¹⁰³

Кривично дело насиља у породици се у периодичном извештавању правосуђа најчешће посматра сумарно кроз укупан број кривичних дела против брака и породице и број оптужених и осуђених лица за кривична дела против брака и породице. Чак и овај начин извештавања указује на евидентан пораст броја пријављених кривичних дела против брака и породице у Републици Србији (Табела 4).

Табела 4: Кривична дела против брака и породице, оптужена и осуђена пунолетна лица – број и учешће у укупном броју кривичних дела у евиденцији правосуђа¹⁰⁴

Категорија/година	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Кривична дело против брака и породице	5.250 (5,2%)	5.617 (5,6%)	4.657 (6,3%)	5.868 (6,7%)	6.182 (6,7%)
Оптужена пунолетна лица за кривична дела против брака и породице	3.250 (6,1%)	3.740 (7,4%)	2.119 (7,6%)	3.390 (8,6%)	3.353 (8,1%)
Осуђена пунолетна лица за кривична дела против брака и породице	2.842 (6,7%)	3.251 (8,0%)	1.835 (8,5%)	2.891 (9,4%)	2.771 (8,8%)

У броју пријављених пунолетних лица за кривична дела против брака и породице (6.182) у 2012. години највеће учешће има број пријављених пунолетних лица за кривично дело насиља у породици – близу 60% или 3.624. Учешће броја пријављених пунолетних лица за кривично дело недавање издржавања је такође значајно у броју пријављених пунолетних лица за кривична дела против брака и породице – близу 35% (2.141).¹⁰⁵

Учешће броја осуђених пунолетних лица за кривично дело насиља у породици у броју осуђених пунолетних лица за кривична дела против брака и породице (2.771) у 2012.

¹⁰³ Нпр. недавање издржавања, недозвољене полне радње, угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи, недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја, па и ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира. Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 70-72.

¹⁰⁴ Изведено према прегледу података 2, 3, и 4, у: *Статистика правосуђа*, 2013, Саопштење бр. 199, Год. LXIII, 15. 7. 2013, Београд: Републички завод за статистику, стр. 2.

¹⁰⁵ *Статистика правосуђа*, 2013, стр. 4.

години износи 53,12% (1.472). Њима су изречене следеће кривичне санкције: условна осуда (65,9%), казна затвора (29,62), новчана казна (2,24%), рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе (1%), судска опомена (0,6%), васпитна мера (0,4%), проглашено кривим а ослобођено од казне (0,2%).¹⁰⁶ Ово указује да условна осуда има више него дупло веће учешће у сету изречених санкција у односу на казну затвора.

2.5. Кривично дело насиље у породици у евиденцији центара за социјални рад

Полиција се најчешће обраћа центрима за социјални рад у случајевима када је ово дело пријављено полицији, те ће на овом месту бити изнети подаци из евиденција центара за социјални рад.

У 2012. години у односу на 2006. годину¹⁰⁷ евидентирано је скоро три пута више жртава насиља. Тај пораст може бити последица охрабрења жртава да пријаве насиље као и уведених законских мера заштите (видети: Табела 5).

Табела 5: Број пријава насиља у породици центрима за социјални рад на подручју Србије од 2006. до 2012. године¹⁰⁸

Подручје/ год.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Централна Србија	1.930	2.479	3.416	3.534	3.528	4.319	5.062
Војводина	1.163	1.704	1.851	1.988	1.846	2.032	2.323
Косово и Метохија	73	84	49	30	73	102	45
Београд	275	436	956	2.323	2.193	2.028	1.895
Укупно	3.441	4.703	6.272	7.875	7.807	8.481	9.325

Број породица у којима је у току 2012. године утврђено постојање насиља је порастао за 18,7% у односу на 2011. годину (и износи 4.494). Међу жртвама насиља чије је место породица било је 40,6% деце испод 18 година, 38,4% одраслих, 12,9% старијих и 9,1%

¹⁰⁶ *Статистика правосуђа*, 2013, стр. 8.

¹⁰⁷ Прву годину примене Породичног закона који је експлицитно забранио насиље у породици и предвидео механизам заштите од насиља.

¹⁰⁸ Подаци преузети и прилагођени из Табеле 62, у: *Синтетизовани извештај о раду центара за социјални рад у Србији за 2012. годину*, 2013, Београд: Републички завод за социјалну заштиту, стр. 67.

младих.¹⁰⁹ Половину укупног броја евидентираних жртава насиља у породици чине деца и млади.

Према истраживању Виктимолошког друштва Србије из 2001. године деца су присуствовала последњем случају насиља у 38% случајева, док су била жртве насиља у 44% случајева.¹¹⁰ Према истраживању Виктимолошког друштва Србије из 2009. године деца су присуствовала последњем случају насиља у 50% случајева, а била су жртве насиља у 36% случајева.¹¹¹ Деца су и даље у несмањеном броју жртве или сведоци насиља у породици.

Жене у свим старосним групама су у највећем броју биле жртве насиља у породици у 2012. години. Физичко насиље је чинило 44,3%, психолошко насиље 27,8% а занемаривање 21,9% свих облика насиља (Табела 6).

Табела 6: Структура корисника – жртава насиља према облику насиља на подручју Србије у 2012. години¹¹²

Облик насиља /жртве насиља	Деца м/ж	Млади м/ж	Одрасли м/ж	Старији м/ж	Укупно
Физичко насиље укупно	585/596 1.181	77/246 323	248/1.91 2 2.160	134/333 467	1044/3087 4.131 (44,3%)
Психол. насиље укупно	435/490 925	99/162 261	196/876 1.072	75/262 337	805/1.790 2.595 (27,8%)
Занемаривање укупно	741/702 1.443	52/53 105	46/173 219	108/170 278	947/1.098 2.045 (21,9%)
Сексуално насиље укупно	24/94 118	0/10 10	1/21 22	2/4 6	27/129 156 (1,67%)
Друго укупно	68/52 120	10/42 52	33/77 110	43/73 116	154/244 398 (4,27%)
Укупно	3.787	751	3.583	1.204	9.325
Легенда					
Приближан број жртава оба пола					
Значајно већи број жртава женског пола					
Већи број жртава мушког пола					

¹⁰⁹ Синтетизовани извештај о раду центара за социјални рад у Србији за 2012. годину, 2013, стр. 68.

¹¹⁰ Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, 2011, стр. 12.

¹¹¹ Истраживање Виктимолошког друштва Србије. Према: Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима, 2011, стр. 15.

¹¹² Подаци преузети и прилагођени из Табеле 64, у: Синтетизовани извештај о раду центара за социјални рад у Србији за 2012. годину, 2013, стр. 68.

Центрима за социјални рад најчешће пријављују насиље у породици МУП (у 27,5% случајева), потом члан породице (22,5%) и жртва (15,3%).¹¹³ На основу наведеног може се закључити да жртве насиља у породици у најмањем проценту саме пријављују насиље у породици.

2.6. Насиље у породици према истраживањима организација цивилног друштва

Резултати истраживања организација цивилног друштва помажу разумевању насиља у породици, што је од користи како полицијским службеницима који раде на случајевима насиља у породици тако и шире.

Све до шездесетих година прошлог века веровало се да је насиље у породици веома ретко и неуобичајено понашање. Истраживања која су од тада обављена показала су да се насиље у породици појављује у врло различитим облицима, да има много веће размере него што се икада могло претпоставити, као и да се дешава у свим социјалним и етничким групама. Реалну распрострањеност насиља у породици тешко је проценити из много разлога. Већа је вероватноћа да је оно присутније и озбиљније него што статистички подаци то показују. У процени постојања насиља у породици посматрају се облик насиља, односно последица која је настала, дужина и природа претходних насилничких понашања, реакција појединаца, установа и институција.

Почеци истраживања насиља у породици у Републици Србији се бележе од 1993. године.¹¹⁴ Виктимолошко друштво Србије је 2001. године спровело прво квантитативно истраживање о насиљу у породици у Републици Србији.¹¹⁵ Наредно истраживање распрострањености насиља над женама у породици (партнерским односима) спроведено је од стране Аутономног женског центра, 2003. године¹¹⁶. Виктимолошко друштво Србије је спровело следеће обухватно истраживање 2009. године¹¹⁷. Ромски женски центар „Бибија”

¹¹³ Синтетизовани извештај о раду центара за социјални рад у Србији за 2012. годину, 2013, стр. 70.

¹¹⁴ Истраживање насиља у породици је најпре обавио Институт за криминолошка и социолошка истраживања у Београду. Затим је анализиран рад СОС телефона за жене и децу - жртве насиља у периоду 1991 - 1993.

¹¹⁵ Николић-Ристановић, В., (ур.), 2002, *Породично насиље у Србији*, Београд: Виктимолошко друштво Србије и Прометеј. Слично и: Николић-Ристановић, В., 2000, *Насиље над женама и криминалитет жена: преглед резултата досадашњих истраживања*, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, 1-2, стр. 107-119.

¹¹⁶ Оташевић, С. (ур.), 2005, *Насиље у партнерским односима и здравље*, Београд: Аутономни женски центар.

¹¹⁷ Николић-Ристановић, В., (ур.), 2010, *Насиље у породици у Војводини*, Београд: Виктимолошко друштво Србије.

је спровео истраживање 2010. године¹¹⁸. Друга истраживања била су усредсређена на проблем сексуалног насиља над младима од стране чланова породице, али и других категорија учинилаца.¹¹⁹

Резултати спроведених истраживања сведоче о перзистентности, распрострањености и интензитету различитих облика породичног насиља у Србији. Они показују и следеће: жене често одбијају да буду анкетирани; насиље у породици је више распрострањено него што статистика показује; насиље се често чини уз употребу оружја; последица су тешке телесне повреде, смрт или психолошке трауме; најчешће је насилник: супружник или партнер, потом родитељ; стопе пријављивања насиља надлежним органима и службама су ниске, а нарочито полицији, у коју жртве немају поверења; насиље се преноси са генерације на генерацију, што указује на неопходност кажњавања и кривичног гоњења ради будућих генерација; неповољан економски, материјални и стамбени статус породице, неповољан радни статус једног од супружника и породице са децом су фактори од значаја за испољавање насиља.

Током 2001. године¹²⁰ у Србији је евидентирано: у 30,6% случајева физичко насиље (најчешће учињено од стране супружника и партнера, односно бившег супружника и партнера¹²¹); у 46,1% случајева психичко насиље; у 8,7% случајева сексуално злостављање. У 27% ових случајева насиље је поновљено више од пет ута.

Истраживање обављено током 2003. године¹²² је потврдило резултате истраживања из 2001. године. У више од 74% случајева насиља у породици учинилац је био актуелни или бивши супружник или партнер испитанице.¹²³ Ово говори да је партнерско насиље у већини случајева преовлађујући облик насиља у породици које се догађа у кући или дворишту.¹²⁴

¹¹⁸ Ромкиње проговарају, 2013, Београд: Бибија, Ромски женски центар.

¹¹⁹ Попадић, Д., 2009, *Насиље у школама*, Београд: Институт за психологију.

¹²⁰ Резултати првог истраживања распрострањености насиља у породици које је обавило Виктимолошко друштво Србије 2001. године на узорку од 700 жена старијих од 18 година на територији Србије. Према: Николић-Ристановић, В. (ур.), 2002, стр. 14.

¹²¹ Што потврђују и судски предмети који се односе на кривично дело насиља у породици. Према: Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 81.

¹²² Студија о распрострањености насиља над женама у породици коју је спровео Аутономни женски центар 2003. године на територији Београда. Према: Николић-Ристановић, В., Докмановић, М., 2006, *Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова примена на Западном Балкану*, Београд: Прометеј, стр. 23.

¹²³ Николић-Ристановић, В. (ур.), 2002, стр. 14.

¹²⁴ Анализи кривичног дела насиља у породици у правосудној пракси. Према: Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 82.

Према истраживању из 2009. године¹²⁵ најчешћи облици насиља су били психичко и физичко насиље (Табела 7).

Табела 7. Распрострањеност различитих облика насиља над женама у АП Војводина у периоду 1. 5. - 1. 7. 2009.¹²⁶

Облик насиља	да	не
Психичко насиље	49,8	50,2
Физичко насиље	33,9	66,1
Претње физичким насиљем	27,3	72,7
Прогањање	18,6	81,4
Сексуално насиље ¹²⁷	9,1	90,9

Резултати истраживању из 2009. године су релативно компатибилни подацима из правосудне праксе¹²⁸:

- преовлађујући облик насиља је физичко насиље (видови: ударање жртве отвореном шаком, песницом и ногама по глави и телу, стезање врата, ударање шипком или мотком по телу);
- следи психичко насиље (вршено претњама, вређањем и псовањем), при чему је овај облик насиља у девет од десет случајева коинцидирао с физичким насиљем, док се ретко појављивао самостално;
- сексуално насиље и економска злоупотреба жртве су пратили физичко насиље;
- претпоставља се да жртве психичког насиља тек пријављују насиље када се манифестује и физичко насиље над њима, чиме пријава насиља добија судски епилог.

¹²⁵ Истраживање Виктимолошког друштва Србије које је обављено у периоду од 1. маја до 1. јула 2009. на подручју АП Војводина. Репрезентативни узорак је распоређен по насељима у Војводини (у 6 округа) тако да број испитаница у узорку буде сразмеран величини насеља и општина. Истраживање је спроведено у 40 села и 7 градова Војводине. Узорак: 516 жена, 167 из сеоских и 349 из градских насеља. Према: Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, стр. 21.

¹²⁶ Изведено према Табели 1, у: Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, стр. 21.

¹²⁷ На податке о заступљености сексуалног насиља битно утиче (не)спремност жена да о њему говоре, док је заступљеност прогањања веома висока, и најчешће подразумева прогањање жена које су напустиле насилнике и притиске да се врате у насилни партнерски однос. Према: *Информација о спровођењу стратегије за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у АП Војводина за период од 2008. до 2012. године*, 2009, Влада АП Војводине, стр. 3.

¹²⁸ У случајевима насиља у породици обухваћеним узорком предмета у којима је окончан првостепени судски поступак. Према: Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 81.

Истраживање из 2009. године је показало да највећи степен повезаности постоји између претњи физичким насиљем и самог насиља, затим психичког насиља и претњи физичким насиљем, као и физичког насиља.¹²⁹

Насилник је био садашњи или бивши муж односно партнер и то: у 49,2% случајева психичког насиља; у 61,2% претњи физичким насиљем; у 88,4% претњи оружјем; у 64% физичког насиља; у 75,1% напада оружјем; у 89,4% сексуалног насиља; у 80,5% прогањања.¹³⁰

Колико су претње озбиљне може се видети из чињенице да је у 87% случајева насилник касније физички напао жртву, према истраживању Виктимолошког друштва Србије из 2009. године.¹³¹ Ово упућује на чињеницу да полиција (када прими пријаву/дојаву претњи) мора схватити претње више од манифеста обичне породичне свађе.

У структури жртава већину чине лица женског пола (84,5%) старости између 33 и 48 година (35%), што коинцидира старосној структури учинилаца. Малолетна лица, као и лица старија од 65 година, заступљена су са по 11%. У старосној категорији лица од 65 и више година много је више жртава него учинилаца насиља у породици.¹³² Ово говори о значајној присутности насиља над старима који трпе насиље деценијама.

Мушкарци су у већини случајева насилни према брачним или ванбрачним супругама (48%) и бившим брачним/ванбрачним супругама (25%), док су жене у већини случајева насилне према кћеркама и синовима (37,5%), и родитељима (31%). У мањем проценту, оне су насилне према брачним и ванбрачним партнерима (25%) и бившим брачним и ванбрачним партнерима (6%). Жене у обављању задатака као што су брига о родитељима, подизање и васпитавање деце, посегну и за насиљем.¹³³

Насиље над женама је резултат неравнотеже моћи између полова. На то указују и следеће чињенице: више од трећине жена жртава насиља не напушта насилника због егзистенцијалних проблема; жене са најнижим степеном образовања су више изложене физичком насиљу као и оне које дуже бораве у месту садашњег становања што наглашава

¹²⁹ Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, стр. 21.

¹³⁰ Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, стр. 21.

¹³¹ *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 14.

¹³² Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 76.

¹³³ Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 76.

потребу активирања социјалних мрежа и подршке окружења. Жене које живе саме или саме са децом, чешће су изложене психичком насиљу и прогањању.¹³⁴

Према новијем истраживању:

- 92,9% жена су имале искуство физичког насиља учињено од актуелног или бившег партнера са којим имају малолетну децу;
- 79,4% жена је било изложено економском насиљу;
- 50% жена је било изложена различитим формама сексуалног насиља;
- највећи број ових жена изложен је насиљу у партнерској релацији у дужем временском периоду;
- многа деца одрастају у околностима у којима су њихове мајке и она изложени насиљу.¹³⁵

Још су поражавајући подаци о фемциду у Србији. Током 2014. године на територији Србије убијено је 27 жена у породично/партнерском контексту (у 2013. години 43). Највећи број ових жена је старости између 36 и 45 година (што прати европски тренд). Најчешће коришћена оружја су били нож (у 25,9% случајева) и пиштољ (у 22,20% случајева). Највећи број убистава се десио у породици – породичној кући или стану и на подручју Јужно банатског округа.¹³⁶ Ово упућује на потребу селективне и интензивне превенције насиља у породици где су ризици по живот жртве већи.

Број жена које пријављују случајеве насиља у породици расте што потврђују резултати истраживања Виктимолошког друштва Србије из 2001. и 2009. године.

Према резултатима истраживања Виктимолошког друштва Србије из 2001. године, мали број жена је пријавио последњи насилни инцидент полицији (17%), док је њих 10% пријаву упутило центрима за социјални рад, 15% здравственим установама, а само 4% случајева насиља је имало судски епилог.¹³⁷

¹³⁴ Информација о спровођењу стратегије за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у АП Војводина за период од 2008. до 2012. године, 2009, стр. 8.

¹³⁵ Истраживање је спроведено 2012. године: из 12 градова у Србији прикупљени су одговори од 170 жена. Жене које су учествовале у овом испитивању имале су укупно 316 деце. Према: Игњатовић, Т. 2013, *Последице које има насиље према женама у партнерском односу на децу и одговор јавних служби на овај проблем*, Београд: Аутономни женски центар, стр. 12.

¹³⁶ Мрежа „Жене против насиља“ којом координира Аутономни женски центар из Београда је дошла до ових података прикупљањем и анализом новинских чланака. Према: *Фемцид – убиства жена у Србији, квантитативно-наративни извештај 2014. година*, 2015, Београд: Мрежа „Жене против насиља“, стр. 2.

¹³⁷ *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 12.

Током 2009. године помоћ полиције приликом последњег насилног инцидента затражило је 23,2% жртава насиља, што је било значајно мање од процента пријављивања других кривичних дела. Центрима за социјални рад се обратило 18,2% жртава. Помоћ у здравственим установама због повреда (претежно због прелома и ишчашења) је затражило 30% жртава. Помоћ невладиних организација је затражило 4,4% жртава.¹³⁸

Охрабрује податак да је проценат пријава 2009. у односу на 2001. годину порастао. Верује се да је овај раст последица оснаживања жртава или раста поверења у институције. Процент оних које су се обратиле здравственим установама је дупло порастао. Ово указује на тешке здравствене последице насиља у породици које жртве трпе.

Поражавајућа је чињеница да је, у трећини случајева у којима је насилник поседовао ватрено оружје којим је касније извршио убиство жене, насиље било пријављено надлежним институцијама.¹³⁹ Ово још једном потврђује потребу озбиљнијег приступа претњама у смислу њиховог занемаривања од стране надлежних институција, а нарочито полиције и темељитије анализе подобности подносилаца захтева за поседовањем оружја.

Истраживање Виктимолошког друштва Србије из 2001. године је показало да је од укупног броја жена које су доживеле насиље пријавило последњи насилни инцидент неком од удружења само 2% њих.¹⁴⁰ Истраживање из 2009. године је показало да 4,4% жена које су доживеле насиље је пријавило последњи насилни инцидент неком од удружења, док се ниједна није обратила за помоћ сигурној кући.¹⁴¹ Процент пријава насиља наведеним организацијама је скоро занемарљив. Ово упућује на потребу интензивније промоције сигурних кућа као организација које пружају помоћ женама – жртвама.

Допринос расветљавању распрострањености насиља у породици и информативној едукацији запослених у надлежним институцијама од стране Виктимолошког друштва Србије, Аутономног женског центра и других организација цивилног друштва је од великог значаја. Чињеница о великој распрострањености насиља у породици које је још увек тешко „ставити под контролу“ и превенирати указује да је недовољно координисана акција и сарадња свих институција на превенцији насиља у породици.

¹³⁸ *Информација о спровођењу стратегије за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у АП Војводина за период од 2008. до 2012. године*, 2009, стр. 9.

¹³⁹ *Фемцид – убиства жена у Србији, квантитативно-наративни извештај 2014. година*, 2015, стр. 3.

¹⁴⁰ *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 12.

¹⁴¹ Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, стр. 104.

Резултате истраживања насиља у породици које углавном спроводе још увек организације цивилног друштва у нашој земљи треба систематично и темељито да анализира полиција у коју жртве насиља у породици још увек немају поверења.

Резултати ових истраживања су од користи полицијским службеницима који раде на превенирању или расветљавању овог кривичног дела, да би адекватно разумели тежину и последице овог дела, потребу за заштитом жртве, и да би били спремнији да адекватно реагују.

2.7. Теорије о узроцима насиља у породици

Постоји више теорија које објашњавају узроке насиља у породици.

Биолошке теорије налазе узроке насиља у „животињском пориву“ одржавања врсте који подразумева агресију¹⁴², што се може рефлектовати и на породичне односе. У традиционалним друштвима мушкарац (муж/партнер) је неко ко води бригу о очувању и развоју породице, те себи приписује право на агресију која завршава насилништвом а под плаштом одржавања реда у породичној заједници.

Психодинамичке теорије објашњавају узроке криминогеног понашања али и насилничког понашања у породици. Насилнички чин је резултат инстинкта „пражњења“ телесних импулса.¹⁴³

Психолошке и социо-психолошке теорије објашњавају насиље у породици са становишта индивидуалних фактора личности насилника, при чему социо-психолошке теорије иду даље наглашавајући и утицај околности које детерминишу његов развој и животни пут.

Социолошке теорије почивају на чињеници да је насиље у породици узроковано утицајима из друштвеног и културног окружења и да су исти ван контроле индивидуе.¹⁴⁴

Концепција структуралног насиља¹⁴⁵ представља једну од најразвијенијих социолошких концепција о узроцима насилничког понашања. Узрок овог понашања је у

¹⁴² Felson, M., 2006, p. 347.

¹⁴³ Капрара, Ђ. В., Ђервоне, Д., 2003, стр. 83.

¹⁴⁴ Више у: Siegel, L. J., 2010, *Criminology: The Core*, Wadsworth Publishing.

¹⁴⁵ Структурално насиље је оно које доводи до угрожавања људских потенцијала економском или политичком структуром и разликује се од директног (бихевиоралног) насиља. Више у: Galtung, J., 1969, Violence, Peace, and Peace Research, *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.

друштвеној структури. Жртве структуралног насиља су обично извршиоци директног (бихевиоралног) насиља које је одговор појединца на дуготрајно и разарајуће структурално насиље над њим. Појединци склони насиљу много више осећају терет структуралног насиља, јер се већ осећају понижено, мање вредно и др.

Према концепцији структуралног насиља кривична дела против брака и породице а нарочито насиље у породици су реакција појединца испољена директним насиљем које је последица дугогодишњег структуралног насиља. У суштини насиља упереног против брака и породице (као реактивно понашање појединца на структурално насиље) су стрес и фрустрација. Породица постаје најбезбедније место за искаљивање беса насилника.¹⁴⁶

Промене друштвене структуре доводе до промена у структури породице, до поремећаја брачних односа и поремећаја породичних односа. Последице тога су: полигамије, двобрачност, ванбрачна заједница са малолетним лицем, злостављање и запуштање малолетног лица, запуштање породичних обавеза, насиље, родоскрвњење. Сиromаштво као компонента друштвене структуре је погодно тло за развој емоционалних стања која воде насиљу најчешће упереном према онима који су близу – супружницима, деци, пријатељима.¹⁴⁷

Стрес као окидач насиља различито утиче на насиље према старосној структури насилника. Раст популације старих који су под утицајем стреса води самоубиству (интернализацији насиља) док раст популације младих који су под утицајем стреса води порасту стопе убистава (екстернализацији насиља).¹⁴⁸

Концепт „морална паника“¹⁴⁹ се од настанка користи као облик друштвене критике у којем се паника карактерише као друштвена реакција која је ирационална и погрешно усмерена. Овај концепт је настао под утицајем промењених друштвених услова¹⁵⁰ у којима долази до пропадања породице што је један од узрока насилничког понашања.

¹⁴⁶ Gil, D., 1978, Societal violence in families, pp. 14-33, in: Eekelaar, J. M., Katz, S. N. (eds.), *Family Violence: an international and interdisciplinary study*, Toronto: Butterworths.

¹⁴⁷ Parker, R. N., 1989, Poverty, Subculture of Violence, and Type of Homicide, *Social Forces*, 67(4), 983-1007, p. 986.

¹⁴⁸ Више у: Lester, D., 2001, Suicide, homicide and age dependency ratios, *International Journal of Aging and Human Development*, 4(2), pp. 127-132.

¹⁴⁹ Више у: Young, J., 1971, *The Drugtakers: The Social Meaning of Drug Use*, London: MacGibbon and Kee; Слично и: Cohen, S., 2002, *Folk Devils and Moral Panics, The Creation of the Mods and Rockers*, London, New York: Routledge.

¹⁵⁰ Више у: Thompson, K., 1998, *Moral panics*, London: Routledge.

Узрок насиља у породици, према феминистичким теоријама, је у неравноправном односу мушкарца и жене, при чему је насиље у породици кључни вид контроле мушкарца над женом.¹⁵¹

Може се закључити да се узроци насиља у породици обично посматрају са психолошког, социолошког, и феминистичког становишта.¹⁵²

Наведене теорије су предмет критике због сопствене недоследности или фокуса само на одређене узроке.

Можда је најобухватнија еколошка теорија, односно теорија заснована на еколошком моделу фактора. Еколошки модел фактора истиче повезаност узрока насиља у породици на различитим нивоима, па се чини најобухватнијим и највише репрезентативним имајући у виду друштвену стварност. „Бронфенбренерова теорија еколошких система“ (1979) је заснована на овом моделу.

Бронфенбренерова теорија еколошких система (1979) полази од претпоставке да разумевање еволуције захтева разумевање интеракције, односно међусобног утицаја карактеристика личности и карактеристика окружења. Ова теорија описује три нивоа социјалних контекста који утичу на појаву насиља – микро, мезо и макро систем, са сложеним интеракцијама између њих.

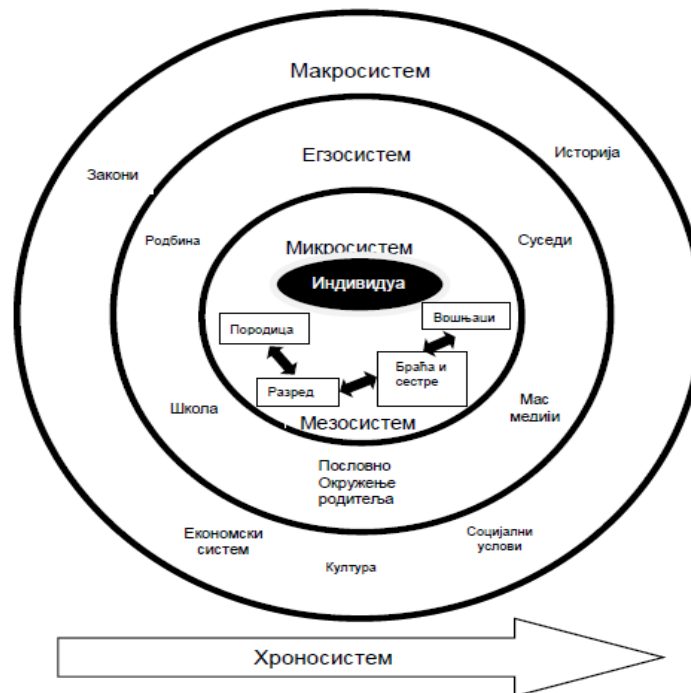
Ако се шире посматра, Бронфенбренерова теорија еколошких система описује пет нивоа социјалних контекста, укључујући микро ниво (појединац), мезо ниво (породица и чланови породице, разред – наставници, други ученици, вршњаци), егзо ниво (шира породица, остала родбина, суседи, пријатељи и колеге родитеља, радно место родитеља и др.), макро ниво (правни фактори, друштвено-културни, економски, религија, вера, систем вредности у друштву...), и хроносистем који одражава животна искуства појединаца (Слика 1)¹⁵³.

¹⁵¹ Више у: Giddens, A., 2007, *Социологија*, Загреб: Накладни завод Глобус.

¹⁵² Више у: Лукић, М., Јовановић, С., 2001, *Друго је породица*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, стр. 19-30.

¹⁵³ Бронфенбренер, Ј. 1997, *Екологија људског развоја - природни и дизајнирани експерименти*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр. 18; Слично и: Dimayuga, 2013, Bloom's Taxonomy and Kohlberg's Moral Development, *Educational psychology* 116 [on-line], у: Пљакић, Г., 2013, Поремећаји у социјалном понашању кроз призму теорије еколошких система, *Синтезе*, 2(3), 33-50, стр. 35.

Слика 1: Бронфенбренов еколошки развојни модел

Ове теорије не разматрају улогу државе и друштва у спречавању и кажњавању насилника, нити улогу полиције и тужилаштва у томе, али су корисне јер помажу расветљавању његових узрока. То је нарочито значајно, јер се узроци насиља у породици отежано идентификују, пошто је реч о комплексном систему односа који своју генезу има у појединцу и његовом окружењу, почевши од породице до друштва и државе у целини. Ради се о више повезаних узрока (фактора) на истим или различитим нивоима (од микро па надаље) који се међусобно преплићу и делују. Ово потврђује да је отежано креирати превентивне активности усмерене на сузбијање или умањивање узрока насиља у породици. Ово подручје представља изазов за сва друштва и све државе које су одређене за превенирање насиља у породици, пружање помоћи насилницима и пружање заштите жртвама.

3. ОДНОС КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ И ДРУГИХ ОБЛИКА ЗАШТИТЕ БРАКА И ПОРОДИЦЕ

3.1. Породичноправна заштита као примарни облик заштите

Заштита брака и породице у ситуацији поремећених породичних односа се примарно остварује породичним правом. Имајући у виду да је насиље у породици у највећој мери заступљено у пракси, најважнија је заштита од насиља у породици.

Насиље у породици, у смислу члана 197 став 1 Породичног закона јесте понашање којим један члан породице угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство другог члана породице. У члану 197 ставу 2, насиљем у породици сматра се нарочито: 1. наношење или покушај наношења телесне повреде; 2. изазивање страха претњом убиства или наношења телесне повреде члану породице или њему блиском лицу; 3. присиљавање на сексуални однос; 4. навођење на сексуални однос или сексуални однос са лицем које није навршило 14. годину живота или немоћним лицем; 5. ограничавање слободе кретања или комуницирања са трећим лицима; 6. вређање, као и свако друго дрско, безобзирно и злонамерно понашање. Члановима од 197 до 200 овог закона је прописана породичноправна заштита од насиља у породици. Међутим, суд одређује да ли је нека радња насиље или не.

Породични закон предвиђа посебан парнични поступак за одређивање мера заштите од насиља у породици, независно од тога да ли је покренут прекршајни или кривични поступак.

Суд пресудом може наредити следеће мере: исељење насилника из породичног стана или куће, без обзира на то ко је власник некретнине; усељење жртве у породични стан или кућу, опет без обзира на својину; забрану приближавања члану породице на одређеној удаљености; забрану приступа у простор око места становања или места рада члана породице; забрану даљег узнемиравања члана породице.

Најчешће изрицане мере су: забрана узнемиравања, забрана приближавања, забрана приступа у простор око места становања или рада, и исељење насилника из стана.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Информација о спровођењу стратегије за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у АП Војводина за период од 2008. до 2012. године, 2009, стр. 9.

Мера заштите од насиља у породици може трајати највише годину дана (члан 198 став 3). Време проведено у притвору, као и свако друго лишење слободe у вези с кривичним делом односно прекршајем, урачунава се у трајање мере (члан 198 став 4). Мера заштите од насиља у породици се може продужавати све док не престану разлози због којих је одређена (члан 199). Исто тако, она може престати пре рока, ако престану разлози због којих је одређена. Члан породице против кога је мера одређена може поднети тужбу за њен престанак.

Предност породичноправне заштите је веома брзо изрицање одговарајућих мера у циљу заустављања насиља и заштите жртава породичног насиља у односу на кривичноправну заштиту.

Поражавајуће је што је са мерама заштите од насиља у породици, према резултатима истраживања Виктимолошког друштва Србије из 2009. године, упознато 60,7% жена¹⁵⁵, али је мали број оних које су упознате са заштитним мерама које су предвиђене позитивним породичним законодавством (10,9%)¹⁵⁶. Ово указује на потребу за већим публицитетом мера заштите које су предвиђене позитивним породичним законодавством.

Након доношења пресуде суд је дужан да је одмах достави центру за социјални рад на чијој територији живи жртва и центру на чијој територији живи насилник. Центри су дужни да воде евиденцију о насилницима и жртвама породичног насиља која је оскудна када је у питању евиденција о судски изреченим мерама заштите од насиља у породици.¹⁵⁷ Ово онемогућава сагледавање карактеристика насиља и његовог праћења у сврху превенције или спречавања понављања виктимизације.

Током 2008. године, 73% центара за социјални рад није покретао поступке за изрицање мере породичноправне заштите од насиља у породици.¹⁵⁸ Најчешћи вид реаговања центара за социјални рад у 2012. години је остао непознат; означен је као „нешто друго“ (преко 38%). Поступци за изрицање мере заштите од насиља у породици учествују

¹⁵⁵ Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, стр. 111.

¹⁵⁶ Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, стр. 113.

¹⁵⁷ Веома је мали број судски изречених мера заштите од насиља у породици у евиденцији центара, јер центри немају податке о свим изреченим мерама већ само о онима у којима су учествовали као предлагачи или покретачи. Према: *Синтетизовани извештај о раду центара за социјални рад у Србији за 2012. годину*, 2013, стр. 71.

¹⁵⁸ *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 25.

са 17% у укупном броју поступака. Кривична пријава као вид реаговања учествује са 12.5%.¹⁵⁹

Пракса показује да жртве насиља у породици остају препуштене у највећем броју случајева саме себи, односно да проблем насиља над њима саме решавају. Заштита од стране институција и примене законодавства изостаје у мери која би их довољно оснажила и охрабрила да се насиљу одлучније супротставе на легитимно утврђеном праву на заштиту. У том смислу је неопходно изрицање мера заштите онда када насиље још увек није попримило теже облике, имајући у виду да насиље у породици, по правилу, има узлазну линију у погледу облика испољавања и последица које изазива.

Изрицање мера заштите од породичног насиља има места и у периоду када се насилник искрено каје и обећава да ће се променити, односно периоду „примирја”. За ову специфичну врсту насиља карактеристичан је циклус у испољавању: након фазе „примирја”, наступа фаза „гомилања беса”. Ова фаза после одређеног времена кулминира и прераста у праву ерупцију насилничког понашања, да би опет наступила фаза „примирја”. Сврха заштитних породичноправних мера јесте да се њиховом применом спречи поновно извршење насиља у породици, да се обезбеди нужна заштита физичког и психичког интегритета, здравља и личне безбедности члана породице изложеног насиљу, као и да се отклоне околности које погодују или подстичу понављање насиља односно извршење других видова насиља.

Како је основна функција породице подизање деце и брига о њима,¹⁶⁰ по питању заштите детета, Породични закон је предвидео у члану 263 став 1 да тужбу за заштиту права детета могу поднети дете, родитељи детета, јавни тужилац и орган старатељства. Право и дужност да обавесте јавног тужиоца или орган старатељства о разлозима за заштиту права детета имају све дечје, здравствене и образовне установе, или установе социјалне заштите, правосудни и други државни органи, удружења и грађани, што је предвиђено у члану 263 ставу 3 овог закона). Чланом 264 овог закона је предвиђена тужба за лишење, односно вршење родитељског права, а чланом 265 је уређен колизијски старатељ и привремени заступник детета.

¹⁵⁹ Синтетизовани извештај о раду центара за социјални рад у Србији за 2012. годину, 2013, стр. 71.

¹⁶⁰ Вучковић-Шаховић, Н., 2000, *Права детета и међународно право*, Београд: Југословенски центар за права детета, стр. 158.

Центри за социјални рад имају широк дијапазон овлашћења у области заштите од насиља у породици: покретање судског поступка, пружање помоћи суду у прибављању потребних доказа, достављање налаза и мишљења о сврсисходности тражене мере, предузимање мера старатељске заштите, ургентног збрињавања и других мера породичноправне и социјалне заштите посебно када су деца жртве злостављања. Центри за социјални рад имају статус кључне институције у организовању и координацији процеса заштите деце која су жртве насиља.

У 2012. години, у 48,4% случајева центри су изместили децу из породице, јер родитељ није био у могућности да заштити дете од злостављања другог родитеља (у 2011: 38,1%). Број деце која су евидентирана у центрима за социјални рад у Србији као сведоци породичног насиља у 2012. години је 3.017 (у 2011: 2.324). Укупан број деце жртава злостављања, коју је центар упутио на здравствени или психолошки третман у 2012. години је 322 (2011: 319).¹⁶¹

Услед непоступања центара за социјални рад по службеној дужности у заштити (свих) чланова породице од насиља, а да би се избегао висок безбедносни ризик за дете, могуће је да дође до успостављања штетне праксе одвајања деце од ненасилних родитеља, која би представљала секундарну виктимизацију и детета и родитеља.¹⁶²

У заштити породице значајне су и одредбе тзв. социјалног законодавства, које се бави питањима материјалне, здравствене и друге помоћи породици и њеним члановима, посебно мајци и детету.

3.2. Прекршајноправна заштита

Прекршаји јавног реда и мира изазвани свађом, виком, буком на јавном месту, непристојним, дрским и безобзирним понашањем, вређањем, вршењем насиља, претњом или тучом имају елементе насиља у породици (чл. 7-9)¹⁶³ у случају када су извршилац и оштећени чланови породице, док за последицу имају нарушавање јавног реда и мира.

¹⁶¹ Синтетизовани извештај о раду центара за социјални рад у Србији за 2012. годину, 2013, стр. 74.

¹⁶² Игњатовић, Т., 2013, стр. 19.

¹⁶³ Закон о јавном реду и миру Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 6/2016.

Према резултатима истраживања¹⁶⁴, у броју примљених предмета у већима за прекршаје који су се односили на повреду јавног реда и мира, предмети са елементима насиља у породици који су правноснажно окончани су учествовали са 12%.

Хитност поступка у случајевима насиља у породици није прописана Законом о прекршајима. Полиција поступа по налогу дежурног заменика јавног тужиоца – хапси учиниоца овог кривичног дела уколико постоји основ за то или га задржава по одредбама прекршајног поступка, уколико је реч о прекршају.

Закон о прекршајима прописује заштиту у прекршајном поступку.¹⁶⁵ Процесноправна мера забране приступа оштећеном (члан 61 Закона о прекршајима), односно жртви у случају насиља у породици представља превентивну меру којом се жртва штити од даљег угрожавања. У прекршајном поступку, извршилац (насилник) се, по догађају, доводи судији прекршајног суда, при чему се по основу захтева за покретање прекршајног поступка¹⁶⁶ и предлога да се донесе пресуда која постаје извршна пре правоснажности (члан 308 Закона о прекршајима), жртва насиља у породици брзо и ефикасно штити.

Уколико дође до процесуирања пријаве, полиција је дужна да надаље сарађује са другим институцијама у смислу достављања додатних података и списка ради окончања предметног случаја а што је још важније у обавези да збрине жртву насиља (обезбеди лекарски преглед, обавести о томе надлежни центар за социјални рад у циљу збрињавања жртва насиља).

Закон о прекршајима не даје велике могућности полицији да утиче на ефикасност вођења прекршајног поступка у ситуацијама као што су случајеви у којима судија једног прекршајног суда упућује замолнице другом прекршајном суду за саслушање сведока или окривљеног, а тај други суд то не чини ни после ургенција суда који је упутио замолнице, па долази до апсолутне застарелости поступка.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Истраживање прекршаја са елементом насиља у породици у Републици Србији које је спровело Удружење судија за прекршаје Републике Србије. Према: *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 19.

¹⁶⁵ Закон о прекршајима Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 65/2013 и 13/2016.

¹⁶⁶ Полиција, тужилаштво и оштећено лице – жртва су овлашћени за подношење захтева за покретање прекршајног поступка из области јавног реда и мира са елементом насиља у породици.

¹⁶⁷ Марковић, С., (2012), Проблеми са којима се среће орган унутрашњих послова као странка у прекршајном поступку, *Безбедност*, 3, 294-313, стр. 301.

Начело *ne bis in idem* налаже потребу да се у сваком конкретном случају насиља у породици правовремено определи да ли ће се насилник гонити за прекршај или за кривично дело. Ово подразумева добру сарадњу између тужилаштва и полиције у квалификацији случаја насиља у породици (прекршај/кривично дело) да би се на време усмерио казни прогон у првом или другом правцу, јер јавни тужилац нема овлашћења да остварује оптужну функцију у прекршајном поступку.¹⁶⁸ До унапређења реакције полиције у случајевима насиља у породици би довело обавезно заступање захтева за покретање прекршајног поступка од стране јавног тужиоца.

3.3. Кривичноправна заштита

3.3.1. Кривичноправна заштита – основни проблеми остваривања

Због немоћи друштва да се насиље у породици превенира или реши прикладнијим средствима, проблем заштите чланова породице од насиља се преместио у кривично право, са аргументом да ће се путем кривичноправног механизма адекватније решити. Да би кривично право било ефикасно, оно мора бити у складу са другим областима права и програмима који имају социјални, медицински, образовни и економски карактер, а који нису још увек довољно развијени.

Кривичним правом се штите права појединаца из сфере претпостављене породичности, јер кривичноправна заштита не може обухватити породицу као јединствен објект заштите.

Кривично право, у оквиру групе кривичних дела против брака и породице, нуди заштиту прописивањем деликата којима се у највећем броју остварује заштита детета – малолетног лица од поступака лица која се о њему старају (родитељи или други чланови породице). Оно се ограничава на заштиту малолетних чланова породице у случајевима

¹⁶⁸ Пошто јавна тужилаштва могу да остварују исту функцију и у прекршајном и у кривичном поступку, она би требало да врше „филтрацију“ будућих судских предмета прелиминарно процењујући да ли околности конкретног случаја упућују на потребу да се према учиниоцу покрене кривични поступак или је довољно иницирати прекршајни поступак. То би претпостављало да јавни тужиоци имају овлашћења да остварују оптужну функцију и у прекршајном поступку. Постоји ризик да до тога не дође у догледно време, јер су измене процесног кривичног законодавства већ утицале на умножавање њихових задатака. Према: Мрвић-Петровић, Н., 2014, Поштовање начела *ne bis in idem* при суђењу за сличне прекршаје и кривична дела. *Наука, безбедност, полиција*, 2, 27-39, стр. 37.

злостављања и занемаривања малолетног лица, одузимања малолетног лица, насиља у породици или кршења породичних обавеза. Тако се група кривичних дела против брака и породице у појединим кривичним законодавствима (на пример хрватском) назива кривична дела против брака, породице и малолетних лица.¹⁶⁹

Остала кривична дела против брака и породице нису у значајној мери заступљена у пракси, те је, са становишта праксе, најважнија заштита од насиља у породици.

Основни проблеми у практичној примени инкриминације везани су за тумачење њених обележја: последице (и радње) и личног својства тј. односа учиниоца и пасивног субјекта.

Пошто се кривичноправном заштитом брака и породице штити члан породице, то се јавља проблем у вези са питањем да ли постоји једно дело или је по среди стицај када је више чланова породице оштећено. Пракса показује да се ради о једном кривичном делу а не о стицају.¹⁷⁰ Такође, више аката насиља према истом члану породице се сматрају једним кривичним делом насиља у породици, јер је стицај привидан.¹⁷¹ Реални стицај кривичних дела постоји када је окривљени одвојеним радњама према више чланова породице извршио више кривичних дела насиље у породици, јер је заштитни објекат овог кривичног дела сваки члан породице окривљеног.¹⁷²

Радња извршења кривичног дела насиље у породици је дефинисана последицом, а одређена је трајним глаголом, те се сматра да је дело учињено ако је радња извршена једном или више пута.¹⁷³

Заштитни објекат код кривичног дела насиље у породици је члан породице. У члану 112 став 28 Кривичног законика, чланом породице сматрају се: супружници, њихова деца, преци супружника у правој линији крвног сродства, ванбрачни партнери и њихова деца, усвојилац и усвојеник, хранилац и храњеник. Члановима породице сматрају се и браћа и

¹⁶⁹ Јовановић, С., 2008а, *Кривичноправна заштита од насиља у породици*, докторска дисертација, Београд: Правни факултет Универзитета Унион, стр. 67.

¹⁷⁰ Пресуда Окружног суда у Београду, Кж 1723/06 од 22. јуна 2006, у: *Билтен Окружног суда у Београду*, 2006, бр. 74, стр. 55-56.

¹⁷¹ Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ., 2007, *Кривично право са основама привреднопреступног и прекршајног права*, Београд: Пројурис, стр. 86.

¹⁷² Из пресуде Врховног касационог суда, Кзз 642/2014 од 9. јула 2012, у: Правни портал, Кривичноправна заштита од насиља у породици – закон и судска пракса, <http://www.pravniportal.com/nasilje-u-porodici-praksa/> (4. 10. 2015.).

¹⁷³ Из пресуде Врховног касационог суда, Кзз 83/2012 од 24. октобра 2012, у: Правни портал, Кривичноправна заштита од насиља у породици – закон и судска пракса.

сестре, њихови супружници и деца, бивши супружници и њихова деца и родитељи бивших супружника, ако живе у заједничком домаћинству, као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству.

Бивши супружници који не живе у заједничком домаћинству имају статус члана породице јер имају заједничко дете.¹⁷⁴ Преци окривљеног у правој линији крвног сродства сматрају се члановима породице без обзира што не живе у заједничком домаћинству. Према овим лицима може се извршити кривично дело насиље у породици.¹⁷⁵ Чланом породице сматрају се и ванбрачни партнери. Чињеница да су ванбрачни партнери почели да живе у стану који су заједно изнајмили, указује на њихову намеру да формирају трајнију заједницу живота, без обзира колико би она трајала. Заснивањем такве заједнице, оштећена је стекла статус ванбрачног партнера, па самим тим имала је и статус члана породице.¹⁷⁶

У одређеним случајевима, аналогјом, под породицом се сматрају и лица која законодавац није децидно навео у законским одредбама, а која живе у заједничком породичном домаћинству, као што је унук.¹⁷⁷

Кривично дело насиље у породици може се извршити и током вршења родитељског права, у ситуацији када родитељ својим поступцима и понашањем у значајној мери претера у примени васпитних метода; када уместо ових метода примени чисту физичку силу и принуду, односно претњу, али и увреде и понижења.¹⁷⁸

Иако је заштита породице законодавно утемељена, тешкоће одређивања шта, односно ко се сматра породицом – члановима породице утичу да и даље остаје нејасно какву би породицу кривично право требало да штити.

¹⁷⁴ Из пресуде Врховног касационог суда, Кзз 65/2013 од 26. марта 2013, у: Правни портал, Кривичноправна заштита од насиља у породици – закон и судска пракса.

¹⁷⁵ Из пресуде Врховног касационог суда, Кзз 192/2014 од 22. априла 2014, у: Правни портал, Кривичноправна заштита од насиља у породици – закон и судска пракса. Правни портал, Кривичноправна заштита од насиља у породици – закон и судска пракса.

¹⁷⁶ Из пресуде Врховног касационог суда, Кзз 36/2010 од 7. априла 2010, у: Правни портал, Кривичноправна заштита од насиља у породици – закон и судска пракса.

¹⁷⁷ Из пресуде Врховног касационог суда, Кзз 52/2012 од 27. јуна 2012, у: Правни портал, Кривичноправна заштита од насиља у породици – закон и судска пракса.

¹⁷⁸ Из пресуде Апелационог суда у Новом Саду, Кж1 2287/2012 од 2. новембра 2012, у: Правни портал, Кривичноправна заштита од насиља у породици – закон и судска пракса.

Као отворен проблем остваривања кривичноправне заштите остаје стицај појединих облика насиља у породици и однос овог дела са другим кривичним делима чија су обележја истовремено и обележја кривичног дела насиља у породици.

У оквиру насиља у породици препознају се обележја неких других кривичних дела као што су: угрожавање сигурности (спокојства), наношење тешких телесних повреда, угрожавање опасним оруђем, оружјем, злостављања (члан 194 ст. 1-2), злостављање малолетног лица, тешке телесне повреде (члан 194 став 3), нехатно лишење живота (члан 194 став 4, као последице произашле из члана 194 ст. 1-3).

Уколико су обележја наведених дела истовремено и обележја насиља у породици онда се дело квалификује као насиље у породици. Међутим, уколико се случај оквалификује као насиље у породици а не као теже кривично дело (теже у смислу строжих казни) као што је принуда, утолико насилник бива поштеђен „теже“ казне. Такође, наношење тешке телесне повреде се у оквиру насиља у породици третира као тежа последица примене насиља (члан 194 став 1) или употребе оружја, оруђа (члан 194 став 2) проузрокована нехатно. Имајући у виду природу насиља у породици, тешко је разумљиво да је наношење тешке телесне повреде било нехатно а не умишљајно.

Иако друштвена оправданост кривичноправне заштите брака и породице у начелу није спорна, поставља се питање до које мере и у ком обиму треба дозволити мешање државе у личне односе између чланова породице. Да би постојала адекватна реакција од стране државе и других институција у ситуацији поремећених породичних односа, а да се при том поштује аутономија породице, неопходно је прецизно одредити ситуације и услове у којима је оправдано интервенисати. У вези с тим, кривично право се у овој области користи крајње опрезно и то само у оним случајевима када је кривичноправна заштита нужна, односно у случајевима када друге врсте заштите нису довољне.

3.3.2. Улога надлежних институција у остваривању кривичноправне заштите

Иако је насиље у породици један од најважнијих друштвених проблема данашњег времена, у већини друштава у којима доминира традиционални облик породице или савремена породица са елементима традиционалне, још увек се сматра да је насиље у породици приватна ствар. Проблеми у породици који се могу подвести под насиље у

породици се често прикривају услед страха, срамоте или неповерења према институцијама система.

Када је у питању насиље над женама доминира схватање да су оне саме криве за насиље које трпе, па им се саветује да се труде да постану боље супруге или да једноставно напусте насилника. Деца често не препознају насиље, па га због тога и не пријављују.

Кривично дело насиља у породици се гони по службеној дужности без обзира на вољу или одлуку жртве као оштећене стране. Кривично гоњење по службеној дужности помаже отклањању једног од разлога пасивности полиције у случајевима насиља у породици и помаже жртви насиља у случајевима када није дошло до теже последице (у смислу да неће

имати проблема с којима се иначе суочава приватни тужилац када гони за лакше облике насиља).¹⁷⁹

Фаза од подношења кривичне пријаве полицији до упућивања случаја тужилаштву од стране полиције је, после фазе суђења, друга најкраћа фаза кривичног поступка.¹⁸⁰ Ово упућује на закључак да полиција брзо реагује када се њој поднесе пријава.

Јавни тужилац је лице овлашћено за покретање кривичног поступка против учиниоца насиља у породици. Специфичност и сложеност кривичног дела насиља у породици намеће питање да ли би и на који начин јавни тужилац требало да делује превентивно и тако својим активним учешћем спречи или барем смањи вршење овог кривичног дела. Тако настаје једна тешка и сложена ситуација која од јавног тужиоца захтева висок степен професионализма у смислу процене да ли је у конкретном случају ефикасније ићи у кривични поступак или покушати решити проблем мирним путем (применом начела опортунитета).

Одлагање кривичног гоњења за које се сматра да би допринело превенцији понављања насиља у породици се решава нагодбом код лакших дела, односно одбацавањем кривичне пријаве. Свега једна четвртина кривичних пријава за дело насиља у породици које се поднесу тужилаштвима стигне до фазе оптужења и главног претреса.¹⁸¹

¹⁷⁹ Раније се за обичну лаку телесну повреду и угрожавање сигурности једног лица гонило по приватној тужби. Према: Николић – Ристановић, В. (ур.), 2002, стр. 135.

¹⁸⁰ Николић-Ристановић, В., 2013, *Праћење примене законских решења о насиљу у породици у Србији: налази пилот истраживања*, Београд: Виктимолошко друштво Србије, стр. 17.

¹⁸¹ Тужилаштва одбаце једну четвртину кривичних пријава поднетих због насиља у породици, а у 15,2% случајева примењују институт одлагања кривичног гоњења, углавном кроз обавезу уплате новчаног износа у

Јавни тужилац често нема даље информације о предмету након окончања кривичног поступка, па самим тим ни о жртви насиља, нити о спровођењу евентуално изречених мера заштите од насиља у породици. Стога није у могућности да такве информације проследи полицији.

Многобројна истраживања која су спроведена код нас и у свету су показала да је једна од озбиљних препрека за тужилаштво у покретању и вођењу поступка одустајање жртве од сведочења у поступку, односно порицање исказа који је раније дала. Разлози због којих жртва не жели да учествује у кривичном поступку су: осећај незаштићености, осећај несигурности и страха од насиља, емотивна и економска везаност за партнера, срамота и стид.¹⁸² Жртве користе и законско право да не сведоче. У ситуацији када не постоји адекватан систем психо-социјалне помоћи жртвама насиља, оне могу бити изложене секундарној виктимизацији.

Најнеефикаснији део поступка у процесуирању кривичних дела насиља у породици је поступак пред судом. Највише времена протекне између подношења оптужног акта и почетка суђења, и између упућивања предмета тужилаштву од стране полиције и оптужења.¹⁸³ Према истраживању правосудне пракце у Београду и Нишу, на успоравање судског поступка у највећој мери утиче одлагање главног претреса – најчешће због недоласка окривљеног.¹⁸⁴

Значајан број непотврђених првостепених пресуда у кривичним, а нарочито у парничним поступцима, говори о потреби унапређивања рада и организације правосудних органа у предметима који се односе на заштиту од насиља (било у области кривичног или парничног поступка), јер се терет проблема пребацује на жртву која, након дуготрајног поступка, треба да прође нови циклус суђења.¹⁸⁵ Ово указује да је интерес жртве стављен иза интереса правосудних органа који се своди на извршавање својих законом утврђених задатака.

хуманитарне сврхе. Према: *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, Република Србија Заштитник грађана, стр. 3.

¹⁸² Вуше у: Лукић, М., Јовановић, С., 2001, стр. 88-120.

¹⁸³ Николић-Ристановић, В., 2013, стр. 17.

¹⁸⁴ *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 25.

¹⁸⁵ *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 3.

Центри за социјални рад као помоћни орган суда у поступцима заштите од насиља у породици поступају по захтеву суда и пружају помоћ у прибављању података у вези са насиљем. Центрима за социјални рад се пријављује мањи број дела насиља у породици у поређењу са полицијом.

Жртве насиља у породици су незадовољне радом ових центара, што се преноси као лоше искуство у породицу, пријатељима и др. Жртве насиља које нису биле задовољне интервенцијом центара за социјални рад (близу 61% оних које су се обратиле тој служби) сматрају да: службеници центра за социјални рад ништа нису учинили како би помогли; центри за социјални рад пружају неадекватну помоћ; они не разумеју проблеме; поседују недостатак емпатије; стављају на страну насилника.¹⁸⁶ Центри за социјални рад би требало да се више посвете жртви, разумевању њеног проблема и стања у којем се налази, њеној заштити и помоћи.

Центри за социјални рад имају потешкоће у процени основаности подношења кривичних пријава (висок је проценат одбачених кривичних пријава). Велики је број предмета у којима се не зна исход кривичне пријаве коју подносе центри за социјални рад. Дискутабилне су повратне информације из тужилаштва или од судова.¹⁸⁷

Улога центара за социјални рад је још значајнија када су у питању кривична дела против малолетних лица. Ова институција често није упозната, или није благовремено обавештена о делу насиља у породици или делу против малолетних лица. У пракси, полицијски службеници сматрају да се центри за социјални рад „не одазивају“ на позив полиције што је проблем код неодложних интервенција.¹⁸⁸

Здравствене установе треба да пруже лекарску помоћ жртвама без чекања и без здравствене књижице, што није увек примењено у пракси.¹⁸⁹ Уколико се жртве најпре обратe здравственим установама, оне су дужне да о томе обавесте полицију. У пракси се дешава да здравствене установе не обавесте полицију о истом, јер супружници у међувремену поправе свој однос, или из неког другог разлога.

¹⁸⁶ Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, стр. 100-101.

¹⁸⁷ *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 25.

¹⁸⁸ Центри за социјални рад добијају податке о насиљу од полиције у 40% случајева. Према: *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 28.

¹⁸⁹ Неке здравствене установе жртвама насиља наплаћују издавање потврда о повредама које су претрпеле услед насиља у породици или у партнерским односима. Према: *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 4.

Васпитно-образовне установе у случају постојања насиља у породици или дела против малолетних лица обавештавају центар за социјални рад, полицију, а у случају повреда и здравствену установу. Сарадња васпитно-образовних установа са другим институцијама које су дужне да пруже заштиту жртвама кривичних дела против брака и породице је нарочито значајна код дела против малолетних лица и дела насиље у породици. Пракса потврђује да ова институција задовољавајуће сарађује са другим институцијама.

Мали је проценат жена које су довољно упознате са својим правима (38% њих не зна да је насиље у породици кривично дело¹⁹⁰). У овом домену реакција државе и свих њених институција треба да буде интензивнија и да за крајњи исход има упознавање жена – жртва насиља у породици са њиховим правима.

Непрепознавање особености насиља у породици (узрока, последица, позиције насилника и жртве) је један од кључних проблема у остваривању кривичноправне заштите од насиља у породици од стране институција које су дужне да пруже заштиту жртвама насиља у породици (полиција, центар за социјални рад, здравствене установе, васпитно образовне установе, јавни тужилац, судство).

4. ДОМЕТИ И МОГУЋИ ПРАВЦИ УНАПРЕЂЕЊА КРИВИЧНОПРАВНЕ ЗАШТИТЕ

4.1. Подручја унапређења националног законодавног оквира и примене постојећих решења

Република Србија није ускладила круг лица која имају својство члана породице према Породичном закону и Кривичном закоником. Због овог несклада, једно исто лице може остваривати породичноправну заштиту у складу са Породичним законом, али не и кривичноправну заштиту у складу са Кривичним закоником, уколико по одредбама овог закона нема својство члана породице.¹⁹¹

¹⁹⁰ Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, стр. 110.

¹⁹¹ На пример, лица која су у емотивној или сексуалној вези, бивши ванбрачни партнери који немају заједничку децу и којима није дат статус чланова породице одредбама Кривичног законика – не живе или нису живели у заједничком домаћинству. Према: Јосимовић, С., Милојевић, О., Матић Бошковић, М., 2014, *Унапређен*

Пошто Кривични законик предвиђа живот у заједничком домаћинству за бивше супружнике као услов, уколико би се брисао, дошло би до проширивања круга лица – чланова породице којима се пружа заштита од насиља у породици.¹⁹² Ово је нарочито значајно, јер заједнички живот није услов породичног живота у пракси Европског суда за људска права а то наглашава и Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.

Како је прогањање постало образац реакције насилника по напуштању партнерке, било би потребно предвидети га као посебно кривично дело против брака и породице. Потребно је имати у виду да су прогањање и узнемиравање могући и без приближавања жртви насиља или без комуникације са њом. У савременим условима омогућава се и електронско праћење саме жртве насиља у породици с циљем да се учинилац на време спречи да прекрши забрану приласка жртви или објекту у коме се налази.¹⁹³

Судско поравнање и помирење код насиља у породици је недовољно искоришћено код лакших, инцидентних форми насиља.

Превазилажење благе казнене политике може се реализовати дужим временом проверавања код условне осуде, односно дужим трајањем казне затвора.¹⁹⁴ Међутим, оштрије санкције могу утицати на повећање агресивности насилника и његове осветољубивости према жртви. Стога је неопходно ојачати систем свих облика третмана насилника. Психосоцијални третман учиниоца насиља¹⁹⁵ је мера која делује на узрок насиља и може да утиче на динамику породичног и партнерског односа као и корекцију понашања насилника. Међутим, у пракси се ретко спроводи.

приступ јавног тужиоца у заштити жртава породичног насиља, Београд: Удружење јавних тужилаца, стр. 65.

¹⁹² *Фемцид – убиства жена у Србији, квантитативно-наративни извештај 2014. година*, 2015, стр. 9.

¹⁹³ Више у: Мрвић Петровић, Н., 2007, *Криза затвора*, Београд: Војноиздавачки завод.

¹⁹⁴ Има мишљења да краткотрајне казне лишења слободе производе лоше ефекте. Шкулић, М., 2009, Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиља у породици – нека спорна питања и дилеме, стр. 10-22, стр. 17, у: Шкулић, М. (ур.), *Насиље у породици*, Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије.

¹⁹⁵ Најчешће се користи по одлуци тужилаштва приликом примене института одлагања кривичног гоњења а ретко по одлуци суда, односно упуту центра за социјални рад. Број случајева у којима је тужилаштво изабрало ову обавезу у примени института одлагања кривичног гоњења вишеструко је мањи од увођења обавезе плаћања новчаних износа у хуманитарне сврхе. *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 4.

У примени законских решења о насиљу у породици у Србији се не прави разлика између примарног и секундарног насилника/насилнице.¹⁹⁶ Поврат треба ценити на основу формалног (правног) и фактичког поврата. Неопходно је пажљиво приступити провери пријава против жртве, јер постоји вероватноћа да су лажне.

Пре покретања поступка против жртве у случајевима када се бранила против насилника полиција треба адекватно да процени ово дело. Како би разумела позицију жртве у овом специфичном делу, полицијски службеници треба да буду едуковани у овој области. Жртва насиља не сме или не би требало да трпи било који облик насиља, јер постоји значајна вероватноћа да може бити тешко телесно повређена или убијена уколико прећуткује насиље којем је дуже време изложена. У пракси се неретко дешава да насилници који поседују оружје касније и убију жртву, а насиље је било пријављено пре него се десило убиство. Ово обавезује државу Србију да поштује своје обавезе како не би била позвана на одговорност пред Европским судом за људска права због необезбеђења правовремене заштите жртве насиља.

Да би се убрзао главни претрес, потребно је да тужилац и полиција више користе мере довођења насилника пред суд (члан 196 Законика о кривичном поступку), јер његово недолажење често пролонгира поступак.

Пооштравање казних мера за непријављивање насиља од стране сведока или других институција је репресивна мера. Корисније је утицати на свест јавног мњења, а нарочито на свест лица која су највише угрожена насиљем у породици. Овим би се допринело промени става о овом друштвено опасном делу, његовом благовременом препознавању и превенцији. Такође, допринело би се повећању броја пријављивања инцидента насиља у породици надлежним институцијама.

У ситуацији када службеник надлежне институције није пријавио случај насиља у породици жртва је у још неповољнијем положају јер изостају одговарајуће мере заштите. Механизам за утврђивање непријављивања насиља у породици представља још једно подручје за унапређење заштите од насиља у породици.

¹⁹⁶ Судски предмети не садрже ни у назнакама покушаје идентификовања и давања значаја разлици између примарног и секундарног насилника/насилнице, што утиче на то да примарна жртва трпи негативне последице. Одредбе о нужној одбрани и/или њихова примена требало би да буду ревидиране тако да укључе случајеве примарних жртава а секундарних насилника/насилница, које су извршиле дело под снажним утицајем дуготрајног насиља, чак и у случајевима у којима не постоји истовременост напада и одбране. Николић-Ристановић, В., 2013, стр. 40.

Правни положај и заштита жртава у Србији постепено се побољшава путем креирања посебних прописа посвећених заштити одређених категорија жртава као што су на пример малолетна лица. Механизам заштите малолетних оштећених лица је у највећој мери усаглашен са међународним стандардима заштите деце жртава. Међутим, проблеми заштите малолетних лица и делотворног спречавања њиховог занемаривања и злостављања се не могу решити само успостављањем законског оквира за њихову заштиту.

Унапређење заштите треба бити усмерено ка проширењу опсега заштите малолетних лица на сва кривична дела и проширењу достигнутих стандарда заштите малолетних оштећених лица на све малолетне сведоке.¹⁹⁷

Подршка деци – жртвама сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања је још увек недовољна, упркос усвајању „Маријиног закона“¹⁹⁸, нарочито што деца – жртве захтевају посебан приступ ради што брже рехабилитације и спречавања секундарне трауматизације. Ово је подручје које може бити унапређено адекватном заједничком и координираном акцијом свих институција система.

Стиче се утисак да се не поклања довољна пажња превенцији ванбрачне заједнице са малолетним лицем и малолетничких бракова, нарочито у полулацији Рома и у другим заједницама у којима постоје слични обичаји, па се може закључити да је заштита малолетних лица у овом контексту још увек на незадовољавајућем нивоу.

Правни положај и заштита жртава у Србији постепено се побољшавају, постепено се уводе елементи ресторативне правде чиме се генерално унапређује положај жртава. У пракси је ипак општи положај жртава још увек неповољан. Оне су често инструмент кривичноправног система и даље су изложене секундарној виктимизацији.¹⁹⁹

Република Србији је обавезна да заштити сва лица која се налазе под њеном влашћу, а која трпе или би могла трпети насиље или било који други облик нечовечног и понижавајућег поступања. На држави је одговорност да обезбеди кривични прогон и да спречи некажњивост учиниоца, што се односи и на Републику Србију.

¹⁹⁷ Илић, И., 2014, Процесна заштита малолетних жртава злостављања и занемаривања, часопис: *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 66, 343-359, стр. 356.

¹⁹⁸ Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима „Службени Гласник РС“, број 32/2013.

¹⁹⁹ Вукотић, М., Заштита на првом месту, *Правда у транзицији*, 16, стр. 2, [http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/\(CASOPIS\)/SRP/SRP16/2419.pdf](http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/(CASOPIS)/SRP/SRP16/2419.pdf) (5. 1. 2016.).

4.2. Унапређење мултисекторске сарадње

Пошто су насиље у породици, заштита и подршка жртвама насиља сложене фазе још сложенијег процеса, успостављање добре сарадње између професионалаца из свих друштвено организованих система је основни предуслов успостављања ефикасног мултисекторског система подршке и заштите (систем здравствене заштите, образовања, социјалне и породичноправне заштите, полиција, правосуђе, тужилаштво и др. институције).

Недостатак системског националног приступа и сарадње у Србији су битни узроци недовољне заштите жртава насиља.

Тужилаштво треба да преузме водећу улогу у координацији сарадње различитих институција. Међутим, недовољни су ефекти спроведених и континуираних специјализација јавних тужилаца који поступају у случајевима насиља у породици у пракси. Пошто су овлашћени да покрећу сва три казнена поступка јавни тужиоци би морали да буду едуковани како би разумели суштину, узроке и последице насиља у породици.

На Министарству надлежном за послове правосуђа и правосудним органима²⁰⁰ је да упознаје надлежна министарства (унутрашњих послова, рада и социјалне политике, здравства) о судским поступцима по поднетим представкама о ситуацијама насиља над женама у породици и партнерским односима. Недовољан је ниво и квалитет сарадње између судова који поступају у кривичним и парничним поступцима, и између различитих судова који поступају у кривичним поступцима, те и између других институција.²⁰¹

Министарство надлежно за послове правосуђа и правосудни органи сарађују, осим са учесницима у поступку заштите, и са сигурним кућама, удружењима грађана, и другим организацијама цивилног друштва. У пракси ову сарадњу обично не иницирају правосудни органи већ организације цивилног друштва.

Потребно је успоставити механизам за праћење и евалуацију реакције органа кривичноправног система у случају насиља у породици, а посебно од фазе подношења

²⁰⁰ Министарство надлежно за послове правосуђа и правосудни органи успостављају сарадњу са министарством надлежним за област родне равноправности у циљу праћења примене *Правилника о евиденцији и документацији о правоснажним одлукама судова о заштити због дискриминације полова* („Службени гласник РС“, број 98/2010.).

²⁰¹ Николић-Ристановић, В., 2013, стр. 47.

кривичне пријаве до оптужења. Уз то, доводи се у питање поверење жртава насиља у целокупни систем државног реаговања у случају виктимизације насиљем у породици.

Квалитет рада и сарадње различитих институција треба да се мери нивоом постигнуте превенције насиља у породици, нивоом остварене заштите жртава насиља у породици, степеном ефикасности поступака у којим учествују различите институције у границама своје надлежности.

Полиција је једна од институција националног система превенције насиља у породици и заштите од насиља у породице (чиме и брака и породице), те дели судбину система у целини.

4.3. Развој система и стандарда евидентирања и размене информација

У Републици Србији још увек није имплементиран јединствен софтверски систем за евиденцију случајева насиља у породици који је предвиђен Националном стратегијом за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима.

Све надлежне институције воде непотпуне евиденције о насиљу над женама које су независне и међусобно неупоредиве.

Тужилаштво углавном располаже подацима о пријављеним и оптуженим лицима. Судови углавном располажу само подацима о осуђеним лицима. Они не евидентирају однос између учиниоца и жртве, нити лична својства учиниоца и жртве (примера ради: национална припадност, економски статус, инвалидитет, да ли је припадник полиције или војске). Здравствене установе и центри за социјални рад такође не евидентирају податке о односу жртве и учиниоца насиља, као и о њиховима релацијама.²⁰²

У судским предметима у кривичним случајевима недостају обавезни подаци о мерама заштите уколико су изрицане окривљеном, које мере и колико су често изрицане.²⁰³ За полицију, тужилаштво и правосуђе ове информације су неопходне, јер помажу у процени ризика од будућег насиља.

²⁰² Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља, 2014, стр. 28.

²⁰³ Николић-Ристановић, В., 2013, стр. 46.

Центри за социјални рад и здравствене установе прикупљају и анализирају податке о женама које трпе партнерско или породично насиље, а припадају вишеструко маргинализованим друштвеним групама (жене са инвалидитетом, Ромкиње, имигранткиње, избегла и интерно-расељена лица, жене са села). Такве податке не евидентирају полиција, нити судови.

Полиција располаже личним подацима жртве, али нема податке о томе колико пута је жртва пријављивала насиље. Чест је случај да учинилац није евидентиран у казненој и прекршајној евиденцији полиције. Полиција, као и центри за социјални рад, располаже непотпуним подацима о личним својствима учинилаца и жртава и њиховим релацијама.

Подаци из евиденција судова и јавних тужилаштва²⁰⁴ у поступку заштите од насиља у породици су по типу различити и често се не слажу у апсолутном изразу и када су исти по типу. Због тога их је немогуће поредити и на основу њих извести закључке о тренду саме појаве коју изражавају. Примера ради, евиденције у судовима и полицији се воде према номенклатури кривичних дела и прекршаја, па не омогућавају утврђивање броја случајева у којима су ови органи процесуирали радње које имају карактеристике насиља према женама.²⁰⁵

Разлози неупоредивости података из евиденција надлежних институција су: (1) непотпуност података о жртви у судским предметима (податак о претходним пријавама и осудама за насиље у породици ако је жртва била примарни насилник); (2) недостатак других доказа о насиљу у породици; (3) недостатак података о изреченим мерама заштите; (4) недостатак података о детету као сведоку партнерског насиља и иницираним поступцима у вези вршења родитељског права/старатељства над дететом или предузетим мерама, као и о другим мерама заштите детета; (5) недостатак података о присуству представника

²⁰⁴ Судови и јавна тужилаштва у поступку заштите од насиља у породици сарађују са другим учесницима у изради и вођењу посебних евиденција случајева који се односе на насиље над женама у породици и партнерским односима. Међутим, те евиденције су детерминисане на основу различитих критеријума (пол, старост – жене/девојчице, тип партнерског односа – брачни/ванбрачни партнер, дете као сведок насиља у породици, релација жртве и учиниоца и др). У вези са бројем поднетих кривичних пријава, покренутих кривичних и прекршајних поступака, поступака за лишавање родитељског права, поступака за доношење привремене мере принудног лечења, ванпарничних поступака за лишавање учиниоца пословне способности, поступака за заштиту права детета као и других поступака и података у вези са поступцима насиља над женама у партнерским и породичним односима се воде посебне евиденције. Према: *Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима*, 2014, стр. 16.

²⁰⁵ *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 28-29.

организације која пружа подршку жртвама; (б) недостатак података о претњама упућеним жртви током суђења и иницираним и/или примењеним мерама заштите жртве/сведока; (7) недостатак податка о томе да ли је жртва била обавештена о пуштању учиниоца на слободу, што би требало да буде обавезно.²⁰⁶

Оно што је позитивно је да сви центри за социјални рад у Републици Србији размењују податке са полицијом. Међутим, не размењују их са другим институцијама.²⁰⁷

Према мишљењу представника полиције у полицијским управама широм Србије, утврђено је да полиција неуједначено обавештава центре за социјални рад о пријави насиља у породици (негде одмах обавештава по пријави, а негде се дешава да обавештава одмах по пријави али и да шаље предмете који нису у делокругу дела насиља у породици²⁰⁸).

Центри за социјални рад би на основу података од полиције о пријави насиља у породици могли превентивно деловати, па чак и када насилник није процесуиран. Тужилаштво би на основу извештаја од полиције и од центара за социјални рад могло јасније сагледати све околности које опредељују о којој врсти дела се ради – прекршају или кривичном делу. Нажалост, комуникација тужилаштва са полицијом се своди на усмену комуникацију.

Документовање у институцијама није стандардизовано.²⁰⁹ Неопходно је прописати стандарде евиденције на нивоу Србије (протокола за установљавање које чињенице о насиљу у породици и друге информације треба да се евидентирају). Ови стандарди треба да се односе на све институције. На тај начин би информације биле међусобно упоредиве и омогућиле би анализу тренда, планирање активности, мера, ресурса у превенцији насиља и заштити жртава.

²⁰⁶ Николић-Ристановић, В., 2013, стр. 46.

²⁰⁷ И то: 79% са тужилашвом, 81% са судским органима, 84% са образовним установама, 82% са здравственим установама, 48% њих размењује податке са удружењима, 69% међусобно. Према: *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 29.

²⁰⁸ На пример ПУ Чачак одмах обавештава по пријави, а ПУ Лозница не. Према: *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 30.

²⁰⁹ У документовању насиља центри за социјални рад и здравствене установе имају стандардизовано документовање (прописана је структура и садржај налаза и мишљења које саставља центар за социјални рад и Образац за евидентирање и документовање насиља према женама за здравствене установе). Према: *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 28.

Размена информација и међусобно извештавање институција у пракси су неделотворни.²¹⁰ У том смислу је немогуће доћи до информација из више извора, упоредити их, доћи до свих потребних списа, чиме би се убрзао поступак заснован на реалним доказима, а не личним ставовима службеника надлежних институција.

Неопходно је установити обавезу међусобног информисања/извештавања институција, а не само оних које су примарно укључене у одређени поступак (случај насиља у породици. Ово указује на потребу развоја националног система и стандарда евидентирања, документовања и међусекторске размене информација/извештавања, што се односи и на полицију као карику система.

Уколико би се омогућила примена електронског приступа евиденцијама (дозвољен потпун или евентуално ограничен приступ из разлога безбедности жртве, не ометања поступка) долазило би се брже до потребних података. Овако умрежавање институција и повезивање путем савремених информационих технологија би убрзало размену информација, евалуацију података и реакцију државе и свих њених институција у смислу превенције, ефикасне интервенције на појаву насиља, као и ефикасне заштите жртава.

²¹⁰ Посебно је важно да размена информација и сарадња постоје између различитих тужилаштва и судова, као и између различитих кривичних поступака који се воде унутар истог тужилаштва и суда, а који се односе на одвојено поступање у случајевима који укључују исту жртву и истог учиниоца. Према: Николић-Ристановић, В., 2013, стр. 46.

ГЛАВА 2: УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ У ЗАШТИТИ БРАКА И ПОРОДИЦЕ

1. ПОЛИЦИЈА: ТРАДИЦИОНАЛНИ И САВРЕМЕНИ КОНЦЕПТ

Полиција је посебан државни орган задужен, пре свега, за безбедност друштва и грађана, који је истовремено овлашћен да у законом одређеним случајевима ограничи права и слободе појединца. Улога полиције је и репресивна и превентивна. Од полиције се очекује да, примењујући своја законска овлашћења, реагује, на законом прописан начин, брзо и ефикасно.²¹¹ Улога полиције се мењала током времена у свим државама и друштвима, крећући се од традиционалног до савременог концепта.

1.1. Традиционални концепт полиције

Према традиционалном концепту, полиција је строго бирократизована организација која више служи интересима политике и појединих интересних група, а мање интересима грађана и друштвене заједнице у целини. Оријентисана је ка инцидентима, уместо да буде проактивна, да их предупредује.

У фокусу традиционалне полиције је одржавање и очување јавног реда и мира. Она искључиво примењује право, односно законске прописе. Традиционални концепт полиције је био доминантан до друге половине двадесетог века.

Традиционална полиција је у служби политичког система и режима. У том смислу изостаје креативност у њеном раду, могућност предвиђања, планирања, слободе самоорганизовања и креирања стратегија за остваривање друштвено корисних циљева. Оваква полиција не остварује ефективну и ефикасну двосмерну комуникацију са грађанима, друштвом и целокупним јавним мњењем, што води удаљавању полиције од потреба друштва и грађана.

Припадници полиције су извршиоци својих задатака, чија креативност и напредовање у раду замењују рутину, статичност, строгаћа, ригидност и нефлексибилност, као и нетолерантност и ауторитативност. Грађани не познају и не препознају стварну улогу

²¹¹ Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2005, Реаговање полиције на насиље у породици - теоријски оквир и страна искуства, *Темид*, 8(1), 3-11, стр. 6.

полиције у друштву, већ од ње зазиру и имају страх. Полиција није у ситуацији да осети потребе грађана и друштва, да их препозна и реагује ради заштите њихових потреба и интереса, а у циљу очувања и унапређења јавног мира и безбедности.

Традиционално оријентисана полиција има репресивну улогу у подручју кривичних дела против брака и породице. Она је усмерена на кривични прогон учиниоца, и не бави се жртвом (осим за потребе добијања потребних података). Полиција примењује законске прописе, и не укључује се у уочавање и решавање проблема који могу ескалирати у насиље.

Традиционални индикатори успешности полицијског рада су: време одзива полиције на захтеве или позиве грађана²¹², број хапшења²¹³ и проценат решених пријава²¹⁴. Овако постављени индикатори мерења успешности полицијског рада нису објективни када се смањује обим криминалитета. У овој ситуацији тренд одзива полиције на захтеве или позиве грађана или тренд решених пријава је опадајући, статистички оправдано, па се врши погрешна процена чији је исход мање успешна полиција. Због тога статистички индикатори не могу бити поуздан показатељ успешности рада полиције.²¹⁵

Временом је дошло до редефинисања индикатора за мерење успешности полицијског рада. Превентивни ефекти полиције су мерени бројем кривичних пријава које је полиција поднела, а њена успешност у сузбијању криминалитета је мерена бројем расветљених кривичних дела. Полицијска успешност по основу ове две категорије се мерила за сваку групу кривичних дела (убиства, насиље, крађе и др.).²¹⁶ Овако постављени индикатори су омогућавали праћење трендова успешности полицијског рада у подручју криминалитета и поређења између земаља, али су ограничавали универзалност показатеља у смислу њихове репрезентативности успешности полицијског рада у свим подручјима.

²¹² Више у: Spelman, W. G., Brown, D. K., 1981, *Response time. Calling the police: A replication of the citizen reporting component of the Kansas City Response Time Analysis*, Washington: PERF.

²¹³ Више у: Smith, D. A., Visher, C. A., 1981, Street-level justice: Situational determinants of police arrest decisions, *Social Problems*, 29(2), 167-177.

²¹⁴ Више у: Chaiken, J. M., Greenwood, P. W., Petersilia, J., The RAND study of detectives, pp. 170-187, in: Klockars, C. B., Mastrofski, S. D. (eds.), 1996. *Thinking about police: Contemporary readings*, New York: McGraw-Hill.

²¹⁵ На основу искуства у раду енглеске полиције током шездесетих година двадесетог века. Према: Hertz, O., 1996, On the efficacy of generic performance indicators for police, *The Police Journal*, 69(1), 68-77, p. 69.

²¹⁶ Милосављевић, Б., 1997, *Наука о полицији*, Београд: Полицијска академија, стр. 467.

Међу новијим концептима мерења успешности полицијског рада помињу се продуктивност, ефикасност и ефективност.²¹⁷ Услед недостатака сваког од њих, предлаже се комбиновани приступ који подразумева коришћење сва три индикатора истовремено, али и захтева испуњење одређених критеријума. Како у пракси није једноставано испунити постављене критеријуме а нарочито један од њих – задовољство јавности радом полиције, тако и овај модел има ограничену примену.²¹⁸

Добра полиција је више од полиције која се посматра кроз традиционалне мере перформанси њеног рада. Неопходно је да се њен рад оцењује и са становишта одговора на исказане потребе грађана током интеракције²¹⁹, као и са становишта квалитета њеног односа према грађанима.

1.2. Концепт полиције у заједници

Са развојем професионализације полиције и еволуције полиције у заједници (*community policing*) долази до промена у полицији. Истиче се значај полиције у пружања услуга грађанима, који иде даље од закона или функције одржавања реда и мира.²²⁰ Теоретичари овог концепта сматрају да се реформом полиције може постићи елиминисање утицаја политике и интересних група на организацију и рад полиције и укључивање утицаја грађана, јавности и целокупне друштвене заједнице.

Полицијски рад у оквиру заједнице, као нови концепт организације полиције, је почео најпре да се примењује САД почетком осамдесетих година прошлог века, да би од деведесетих година био примењен и у земљама западне Европе (Велика Британија, Норвешка, Данска, Шведска, Холандија, Француска, Немачка), неким земљама Азије (Хонг

²¹⁷ Продуктивност подразумева да је полиција у раду успешнија: ако повећава резултате уз исте трошкове, одржава резултате уз смањене трошкове, смањује резултате док је стопа опадања трошкова већа од стопе опадања резултата, повећава резултате по бржој стопи од стопе раста трошкова. Овај економски показатељ успешности има ограничавајуће ефекте у полицији, јер је искључиво квантитативне природе.

Ефикасност начелно подразумева обављање активности у краћем времену, са што мање трошкова, а ефективност подразумева обављање правих послова – задатака. Ефективност је усмерена на квантитет а ефективност на квалитет.

²¹⁸ Милосављевић, Б., 1997, стр. 477.

²¹⁹ Више у: Fyfe, J., Good policing, pp. 269-290, in: Fors, B. (ed.), 1993, *The socio-economics of crime and justice*, New York: M. E. Sharpe, Armonk.

²²⁰ Више у: Mastroski, S. D., 1999, *Policing for people. Ideas in American Policing*, USA: Police Foundation.

Конг, Јапан), Канади и Аустралији. Од 2000 године *community policing* је актуелан и у посткомунистичким земљама источне Европе које се налазе у периоду транзиције.²²¹

Концептом полиције у заједници промовише се идеја о већем учешћу заједнице и грађана у полицијском одлучивању и деловању. Подручја односа полиције према грађанима који су представници механизма друштвене контроле су: однос према грађанима као корисницима услуга полиције и субјектима личних права и слобода; однос према грађанима као субјектима социјалне контроле и сарадницима полиције у вршењу њених задатака; однос према грађанима као фактору јавног мњења.²²²

Учешће грађана је предуслов за ефикасну и одговорну полицију. Полицајци би требало да са другим организацијама едукују чланове заједнице како да се умањи ризик да постану жртве. У оквиру тог циља треба идентификовати проблеме и страхове чланова заједнице, идентификовати и елиминисати услове који доводе до криминала и нереди, и побољшати квалитет живота у заједници.²²³

Сматра се да је један од циљева превентивног полицијског рада редуковање објективног ризика виктимизације. Виктимизација може да уништи основно поверење људи у свет, да изазове сумњу у њихову безбедност и сигурност и поремети њихово свакодневно функционисање. Партнерство грађана и полиције²²⁴ постаје кључно у спречавању понављања виктимизације.

Примена концепта полиције у заједници је показала да се полицијски службеници много мање баве традиционалним полицијским активностима, јер своје активности усмеравају на превентивно деловање.²²⁵

Критичари овог концепта су најчешће практичари који оспоравају његову успешност у ширим заједницама у којима се примат даје другим механизмима друштвене контроле које полиција само допуњава. Сматра се да овај концепт нема пуну примену у срединама у

²²¹ Симић, Б., 2009, Савремени концепт полицијског рада у оквиру заједнице, *Безбедност*, LI(3), 157-172, стр. 159.

²²² Милосављевић, Б., 1997, стр. 223.

²²³ Симић, Б., 2009, стр. 165.

²²⁴ Millen, F., Stephens, M., 2012, Police Authorities, Accountability, and Citizenship, *Policing*, 6(3), pp. 261-271, p. 261.

²²⁵ Smith, B. W., Kenneth, J. N., Frank, J., 2001, Community Policing and the Work Routines of Street-Level Officers, *Criminal Justice Review*, 26(1), pp. 17-37, p. 17.

којима су изражени сукоби у интересима различитих социјалних група. Овај концепт изискује веће трошкове и отвара могућност веће корупције у полицији.²²⁶

Поборници овог концепта очекује да његова примена може допринети смањењу конфликта, обезбеђењу боље доступности правди и одговора на безбедносне потребе грађана у сарадњи са грађанима, што подразумева и област превенције насиља у породици.

1.3. „Социјално-услужни“ концепт полиције

На прелазу из шездесетих у седамдесете године прошлог века, у развијеним земљама (посебно у Великој Британији), су преовладала либерална гледишта о „социјално-услужном раду“ као најважнијем задатку полиције.

Према „социјално-услужном“ концепту, полиција се посматра као врста социјалне службе, а обука и организација полиције се прилагођавају социјално-услужној страни рада. Полиција се препознаје као учесник у формулисању социјалне политике, док у методима њеног рада преовладава тесна сарадња са мрежом социјалних служби и институција, која може допринети неутралисању друштвених узрока криминалитета.

Интервенција полиције у случају сукоба између брачних партнера није само „социјално-услужни рад“ већ је истовремено и решавање ситуације која може прерасти у кривично дело.²²⁷

Као одговор на слабости традиционалног начина рада полиције, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година двадесетог века јавила се идеја о потреби увођења новог концепта полиције који почива на проактивној оријентацији. Оваква полиција се фокусира на превенцију, тежећи да постане сервис грађана и друштва. Услов за ово је партнерство полиције и грађана у очувању јавног мира и безбедности.

Елементи полиције као сервиса грађана су: пажљивост, поузданост, одзив, компетентност, манири и правичност полицијских службеника. Савремени скептици могу тумачити да је „полиција за људе“ наиван концепт, да више од свега јавност жели сигурне улице и домове, а не љубазније, нежније, више услужне полицијске службенике.²²⁸

²²⁶ Милосављевић, Б., 1997, стр. 252-253.

²²⁷ Милосављевић, Б., 1997, стр. 165.

²²⁸ Mastrofski, S. D., 1999, p. 5.

Међутим, присуство више полицајаца пружа удобност и сигурност грађанима који нису напуштени од стране државе.

„Нулта толеранција“ полиције може се рећи да има позитиван ефекат на омогућавање слободног кретања људи кроз области које су раније биле извор високог нивоа страха и анксиозности. Међутим, то је тежак задатак који је дат полицији, иако постоји нада да има шансе да буде општеприхваћен, јер ће већу заштиту осетити они који су сиромашнији, беспомоћнији или рањивији.

Упркос позитивним странама концепта полиције као сервиса грађана, способности полиције да контролише криминал су ограничене, чиме изостају и ефекти њене улоге као сервиса грађана. Полиција зависи као и друге институције јавног сектора од буџетских ресурса за које се истовремено сви у јавном сектору боре. Само тесно сарађујући са њима, нарочито са центрима за социјални рад, полиција може допринети неутралисању друштвених узрока криминалитета. Грађани немају у виду статистику о нивоу криминала када формирају став о полицији, што значи да однос према њој формирају кроз оно што је видљиво, а то је способност припадника полиције да демонстрирају респонзивност и одговорност.

Да би полиција остварила ефикасно своју улогу сервиса грађана неопходно је да јој грађани и друштво верују. Незадовољство грађана и целокупне јавности радом полиције је у корелацији са страхом од криминала. Тешко је задобити и одржати поверење грађана у ситуацији када полиција није у могућности да у потпуности контролише и предупреди криминал.

Истраживања показују да добровољна сарадња грађана и полиције слаби у случају када грађани доводе у сумњу легитимитет полиције.²²⁹ У том смислу полиција отежано остварује партнерски однос са грађанима и другим организацијама у друштву који би био подстицајна полуга за остваривање задатака предвиђених концептом полиције као сервиса грађана. То је нарочито изражено у случајевима насиља у породици и других кривичних дела против брака и породице, јер је реч о веома осетљивом и сложенем друштвеном проблему који своје узроке има у породици.

²²⁹ Више у: Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Myhill, A., Quinton, P., Tyler, T. R., 2012, Why do people comply with the law? Legitimacy and the influence of legal institutions, *British Journal of Criminology*, 52(6), pp. 1051-1071.

Потребно је да прође много времена да би се полиција доказала као сервис грађана (потенцијалних или постојећих жртава насиља у породици и других дела против брака и породице) у традиционално оријентисаним друштвима као што је наше.

Када се полиција дефинише као организација која задовољава потребе грађана онда следи да је она одговорна за њихову заштиту, па је квалитет њених услуга најважнија мера успешности њеног рада,²³⁰ а сатисфакција грађана потврда степена интеграције полиције у друштву. Сатисфакција грађана полицијом постаје предмет истраживања ставова грађана о полицији, а резултати ових истраживања могу бити путоказ одржавања или репозиционирања њеног угледа. У највећем броју радова анализирају се фактори који утичу на сатисфакцију грађана²³¹, али се не предлажу модели мерења сатисфакције грађана услугом полиције. Као теме, у радовима преовлађују мерење утицаја фактора из окружења на однос полиција – грађани, и фактора који опредељују понашање страна у односу.²³²

У бази Српског цитатног индекса се не налазе чланци који садрже следеће групе термина²³³: *интеракција полиције и грађана, задовољство грађана радом/односом полиције, сатисфакција грађана, имиџ полиције, полиција као сервис грађана, потребе грађана и полиција, понашање полиције у односу са грађанима*. Ово значи да теоријска и емпиријска анализа перформанси квалитета односа полиција – грађани, и сатисфакције грађана радом полиције није заступљена у домаћим научним чланцима. Наведено указује на правац будућих истраживања која могу допринети својим резултатима ефикасности рада полиције која се мери сатисфакцијом грађана. У вези с тим, истраживања која спроводе организације

²³⁰ Watson, E. M. 1994, *The state of community policing in Austin, Texas*, presentation to Community Policing Consortium cluster meeting, March 2-4, St Petersburg, FL., in: Dietz, A. C., 1997, Evaluating community policing: quality police service and fear of crime, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 20(1), pp. 83-100, p. 87.

²³¹ Преглед одабраних чланака у подручју фактора који утичу на сатисфакцију грађана публикованих у страним часописима: (1) Alpert, P. G., Dunham, G. R., MacDonald, M. J., 2004, Interactive Police-Citizen Encounters that Result in Force, *Police Quarterly*, 7(4), pp. 475-488; (2) Hinds, L., 2009, Public satisfaction with police: the influence of general attitudes and police-citizen encounters, *International Journal of Police Science & Management*, 11(1), pp. 54-66; (3) Murphy, K., 2009, Public Satisfaction With Police: The Importance of Procedural Justice and Police Performance in Police-Citizen Encounters, *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 42(2), pp. 159-178; (4) Reising, M. D., Chandek, M. S., 2001, The effects of expectancy disconfirmation on outcome satisfaction in police-citizen encounters, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 24(1), pp. 88-99; (5) Skogan, W., 2005, Citizen Satisfaction with Police Encounters, *Police Quarterly*, 8(3), pp. 298-321; (6) Tyler, R. T., Folger, R., 1980, Distributional and Procedural Aspects of Satisfaction With Citizen-Police Encounters, *Basic and Applied Social Psychology*, 1(4), pp. 281-292.

²³² Милановић, В., 2014, The Relevance of Marketing Logic and Marketing Philosophy in The Police as a Citizens' service, *Безбедност*, 56(2), 50-64, стр. 54.

²³³ Претрага помоћу наведених термина у наслову, сажетку и кључним речима чланака који се налазе у овој бази.

цивилног друштва у Србији су потврда исправног пута којим треба да се крећу све институције, па и полиција, имајући у виду интерес жртава као једне од својих циљних група.

2. РЕАКЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ НА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ ПРЕМА ТЕОРИЈСКИМ И ЕМПИРИЈСКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

2.1. Реакција полиције у теоријско-емпиријским истраживањима (1960 - 1980)

Током шездесетих година двадесетог века се сматрало да полицијски посао укључује дискреционо одлучивање²³⁴ и да не зависи само од закона.²³⁵ Полицијски службеници у великом броју случајева патролирања обављају послове у којима се непосредно не примењује закон.²³⁶

Полицијски службеници су „позорници мира“ пре него „позорници закона“. Када полиција интервенише у случајевима дела против брака и породице, нарочито породичног насиља, она углавном тежи да одржи мир, преузимајући улогу миротворца.²³⁷ Између законских правила и полицијске праксе постоји значајан раскорак, што је резултат постојања таквих закона који стварају флексибилну и попустљиву структуру у оквиру које полиција ради.²³⁸

Полицијски службеници се срећу са веома различитим случајевима и ситуацијама које су нестандартне, непредвидиве, променљиве које временом „мутирају“ тако да их је немогуће унапред прецизирати прописима. Због тога се полицији оставља одређен простор за деловање у ком не делује апсолутно везана законом већ по дискреционој оцени.

²³⁴ Али, дискреционо одлучивања, не значи да полиција може да крши закон и одлучује по својој слободној вољи; оно је увек зависно од културолошке и ситуационе перцепције полицијских оперативаца. Hoyle, C., 2000, *Negotiating Domestic Violence, Police, Criminal Justice and Victims*, UK: Oxford University Press, p. 18.

²³⁵ Овакав став подржавају теоретичари културе. Banton, M., 1964, *The Policeman in the Community*, London: Tavistock Publications, p. 2.

²³⁶ Треба имати у виду да рад полиције обухвата, поред контроле криминалитета и примене закона, и друге активности као што су одређене административне активности, регулисање саобраћаја, пружање помоћи у хитним случајевима, превенција злочина, разрешавање конфликта и друго.

²³⁷ Reiss, A. J. Jr, 1971, *The Police and the Public*, New Haven: Yale University Press, p. 16.

²³⁸ McBarnet, D., 1983, *Conviction*, London: Macmillan, p. 12.

Дискрециона власт не подразумева могућност самовољног поступања полицијских службеника. Дискреционо власт подразумева слободну оцену полицијских службеника само у случајевима који су предвиђени законом. Кад год се поступа у таквим случајевима постоји везаност датим законским алтернативама, другим законским ограничењима, начелима закона, принципом законитости и ограничењима етичке природе.²³⁹ Подразумева се да деловање по дискреционој власти захтева висок професионализам полицијских службеника.

У највећем броју развијених земаља, током седамдесетих година двадесетог века, дела против брака и породице, а посебно насиље у породици, коначно су прихваћена као проблем државе, а не само породице и друштва.

У већини држава САД, као и на савезном нивоу, све до средине осамдесетих година двадесетог века, насиље у породици није било регулисано као посебан тип криминалног понашања, већ су за овај облик криминалитета примењивани стандардни кривичноправни прописи. У том периоду полиција је примењивала неформално правило „хируршког шава“. Ово подразумева да полиција, након позива због насиља у породици, хапси насилника само када жена има повреду која је захтевала неколико хируршких шавова.²⁴⁰

Од признавања насиља у породици као проблема друштва у касним седамдесетим годинама двадесетог века, владини званичници, активисти и социолози расправљају о најбољем начину за пружање брзог и ефикасног одговора на насиље у породици.

2.2. Реакција полиције у теоријско-емпиријским истраживањима (1980 - 2000)

Према истраживањима извршеним средином осамдесетих година двадесетог века, идентификована су три облика полицијске реакције на насиље у породици: 1) посредовање – када полиција има улогу „миротворца“ или саветника на самом месту догађаја на коме разговара са учиниоцем, остаје на месту догађаја док се он не смири или се ситуација не стиша на неки други начин, или упућује учиниоца у установу за социјалну помоћ; 2)

²³⁹ Милосављевић, Б., 1997, стр. 189.

²⁴⁰ Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2005, Реаговање на насиље у породици – теоријски оквир и страна искуства, *Темид*, 8(1), 3-11, стр. 6.

хапшење – које је факултативно, ако полиција донесе такву одлуку; 3) обавезно хапшење – у законом предвиђеним случајевима.²⁴¹

Дело насиља у породици није било позиционирано у свести полицијских службеника тог времена као дело које подразумева обавезно хапшење насилника или одвајање насилника од жртве, већ се најчешћи одговор полицијских службеника на пријаву насиља сводио на „помирење“ насилника и жртве. Могло би се закључити да је политика обавезног хапшења била диференцирано примењивана – свакако не у случајевима насиља у породици.

Полиција треба да решава конфликт примењујући кривичноправне прописе, имајући у виду дилему о помирењу феминистичке критике маргинализације насиља у породици са радикалним критикама казненог система као репресивног и контрапродуктивног.²⁴² Одлука да ли треба применити закон или не (бити миротворац) не треба да се доноси на основу позива – пријаве насиља у породици, већ након обављеног разговора са актерима догађаја и утврђеног чињеничног стања на месту догађаја, добре процене полицијских службеника за коју треба да су обучени.

Постоје бројни разлози због којих полиција није примењивала одредбе закона у пракси, као што су тзв. празнине у закону, нерегулисаност појединих специфичних ситуација које се догађају у реалности, неправилно тумачење, дискреционо и ауторитативно одлучивање. Наглашава се да су жене жртве породичног насиља, које су позвале полицију и пријавиле насиље, биле незадовољне и додатно виктимизирани неодогађујућим полицијским третманом. У циљу отклањања наведених недостатака, предлагано је увођење обуке за полицајце, како би се превазишли стереотипи и предрасуде и створили услови за промовисање добре праксе у поступању полиције.²⁴³ Јасно је да је полицијским службеницима и друштву, такође, недостајао посебан сензибилитет неопходан за разумевање насиља у породици као сложеног феномена а не као „породичне свађе“.

Током деведесетих година двадесетог века интензивирају се емпиријска истраживања кривичних дела против брака и породице, а нарочито насиља у породици. Утврђено је да се полиција односила према насиљу у породици као мање важном, мање опасном, првенствено приватном проблему. Полицијски службеници су веома ригорозни у

²⁴¹ Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2005, стр. 6.

²⁴² Више у: Edwards, S. S. M., 1989, *Policing Domestic Violence: Women, the Law and the State*, London: Sage.

²⁴³ Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2005, стр. 7-8.

спровођењу закона, осим у случајевима породичног насиља, када ретко интервенишу, а и када то учине, углавном настоје да смире ситуацију и осигурају мир.²⁴⁴

Несумњиво је да одлучивање полиције зависи од околности сваке конкретне ситуације, од информација којима располаже и које добија на лицу места, од понашања насилника, од степена угрожености жртве и многих других фактора, али је недопустиво *a priori* посматрање случаја као недостојног нарочите пажње. Полицајац треба да проникне у сложену породичну ситуацију која је веома динамична и променљива, да од свих актера догађаја прикупи потребна обавештења, сазна шта се догодило, да затражи потребна објашњења и од жртве и од насилника.²⁴⁵

Полицијским службеницима је „добро дошло“ то што су жртве насиља најчешће одустајале од кривичног гоњења а нарочито што су рационално-емоционални сукоб жене и мајке у њима самим и борбе свести и подсвести најчешће за резултат дали неинсистирање на хапшењу учиниоца. Ово потврђују и резултати многих истраживања: жртве насиља у породици су имале доминантан утицај на одлуку полицијских службеника да ухапсе учиниоца – нису захтевале кривично гоњење и кривичне санкције.²⁴⁶ Оне су спречавале хапшење насилника позивајући се на личне разлоге као што су недостатак прихода, заједничка брига за децу и слично. Жене као жртве насиља често су кривиле себе за насиље, умањивале његов значај и опасност у нади да ће полицијски службеник одустати од хапшења учиниоца.

Снага државе и закона не сме бити замењена снагом учиниоца коју он остварује слабошћу жртве. У овом смислу се и сматра да се фокус са насилника треба преместити на жртву и њено оснаживање.²⁴⁷

Хапшење и суђење насилнику нису гаранција да неће бити насиља у будућности (према истој или другој жртви), али не смеју зависити од произвољне оцене полицијских службеника, нити смеју бити лишени потпорних механизма у смислу помоћи и подршке жртви, па и учиниоцу да са насиљем престане (рачунајући адекватну санкцију и програме за насилнике).

²⁴⁴ Више у: Edwards, S. S. M., 1989.

²⁴⁵ Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2005, стр. 7.

²⁴⁶ Hoyle, C., Sandres, A., 2000, Police Response to Domestic Violence, *B.J. Criminology*, 40(1), 14-36, p. 14.

²⁴⁷ Више у: Mills, L. G., 1998, Mandatory arrest and prosecution policies for domestic violence: a critical literature review and the case for more research to test victim empowerment approaches, *Criminal Justice and Behavior*, 25(3), 306–318.

2.3. Реакција полиције у теоријско-емпиријским истраживањима (2000 - данас)

У савременим условима се наставља тренд „опирања“ жртва насиља у породици у смислу пријављивања и кривичног гоњења учиниоца.

Жртве насиља у породици ређе се обраћају полицији од жртва других врста насиља, што се доводи у везу са њиховом жељом да заштите приватност, забринутости, страхом од одмазде, али и жељом да заштите учиниоце.²⁴⁸ Међутим, не сме се занемарити ни (не)поверење које жртве имају у систем уопште, нарочиту у полицију која се често прва позива у помоћ или долази на лице места.

Када полиција интервенише у случајевима породичног насиља, пре свега се очекује да делује у правцу заштите жртве насиља, спречавања новог насиља и настанка тешких последица. У складу с тим, припадници полиције морају да поседују интерперсоналне и комуникационе социјалне вештине²⁴⁹ и знања о карактеристикама појаве са којом се суочавају.

У истраживању утицаја пријављеног насиља у породици и хапшења учиниоца на понављање насиља је утврђено да пријављивање насиља има прилично снажан ефекат одвраћања, а да је ефекат хапшења мали и статистички безначајан. Није нађена потврда за закључак да ће учиниоци да се освете када жртва (а не треће лице) позове полицију или када жртва поднесе кривичну пријаву. Не постоје докази да ефекти пријављивања или хапшења зависе од тежине дела, историје насиља или социо-демографских карактеристика учиниоца или жртве. Утврђено је да су најбољи начини одвраћања од даљег насиља везани за подстицање жртве и трећих лица да пријаве насиље.²⁵⁰

Друга истраживања указују на то да кућна посета од стране полицијских службеника има позитиван ефекат на смањивање понављања насиља у породици или охрабрује

²⁴⁸ Felson, B. R., Messner, F. S., Hoskin, W. A., Deane, G., 2002, Reasons for reporting and not reporting domestic violence to the police, *Criminology*, 40(3), 617-648, p. 617; Слично и: Wolf, E. M., Ly, U., Hobart, A. M., Kernic, A. M., 2003, Barriers to Seeking Police Help for Intimate Partner Violence, *Journal of Family Violence*, 18(2), 121-129, p. 121.

²⁴⁹ Илић, З., 2003, Државни органи и превенција малолетничке делинквенције на локалном нивоу, стр. 21, у: Радовановић, Д. (ур.), *Стратегија државног реаговања против криминалитета*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања (3. јун).

²⁵⁰ Felson, B. R., Ackerman, M. J., Gallagher, A. C., 2005, Police intervention and the repeat of domestic assault, *Criminology*, 43(3), 563-588, p. 563.

потенцијалне жртве да се обрете полицији пре него што до насиља дође.²⁵¹ Ефикасна реакције полиције утиче на смањење понављања насиља у случајевима насиља високог ризика.²⁵² Иако полицијска интервенција представља примарни одговор на насиље интимног партнера, утврђено је да она не гарантује будућу безбедност жртве, која би требало да буде приоритет.²⁵³ Остаје да закључимо да подршка од других и удаљеност од партнера могу да допринесу да се жртве осећају безбедније.

Полицијски службеници су осетљивији када реагују на насиље у породици него у случају крађе или другог кривичног дела. Боља сарадња са другим институцијама је од помоћи у процесуирању овог кривичног дела, а нарочито његовој превенцији.²⁵⁴ Од значаја за полицијску интервенцију је повезаност са другим службама, нарочито онима из сфере социјалне заштите.

Истраживања односа између полиције и служби за заштиту деце и реаговања на инциденте породичног насиља које је обављено у Великој Британији, је указало да је комуникација између ове две институције незадовољавајућа. Социјални радници немају потребна сазнања о насиљу над децом. Око 40% породица се изјаснило да су имали претходни контакт са службама за заштиту деце у тој области, али су ти случајеви у највећем броју већ били отворени. Пријаве нових случајева су износиле само 5% укупног броја случајева. Ово истраживање је идентификовало низ иновативних приступа за побољшање координације полиције и служби за заштиту деце у односу на изложеност деце насиљу у породици.²⁵⁵ Пошто се насиље у породици и изложеност деце насиљу најчешће скривају, нужна је сарадња између полиције и социјалних служби.

²⁵¹ Casey, L. R., Berkman, M., Stover, S. C., Gill, K., Durso, S., Marans, S., 2007, Preliminary Results of a Police-Advocate Home-Visit Intervention Project for Victims of Domestic Violence, *Journal of Psychological Trauma* 6(1), 2007, 39-49, p. 39; Слично и: Stover, S. C., Berkman, M., Desai, R., Marans, S., 2010, The Efficacy of a Police-Advocacy Intervention for Victims of Domestic Violence: 12 Month Follow-Up Data, *Violence Against Women*, 16(4), pp. 410-425, p. 410.

²⁵² Belfrage, H., Strand, S., Storey J. E., Gibas, A. L., Kropp, P. R., Hart, S. D., 2012, Assessment and management of risk for intimate partner violence by police officers using the Spousal Assault Risk Assessment Guide, *Law and Human Behavior*, 36(1), pp. 60-67, p. 60.

²⁵³ Dichter E. M., Gelles, J. R., 2012, Women's Perceptions of Safety and Risk Following Police Intervention for Intimate Partner Violence, *Violence Against Women*, 18(1), pp. 44-63, p. 44.

²⁵⁴ Horwitz, H. S., Mitchell, D., LaRussa-Trott, M., Santiago, L., Pearson, J., Skiff, M. D., Cerulli, C., 2011, An Inside View of Police Officers' Experience with Domestic Violence, *Journal of Family Violence*, 26(8), pp. 617-625, p. 617.

²⁵⁵ Stanley, N., Miller, P., Foster R. H., Thomson, G., 2011, Children's Experiences of Domestic Violence: Developing an Integrated Response From Police and Child Protection Services, *Journal of Interpersonal Violence*, 26(12), pp. 2372-2391, pp. 2372-2373.

На узорку полицајаца из четири одељења у јужном делу САД, испитан је утицај традиционалне полицијске супкултуре на две врсте насиље у партнерском односу: психичко и физичко. Резултати су делимично подржали везу између традиционалне полицијске супкултуре и насиља у породици од стране полицајца. Ови резултати су потврдили да су два аспекта традиционалне полицијске супкултуре (изгарање као последица фрустрације и стреса на радном месту и ауторитарност) значајно повезани са психолошким насиљем полицајаца у својој породици. Није утврђена значајна веза између традиционалне полицијске супкултуре и физичког насиља. Резултати су такође показали да су полицајци који се придржавају традиционалне полицијске супкултуре склонији вршењу психичког насиља у својој породици у односу на полицијске службенике који нису традиционално оријентисани.²⁵⁶

У једној од најновијих студија је потврђена директна веза између физичког злостављања полицајаца када су били деца и каснијег породичног насиља тих полицајаца према својим супругама и деци.²⁵⁷ У овој студији је наглашен значај препознавања физичког злостављања и његових последица на децу. Тиме се повећава знање о циклусу насиља у полицијским породицама.²⁵⁸

Потребно је бити опрезнији према полицајцима који врше насиље према члановима своје породице, јер се од њих не може очекивати да на адекватан начин реагују на случајеве насиља у породици. Пример добре праксе су посебна одељења у полицијским управама која су специјализована само за партнерско насиље које чине полицајци. Та одељења сарађују са тужилаштвом које је задужено да гони искључиво учиниоце насиља у породици када су оптужене особе на „високим положајима“²⁵⁹, међу које спадају и припадници полиције.

У пракси, полицијски службеници често узимају у обзир захтеве жртве пре одлучивања о хапшењу, правдајући то бригом за породицу и субјективном проценом у вези са понављањем насиља. Због тога, треба инсистирати на политици која подразумева гоњење

²⁵⁶ Blumenstein, L., Fridell, L., Jones, Sh., 2012, The link between traditional police sub-culture and police intimate partner violence, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 35(1), pp. 147-164, p. 147.

²⁵⁷ Ова студија се заснива на претходној студији о насиљу у породици од стране полиције, односно истраживању које је урађено у полицијској управи у Балтимору у периоду 1997-1999. године.

²⁵⁸ Zavala, E., 2013, Testing the Link Between Child Maltreatment and Family Violence Among Police Officers, *Crime & Delinquency*, 59(3), pp. 468-483, p. 468.

²⁵⁹ Fukuroda, M., 2005, *Murder at home*, California Women's law centre, p. 134. у: Ђан, А., 2013, *Партнерско насиље са службеном значком: припадници полиције као учиниоци партнерског насиља у Србији*, Београд: Београдски центар за безбедносну политику, стр. 7, http://www.bezbednost.org/upload/document/partnersko_nasilje_sa_sluzbenom_znackom.pdf (4. 1. 2016.).

засновано на доказима а која не пренаглашава значај изјаве жртве²⁶⁰, већ се заснива на темељном расветљавању случаја и прикупљању доказа који ће тужилаштву омогућити да и без сведочења жртве настави поступак.

3. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ ПОЛИЦИЈСКЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ У ЗАШТИТИ БРАКА И ПОРОДИЦЕ

Проблеми са којима се срећу институције у другим земљама, па и полиција у вези са насиљем у породици, су скоро идентични проблемима са којима се срећу домаће институције и полиција Републике Србије.

3.1. Проблеми полицијске интервенције – резултати страних истраживања

Жртве насиља у породици, најчешће услед страха од учиниоца, виде хапшење учиниоца као решење проблема у тренутку када се акт насиља завршио, док касније жале због те одлуке. Често настоје да заштите учиниоца од хапшења, представљајући проблем као безначајан и окривљујући себе. Разлози за овакав однос жртава према насиљу и учиниоцу су различити: жеља за осветом и задовољењем правде временом слаби због трајања поступка; угроженост егзистенције; страх од освете; секундарна виктимизација и неповерење у систем.²⁶¹

Жртве најчешће позивају полицију: (1) када су извршиоци познати полицији по раније учињеном делу насиља у породици; (2) када су повређени од стране насилника; (3) када насилник користи оружје и када је у алкохолисаном стању у време чињена насиља у породици.²⁶² Према мишљењу жена – жртава, баријере за жртве су у подручју фактора

²⁶⁰ Више у: Davis, R., O'Sullivan, C., Farole, D., Rempel, M., 2008, A comparison of two prosecution policies in cases of intimate partner violence: mandatory case filing versus following the victim's lead, *Criminology and Public Policy*, 7(4), pp. 633–662.

²⁶¹ Felson, R. B., Messner, S. F., Hoskin, A. W., Deane, G., 2002, p. 617.

²⁶² Више у: Hirschel, D., Hutchison, I. W., 2001, The relative effects of offense, offender, and victim variables on the decision to prosecute domestic violence cases, *Violence Against Women*, 7(1), pp. 46–59.

ситуације и личних фактора, страхова и негативних искустава са реакцијом полиције, и страха од могућих последица.²⁶³

Проблеми у ефикасној и ефективној полицијској интервенцији на насиље у породици, према ставовима жртава насиља, су у подручју односа полицијских службеника према жртвама. Оне обично немају добро искуство са полицијом која интервенише у породици. Сматрају да полицијски службеници најчешће умањују озбиљност ситуације и тиме доприносе да се жртве осећају пониженим, осрамоћеним, па и кривим. Већина жена (жртва) је сматрала да су полицијски службеници вербално мењали њихове исказе приликом преноса информација трећем лицу. У великом броју случајева жртве су се осећале као саучесници у насиљу које су претрпеле. То осећање је последица претње полицијских службеника да ће и саме бити ухапшене. У том случају, жртве се опиру обраћању полицији, јер очекују непоштовање и ароганцију полицијских службеника.

Сагласно наведеном, идентификована су четири типа става полицијских службеника према женама – жртвама: (1) став по коме се умањује тежина ситуације у породици (насиља); (2) став по коме се не верује жртвама насиља; (3) став по систему „није нас брига“: (4) став „мачо полицајца“. У зависности од става који се заузме, жртва перципира третман од стране полицијског службеника.²⁶⁴

Према мишљењу полицијских службеника, недовољно ефикасна полицијска интервенција у случајевима насиља у породици је последица: (1) неразрешеног сукоба између партнера; (2) слабости законских одредби које не могу да спрече кривично дело насиља у породици; (3) недостатка средстава и мотивације; (4) неадекватног става од стране адвоката и судија који насиље у породици виде као догађај, а не као серију заплетених влакана утканих у ткиво заједнице, или који не могу да казне извршиоце без доказа.²⁶⁵

Потпуно је јасно да се однос полиције према насиљу у породици и жртвама не може променити без корените промене у друштву. Полицијски службеници сматрају да они свој део посла могу ефикасно урадити примењујући прописе којима се штити јавна безбедност,

²⁶³ Wolf, M., Ly, U., Hobart, M., Kernic, M., 2003, p. 121.

²⁶⁴ Stephens, B., Sinden, P., 2000, Victims' voices domestic assault victims' perceptions of police demeanor, *Journal of Interpersonal Violence*, 15(5), pp. 534–537, p. 534.

²⁶⁵ Више у: Horwitz, H. S., Mitchell, D., LaRussa-Trott, M., Santiago, L., Pearson, J., Skiff, M. D., Cerulli, C., 2011, pp. 617-625.

али не могу утицати на координацију активности у заједници чији је циљ превенција насиља и заштита жртава насиља у породици.

Полицајци се осећају беспомоћним када схвате да неки учиниоци нису кажњени због недостатка сарадње од стране жртве или њене немогућности да се појави на суду. Бес неких учиниоца се појачава по изреченој затворској казни, што чини да полицајци буду сматрани катализатором за даље насиље.²⁶⁶ У овом случају, и полицијски службеници и жртве се осећају немоћно. Жене – жртве не позивају полицију, јер знају да ће због тога опет бити изложене насиљу. А ако не позову полицију, како да их полиција заштити?²⁶⁷

Правосуђе најчешће одустаје од случаја када изостане сведочење жртве, сматрајући да је жртва одустала од даљег гоњења. Због тога полицијски службеници не предузимају мере за заштиту жртве. Ове тврдње се не могу у потпуности прихватити у систему који примењује приступ заснован на доказима. Исказ жртве није једини и најважнији доказ.

Жене – жртве истичу да су им веома драгоцене информације, на првом месту информација о доступним видовима помоћи и о току поступка. Ово не би требало да представља проблем полицијским службеницима који долазе на лице места као и оним који комуникацију са жртвом остварују на други начин. Жртве веома цене људски, а не само професионални однос полицијских службеника према њима.²⁶⁸ Постоје механизми који помажу да жртва истраје у поступку. Један од њих је коректан однос полиције према жртви насиља, а други је коректан однос других институција које пружају помоћ и заштиту жртвама.

Полицијски службеници у другим земљама (према горе наведеним резултатима истраживања страних аутора) и полицијски службеници у Републици Србији наилазе на исте проблеме у случајевима насиља у породици. Ови проблеми су у подручју законодавства (оног које дозвољава дискреционо право у поступању) и у патријархалном обрасцу који преовладава у друштвеним односима. Насиље у породици се и даље третира као породични проблем и оно се скрива, а у случају да постаје транспарентно, жртве насиља – најчешће жене и деца теже да га оправдају како би избегли кривично гоњење учиниоца.

²⁶⁶ Више у: Hirschel, D., Hutchison, I. W., 2001, pp. 46-59.

²⁶⁷ Више у: Horwitz, H. S., Mitchell, D., LaRussa-Trott, M., Santiago, L., Pearson, J., Skiff, M. D., Cerulli, C., 2011, pp. 617-625.

²⁶⁸ Више у: Horwitz, H. S., Mitchell, D., LaRussa-Trott, M., Santiago, L., Pearson, J., Skiff, M. D., Cerulli, C., 2011, pp. 617-625.

Неповерење у полицију је и даље значајно присутно. С друге стране полицијски службеници не могу да избегну субјективност у процени случаја којег најчешће квалификују као „обичну породичну препирку“. Изостаје фокус на заштиту и оснаживање жртава насиља у породици, чему доприносе и недовољно обучени полицијски службеници.

3.2. Полицијски службеници као насилници

Партнерско насиље које чине припадници полиције се све више препознаје као важно друштвеноправно питање. Својствено је свим полицијама, па и нашој.

Једним истраживањем у САД-у је утврђено да је 41% анкетираних мушкараца – полицајца признало да се најмање један инцидент физичке агресије догодио у њиховом брачном односу током претходне године, док је њих 8% извршило тежак физички напад укључујући гушење, давлeње, и/или употребу или претњу употребом ножа или пиштоља.²⁶⁹

Национално истраживање полицијских агенција у Тексасу из 1995. године је имало за циљ да утврди тренд партнерског насиља које чине полицијски службеници. Иако су резултати показали да се насиље повећало два пута у току последње две године, они се узимају са резервом услед методолошке мањкавости.²⁷⁰

Према новијем истраживању идентификована су 324 предмета у којима су полицијски службеници оптужени за кривично дело насиља у породици. У 281 случају полицајци су ухапшени (били су запослени у 226 полицијских агенција). Већина су били мушког пола (96%) што наводи да су и жене – полицијски службеници оне које су насилне у породици. Једна трећина жртава су садашње супруге ухапшеног полицајца. Близу једне четвртине жртава су деца. Било је и 16 жртава који су такође били полицајци. Напад је био најозбиљнији прекршај за који је оптужено око 40% службеника; за тешку телесну повреду 20,1%; за силовање 9,9%; за застрашивање 7,1%; за убиство/убиство из нехата 4,6% и за присилно миловање 3,7%.²⁷¹

²⁶⁹ Neidig, P. H., Russell, H. E., Seng, A. F., 1992, Interspousal aggression in law enforcement families: A preliminary investigation, *Police Studies: The International Review of Police Development*, 15(1), pp. 30-38, p. 32.

²⁷⁰ Више у: Boyd, L., Carlson, D., Smith, R., Sykes, G. W., 1995, *Domestic assault among police: A survey of internal affairs policies*, Arlington, TX: Southwestern Law Enforcement Institute of the Southwestern Legal Foundation.

²⁷¹ Више у: Stinson, P. M., Liederbach, J., 2012, Officer-Involved Domestic Violence, Research in brief, *Police Chief Magazine*, 79(9), pp. 139-163.

Међународна асоцијација шефова полиција (*International Association of Chiefs of Police*) је 1999. године усвојила модел политика који садржи процедуре за поступање у случајевима насиља у породици почињеног од стране полицијских службеника. У овом моделу, насиље у породици од стране полицијских службеника се односи на било који пријављени инцидент, онај за који постоји основана сумња да то јесте или кривично гоњени инцидент насиља у породици у којем је полицајац „под заклетвом“ сумњиви кривац.²⁷²

Ревидирани политика је објављен у јулу 2003. године. Политика се заснива на принципима полиције у заједници и бави се проблемом насиља у породици: (1) превенцијом и обуком; (2) раним упозоравањем и интервенцијом; (3) протоколима који дају смернице како одговорити на инциденте; (4) безбедношћу и заштитом жртве; (5) управним и кривичним одлукама након инцидента. Федерални закон забрањује било ком појединцу, укључујући и полицијске службенике који су осуђени за прекршајно или кривично дело насиља у породици поседовање ватреног оружја. Одељења морају периодично прегледати евиденције свих службеника како би се осигурало да нису осуђивани за насиље у породици.²⁷³

Највише истраживања о припадницима полиције, као учиниоцима партнерског насиља, је спроведено у САД. Али, и даље је велики проблем недостатак емпиријских података о партнерском насиљу које чине припадници полиције у другим земљама што се односи и на Републику Србију.

Полицијски посао подразумева да су полицијски службеници свакодневно изложени широком спектру насилних епизода. Истраживачи сумњају да је висока стопа насиља у породици међу полицајцима последица тзв. синдрома „преливања ефеката“.²⁷⁴ Ово се може оправдати стресом којем су изложени полицијски службеници који су укључени у случајеве насиља у породици. Проблем са алкохолом коме, услед стреса, прибегавају полицијски службеници је још један аспект синдрома „преливања ефеката“ који доприноси учесталости насиља у својој породици од стране полицијских службеника.²⁷⁵ Поред ових момената,

²⁷² Више у: The International Association of Chiefs of Police, 2003, Domestic Violence by Police Officers, Concepts and Issues Paper, *Police Response to Violence Against Women Project*, The IACP National Law Enforcement Policy Center, July.

²⁷³ The International Association of Chiefs of Police, 2003, p. 2.

²⁷⁴ Више у: Johnson, L. B., Todd, M., Subramanian, G., 2005, Violence in police families: Work-family spillover, *Journal of Family Violence*, 20, pp. 3-12.

²⁷⁵ Више у: Dishlacoff, L., 1976, The drinking cop, *Police Chief*, 43(1), 32-39. Слично и: Nordlicht, S., 1979, Effects of stress on the police officer and family, *New York State Journal of Medicine*, 79(3), 400-401; Stinson, P. M.,

сматра се да ауторитет, који је по природи посла привилегија полицијских службеника, доприноси да они прибегну насиљу у својој породици.²⁷⁶

У истраживањима је утврђено веза између партнерског насиља и: дужине сати проведених на послу (опасности посла), ауторитета, рада у сменама и неопходности брзих одговора на кризне ситуације, као и физичке угрожености живота.²⁷⁷ Ови фактори детерминишу радну личност полицијског службеника и обликују полицијску културу.

Истраживања полицијске културе су започета током шездесетих година двадесетог века и данас заузимају значајан део полициолошке литературе у САД, Великој Британији и Канади.²⁷⁸ Полицајци који се идентификују са вредностима полицијске културе више су склони употреби средстава принуде од оних који се идентификују са другим вредностима и ставовима.²⁷⁹

Полицијска култура је „поглед полицајца на њихов посао и на свет, проузрокован њиховим послом“²⁸⁰. Карактеристике полицијске културе су: (1) посвећеност мисији, осећање преданости послу; (2) цинизам (песимистичан став да се стање јавног реда и мира може побољшати или одржати); (3) сумња (она наводи полицајца да посматра своју околину као прикривено опасну); (4) солидарност (колегијалност који многи називају братство у плавом); (5) конзервативизам (тежњи да се очувају традиционалне вредности што се рефлектује и на предрасудама о женама); (6) мачизам (поседовање одређених карактеристика које се дефинишу искључиво као мушке: физичка снага, доминантност); (7) расне предрасуде; (8) прагматизам (ограничавање на конкретне, уобичајене начине размишљања и деловања и фокусирање на практичну корист).²⁸¹

Проактиван став у спречавању насиља од стране полицијских службеника у њиховој породици подразумева боље регрутовање и избор службеника, демократску организациону

Liederbach, J., Freiburger, T. L., 2012, Off-duty and under arrest: A study of crimes perpetrated by off-duty police, *Criminal Justice Policy Review*, 23(2), pp. 139-163.

²⁷⁶ Johnson, L. B., Todd, M., Subramanian, G., 2005, p. 4.

²⁷⁷ Skolnick, J., 1966, *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*, New York: John Wiley and Sons. Слично и: Neidig, P. H., Russell, H. E., Seng, A. F., 1992, p. 31.

²⁷⁸ Милосављевић, 1997, стр. 588.

²⁷⁹ Више у: Boyd, L., Carlson, D., Smith, R., Sykes, G. W., 1995.

²⁸⁰ Милосављевић, 1997, стр. 587.

²⁸¹ Милосављевић, 1997, стр. 588.

структуру, политику „нулте толеранције“ за насиље у породици, обуке у циљу идентификовања појединаца као потенцијалних насилника.²⁸²

Услед недостатка емпиријских података о партнерском насиљу које чине припадници полиције у Републици Србији презентована су сазнања која публикује Београдски центар за безбедносну политику.

Према подацима МУП-а Републике Србије, од јануара 2010. године до априла 2013. године, 68 полицијских службеника су извршили кривично дело насиља у породици (0,57% од укупног броја извршитеља кривичног дела насиља у породици). Против свих преступника су поднете кривичне пријаве. У 85% случајева кривичног дела насиља у породици чији су учиниоци полицијски службеници је дошло до примене силе тј. физичког насиља. У осталим случајевима примењивано је вербално насиље, претње и др. У 73% случајева насиље је извршено над супругом. У 15% случајева припадници полицијске службе су се понашали насилнички и над децом. У 10% случајева насиље је извршено над бившим и невенчаним супругама.²⁸³

Партнерско насиље које чине припадници полиције је специфично, јер је реч о особама које су склоне да злоупотребе службени положај како би се заштитиле, особама које познају законе, процедуре и које штите једни друге. Ово значи да је отежано пријављивање овог дела када је учинилац припадник полиције, па га обично пријављује трећа особа. Користећи свој положај, припадник полиције – насилник утиче на кривично гоњење личним ангажовањем или преко својих колега код службеника у другим надлежним институцијама (центрама за социјални рад, тужилаштву, суду).

Приликом пријема у радни однос потребно је да полицијски службеници буду тестирани ради утврђивања њихове евентуалне насилне историје, предиспозиције за породично/насилно понашање, и ставова о насиљу у породици. Уколико постоји историја насилничког понашања у породици код кандидата, он се класификује као неподобан за полицијску службу.²⁸⁴

²⁸² Више у: Bohl, N., Preventing domestic violence, pp. 89-97, p. 95, in: Sheelan, D., (ed), 2000, *Domestic Violence by Police Officers*. A compilation of papers submitted to the *Domestic Violence by Police Officers Conference* at the FBI Academy Quantico, VA, Washington: U.S. Dept. of Justice, Federal Bureau of Investigation, Behavioral Science Unit.

²⁸³ Интервју са полицијским инспектором у МУП РС, БЦБП, мај, 2013, у: Ђан., А., 2013, стр. 2.

²⁸⁴ Ђан., А., 2013, стр. 10.

Неке полицијске управе користе полиграф како би утврдиле да ли потенцијални полицијски службеник има насилну прошлост.²⁸⁵

Пример добре праксе су посебна одељења у полицијским управама која су специјализована само за партнерско насиље које чине полицајци. Ова одељења сарађују са тужилаштвом које је задужено да искључиво гони учиниоце насиља у породици када су оптужене особе на високим положајима (полицајци, судије, лекари).²⁸⁶

Унутар МУП-а РС не постоје прописани механизми који би спречили и адекватно санкционисали припаднике полиције – учиниоце партнерског насиља. Ову празнину треба попунити адекватним прописима у овој области.

3.3. Проблеми полицијске интервенције у заштити од насиља у породици

Кључни пробој на плану заштите од насиља у породици у Републици Србији учињен је његовим инкриминисањем. Иако сва друштва и државе теже да ојачају превентивну улогу свих институција у области заштите брака и породице, а нарочито од насиља у породици, у пракси још увек превагу имају репресивне функције.²⁸⁷

Неадекватан однос полиције према насиљу у породици је нарочито био изражен у време када није било посебног кривичног дела насиља у породици. По његовој појави, а нарочито због великог притиска јавности, међународних организација и организација које се баве заштитом људских права у Србији, однос полиције према овом делу се почео мењати.

Полиција је обавезна да о поремећеним породичним односима обавести центар за социјални рад или друге организације и институције (према Породичном закону).

Полицијска интервенција је ограничена на место инцидента по пријави насиља у породици, приликом чега је њена дужност да прекине насиље, да прикупи све материјалне доказе о самом инциденту и историји насиља, и након тога обавести тужилаштво које доноси одлуку о даљем току и поступању. Међутим, у пракси се догађа да полицијски службеници не реагују увек адекватно из више разлога. Ови разлози се могу посматрати

²⁸⁵ *Dallas polygraph services*, 2013, у: Ђан, А., 2013.

²⁸⁶ Fukuroda, M., 2005, *Murder at home*, California Women's law centre, p. 134, у: Ђан, А., 2013, стр. 7.

²⁸⁷ Бошковић, Д., 2009, Спречавање насиља у породици, *Безбедност*, LI(3), 93-104, стр. 97.

кроз: непрепознавање особености насиље у породици и отпор који постоји код жртава насиља у породици да сарађује са полицијом.

Непрепознавање особености насиља у породици утиче да се многи случајеви у пракси не квалификују као кривична дела насиља у породици, иако то јесу, што обично потврде поновљени акти насиља.

Пракса је показала да је број захтева за покретање прекршајног поступка због насиља у породици који су полицијске управе/станице поднеле значајно мањи од броја случајева који су полицији пријављени²⁸⁸, а при том нису процесуирани као кривично дело. Полиција то оправдава недовољним доказима, а они су ти чија је дужност да прикупе све материјалне доказе о самом инциденту, историји насиља и др.

Такође се у пракси дешава да полиција подноси захтев за покретање прекршајног поступка и против насилника и против жртве, јер су обе стране допринеле ремећењу јавног реда и мира (само у 17,4% случајева је постојало узајамно насиље између жртава и учинилаца²⁸⁹) Али, када насилник вербално или физички нападне жртву, а она му се том приликом супротстави, жртва не би требало да буде кажњена ако се супротставила насиљу, односно у случају када је насиље испровоцирано од стране примарног насилника/насилнице. Сагласно наведеном, од значаја је да полицијски службеници обаве одговарајућу процену сваког акта насиља у породици, а то подразумева да су оспособљени да препознају његову особеност.

Иако је заштита породице законодавно утемељена, тешкоће одређивања ко се сматра породицом – члановима породице и даље ометају адекватну реакцију полиције. Примера ради, полицијски службеници не посматрају као случај насиља у породици ситуацију у којој бивши момак прогања своју девојку и нанесе јој телесне повреде, а учесници инцидента се не сматрају члановима породице по Кривичном законик, али се сматрају по Породичном закону.

²⁸⁸ *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 3.

²⁸⁹ Узајамно насиље јавило се у 52,6% случајева партнерског и 39,5% случајева непартнерског насиља. У случајевима узајамног насиља, обе стране су истовремено и учиниоци и жртве, али њихов допринос може да буде различит. Постоје случајеви узајамног насиља у којима су обе стране једнако или слично одговорне за насиље или, пак случајеви у којима је једно лице примарни насилник/насилница а секундарна жртва, док је друго лице примарна жртва а секундарни насилник/насилница. Ово последње се дешава у самоодбрани или у ситуацији када је насиље испровоцирано од стране примарног насилника/насилнице. У 65% случајева обе стране су биле осуђене. Према: Николић-Ристановић, В., 2013, стр. 37-38.

Пракса показује да је полиција немоћна да реагује у случајевима прогањања (када нема претњи), узнемиравања позивањем, сачекивања, слања поклона интернетом итд. Жртви је нарушен спокој, па такве случајеве, уколико се пријаве полицији, полиција треба да препозна као елемент будућег насиља. Како прогањање није инкриминисано, можда би се унапредило реаговање полиције у овим случајевима уколико би нашло своје место, ако не као кривично дело, онда бар као прекршај. „И у кривичном праву има основа да се појам деликата насиља схвати шире од самог појма насиља као радње одређених кривичних дела“²⁹⁰, па се у том смислу може размишљати о томе да се прогањање инкриминише, што је и обавеза Србије према међународним документима.²⁹¹

Пријаве „телефонских претњи“ се у пракси не преиспитују са дужном пажњом, нити се у тим случајевима спроводи процена безбедносних ризика, што не чини ни тужилаштво када полиција службено извести о догађају.²⁹² Ово је повод за предлагање унапређења реакције полиције у овом домену у смислу снимања телефонских разговора (као доказа могућег континуитета насиља) и по могућству посете породици у којој се догађа одређени инцидент.

Улога полиције може бити веома значајна у ситуацији када насилник најчешће под дејством алкохола врши насиље (оквалификовано као тежи облик кривичног дела), па се подвргне лечењу и у међувремену престане да пије. У току вођења кривичног поступка жртва и/или други чланови породице изгубе интерес за вођење поступка. Суд мора по сили закона да изрекне затворску казну, па чак и ону због које се по сили закона губи посао чиме објективно насилник може доћи у позицију да занемари и своју другу обавезу према породици, јер би био објективно спречен да доприноси издржавању породице. Имајући то у виду, чланови породице не желе да насилник буде оптужен, користе право да не сведоче, примера ради, па се поступак и изрицање казне насилнику доводи у питање. Управо ради превазилажења такве ситуације улога полиције може бити кључна а то значи да полицијски

²⁹⁰ Стојановић, З., 2014, Кривичноправни појам насиља, 1-9, стр. 8, у: Коларић, Д. (ур.), *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том први, Београд: Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“ (21 - 23 октобар).

Пресудна је оцена да ли радња извршења неког кривичног дела представља у једном суштинском смислу акт насиља. При томе, ипак треба узети у обзир сва законска обележја кривичног дела укључујући и последицу. Стојановић, З., 2014, стр. 6.

²⁹¹ Више о томе у Глави 5.

²⁹² *Посебан извештај Заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 21.

службеници на месту вршења насиља, одмах по позиву, треба да адекватно процене тренутне односе у породици, јер се најчешће срећу и са насилником и са жртвом.

Истовремено пракса указује и на ситуацију када полиција реагује другачије. Проблеме у породици који се могу подвести под насиље у породици често прикривају чланови породице услед страха, срамоте или неповерења према институцијама система. Уз то увек су присутни разлози емотивне природе који чине да жртве насиља у породици често одустају од поступка кривичног гоњења учиниоца, да учиниоци често обећавају да ће се поправити и да неће поновити акт насиља или да су они ти који су запослени и породицу издржавају. Услед свега наведеног, санкције за учиниоце могу изостати.²⁹³

Понашање полицијских службеника у Републици Србији, према оцени жртава насиља у породици је неадекватно²⁹⁴. Полиција треба озбиљније да приступи промени свог односа према жртвама насиља у породици како би поверења жртава у полицију порасло као и да ојача обуку полицијских службеника за случајеве насиља у породици. То потврђују истраживања разлога непријављивања насиља у породици у Републици Србији према оцени жртава насиља у породици.

Истраживање Виктимолошког друштва Србије, спроведено током 2001. године, указује да су разлози непријављивања насиља у породици полицији од стране жртве вишеструки: (1) жртве насиља сматрају да последњи насилни инцидент није био у тој мери озбиљан да би захтевао интервенцију полиције; (2) жртве насиља је срамота да пријаве насиље полицији; (3) плашиле су се ескалације насиља; (4) нису имале поверења у помоћ полиције; (5) имале су раније искуство да полиција не жели да се меша у породичне односе.²⁹⁵ Истраживање спроведено током 2009. године потврђује резултате претходног истраживања о ставу жртава насиља у породици о полицији: (1) полиција је инертна и недовољно заинтересована да реагује; (2) полицијска интервенција је неефикасна; (3) полицијски службеници су недовољно обучени за рад са жртвама насиља.²⁹⁶ Може се

²⁹³ Више у: Симић, И., Трешњев, А., 2005, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, Београд: Службени гласник. Исто: Трешњев, А., 2013, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, Београд: Службени гласник.

²⁹⁴ Више у: *Едукација полицијских службеника: кључ за наставак развоја полиције у заједници*, 2011, Београд: Београдски центар за безбедносну политику.

²⁹⁵ *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 12.

²⁹⁶ Николић-Ристановић, В., (ур.), 2010, стр. 92-94.

закључити да је постојеће знање полицијских службеника о потреби заштите жртве и разумевању проблема насиља у породици на незадовољавајућем нивоу.

Полиција се углавном стара о томе како ће да затвори случај и како ће жртва да допринесе процесуирању учиниоца, уместо да се фокусира на заштиту жртве како би била спремнија и заинтересованија да помогне у процесуирању случаја и вољнија да учествује у поступку.

Превентивно деловање полиције у заштити малолетних лица подразумева сарадњу са центрима за социјални рад, као и са свим другим службама и институцијама овлашћеним да заштите дете од злостављања. Проблеми у сарадњи манифестују у домену: неадекватне комуникације, неефикасне размене информација, и подвојеном учешћу у превентивним програмима у овој области.

Ради побољшања превенције и заштите малолетних лица и повећања ефикасности рада полиције са малолетницима, у седишту МУП-а РС, у оквиру Управе криминалистичке полиције, од 2006. године је уведена посебна организациона јединица – Одсек за превенцију и сузбијање малолетничке делинквенције. У његовој надлежности је праћење и анализа стања и кретања малолетничког преступништва и кривичноправне заштите малолетних лица, пружање стручне помоћи у примени полицијских овлашћења према малолетницима, организација и унапређење функционисања рада прописивањем јединствених стандарда и процедура, као и перманентно стручно усавршавање полицијских службеника, распоређених у полицијске управе и полицијске станице. Поред послова превенције и сузбијања малолетничке делинквенције овај сектор се бави и заштитом деце од свих облика насиља. МУП РС води јединствену базу података о малолетним лицима оштећеним кривичним делима.

Иако се искључиво ангажују полицијски службеници посебно оспособљени за рад са малолетницима, у процесу заштите малолетних лица и даље се јавља проблем препознавања случајева злостављања и/или занемаривања. Препознавање је кључно у спречавању насиља према малолетним лицима и њиховој заштити. У пракси се дешава да полицијски службеници не препознају случајеве злостављања или занемаривања уколико повреде нису видљиве.²⁹⁷

²⁹⁷ Као што су сви случајеви злостављања/занемаривања мимо физичког злостављања код кога су евидентне повреде.

Полицијски службеници су и даље недовољно обучени да адекватно процене ризик и тиме адекватно заштите малолетника. Томе доприноси страх малолетника да призна злостављање/занемаривање уколико потиче из породице, али и сами родитељи који прибегавају прикривању чињеница о делу.²⁹⁸

Улога полицијских службеника је кључна у саслушању жртве или сведока када су у питању малолетна лица. Малолетно лице је изузетно специфично рањиво када се нађе у улози жртве или сведока у кривичнопроцесном смислу.²⁹⁹

У случајевима тежег кривичног дела насиља у породици које је учињено према малолетном лицу запрећена је казна затвора од 2 до 10 година што подразумева обавезан затвор (што значи да се казна по закону не може условити). Ово може да буде веома спорно у пракси, поготову у ситуацији када родитељ физички спречава малолетника без nanoшења повреда да примера ради изађе у сред ноћи из куће, да одлази на места на којима се конзумира дрога или алкохол, односно места опасна по живот, па у том случају полиција мора бити обазрива код доношења одлуке да ли поднети прекршајну или кривичну пријаву, односно да ли уопште подносити било коју пријаву у оваквим ситуацијама.

У казненоправној заштити детета од злостављања, најзначајнија улога полиције је у обезбеђењу доказа који треба да омогуће покретање кривичног поступка подношењем кривичне пријаве против осумњиченог за злостављање детета, односно доказа за вођење прекршајног поступка³⁰⁰, а на које утиче и квалитет и процес самог саслушања, односно интервјуисања.

Може се закључити да су проблеми полицијске реакције и њене ефикасности у заштити од насиља у породици скоро идентични проблемима полицијске реакције и њене ефикасности у заштити малолетних лица. Томе доприносе сложени породични односи, специфичност детета/малолетног лица као жртве и његовог односа са родитељем, још увек недовољно специјализовано поступање полицијских службеника у раду са малолетним лицима (ма колико је поступање регулисано посебним законским актима). Ово се односи и на мултисекторску сарадњу а нарочито сарадњу између полиције и центара за социјални рад.

²⁹⁸ Више у: Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 103-156.

²⁹⁹ Више у: Стевановић, И., 2005, Кривично-правна заштита деце – жртава злостављања и занемаривања у Србији, *Темид*, 8(2), 21-32. Исто и: Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, 103-156.

³⁰⁰ *Заштита детета од злостављања*, 2001, Београд: Југословенски центар за права детета, стр. 14-15.

4. САВРЕМЕНИ ИЗАЗОВИ И МОГУЋИ ПРАВЦИ ПРОМЕНА

4.1. Сарадња полиције и других институција – примери добре праксе

У једном од новијих страних релевантних истраживања³⁰¹ је утврђено да полицијски службеници емотивније доживљавају случајеве насиља у породици у односу на друга кривична дела, али и да сматрају да би њихов допринос превенцији насиља у породици био већи: (1) када би на доказима биле засноване оптужбе; (2) уколико би били више стручно оспособљени за препознавање насиља у породици; (3) када би имали више могућности да се посаветују и да након случаја насиља у породици међусобно разговарају и размењују мишљења у вези са предметом; (4) када би имали виши степен сарадње са другим професионалним групама (из других институција). Мишљење полицијских службеника је добар путоказ за побољшање улоге полиције у заштити породице.

Уколико се анализирају појединачни резултати овог истраживања долази се до сазнања да их је могуће систематизовати у један а то је унапређење сарадње полиције и других институција (мултисекторске сарадње). Потврда овог се проналази у раду надлежних институција у случајевима насиља у породици у Републици Србији.

Број одбачених пријава за насиље у породици у Републици Србији у односу на укупан број примљених пријава је велики. Ово се правда чињеницом да пријаве нису засноване на доказима, или да описано дело није кривично дело.

Прекршајни судови могу да помогну полицији у квалификовању дела, јер су значајан партнер у препознавању случајева насиља у породици. Прекршајни судови често решавају граничне случајеве прекршаја и насиља над женама као облика породичног насиља, а понекад и саме случајеве овог насиља када нису препознати од стране полиције као кривично дело.³⁰² Сарадњу полиције и прекршајних судова у овом домену треба практично ојачати.

Превазилажење проблема квалификовања случајева насиља у породици се може остварити јачом и континуираном, систематичном сарадњом полиције и тужилаштва. Пример добре праксе у Републици Србији је сарадња тужилаштва и полиције у Зрењанину:

³⁰¹ Horwitz, H. S., Mitchell, D., LaRussa-Trott, M., Santiago, L., Pearson, J., Skiff, M. D., Cerulli, C., 2011, p. 617.

³⁰² *Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима*, 2014, стр. 12.

- полиција одмах након интервенисања у случајевима насиља у породици обавештава тужилаштво, најчешће телефоном и то свих 24 часа;
- по пријему пријаве од стране полиције, тужилаштво доноси одлуку да ли да подигне оптужни акт, док истовремено од центра за социјални рад тражи писмени извештај о ситуацији у тој породици;
- центар за социјални рад је обавезан да изађе на терен и непосредно се упозна са појединостима (подаци центра за социјални рад се користе у доказном поступку тако да суд има „чисту“ ситуацију базирану на извештају стручњака из центра за социјални рад); У поступку се отклања утицај насилника на жртву да одустане од пријаве обећавајући јој да никад неће поновити насиље.³⁰³

Недељно одржавање координационих састанака представника тужилаштва, полиције, центра за социјални рад, дома здравља, прекршајног суда служи размени података о сваком појединачном случају породичног насиља који су пријављени током сваке претходне недеље и доношењу одлуке какве мере ће свака од поменутих институција предузети. Као резултат наведене сарадње, тужилаштво у Зрењанину је током 2008. године подигло 18 тужби за изрицање једне од мера по Породичном закону, а током 2009. године 21 тужбу. У свим овим поступцима од стране суда су усвојени тужбени захтеви јавног тужиоца. Поступање тужилаштва изван кривичног поступка постало је такође редовни део модела адекватне институционалне реакције на породично насиље у Зрењанину, што је од изузетне важности.³⁰⁴

Зрењанински модел се може имплементирати на националном нивоу као ефикасан модел међусекторске сарадње у чијој суштини је заштита жртава насиља.

Не мање значајним је пример добре праксе центра за социјални рад у Лазаревцу, где је основан „мобилни тим“ и успостављен систем сталних контаката и заједничких састанака представника центра за социјални рад, полиције, дома здравља, јавног тужилаштва, прекршајног органа, социјалне службе и невладиних организација који функционише на следећи начин:

³⁰³ Мршевић, З., *Насиље и ми - ка друштву без насиља*, 2014, Београд: Институт друштвених наука, стр. 69-71.

³⁰⁴ Мршевић, З., 2014, стр. 69-71.

- без обзира којој институцији се жртва обрати, долази до размене информација након чега следе инструкције: полицијска патрола и мобилни тим центра интервенишу одмах;
- у случају да полиција процени да насиље није високог ризика, насилнику се оставља позив да се јави у полицију, где се са њим обавља разговор од стране полицијског службеника задуженог за случајеве насиља у породици;
- након узимања изјаве, насилник се упознаје с одговарајућим одредбама Породичног закона и Кривичног законика од стране полицијског службеника; у тежим облицима случајева насиља у породици, полицијски службеник је овлашћен да насилнику одреди меру обавезног задржавања у трајању од 24 (48) сати и да поднесе прекршајну и кривичну пријаву (о даљем задржавању одлучују истражни судија/судија за прекршаје);
- обавеза полиције је да насилника и жртву упути у центар за социјални рад;
- у центру се обављају одвојени разговор са жртвом и насилником; насилник се усмено упозорава, а писмено упозорење му се шаље на кућну адресу, у којем јасно и експлицитно стоји шта је забрањено (управо оно што је радио – туча, психичко малтретирање, узимање новца итд.) и упозорава се на последице;
- у центру за социјални рад жртва се охрабрује, процењује се степен њене безбедности, обавештава се о поступцима за њену заштиту и оставља јој се могућност коришћења „отворених врата“;
- центар по службеној дужности подноси, уместо жртве, тужбу за изрицање мера за заштиту од насиља по Породичном закону;
- против оних који су били у притвору и за које се процењује да могу поновити дело обавезно се подноси кривична пријава за насиље, коју прати извештај центра за социјални рад о породичној ситуацији и о томе колико дуго насиље траје, којег је интензитета идр;
- у случају да је жртва повређена, жртва добија лекарски налаз.
- у случају да насилници не промене понашање сазивају се конференције случајева на којима учествују: водитељ случаја из центра за социјални рад, такође и психолог и педагог, полицајац задужен за праћење насиља и други стручњаци неопходни за

затварање круга заштите (психијатар, судија за прекршаје, социјални радници предузећа у којем су актери догађаја запослени.³⁰⁵

С обзиром на то да се инсистира на превентивним мерама, пример добре праксе из Лазаревца указује и на користи од репресивних мера, нарочито што је полиција институција од које насилник највише „зазире“, односно плаши је се.

Тимски рад институција укључених у случајеве насиља у породици по питању сваког случаја насиља је добар правац промена полицијске реакције на насиље у породици и на друга кривична дела против брака и породице. То је повод да се и полиција као институција више активира у смислу самоиницијативности у погледу предузимања активности сарадње и координације са другим институцијама у сваком појединачном случају насиља у породици.

4.2. Реформа српске полиције – подстицај за унапређење

Реформа српске полиције је започета 2001. године, као дуг и нимало лак процес којим се тежи трансформацији у модерну полицију. Главни партнер МУП-у РС у реализацији процеса реформе је Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) Мисија у Србији. Она помаже полицији у Србији да постане модерна и одговорна полицијска служба, која базира свој рад на демократским принципима.

Међународне организације и владе морају боље да препознају улогу коју реформа полиције има у стабилизацији друштава у транзицији, стављајући акценат и на потребу за целовитом ревизијом кривичноправног система³⁰⁶, што је од кључне важности.

Влада Србије је започела процес реформе полиције у шест приоритетних области, међу којим је и рад полиције у локалној заједници.³⁰⁷ Концепт полиције у заједници је практично применљив и делотворан само ако се изграђује као стратегија деловања у ужим

³⁰⁵ Радосављевић, М., 2010, Како против породичног насиља, Имамо мобилни тим, *Политика*, 30. март, стр. 10.

³⁰⁶ *Реформа полиције у Србији ка стварању савремене и одговорне полицијске службе*, 2004, Београд: ОЕБС Мисија у Србији и Црној Гори, стр. 5.

³⁰⁷ Остале су: борба против организованог криминала; одговорност у полицији; развој образовних програма; криминалистичка техника (форензика); погранична полиција. *Реформа полиције у Србији ка стварању савремене и одговорне полицијске службе*, 2004, стр. 90.

заједницама (у локалном подручју – општина, град и сл.)³⁰⁸ какав је концепт полиције у локалној заједници.

У Стратегији развоја МУП-а Републике Србије 2011 - 2016. година³⁰⁹ утврђено је да је недовољно развијен проактивни модел полицијског рада који би био утемељен на криминалистичко-обавештајном систему, али и очекивањима и потребама заједнице. Ово говори да је полиција Републике Србије опредељена да буде позиционирана у локалној заједници као стуб вредносног друштвеног система.

Ради ефикаснијег спровођења улоге полиције у локалној заједници, влада РС је усвојила Стратегију полиције у заједници³¹⁰ којом се дају смернице за успостављање и развој нових начина сарадње полиције са грађанима, заједницом и институцијама а ради повећања личне и колективне безбедности.

Као стратешки циљеви полиције у заједници постављени су: (1) успостављање савремених стандарда у раду полиције; (2) јачање поверења грађана и заједнице у полицију; (3) сарадња и партнерство полиције са заједницом; (4) успостављање делотворне безбедносне превенције; (5) проблемски оријентисан приступ безбедносној заштити; (6) посвећеност поштовању етичких принципа и различитости.³¹¹

Акциони план за примену ове стратегије још увек није донет, тако да је њена имплементација у пракси спорадична и несинхронизована. У одређеном броју општина се спроводи рад полиције према концепту полиције у локалној заједници, што је оптимална стратегија за приближавање полиције грађанима. Приближавање се остварује полако, кроз укључивање полиције у решавање свакодневних проблема у локалној заједници, сукоба у породици, са суседима и сл.

Тек када се полиција практично и мерљиво, а не само формално (доношењем ове Стратегије), потврди као полиција која се налази у служби испоруке сервиса грађанима и локалне заједнице, од ње се може очекивати допринос подручју заштите брака и породице, а нарочито заштите и превенције од насиља у породици на локалном нивоу.

³⁰⁸ Милосављевић, Б., 1997, стр. 252.

³⁰⁹ *Стратегија развоја Министарства унутрашњих послова 2011-2016*, 2010, МУП Републике Србије.

³¹⁰ *Стратегија полиције у заједници*, „Службени гласник РС“, број 43/2013.

³¹¹ *Стратегија полиције у заједници*, стр. 5.

ГЛАВА 3: РЕАКЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ НА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ У УПОРЕДНОМ И МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ

У овој глави су представљена најважнија упоредноправна и међународноправна решења, која треба да допринесу изналажењу најбољег модела – узора за полицијску реакцију у Републици Србији. Акцент је стављен на: 1) дело насиља у породици као најраспрострањеније дело у групи кривичних дела против брака и породице; 2) аустријски модел спречавања насиља у породици, где полиција има изузетно важну улогу и добро осмишљену реакцију; 3) правну заштиту оштећених у прекршајном и преткривичном поступку; и 4) улогу јавног тужиоца у гоњењу учинилаца кривичних дела против брака и породице.

Применом упоредноправног метода представљене су државе англосаксонског правног система (САД, Канада и Велика Британија), државе европског континенталног правног система (Аустрија, Немачка, Шведска и Француска) и државе са подручја бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ).

Англосаксонски систем више уважава специфичности криминолошког феномена – насиља у породици у односу на европски. У овом систему казненог правосуђа судија има могућност да изриче кривичне и грађанске санкције, или да установи административне забране и наредбе које доприносе ефикасном спречавању насиља у породици.³¹²

Истраживања упоредне полицијске праксе показују да је неопходно дефинисати посебна правила поступања у случајевима насиља у породици, чија примена обезбеђује да полицијска интервенција буде ефикасна и делотворна и да не изазове нежељене последице.

Искуства из стране упоредне полицијске праксе, анализирана у наставку рада, континуирано се унапређују под утицајем аргументованих критика и користан су путоказ за развој стратегије деловања домаћих ресорних државних органа у правцу побољшања начина реаговања и деловања полиције у случајевима насиља у породици. Сагласно наведеном, од превасходне важности су: (1) адекватни протоколи о поступању полиције; (2) едукација полицијских оперативаца која би обезбедила да се упознају са обележјима, структуром и динамиком породичног насиља, да превладају своје предрасуде и усвојене стереотипе, и стекну неопходне комуникацијске вештине.

³¹² Јовановић, С., 2008а, стр. 132.

1. ДРЖАВЕ АНГЛОСАКСОНСКОГ ПРАВНОГ СИСТЕМА

1.1. Заштита брака и породице и улога полиције у САД

До седамдесетих година двадесетог века у САД се сматрало да је насиље у породици приватна ствар.

Почетком осамдесетих година двадесетог века у фокусу критике полицијске праксе је био неуспех полиције да ухапси учиниоце у случајевима породичног насиља. Полицијско хапшење је било под утицајем непосредних околности сусрета полиције са актерима насиља.³¹³ Истраживања су утврдила да је за задовољство жртава полицијом и испуњење њихових очекивања од пресудног значаја одлука полиције да ухапси насилника.³¹⁴

До 2005. године, 23 државе су усвојиле политику обавезног хапшења насилника (*mandatory arrest policy*)³¹⁵, а до 2012. године 31 држава.³¹⁶ Оно се дешава без одлуке суда, а по основу процене полицијског службеника.

Улога полиције у политици обавезног хапшења је примарна. Полиција је у обавези да третира насиље у породици као озбиљно кривично дело и да захтева притвор за учиниоце насиља: (1) када је учињено кривично дело; (2) када је прекршена заштитна мера забране прилажења, изречена од стране суда; (3) када је учињен прекршај, осим ако жртва изричито захтева да се хапшење не спроведе.

Према једном истраживању, обавезно лишење слободе насилника је донело добре резултате у САД током осамдесетих година двадесетог века. Насиље се није понављало у следећих шест месеци чак у 74% случајева.³¹⁷ Нарочито добри резултати су запажени у ситуацијама у којима је жртва перципирала полицију као веома заинтересовану за случај и пружање помоћи.

³¹³ Више у: Berk, S. F., Loseke, D. R., 1980, „Handling“ Family Violence: Situational Determinants of Police Arrest in Domestic Disturbances, *Law & Society Review*, 15(2), pp. 317-346.

³¹⁴ Wilson, S., Jasinski, J., 2004, Public satisfaction with the police in domestic violence cases: The importance of arrest, expectations, and involuntary contact, *American Journal of Criminal Justice*, 28(2), pp. 235-254, p. 235.

³¹⁵ Миливојевић, С., 2002б, Притвор у случајевима породичног насиља и његова имплементација у граду Њујорку, *Темид*, 3, 22-36, стр. 22.

³¹⁶ Више у: *Violence Against Women Act – VAWA*, 2013, National Network to end Domestic Violence.

³¹⁷ Sherman, W. L., Berk, R. A., 1984, у: Јовановић, С., 2008б, Амерички одговор на насиље у породици, 339-340, стр. 341-342, у: Чирећ, Ј. (ур.), *Увод у право САД*, Београд: Институт за упоредно право.

Друга истраживања су утврдила да хапшење не може спречити рецидивизам насиља, и да само партнерство полиције и заједнице може да створи нову климу у којој је примарно пружање подршке жртвама насиља у породици, праћење овог дела, развој програма превенције и реакције и јачање грађанских правних лекова.³¹⁸

Одговор на насиље у породици најбоље је представљен кроз *Duluth* пројекат (*Domestic Abuse Intervention Project*) – модел координисане мултидисциплинарне интервенције у локалној заједници.³¹⁹ У оквирима овог пројекта је зачета идеја о хапшењу насилника у случају да постоји основана сумња да се догодио насилни инцидент.

Први закон којим су додељена овлашћења полицији да приведе и задржи насилника, уколико постоји основана сумња да је учинио неко од дела против брака и породице, је усвојен 1978. године у Минесоти, а први Закон о насиљу у породици 1979. године.³²⁰

Закон о насиљу над женама (*Violence Against Women Act – VAWA*³²¹) је савезни закон САД из 1994. године. Овај закон је предвидео процедуре истраге и кривичног гоњења насилника, и приватну тужбу у случају одустајања тужиоца од гоњења. Закон је такође предвидео отварање Канцеларије о насиљу над женама у оквиру Одељења правде.

У марту 2013. године унесене су измене у овај закон које се односе углавном на заштиту за све жртве насиља у породици, сексуалног злостављања и прогањања (жене – Индијанке, жене – имигранте, *LGBT* жртве, студенте и младе, стамбену заштиту за жртве у јавном смештају). Закон о насиљу над женама (*VAWA*) подржава и основно финансирање за „службе спасавања“ жртава.

Жртве насиља у породици могу тражити заштиту и по грађанском основу (породичноправну заштиту). У том случају, ако суд установи да је жртва у опасности, издаће хитне мере заштите које су привремене (генерално трају пар недеља). Након расправе на којој насилник има прилику да буде саслушан, суд може да изда налог који ће трајати месецима или годинама. Заштита се генерално односи на забрану контактирања. У

³¹⁸ Више у: Reuland, M., Schaefer Morabito, M., Preston, C., Cheney, J., *Police-Community Partnerships to Address Domestic Violence*, U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, <http://ric-zai-inc.com/Publications/cops-p091-pub.pdf> (10. 10. 2015.).

³¹⁹ Развила га је непрофитна организација *Minnesota Program Development Inc.* 1981. године.

³²⁰ Миливојевић, С., 2002а, *Safe Horizon* - Служба за помоћ жртвама криминалитета у Њујорку, *Темда*, 5(2), стр. 26-33.

³²¹ Више у: *Violence Against Women Act – VAWA*, 2013.

случају кршења мера заштите, суд може насилнику изрећи новчану казну или казну затвора.³²²

Утврђено је да полиција не реагује увек у случајевима кршења мера заштите, често тек у 50% случајева и то: у 47% случајева силовања, у 36% случајева физичког насиља и у 28% случајева прогањања,³²³ што угрожава безбедност жртве. Ово указује да полиција САД чини сличне пропусте у свом раду као и полиција Републике Србије, иако је њено поступање конкретније операционализовано у актима.

Фокус полицијске интервенције, и касније обавезног кривичног гоњења насилника, се померају на жртву и њено оснаживање. Оснаживања жртве захтева прављење баланса између захтева државе да се оштро и бескомпромисно супротстави насилнику и поштовања личности жртве и ситуације у којој се налази (а у којој треба да донесе одређене одлуке). Ово се остварује и пружањем различитих савета и врста помоћи. Од полицијског службеника се очекује да сваком случају посвети посебну пажњу и да га третира као јединствен случај.

Полиција је дужна да на лицу места обавести жртву о: (1) њеним правима у вези са заштитним мерама; (2) учешћу у кривичном поступку; (3) склоништима за жртве насиља и другим програмима помоћи (не само усмено, већ и уручивањем писменог мултијезичког обавештења) као и да отпрати жртву до лекара по потреби.

У пракси се полиција уздржава од хапшења, а нарочито у специфичним ситуацијама које одликују комшијске, партнерске или сличне релације, мада се у новије време нарочита пажња обраћа на насиље у породици, при чему се од полиције очекује да реагује на адекватан начин.³²⁴ Полиција не прибегава хапшењу ни у случајевима када је жртва умешана у кривично дело.³²⁵

У случајевима пријаве насиља у породици у ком су обе стране осумњичене, обавезно привођење се не односи на обе стране уколико полицајац има сазнања и убеђен је да је једна од њих реаговала у нужној одбрани. У наведеном случају се приводи нападач.³²⁶

³²² *State Protection Order Laws*, 2005, National Network to End Domestic Violence.

³²³ *Domestic Violence: Protective Orders and the Role of Police Enforcement*, 2007, American Civil Liberties Union.

³²⁴ Clack, G. (ed.), 2004, *Outline of the U.S. Legal System*, Bureau of International Information Programs United States Department of State, Washington, pp. 97-98, у: Шкулић, М., 2013, стр. 201.

³²⁵ Шкулић, М., 2013, стр. 201.

³²⁶ NOW-NYC *Fact Sheet on Domestic Violence* у: Миливојевић, С., 2002б, стр. 27-40.

Протоколом о поступању полицијских службеника је предвиђена дужност полицијског службеника да утврђује ко је у конкретном случају (уколико је било насиља са обе стране) примарни насилник, те да истог лиши слободе. Ова процена се врши на основу: поређења повреда; озбиљности претњи; историје насиља у породици; утврђивања да ли је насиље било реактивно или дефанзивно (са стране жртве); процене опасности од понављања насиља.³²⁷

Проблем погрешне процене примарног насилника од стране полиције САД у пракси везан је за уверење да су жене жртве насиља у породици, а мушкарци насилници.

Досадашња емпиријска истраживања рефлектују погрешну слику да насиље искључиво иницирају мушкарци. И жене су учиниоци насиља у партнерским односима.³²⁸ Али, у односу на мушкарце, жене много мање сексуално злостављају или прогањају свог партнера, више су жртве физичког насиља од стране партнера и др.³²⁹ Можда због тога што су жене обично физички слабије у односу на своје партнере.

Међутим, анализом телефонских позива који су упућени путем телефонског броја за мушкарце жртве – партнерског насиља, дошло се до сазнања да су сви мушкарци (190 њих) који су обавили позив били изложени физичком насиљу од својих партнерки, а да значајан број њих страхује од насиља своје супруге, јер су већ били прогањани.³³⁰ Ово истраживање указује да и жене могу бити учиниоци физичког насиља и прогањања у партнерском односу.

Полиција је претила хапшењем скоро половини мушкараца – жртава насиља у партнерском односу (47% њих); ухапсила је 21% њих уместо жена – учиниоца.³³¹ Разлог томе је у неверици да жена може бити учинилац ове врсте насиља, односно у веровању да је то урадила у нужној одбрани.³³²

³²⁷ Јовановић, С., 2008б, стр. 340-341.

³²⁸ Carney, M., Buttell, F., Dutton, D., 2007, Women who perpetrate intimate partner violence: A review of the literature with recommendations for treatment, *Aggression and Violent Behavior*, 12(1), pp. 108-115, p. 108.

³²⁹ Swan, S., Gambone, L., Caldwell, J., Sullivan, T., Snow, D., 2008, A review of research on women's use of violence with male intimate partners, *Violence & Victims*, 23(3), pp. 301-314, p. 301.

³³⁰ Hines, D., Brown, J., Dunning, E., 2007, Characteristics of callers to the domestic abuse helpline for men, *Journal of Family Violence*, 22(2), pp. 63-72, p. 63.

³³¹ George, M. J., Yarwood, D. J., (2004), Male Domestic Violence Victims Survey 2001: Main Findings, in: Shuler, A. C., 2010, Male Victims of Intimate Partner Violence in the United States: An Examination of the Review of Literature through the Critical Theoretical Perspective, *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 5(1), pp. 163-173, p. 165.

³³² Shuler, A. C., 2010, p. 165.

Код партнерског насиља које има карактеристике узајамног насиља обично се партнер са скромнијом историјом партнерског насиља позива на ту чињеницу како би свој чин евентуалног насиља приписао самоодбрани, што је веома често у пракси. Управо, у једном истраживању је утврђено да жене чији су партнери ухапшени имају скромнију историју партнерског насиља (4,8%) у односу на мушкарце чије су партнерке ухапшене (19,4%).³³³

Протоколи о поступању полицијских службеника јесу корисни, јер се полицијска интервенција обично оцењује као најпроблематичнија, али и најважнија у кривично-правном одговору на насиље у породици.³³⁴ Они не остављају много простора за дискреционо поступање. Међутим, сложеност породичних и партнерских односа утиче на то да полицијски службеници који интервенишу у случајевима насиља у породици морају бити добро едуковани за то, и имати велико искуство како би били оспособљени да изврше процену примарног насилника.

Кривичноправни одговор у САД подржава интерну политику „неодустајања“ тужилаштва (*no-drop policy*). Реч је о начинима којима се настоји да обезбеди ефикасност кривичне процедуре у случајевима насиља у породици које не постоји као посебно кривично дело.³³⁵

Полиција је надлежна за прикупљање доказа. Она упућује захтев канцеларији јавног тужиоца који одлучује о предузимању кривичног прогона и подизању оптужнице.³³⁶ Да би успешно обавила свој задатак, полиција у САД не расправља са жртвом о томе да ли она жели или не да се покрене поступак против насилника. Полиција је у обавези да посвети пажњу сваком случају посебно, третирајући га као јединствен, што изискује константно

³³³ Muftić, L. R., Bouffard, L. A., Bouffard, J. A., 2007, An exploratory analysis of victim precipitation among men and women arrested for intimate partner violence, *Feminist Criminology*, 2(4), pp. 327-346, p. 336.

³³⁴ На пример, да морају пренебрегнути вербална уверавања да се насиље неће поновити, да непостојање видљивих повреда не значи одсуство насиља, која питања се постављају како би се проценила опасност и сл. Више у: Зоглин, К., 2003, Корисне мере за кривично гоњење случајева насиља у породици: неке идеје из САД, *Темида*, 2, 67-71.

³³⁵ Јовановић, С., 2008а, стр. 136.

³³⁶ Радовановић, С., 2008, *Међусобни однос тужилаштва и других државних органа као фактор ефикасности поступања у кривичним стварима*, Билтен правне праксе, 2, Републичко јавно тужилаштво, стр. 8-9.

праћење ситуације и вођење евиденција о извршиоцима и жртвама насиља. Права жртва представљају посебно подручје којем се посвећује пажња у америчком законодавству.³³⁷

1.2. Заштита брака и породице и улога полиције у Канади

Савремена истраживања о реакцији полиције Канаде у случајевима насиља у породици су веома скромна. Највећи број радова/студија се фокусира на улогу тужилаштва или програма третмана за насилника као последица раста улоге специјализованих судова за насиље у породици.³³⁸

Оно што обележава канадску полицију је да су патролни полицијски службеници најбројнији и најниже рангирани службеници који имају највећу дискрецију у случајевима насиља у породици.³³⁹ Ово је један од ограничавајућих фактора њеног ефикасног реаговања на насиље у породици, посебно што случајеви насиља у породици и партнерског насиља у Канади чине један од четири кривична дела која су пријављена полицији, при чему 80% жртва чине жене.³⁴⁰ Када је жртва насиља у породици жена, полиција у већем проценту подноси пријаву против оптуженог члана породице – мушкарца него обрнуто (60% наспрам 46% инцидената у којим су жртве мушкарци).³⁴¹

Грађанскоправне одредбе у случају насиља у породици обезбеђују хитне заштитне мере које се односе на забрану контактирања, забрану коришћења стана или породичног аутомобила. Неке омогућавају новчану компензацију у корист жртве на терет насилника.³⁴²

³³⁷ Признавање права жртвама у САД је установљено актом из 1990. године (*Victims Bill of Rights of 1990*) којим је жртва добила право на саветодавну улогу у одлучивању о кривичном гоњењу, право да присуствује поступку и право да буде обавештена о осуди оптуженог и изреченој кривичној санкцији.

Законом о правима жртва кривичних дела (*Crime Victims' Rights Act of 2004*) су призната додатна права жртви у поступцима пред федералним судовима: право жртве да у разумној мери буде заштићена од оптуженог, да буде обавештена о току и исходу поступка, да у току поступка буде испитана, да се поступак спроведе без одуговлачења, да се са њом правично поступа, уз поштовање достојанства и приватности, и да оствари потпуну и благовремену накнаду штете. Према: Илић, Г., 2012, О положају оштећеног у кривичном поступку, *Анали Правног факултета у Београду*, 60(1), 137-158, стр. 143-144.

³³⁸ Више у: Dawson, M., Hotton, T., 2014, Police Charging Practices for Incidents of Intimate Partner Violence in Canada, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 51(5), pp. 655 -683.

³³⁹ Cole, G. F., Gertz, M. G., 1998, *The Criminal Justice System: Politics and Policies*, Belmont, CA: West/Wadsworth, p. 81.

³⁴⁰ Sinha, M., 2013. Measuring Violence against Women: Statistical Trends. *Juristat. Statistics Canada Catalogue no. 85-002-X*, p. 38, in: Dawson, M., Hotton, T., 2014, p. 657.

³⁴¹ Sinha, M., 2012, *Family Violence in Canada: A Statistical Profile 2010*, Statistics Canada, p. 16.

³⁴² Илић, Г., 2012, стр. 135.

До пре тридесет година, насиље над члановима породице у Канади се углавном посматрало као приватна ствар и остајало је скривено од јавности. Од тада, дошло је до значајне промене у кривичном одговору правосудног система и социјалне интервенције на насиље у породици који је праћен променом у разумевању јавности и свести о овом питању. Насилна дела почињена над члановима породице су сада препозната као озбиљна кривична дела.³⁴³ Неке федералне јединице у Канади имају своје акте који се односе на дело насиља у породици.³⁴⁴

Одлике канадског законодавства најбоље осликава Закон о заштити од насиља у породици.³⁴⁵ Према овом закону, у случајевима насиља у породици, суд је овлашћен да донесе различите заштитне мере, ако процени да је таква врста заштите неопходна. Судска наредба може садржати једну или више забрана, а трајање је максимално деведесет дана без могућности обнављања. Забрана се одређује на захтев полиције (уз пристанак жртве). Жртва такође може тражити издавање ове наредбе.

Суд може одлучити о издавању наредбе и без саслушања друге стране. Ово чини на основу процене постојања конкретне опасности од повређивања жртве или штете по имовину, имајући у виду природу и историју насиља, околности које указују да ће насиље бити настављено, и најбоље интересе жртве и детета. Постојање опасности која оправдава изрицање наредбе може се утврдити без обзира на то што је жртва била принуђена да се исели из стана и нађе други смештај. Услови за то су да постоји или је постојала заједница живота насилника и жртве (брачних, ванбрачних партнера, различитог или истог пола) или да пар има заједничко дете без обзира на то да ли су икада живели заједно. Суд о томе одлучује у року од 24 сата.

Наредба суда се може односити на: искључиво привремено коришћење стана жртве, удаљење насилника, полицијску пратњу ради узимања личних ствари, привремено

³⁴³ Више у: Bala, N., 2008, An historical perspective on family violence and child abuse: Comment on Moloney et al., *Allegations of Family Violence*, 12 June 2007, *Journal of Family Studies*, 14(2/3), pp. 271-278.

³⁴⁴ *Protection Against Family Violence Act*, RSA 2000, c P-27, Alberta; *The Victims of Domestic Violence Act*, SS 1994, c V-6.02, Saskatchewan; *The Domestic Violence and Stalking Act*, September 30, 1999, Manitoba; *Victims of Family Violence Act*, RSPEI 1988, c V-3.2, Prince Edward Island; *Family Violence Prevention Act*, RSY 2002, c 84, Yucon; *Protection Against Family Violence Act*, SNWT 2003, c. 24, Northwest Territories; *Family Violence Protection Act*, SNL 2005, c F-3.1, Newfoundland and Labrador.

³⁴⁵ *Family Violence Protection Act*, 2006 c40 s7; 2009 c16 s9; 2012 c9; 2013 cA-3.1 s86, Department of Justice Government of Newfoundland Labrador.

искључиво коришћење одређених ствари (на пример, аутомобила), одузимање оружја, привремено старатељство над дететом, забрану узнемиравања, обавезу да насилник плаћа закупнину или отплаћује хипотеке и друге мере које суд оцени као неопходне у конкретном случају ради заштите жртве или имовине.³⁴⁶

На сајту владе Канаде је описано поступање полиције у случају позива од стране жртве и пријаве насиља:

- У случају злостављања или насиља у породици, жртвама се препоручује да одмах позову полицију. Полиција може ухапсити учиниоца уколико сматра да је прекршио закон. Учинилац може бити притворен неколико сати до пуштања уз кауцију и саслушање, а можда и дуже, у зависности од тога шта судија одлучи.
- Ако постоји страх за безбедност, жртва треба да се обрати полицији за добијање обавештења пре него што се лице – учинилац пусти из притвора. Судија може поставити правила за помоћ жртви у случају да учинилац прети даљим злостављањем или насиљем. На пример, судија може наредити учиниоцу забрану контакта са жртвом.
- Уколико постоји страх код жртве од повређивања од стране учиниоца када изађе из притвора, може се потражити сигурно место за боравак жртве, као што су пријатељи, склоништа или сигурне куће. У неким провинцијама и територијама може се добити налог за хитну заштиту, као што су одлуке суда о забрани комуницирања и контактирања.
- У случају да учинилац призна кривицу за кривично дело, судија ће одлучити о казни – новчаној казни или условној осуди. При одлучивању о казни, судија узима у обзир све чињенице. Судија ће размотрити да ли је реч о првом прекршају и колика је његова тежина.
- Ако учинилац изјави да није крив, суђење може да потраје и неколико месеци. Жртва мора бити сведок на суђењу, али постоји неколико ствари које судови могу да ураде да јој то учине што пријатнијим (обезбеђење посебне просторије и сл.; допуштање присуства особе за подршку).

³⁴⁶ Јовановић, С., 2008а, стр. 136.

- Ако учинилац нема адвоката, тужилац може затражити од судије да именује адвоката, тако да се избегава унакрсно испитивање. Учинилац злостављања или насиља има право на саветодавну помоћ.
- Може се закључити да је сужено деловање полиције ако је захтев за издавање судске наредбе за извршење и примену различитих заштитних мера за заштиту жртава насиља одбијен, иако у било које време жртва може захтевати издавање ове наредбе. Захтев за издавање судске наредбе мора бити аргументован доказима које је полиција у обавези да прикупи, што је слично нашој пракси.
- Ако околности указују да ће насиље бити настављено, или је у претходном периоду извршилац насиља поновио исти прекршај односно кривично дело насиља у породици, полиција ће ухапсити извршиоца и одредити му притвор, односно донеће се судска наредба за предузимање заштитних мера и без сагласности жртве насиља што је у њеном интересу.³⁴⁷

Министарство правде Канаде даје позитиван пример наглашавајући потребу за едукацијом и усавршавањем запослених у полицији и органима правосуђа који су учесници у спречавању и сузбијању насиља у породици.

1.3. Заштита брака и породице у улога полиције у Великој Британији

Поновно буђење феминизма у Великој Британији седамдесетих година двадесетог века је актуелизовало питање породичног и сексуалног насиља.³⁴⁸ Од осамдесетих година уведен је другачији приступ полиције насиљу у породици који у фокусу има заштиту жртве и предузимању мера против учиниоца. Упркос томе, забележен је тренд одустајања тужилаштва или правосуђа од кривичног гоњења.³⁴⁹

У другим истраживањима је утврђено да полиција не реагује превентивно на овај облик потенцијалних кривичних дела; да се велики број случајева не пријављују полицији,

³⁴⁷ *Family Violence Laws*, Government of Canada, Department of Justice, <http://www.justice.gc.ca/eng/cj-jp/fv-vf/laws-lois.html> (13. 4. 2016.).

³⁴⁸ Више у: Harne, L., Radford, J., 2008, *Tackling domestic violence: Theories, policies and practice*, Berkshire, UK: Open University Press.

³⁴⁹ Више у: Hester, M., Hanmer, J., Coulson, S., Morahan, M., Razak, A., 2003, *Domestic violence: Making it through the criminal justice system*, Sunderland, UK: University of Sunderland, International Centre for the study of Violence and Abuse.

да полиција реагује тек када се жртва жали, при чему је на жртви да се максимално посвети процесу суђења; да полиција не успева да идентификује нападача или прикупи довољно доказа против њих.³⁵⁰ Остале разлоге чине незадовољство жртве са полицијском реакцијом на лицу места и недовољни докази о историји насиља.³⁵¹

Према правном акту из 1990. године под називом *Home Office Circular* (No. 60) сви облици насиља у породици се бележе и истражују на исти начин на који би се то учинило да насиље није извршено у оквиру породице. Саветовано је да полиција води прецизну евиденцију свих пријава насиља у породици, да би полицијски службеници требали да промене став према жртвама и да имају више разумевања за њих. Препоручено је и формирање специјалних полицијских јединица за случајеве насиља у породици. Почело се практиковати хапшење насилника и његово задржавање до суђења.³⁵²

Почетком осамдесетих година двадесетог века, грађанскоправна заштита од породичног насиља је добила форму закона, на основу ког се почело са изрицањем мере обавезне интервенције полиције у ситуацијама свађе или туче међу члановима породице.³⁵³

Породични закон из 1996. године је предвидео захтевање заштитне мере у посебном поступку или у поступку за развод брака. Породични суд изриче меру којом се забрањује злостављање (*non – molestation order*) тужиоца (жртве) и/или детета. Суд може, изричући меру заштите, наложити и лишење слободе туженог (насилника) за случај да меру прекрши (осим ако процени да су жртва и дете добро заштићени и без тог налога). Полиција у оваквом случају одмах лишава слободе туженог (насилника) и доводи га пред суд (уколико прекрши одредбе мере заштите).

Донети су и следећи закони: Закон о кривичном правосуђу и јавном реду, 1994. године; Законик о кривичном поступку (Шкотска), 1995. године; Кривични закон, Шкотска, 1995. године; Закон о заштити од злостављања (против узнемиравања), 1997. године.³⁵⁴

³⁵⁰ Cretney, A., Davis, G., Clarkson, C., Shepherd, J., 1994, Criminalizing assault: The failure of the “offence against society” model, *British Journal of Criminology*, 34, pp. 15-29, p. 15.

³⁵¹ Више у: Harne, L., Radford, J., 2008.

³⁵² Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2005, стр. 5.

³⁵³ Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2007, стр. 55-56.

³⁵⁴ *Criminal Justice and Public Order Act*, с. 33, 1994; *Criminal Procedure (Scotland) Act*, с. 46, 1995; *Criminal Law (Consolidation) (Scotland) Act*, с. 39, 1995; *Family Law Act*, с. 27, 1996; *Protection from Harassment Act*, с. 40, 1997.

У Енглеској је око 15% пријављених случајева насиља почињено у породици³⁵⁵, а појам насиља у породици и даље није законски дефинисан. Различитим прописима је обухваћен низ облика понашања, углавном квалификованих као кривична дела.³⁵⁶

Према систему истраге у Енглеској, концепција покретања претходног поступка овлашћује полицију да самостално спроводи поједине радње, односно да без контроле коју би вршио јавни тужилац, а по завршетку ислеђења, може да достави списак крунској служби гоњења која одлучује да ли ће наставити или обуставити кривични поступак. Значајно је навести да, уколико полиција оцени да је уместо прогона неког лица довољно да му упуту упозорење, није обавезна да достави списак крунској служби гоњења³⁵⁷.

Поред монопола полиције у вези са прогоном учинилаца кривичног дела, крунска служба гоњења нема могућност да заступа оптужбу на главном претресу, јер су за то надлежни адвокати.³⁵⁸

У Кодеску праксе за жртве кривичних дела (*The Code of Practice for Victims of Crime of 2005*), која се односе на свако лице које пред полицијом да изјаву да је непосредно оштећено кривичним делом, је наглашено да жртва има право да буде обавештена: о поступку; о доказима којим располаже оптужба/одустанак од гоњења; о апелу који је против осуђујуће пресуде изјавио оптужени; о могућностима за условни отпуст осуђеног. О захтеву за накнаду штете, жртва подноси извештај полицији да би га Крунска служба предочила суду.³⁵⁹ Карактеристично је да се овим правилима дало право жртава на обавештавање о поступку иако имају статус обичног сведока у кривичном поступку.

Пример добре праксе у Великој Британији је фокус на жртву, према којем се истрага реализује кроз три лондонска склоништа која нуде услуге медицинског третмана, форензичког прегледа и услуге подршке жртвама при чему су жртве анонимне. Жртве су анонимне и када је у питању истрага у случајевима сексуалног насиља. Уколико су налази (нпр. форензички) позитивни – налажу даље поступање на основу анонимне пријаве

³⁵⁵ *Domestic violence*, House of Commons Library, SN/HA/6337, 23 December 2013, p. 1.

³⁵⁶ Matczak, A., Hatzidimitriadou, E., Lindsay, J., 2011, *Review of Domestic Violence policies in England and Wales*, London: Kingston University and St George's, University of London, p. 11.

³⁵⁷ Крунска служба гоњења је основана доношењем Закона о прогону кривичних дела од 1985. године. На врху наведене службе се налази директор јавних прогона који је под надзором Врховног тужиоца. Радовановић, С., 2008, стр. 9.

³⁵⁸ Радовановић, С., 2008, стр. 9.

³⁵⁹ Martini, A, 2008, *La victime en Angleterre, La victime sur la scène en Europe* (dirigé par G. Guidicelli-Delage, C. Lazerge), coll. „Les voies du droit“, 53, Presses Universitaires de France, pp. 64-65, у: Илић, Г., 2012, стр. 143.

насиља, жртве могу бити контактиране од стране здравствених радника који их обавештавају да постоје поткрепљујући докази за кривично дело насиља у породици или докази који га повезују са другим кривичним делима. Овакав приступ помаже процес гоњења у случајевима који би, у супротном, били непријављени. Свако кршење анонимности жртава или „уточишта“ од стране полиције или других субјеката у ланцу би озбиљно угрозило поверење жртава у ове службе.³⁶⁰

Други пример добре праксе у Великој Британији је да су неки градови отворили хостеле у којима учиниоци насиља у породици морају да живе док чекају суђење. Ово им омогућава да наставе да раде и да помогну издржавању своје породице. Жртва и деца остају код куће и заштићени су од даљег насиља. Полиција је растерећена, јер је жртва спремна на изјаву и сарадњу, али су и сва „трећа лица“ мање у страху да пријаве насиље.³⁶¹

У Великој Британији већ годинама постоје посебне специјализоване полицијске јединице које чине жене – полицијски службеници. Захваљујући томе значајно је порастао број жена које пријављују насиље, стопа привођења, процесуирања и осуђујућих пресуда.³⁶² Једна од најзначајнијих предности модела који се примењује у Великој Британији представља умрежавање и повезивање локалних иницијатива и пројеката, као и стављање посебног акцента на превенцију насиља у породици.³⁶³ Овом је допринела и реформа полиције (која је подразумевала и репозиционирање имица полиције у националним и интернационалним оквирима)³⁶⁴ која је била примарни задатак Владе Велике Британије у протеклој деценији.

Неки од циљева реформе су повећање ангажовања полиције у заједници, појачање одговорности, осигурање свеобухватне структуре за борбу против криминала и антисоцијалног понашања, и стварање полиције са бољим вештинама. У суштини идеје о

³⁶⁰ UN, *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, Criminal Justice Handbook Series United Nations, New York: UN, p. 58.

³⁶¹ UN, *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, p. 46.

³⁶² UN, *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, p. 46.

³⁶³ Hoyle, C., 1998, *Negotiating Domestic Violence Polifce, Criminal Justice and Victims*, UK: Oxford University Press, p. 216.

³⁶⁴ Летак Међународног одбора полиције Велике Британије (*Assistance policije The International Police Assistance Board - IPAB*) има у свом уводу реченицу у којој стоји да је полиција Велике Британије једна од највише признатих и високо цењених интернационалних брендова. До недавно британски полицајци су били мета забаве бивајући названи Боби (псић). Чак се и штампа ругала начину на који су виши официри усвојили нове приступе у раду и комуникацији. Emsley, C., 2010, *The Great British Bobby: A history of British policing from 1829 to the present*, London: Quercus, p. 10, p. 299, in: Emsley, C., 2012, *Marketing the Brand: Exporting British Police Models 1829-1950, Policing*, 6(1), pp. 43-54, p. 43.

реформи полиције је стварање бољег рада полиције као и њеног односа са грађанима. Сматра се да полиција треба да се фокусира на потребе грађана. „Мораће да усвоји технике менаџмента и маркетинга“³⁶⁵ што би допринело превазилажењу конзервативних погледа на полицију и предрасуда.

До седамдесетих година прошлог века насиље у породици се у полицијским извештајима третирало као „породично узнемиравање“, тако да се у самом називу дела одражавао став полиције и државе о овој негативној појави.

Данас се у Великој Британији породично насиље третира као и свако друго кривично дело. Полиција самостално спроводи поједине истражне радње и без тужиоца, и има могућност да на основу личне процене, извршиоцу насиља у породици упуту упозорење. Ово је било заступљено и у нашем концепту полицијског поступања деведесетих година прошлог века.

2. ДРЖАВЕ ЕВРОПСКОГ КОНТИНЕНТАЛНОГ ПРАВНОГ СИСТЕМА

2.1. Заштита брака и породице и улога полиције у Аустрији

Пре ступања на снагу Закона о заштити од насиља у породици³⁶⁶, насиље се сматрало приватном ствари, а полиција је, по пријави постојања насиља у породици, одлазила на место дешавања и остајала у кући док се ситуација не смири, уз саветовање жртве насиља да напусти кућу и нађе привремени смештај код пријатеља, рођака или у склоништу.³⁶⁷

У Закону о заштити од насиља у породици из 2009. године су пооштрене мере против опасне претње, телесног насиља и злоупотребе, а при томе је и шамар кажњива радња. Казне за учиниоце опасне претње, телесног насиља и злоупотребе се крећу од три до десет, па чак и до двадесет година затвора, зависно од тежине прекршаја. Учиниоцу прекршаја може се изрећи и забрана повратка у заједнички стан и забрана сваког контакта са жртвом насиља.

³⁶⁵ Mawby, C. R., Worthington, S., 2002, Marketing the Police – from a Force to a Service, *Journal of Marketing Management*, 18(9-10), pp. 857-876, p. 871.

³⁶⁶ Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie, BGBl. I Nr. 759/1996.

³⁶⁷ Dearing, A., 2002, Аустријски закон о заштити од насиља у породици, *Темид*, 6(3), 12-21, стр. 18, превела Ђокић, С.

Забрана боравка односно приступа заједничком стану може да траје од две до четири недеље, максимално шест месеци. Захтев за забрану повратка учиниоца у заједнички стан могу поднети друге особе које живе у стану. Свака особа која се налази у блиском контакту са жртвом, а не само жртва, има право да код суда поднесе захтев којим се учиниоцу (насилнику) забрањује сваки контакт са жртвом. Овим законом је граница застрашивања сексуалним деликтима продужена на двадесет осам година живота жртве, а права жртве су боље заштићена.³⁶⁸

Закон о спровођењу прописа од стране полиције (члан 22 став 3) је унео новину која је подразумевала превентивну заштиту особи којој се прети како би се спречило кривично дело чије је извршење извесно. Полиција не сме да сматра акт насиља у породици као феномен који се догоди само једанпут, већ као епифеномен прикривеног партнерског насиља. Нема праве превенције и обезбеђења сигурности жртве док насилна веза опстаје. Мушко насиље према брачном или ванбрачном партнеру више се не сматра природним феноменом, већ тешким криминалитетом за који је учинилац одговоран. Терет и непријатности које произлазе из мера које се предузимају у циљу заштите жртве мора да сноси насилник, а не особа којој се насиљем прети.³⁶⁹

У првој фази (фази иницијалне полицијске интервенције) полиција може за жене да учини следеће: (1) да прекине зачарани круг насиља привременим издвајањем насилника; (2) да обезбеде релативно безбедно место жени која је у опасности тако да она има времена да постане свесна своје ситуације и могућности без узнемиравања од стране мушкарца; (3) да помогне накнадну интервенцију од стране других институција путем брзог прослеђивања прецизних и потпуних информација о ситуацији пре и након њихове интервенције (компилацијом тачне документације о првој интервенцији полиције и њено прослеђивање институцијама које након тога треба да интервенишу).

Издвајање насилника из куће за које полиција има овлашћење, према аустријском закону, је пример добре праксе. Поред измештања насилника из заједничког домаћинства, полиција има овлашћење да смести жртву или сведоке у склоништа.³⁷⁰

³⁶⁸ Више у: Јеличић, И., Лукач, Д., Јањуш, З., 2013, Кривичноправни аспекти насиља у породици у појединим земљама ЕУ, *Безбједност-Полиција-Грађани*, 9(1-2), 221-233.

³⁶⁹ Dearing, A., 2002, стр. 12-13.

³⁷⁰ UN, *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, p. 48.

Издвајање насилника из куће је ефикасно средство и снажна порука: подршка сигурности и безбедности жене у моменту када је насилна веза прекинута, а жена је добила слободу да нешто промени; манифестација става да насиље представља криминалитет и незаконито понашање; показивање насилнику да је он одговоран за своје понашање, и стварање основа да се и друге институције, посебно интервентни центри, породични судови и службе за социјално старање младих придруже процесу интервенције.

Према Закону о заштити од насиља у породици, полицајци криминалистичке полиције дужни су да информишу жртву насиља о центрима за заштиту жртава.³⁷¹ Превентивну заштиту за особу која је изложена могућем насиљу у породици може обезбедити и суд и полиција.³⁷²

Модел заштите од насиља у породици који се примењује у Аустрији следиле су Чешка, Данска, Финска и земље немачког говорног подручја. Законом су уведена већа овлашћења полиције да исели особу из стана на основу тога што његово или њено присуство представља ризик за другу особу која ту живи. Овим одредбама није дошло до замене, већ до допуне овлашћења полиције да ухапси осумњиченог.

Закон о заштити од насиља у породици је условио и промену Закона о полицији³⁷³, те је полиција добила већа овлашћења. Према члану 38 Закона о полицији прописане су процедуре за поступање полиције у случају насиља у породици:³⁷⁴

1) Полицајци криминалистичке службе су овлашћени да издвоје учиниоца опасног акта из куће и непосредног окружења у коме особа која је била изложена таквим претњама живи (процена опасног акта се заснива на одређеним чињеницама, нарочито ако је реч о континуитету напада, или се може претпоставити да непосредно постоји опасан напад на живот, здравље или слободу појединца). Они морају да обавесте учиниоца о простору на коме не сме да буде; тај простор треба да буде одређен сходно захтевима ефикасне превенције.

³⁷¹ Dearing, A., 2002, стр. 18-19.

³⁷² WAVE Office, Austrian Womens Shelter Network, *Prevention of Domestic Violence Against Women European Survey Good Practice Models*, 2000, у: Игњатовић, Т. (ур), 2002, *За живот без страха*, Београд: Аутономни женски центар, стр. 79.

³⁷³ Савезни правни службени лист број 566/1991, измене и допуне садржане у Савезном правном службеном листу број 146/1999, у: Јовановић, С., 2008а, стр. 143.

³⁷⁴ Dearing, A., 2002, стр. 19-20.

- 2) Полицајци криминалистичке службе су овлашћени да забране издвојеној особи да се врати у просторије које су одређене у ставу 1, при чему је забрањена примена силе у случају извршења ове забране. Када се одреди забрана повратка кући, неопходно је да се обезбеди да овакво мешање у учиниочев приватни живот одговара принципу сразмерности (описан у делу 29). Радници криминалистичке службе овлашћени су да одузму све кључеве од куће који се налазе код учиниоца; у обавези су да омогуће учиниоцу да са собом понесе неопходно потребне личне ствари и информишу га о могућем смештају; уколико се ствари налазе у кући, улазак у кућу (у коју му је приступ забрањен) је могућ само у присуству полицајца криминалистичке службе.
- 3) Када је издат налог за забрану, полицајци су дужни да од учиниоца прибаве адресу ради достављања информација о суспензији налога за забрану или судског налога (сходно делу 382б Правилника о извршењу). Уколико учинилац не назначи ту адресу, ова документа могу бити депонована без претходног покушаја уручења све док учинилац не да адресу; учинилац мора да буде упознат са овом последицом.
- 4) Полицајци су у обавези да информишу потенцијалну жртву о могућности прибављања судског налога у вези са делом 382б Правилника о извршењу, и о центрима за заштиту жртава (део 25 став 2).
- 5) Извештаји о издавању налога за забрану треба да садрже опис околности које су довеле до полицијске интервенције, али и навођење околности које би оправдале покретање поступка у вези са делом 382б Правилника о извршењу.
- 6) Надлежна криминалистичка служба се одмах обавештава о издатом налогу за забрану, који мора да се преиспита у року од 48 сати. У том циљу, надлежна криминалистичка служба може да ангажује све институције и органе који могу да допринесу утврђивању чињеничног стања. Управа округа која поступа у својству надлежне криминалистичке службе може да укључи лекаре државне здравствене службе. Уколико надлежна криминалистичка служба утврди да нема услова за примену налога за забрану, власти морају да укину налог и одмах обавесте странке о томе. Уколико је могуће, обе странке би требале да добију обавештење које се уручује лично. Чим се налог за забрану укине, издвојеној особи се морају вратити одузети кључеви (сходно ставу 2 истог члана). Ако је тражено издавање судског налога у вези са делом 382б Правилника о извршењу, кључеви ће бити депоновани код надлежног суда.

7) Полицајци криминалистичке службе треба да проверавају да ли се налог за забрану поштује (бар једанпут током прва три дана трајања налога за забрану). Налог за забрану истиче након 10 дана од дана издавања. Уколико је током тог периода поднет захтев за издавање судског налога, према делу 382б Правилника о извршењу, налог за забрану истиче када се судска одлука уручи подносиоцу захтева, али у сваком случају не касније од 20-ог дана од дана издавања. Ако је овакав захтев поднет у вези са делом 382б Правилника о извршењу, суд мора о томе да обавести надлежну криминалистичку службу без одлагања.

Полицијски службеници су јасно и егзактно усмерени на деловање у случајевима насиља у породици, при чему је мало простора остављено за примену њиховог дискреционог права у поступању.

2.2. Заштита брака и породице и улога полиције у Немачкој

Насиље у породици се према немачком Кривичном закону³⁷⁵ посматра као дело против живота и тела, дело против личне слободе и дело против личног самоодређења. Немачки Кривични законик регулише и насиље над страним супружницима. Овај законик предвиђа високе казне за кривична дела с елементима насиља. Према овом закону полиција и тужилаштво су у обавези да се ангажују кад год су информисани да се случај насиља десио.

Побољшање заштите особа изложених могућем насиљу у породици допринео је и Савезни закон о унапређењу грађанскоправне заштите у случају насиља и узнемиравања и о олакшицама за уступање стана при разводу брака (ступио на снагу 1. јануара 2002. године).³⁷⁶ Овај закон предвиђа да се учиниоцу насиља изрекну мере заштите одређеног трајања са могућношћу продужења уколико за то постоји потреба.

Савезним законом ступила су на снагу и нова овлашћења полиције у ситуацијама насиља у породици, као што је иселјавање учиниоца насиља у породици из породичног дома, без сагласности жртве.³⁷⁷ Трајање наведене мере је десет дана са могућношћу

³⁷⁵ *Criminal Code*, Strafgesetzbuch, StGB, last amended by Article 3 of the Law of 2 October 2009, Federal Law Gazette I p. 3214.

³⁷⁶ Heidrich, M., 2005, *Domestic Violence in Germany*, p. 6, у: Јовановић, С., 2008а, стр. 147.

³⁷⁷ Фактори који указују на опасност од поновног насиља су опијеност учиниоца, присуство деце и др. Више у: Löbmann, R., 2006, *New Police Responses to Domestic Violence: The Go-Order in Germany*, *Swiss Journal of Psychology*, 65(2), pp. 101-105.

продужетка уколико се за то укаже потреба.³⁷⁸ Ова мера, је препозната као пример добре праксе од стране УН³⁷⁹, слично као и мера исељења према аустријском Закону о заштити од насиља у породице.

Систем истраге у Немачкој је заснован на заједничком деловању полиције и тужилаштва. Полиција је дужна да поступи по сваком налогу тужиоца. Јавни тужилац поверава полицији низ активности током сопствене истраге, јер има ограничене техничке и кадровске капацитете. У немачкој пракси, око 80% случајева у истрази решава искључиво или претежно полиција, при чему и даље истрагом формално руководи јавни тужилац.³⁸⁰

Полиција има право да самоиницијативно предузима потребне радње у циљу разјашњења кривичног дела, али је у обавези да обавести тужиоца о резултатима истраге без одлагања. Међутим, према учиниоцима она предузима само оне радње које су у надлежности тужиоца и то по његовом налогу. Ово ограничава самостално поступање полиције у предузимању других потребних мера према учиниоцу насиља у породици.

Јавни тужилац је овлашћен да предузима све неопходне мере за утврђивање идентитета осумњиченог, да испита окривљеног, да захтева податке о његовој личности, да испита сведока, да изда наредбу о вештачењу, а у хитним случајевима може да нареди и прислушкивање телефонских разговора, телесни преглед окривљеног, претресање и одузимање предмета, што иначе чини истражни судија.³⁸¹

Закон о кривичном поступку предвиђа посебну заштиту за жртве сексуалног злостављања од евентуалне емоционалне трауме у кривичном поступку.³⁸² До побољшања процесног положаја оштећеног (жртве) је дошло након реформе од 2004. године. Овим је искључена могућност да суд не одлучује о имовинско-правном захтеву жртве уз оцену да би то довело до одуговлачења кривичног поступка, а оштећеном је признато право да побија одлуку којом је суд одбио да се упусти у одлучивање. Суд је у обавези да досуди имовинско-правни захтев у случају потпуног или делимичног признања кривичног дела.³⁸³

³⁷⁸ Према члану 68 став 1 Закона о кривичном поступку Немачке, у: Јовановић, С., 2010, *Правна заштита од насиља у породици*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, стр. 129-131.

³⁷⁹ UN, *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, p. 48.

³⁸⁰ Шкулић, М., 2013, Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка, *CRIMEN*, IV(2), 176-234, стр. 191.

³⁸¹ Радовановић, С., 2008, стр. 8.

³⁸² Јовановић, С., 2010, стр. 129-131.

³⁸³ Илић, Г., 2012, стр. 147.

Интересантно у пракси полиције Немачке је то што, у циљу решавања проблема насиља код страних супружника и породичног насиља у заједницама, у своје редове прима и припаднике тих заједница који немају немачко држављанство, али говоре немачки језик. Ово представља добар начин комуникације полиције и државе са заједницама у циљу прикупљања информација и сазнања о породичном насиљу ради покретања поступка против учинилаца, а тиме и предупређења могућег породичног насиља.

2.3. Заштита брака и породице и улога полиције у Шведској

Шведска је најдаље отишла у остваривању заштите жена од насиља. Излагања о њеним решењима сврстана су у оквире европско-континенталног система, иако шведски правни систем није прави члан ове правне породице.

Шведска представља водећу земљу у борби за равноправност полова па самим тим водећа је и у проналажењу најефикаснијих начина за борбу против насиља у породици.³⁸⁴ Случајеви насиља у породици и у партнерском односу се од 1982. године гоне по службеној дужности, те се правне радње у овим случајевима предузимају без пристанка или учешћа жртве, односно жене.³⁸⁵

У 1998. години, Влада Шведске је представила Парламенту предлог закона о насиљу над женама. Предлог закона је обухватао нова решења, промене у постојећем законодавству, мере за ефикаснији рад полиције, тужилаштва и социјалне заштите, и мере за повећање финансијске подршке склоништима.³⁸⁶ Као резултат тога, уведено је ново кривично дело у Кривични законик Шведске (1998). Ако мушкарац почини поновљену радњу узнемиравања или злостављања жене са којом је он, или је био у интимној вези, може да буде осуђен за грубо кршење интегритета жене. Кривичним делима се сматрају и напад, злостављање, кршење права на приватност дома, и сексуална принуда.³⁸⁷ Кривични Закон је постао инструмент за промовисање равноправности полова у Шведској.

³⁸⁴ Јовановић, С., 2010, стр. 131.

³⁸⁵ Scheffer Lindgren, M., Renck, B., Diesen, Ch., 2012, Criminal Justice for Assaulted Women in Sweden – Law versus Practice, *Review of European Studies*, 4(1), pp. 167-178, p. 172.

³⁸⁶ *Violence against Women in Sweden - Fact Sheet*, 1998, Ministry of Labor, Ministry of Justice, Ministry of Health and Social Affairs; *Men's Violence against Women in Sweden: An Account of the Situation in Sweden*, 2004, Amnesty.

³⁸⁷ *Men's Violence against Women in Intimate Relationships, An account of the situation in Sweden*, 19 April 2004, Amnesty International's global campaign „Stop violence against women“, p. 19.

Закон о социјалној заштити, допуњен 2001. године, предвиђа да се надлежне социјалне службе морају постарати да женама жртвама насиља пруже помоћ и заштиту како би изашле из ситуације у којој се налазе. Од 2003. године је уведена и мера иселења из заједничког стана која може трајати 30 дана. У случају да полиција процени да постоји опасност по живот, здравље, слободу и мир жртве може одмах наложити неку од мера заштите. Мера заштите је на снази док тужилац не донесе одлуку о пријави.³⁸⁸

Полиција је 1996. године развила модел базе података „Звоно упозорења” чији је циљ да омогући брз приступ информацијама које су у вези са инцидентом насиља у породици као што су информације о жртви, ранијим инцидентима, могућем учиниоцу и предузетим мерама. Поред полиције и судови су такође имали могућност да користе податке из ове базе, а нарочито у случајевима када жртва насиља одбија да учествује у судском поступку, као и приликом вођења поступка за ново кривично дело као што је озбиљно нарушавање женског интегритета.

Упркос напорима Шведске у области насиља у породици и у партнерском односу, пракса је показала следеће: скоро половина жена које нису пријавиле најновији насилни инцидент полицији је за разлог непријављивања навела да је инцидент био превише тривијалан; 8% њих да нису желеле да полиција буде укључена; 8% да полиција није у стању да им помогне; 6% да их је било срамота; мали број је оних које су сматрале да им полиција не би поверовала.³⁸⁹ У 2002. години само једна четртвина случајева насиља у породици који су пријављени полицији је кривично гоњено.³⁹⁰

У новембру 2007. године усвојен је Акциони план са преко педесет мера којима Влада ствара услове за већи и трајнији ниво ангажовања владиних агенција, регионалних и локалних власти на превенцији и сузбијању насиља над женама.³⁹¹ Упркос томе, у пракси се бележе незадовољавајући резултати у овој области.

³⁸⁸ Lindahl, E., Westlund, O., 2007, *Restraining Orders in Sweden*, Brottsforebyggande radet, Stockholm, у: Јовановић, С., 2008а, стр. 148.

³⁸⁹ Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J., Kalliokoski, A., 2001, *Men's violence against women in equal Sweden - a prevalence study*, Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer, p. 52.

³⁹⁰ *Men's Violence against Women in Intimate Relationships, An account of the situation in Sweden*, 19 April 2004, p. 24.

³⁹¹ Јовановић, С., 2010, стр. 131; Слично и: Burman, M., *Changes in the Criminal Legal Discourse on Men's Violence against Women in Heterosexual Relationships*, Scandinavian Studies In Law, p. 49. <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/54-2.pdf> (19. 10. 2015.).

Сагласно овом, као тема за дискусију у савременим условима се све више поставља питање коришћења кривичног закона у случајевима мушког насиља над женама у интимним односима када жене одбијају сарадњу са системом кривичног правосуђа или не желе казну за учиниоца.³⁹² Кривична правда за жртве насиља у породици и у партнерском односу није по мери закона. Осумњичени најчешће није био привођен и испитиван од стране полиције а жене – жртве нису биле спремна на сарадњу. У пракси се не користе законом утврђена овлашћења за кривично гоњење без сагласности жртве и за предузимање других правних радњи, као што су забрана контакта и сл. Постоји потреба за већим знањем о сложености овог кривичног дела и веће спремности да се предузму озбиљне мере.³⁹³

Пракса шведске полиције је потврдила велики значај који има база података о учиниоцима и жртвама насиља у породици. Она омогућава да полиција брзо и ефикасно реагује у случајевима насиља у породици.

За разлику од аустријског модела, право полиције да исели преступника или осумњиченог у Шведској зависи од добијене сагласности јавног тужиоца.

Шведска је један од позитивнијих примера у области заштите жртава у Европи и улози полиције у овом подручју. С обзиром да чак и у овој напредној европској земљи и даље владају предрасуде о полицији као институцији репресије, њена улога у систему подршке и помоћи жртвама у локалним заједницама није у практичној примени наишла на разумевање.³⁹⁴ То подразумева да су полицијски службеници обучени за рад са жртвама и да располажу инструментима и утврђеним протоколима за поступање у таквим случајевима.

Недостају новије студије које испитују квалитет полицијских истрага у Шведској са посебним фокусом на насиље у породици и партнерско насиље,³⁹⁵ што упућује на потребу за даљим истраживањима.

³⁹² Burman, M., p. 50, <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/54-2.pdf> (19. 10. 2015.).

³⁹³ Резултати се односе на узорак од 474 случаја из полицијске евиденције. Scheffer Lindgren, M., Renck, B., Diesen, C., 2012, p. 167.

³⁹⁴ Национални полицијски одбор Шведске је представио „Модел учешћа полиције у систему подршке жртвама криминалитета“. Више у: Вукотић, М., 2011, стр. 2.

³⁹⁵ Scheffer Lindgren, M., Renck, B., Diesen, Ch., 2012, p. 169.

2.4. Заштита брака и породице и улога полиције у Француској

У Француској не постоји посебно кривично дело насиља у породици, али дела насиља добијају тежи облик уколико су учињена у оквиру породице.

Изменама Кривичног законика из 1994. године су укључене околности везане за партнерски однос учиниоца и жртве (брачни или ванбрачни), а Законом из 2006. године заштита је проширена и на друге партнерске односе (партнере који живе са учиниоцем према регистрованој хетеросексуалној или хомосексуалној заједници).³⁹⁶

Учиниоца се може удаљити из породичне куће како пре, тако и после кажњавања. За разлику од аустријског модела, у француском кривичном законодавству одлука о исељењу из породичног стана се добија по налогу суда, чиме су ускраћена овлашћења полиције код прве интервенције.³⁹⁷

У француском праву се посебна пажња посвећује грађанскоправној заштити. Породични суд може изрицати мере забране приласка или исељења учиниоца из стана и пре него што је отпочео поступак развода.

Од 2000. године је уследило доношење низа закона који су побољшали положај жртава – у подручју права на боље информисања³⁹⁸, права на накнаду штете (када је поднесен имовинско-правни захтев) у својству грађанске странке иако је дошло до покретања кривичног поступка³⁹⁹.

У грађанскоправном поступку, жртва има право на накнаду штете, на ангажовање адвоката као пуномоћника, и у току поступка на подношење захтева за предузимање одређених радњи. Жртва не мора да сведочи о конститутивним елементима кривичног дела, а у случају злоупотребе или преварног стицања статуса грађанске странке (у случају обуставе поступка или ослобађања оптуженог) предвиђена је могућност њеног новчаног кажњавања и обавезивања на накнаду штете.⁴⁰⁰

Овлашћења за поступање у случајевима насиља у породици су подељена између полиције, тужиоца и истражног судије. Полиција је у обавези да информише жртве насиља

³⁹⁶ Јовановић, С., 2008а, стр. 139.

³⁹⁷ Више у: Azibert, G., 2015, *Code de procédure pénale*, Paris: Litec Groupe LexisNexis.

³⁹⁸ Council of Europe, *Legislation in the Member States of the Council of Europe in the field of violence against women: France*, 1, 2007, р. 171, у: Јовановић, С., 2008а, стр. 142.

³⁹⁹ Више у: Guinchard, C., Buisson, J., 2002, *Procédure pénale*, Paris: Litec Groupe LexisNexis, pp. 780-791.

⁴⁰⁰ Илић, Г., 2012, стр. 145-146.

о начину и могућој правној заштити, док поједине радње предузима по замолници.⁴⁰¹ Ово успорава поступање полицијских службеника осим у случајевима када је угрожен живот или здравље лица.

3. ДРЖАВЕ СА ПОДРУЧЈА БИВШЕ СФРЈ

3.1. Заштита брака и породице и улога полиције у Хрватској

Кључну улогу у Хрватској у актуелизовању питања насиља у породици су имали покрети жена који су притиском на владу допринели да се донесу нови закони.⁴⁰²

Породични закон у коме се први пут спомиње термин насиље у породици је донет 1998. године. Овај термин је описан кроз изричиту забрану насилничког понашања брачног друга или било ког другог пунолетног члана породице. Свако поступање које је супротно наведеној забрани кажњиво је.⁴⁰³

Од како је окончана реформа казненог законодавства 1997. године све до краја 2000. године, када је ступио на снагу Закон о изменама и допунама Казненог закона⁴⁰⁴, нису добијени очекивани резултати у заштити жена изложених насиљу у породици и јавној сфери. Од почетка примене овог Закона, кривично дело насиље у породици је било критиковано од стране теоретичара и практичара због недовољно јасног законског описа који је изазивао велике потешкоће у практичној примени, а за који се сматрало да крши

⁴⁰¹ Уколико истражни судија није у могућности да спроведе одређене истражне радње, исте може поверити полицији по замолници, у којој се појединачно наводе радње које треба предузети, као што су увиђаји, одузимање предмета и саслушање сведока. У овом случају лице које поступа у име полиције има иста овлашћења као и сам судија и мора поштовати исте процесне форме. Радовановић, С., 2008, стр. 8.

⁴⁰² Више у: Spehar, A., 2012, Women's Movements as Agents of Change: The Politics of Policymaking and the Reform of Domestic Violence Laws in Croatia and Slovenia, 1991–2004, *Journal of Women, Politics & Policy*, 33(3), pp. 205-238.

⁴⁰³ Забрану насилничког понашања брачног друга или било ког другог пунолетног члана породице (члан 118 овог закона). Кажњиво је затвором од 30 дана (члан 362 овог закона). Сучевић, Р., 2003, Законска регулатива обитељског насиља у Хрватској, *Темид*, 5(2), 61-67, стр. 63.

⁴⁰⁴ Ово кривично дело је описано као насилничко понашање у породици које чини члан породице који насиљем, злостављањем или посебно дрским понашањем доведе другог члана у понижавајући положај. Члан 215.а, Закона о измјенама и допунама Казненог закона Републике Хрватске, „Народне новине“, бр. 50/00, 129/00.

начело законитости, односно начело одређености описа дела и доводи у питање једнакост грађана пред законом.⁴⁰⁵

Изменама Казненог закона из 2012. године⁴⁰⁶, укинут је члан 215.а, а чланом 87. измењен је низ дефиниција појмова у односу на Казнени закон из 1997.⁴⁰⁷ Кривично дело насилничког понашања у породици је распоређено у чак осам различитих дела.

Од средине 2002. године примењује се Закон о казненом поступку⁴⁰⁸ у којем су измењене и допуњене одредбе о мерама опреза (уведена забрана приближавања и успостављања или одржавања везе с одређеном особом према члану 90). Сврха ових мера је да даље штити сигурност и приватност породичног живота жртава и сведока насиља у породици као и да утичу на спречавање понављања насиља.

Закон о заштити од насиља у породици прописује шта је насиље у породици, које се особе сматрају члановима породице, те врсте и сврху прекршајноправних санкција за насиље у породици.⁴⁰⁹

Као успех Националне стратегије заштите од насиља у породици (за период 2005 - 2007. година) наводи се рад полиције која се више не оглушује о позиве на интервенцију са образложењем да је у питању приватна, породична ствар. У овој стратегији је утврђено да је правосуђе најслабија „карика” у ланцу, али да ће се то превазићи чињеницом да постоји обавеза означавања свих предмета насиља у породици са „хитно”.⁴¹⁰

Националном стратегијом заштите од насиља у обитељи за период 2008 - 2010. година⁴¹¹ и Националном стратегијом заштите од насиља у обитељи за период 2011 - 2016. година⁴¹², Република Хрватска је потврдила да жели да истраје у европским интеграцијама

⁴⁰⁵ Више у: Turković, K., 2007, Kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži, str. 211-213, u: Novoselec P. (ur.), *Posebni dio kaznenog prava*, prvo izdanje, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu,; Слично и: Grozdanić, V., Škorić, M., Vinja, I., 2010, Nasilje u obitelji u svjetlu promjena kaznenog zakona, Zagreb: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17(2), str. 669-698; Radić, I., Radina, A., 2014, *Zaštita od nasilja u obitelji: obiteljskopравни, прекршајноправни i казненоправни аспект*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 51(3), 727- 754.

⁴⁰⁶ Kaznени закон Републике Хрватске, „Nарodne novine“, br. 125/2011, 144/2012.

⁴⁰⁷ На пример дефиниција појма детета и члана породице. Уведене су нове дефиниције, на пример ванбрачног и истосполног партнера. Појам блиске особе који обухвата чланове породице, бивше брачне или ванбрачне партнере, или истосполне партнере и особе које живе у заједничком домаћинству уведен је због специфичног међусобног односа свих особа које су њиме обухваћене, а којима је потребно пружити појачану кривичноправну заштиту. Стога је почињење кривичних дела с елементима насиља према блиској особи прописано као квалификаторна околност тих дела. Radić, I., Radina, A., 2014, str. 745.

⁴⁰⁸ Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske, „Nарodne novine“, broj 58/02.

⁴⁰⁹ Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Hrvatske, „Nарodne novine“, br. 137/09, 14/10, 60/10.

⁴¹⁰ Јовановић, С., 2008а, стр. 155.

⁴¹¹ Усвојена од стране Владе Републике Хрватске 29. новембра 2007. године, „Nарodne novine“, broj 126/07.

⁴¹² Усвојена од стране Владе Републике Хрватске 3. фебруара 2011. године, „Nарodne novine“, broj 20/11.

у јачању нормативног оквира заштите основних људских права и слобода, и да елиминише било који облик дискриминације.

У Протоколу о поступању у случају насиља у обитељи⁴¹³ јасно су описани поступци којих полиција треба да се придржава у случају насиља са циљем заштите жртве од насиља у породици, сузбијања насиља у функцији заштите породице, спречавања међугенерациског преноса насиља у породици, и превенције свих кривичних дела која подразумевају и елементе насиља у породици.

Према овом протоколу полиција је у обавези да хитно реагује на позив или пријаву овог дела; предузме мере заштите жртве и мере према насилнику како би се спречило даље насилничко понашање (удаљавање, забрана приласка и сл.); прикупи све потребне податке и доказе; обавести жртву и учиниоца о њиховима правима односно очекиваним последицама – мерама које ће се предузети када је у питању учинилац.

У случају привођења учиниоца, полиција подноси захтев за покретање прекршајног поступка и о томе обавештава надлежне институције.⁴¹⁴ О случају насиља у породици обавештава се и надлежно лице за борбу против малолетничке деликвенције, ради побољшања координације у заштити жртава, када је жртва малолетно лице. Полиција води евиденцију о насталом прекршају.

Ако полиција наилази на одбијање сарадње од стране жртве, јер жртва не жели да се случај насиља у породици пријави полицији, полицијски службеници су у обавези, да по доласку, жртви објасне разлоге пријављивања овог дела и цео поступак који жртву и малолетне чланове породице очекује по питању пријављеног случаја. Ова улога (обавеза) полиције је од великог значаја за заштиту жртве и цео поступак.

Примена Протокола о поступању у случају насиља у породици у полицијској пракси је недоследна. Полиција понекад не обавештава жртве на време о њиховим правима и могућностима које им стоје на располагању. Најчешће притужбе жртава се односе у вези с непредузимањем довољних корака при доласку на место насиља у породици. Утврђено је

⁴¹³ *Protokol o postupanju u slučaji nasilja u obitelji*, 2004, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, str. 5-9.

⁴¹⁴ Центар за социјални рад, примера ради, је у обавези да припреми План сигурности за жртву, обезбеди смештај, пружи саветодавне услуге у вези остваривања бесплатне правне помоћи и сл.

да полиција једноставно одвоји жртву и учиниоца, и оде, при чему не долази до пријаве или притвора учиниоца када постоји довољно доказа и разлога да се то учини.⁴¹⁵

Постоји неповерење од стране жртава у рад полиције, као и неповерења полиције према жртвама. Узрок се може наћи у томе што жртве дуго трпе насиље у породици, па кад га пријаве полиција сумња у истинитост исказа питајући се зашто су толико дуго чекале. Полиција није довољно едукована по питању идентификовања примарног насилника и процени повреда насталих током одбране од насилног партнера. У оваквим ситуацијама често хапси и насилника и жртву. У разговору са жртвом полицајци постављају уопштена питања о насиљу, сведоцима, повредама, поступцима починитеља, реакцији жртве, претњама и оружју те најчешће не бележе своја опажања. Зато су и полицијски извештаји неадекватни за потребе даљег поступања.⁴¹⁶

Можемо претпоставити да би одлазак мушко-женског тима полицајаца на место чињења насиља у породици побољшало процену и квалификацију случаја.

3.2. Заштита брака и породице и улога полиције у Словенији

Кривично дело насиља у породици није било посебно дефинисано Кривичним законом Словеније све до 2008. године.

Невладине организације су имале врло значајну улогу у развоју правног оквира заштите од насиља у породици у Словенији⁴¹⁷, мада су ставови јавности о том проблему још увијек подвојени.

У Кривичном законнику Словеније из 2008. године⁴¹⁸, у поглављу дела против брака, породице и деце, насиље у породици је предвиђено као посебно кривично дело.⁴¹⁹ Ово дело се кажњава затвором до пет година, али почињено према особи с којом је насилник раније

⁴¹⁵ *Pregled zakonodavstva i mjera javnih politika suzbijanja nasilja u obitelji u Hrvatskoj*, 2010, Program ujedinjenih naroda za razvoj, Hrvatska, str. 29.

⁴¹⁶ Више у: *Implementacija hrvatskog zakonodavstva vezanog za partnersko nasilje*, 2012, Izvještaj o ljudskim pravima, Zagreb: Autonomna ženska kuća.

⁴¹⁷ Више у: Robnik, S., *Domestic violence against women: When practice creates legislation in Slovenia*, pp. 195-220, in: Fábíán, K., (ed.), 2010, *Domestic Violence in Postcommunist States: Local Activism, National Policies, and Global Forces Paperback*, Indiana University Press. Слично и: Spehar, A., 2012.

⁴¹⁸ Kazenski zakonik – KZ-1 Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 55/08; Popravek Kazenskoga zakonika – KZ-1 Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 66/08.

⁴¹⁹ Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009-2014, „Uradni list“, št. 41/2009.

живео у породици или другој животној заједници, а у вези с том заједницом, кажњава се затвором до три године.⁴²⁰

Измене Закона о полицији⁴²¹ су извршене у правцу могућности да полицијски службеници који су на месту дешавања насиља у породици могу да изрекну посебну меру забране приласка особи или месту у трајању од 10 дана. Жртва може предложити продужење те мере за даљих 60 дана (о томе одлучује суд). При томе није потребно да су испуњени услови за изрицање притвора. Жртви је, поред мере забране приближавања, потребан целокупан третман и усклађена помоћ како од стране државних институција тако и од невладиних организација.⁴²²

Законске измене на плану сузбијања насиља у породици донео је нови Закон о спречавању насиља у породици⁴²³. Према овом закону, министарство унутрашњих послова званично прикупља статистичке податке о насиљу у породици. Полиција, која је обично прва позвана да интервенише, мора да заштити жртву породичног насиља.

Према овом закону (члан 39.) полиција може да забрани учиниоцу приступ одређеном месту или особи. Ова мера се може изрећи због основане сумње да је учињено кривично дело или прекршај са елементима насиља; ако је лице затечено на делу или ако постоје оправдани разлози за сумњу да ће угрозити живот, личну безбедност или слободу другог лица са којим је, или је било у блиским односима. Таква полицијска акција има симболичку вредност, јер показује озбиљност чина насиља и наглашава одговорност учиниоца. Важно је да се обезбеди трајна промена у понашању насилника, а жртвама (и њиховој деци) да се помогне у превазилажењу последица трауматичног искуства као и да се обезбеди да целокупно друштво посматра насиље у породици као неприхватљив облик понашања.

У фокусу овог закона је заштита жртава, приватности жртве и њене породице. Недостатак је што не прописује санкције за учиниоца породичног насиља.

⁴²⁰ Члан 191, Kazenski zakonik – KZ-1 Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 55/08; Popravek Kazenskega zakonika – KZ-1 Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 66/08.

⁴²¹ Zakon o policiji Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 110/2003; Zakon o policiji Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 107/2006.

⁴²² Филипчић, К., 2008, Положај жртава кривичних дела у законодавству Републике Словеније, *Темда*, 3, 47-59, стр. 52.

⁴²³ Zakon o preprečevanju nasilja v družin Republike Slovenije, „Uradni list RS“, br. 16/08.

Према Правилнику о укључивању полиције и других органа у откривање и спречавање насиља у породици⁴²⁴, полиција обавештава центар за социјални рад у писаној или електронској форми, путем телефона или лично (форма обавештења је прописана), када је жртва насиља дете, немоћна или особа са инвалидитетом или лице под старатељством. Полиција може у обавештењу предложити центру за социјални рад упућивање мултидисциплинарног тима⁴²⁵ за борбу против породичног насиља, да би се осигурала безбедност жртве или да би се размениле информације и дала објашњења услова неопходних за заштиту жртава. Полиција обавља послове из своје надлежности и без претходне сарадње са центром када је очигледно да су живот или здравље жртве у опасности, али о томе обавештава центар.

Полиција врло активно учествује у спречавању насиља у породици како самостално тако и кроз укљученост у рад мултидисциплинарних тимова.

3.3. Заштита брака и породице и улога полиције у БиХ

3.3.1. Заштита брака и породице и улога полиције у Федерацији БиХ

У Породичном закону Федерације Босне и Херцеговине⁴²⁶, породица је дефинисана као „животна заједница родитеља и деце и других крвних сродника, сродника по тазбини, усвојилаца и усвојеника и особа из ванбрачне заједнице, ако живе у заједничком домаћинству”.

Све до реформе кривичног законодавства (2003. године), насиље у породици се није третирао као посебно кривично дело. Од 2003. године, Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине⁴²⁷ познаје посебно кривично дело насиља у породици. Мањкавост кривичног

⁴²⁴ *Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini*, „Uradni list RS” br. 25/2010.

⁴²⁵ Мултидисциплинарни тим се образује у складу са прописима којима се уређују органи и организацији, и функционисање централног регистра мултидисциплинарних тимова и регионалних услуга у раду са насиљем у породици.

⁴²⁶ *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, „Službene novine FBiH”, br. 35/05. (члан 2).

⁴²⁷ *Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, „Službene novine FBiH”, br. 36/03, 37/03, 21/04, 302/04, 18/05, 42/10, 42/11.

законодавства Федерације Босне и Херцеговине је да су вредности које се њим штите брак и породица а не интегритет жртве.⁴²⁸

У истражном поступку доминантну улогу има тужилац, који у сарадњи са полицијом, предузима све радње доказивања прописане законом о кривичном поступку. У центар истраге се ставља, поред кривичног дела и осумњичени, којем се начелно јамче могућности утицаја на исход истраге и обезбеђење услова за правично суђење.⁴²⁹ Пракса је показала да тужилаштво и полиција недовољно сарађују у кривичном гоњењу за насиље у породици.⁴³⁰

Ради заштите од насиља у породици донет је и посебан Закон о заштити од насиља у породици.⁴³¹ Овај закон има за циљ да осигура спречавање и сузбијање ове врсте насиља, да обезбеди ефикасне мере утицаја на насилнике и друге особе да не чине насиље, да отклони последице учињеног насиља и детерминише начине остваривања те заштите. Овим законом је предвиђен начин евиденције случајева насиља у породици и извештавања, као и међусобне координације различитих институција, што је компатибилно са земљама у окружењу.

Према Закону о заштити од насиља у породици, полиција је дужна да изађе на лице места одмах по примљеној пријави насиља у породици. Такође је дужна да лиши слободе сваку особу за коју постоји основана сумња да је учинила насиље у породици, и да је задржи ако је то у интересу заштите жртве и поступка⁴³².

Захтев за изрицање заштитне мере подноси полицијска управа надлежном суду у року од 12 сати од сазнања за радњу насиља. Изузетно, захтев може поднети и тужилаштво када за то постоје оправдани разлози (члан 17 Закона о заштити од насиља у породици). Заштитне мере су: 1) удаљење из стана, куће или неког другог стамбеног простора и забрана

⁴²⁸ Петрић, Н., 2013, Међународни правни стандарди у области насиља у породици и правна заштита жртава у Босни и Херцеговини, *Сварог*, 7 (октобар), 89-104, стр 95.

⁴²⁹ Више у: Јокић, Д., Јокић, М., 2012, Законит рад тужилаштва и полиције у истрази као предуслов остваривања права на правично суђење у кривичном поступку у Босни и Херцеговини, стр. 141-158, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полуса*, год. IX, Посебно издање 2.

⁴³⁰ *Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, Zapažanja o primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u praksi nadležnih institucija*, 2009, OSCE, str. 4.

⁴³¹ *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici federacije Bosne i Hercegovine*, „Službene novine FBiH“, br. 22/05, 51/06, 20/13.

⁴³² Ако су испуњени услови из члана 153 Закона о кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине. *Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, „Službene novine FBiH, broj 35/03, Ispravke, izmjene i dopune br. 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 и 12/10.

враћања у стан, кућу или неки други стамбени простор; 2) забрана приближавања жртви насиља; 3) забрана узнемиравања и праћења особе изложене насиљу; 4) обавезан психосоцијални третман; 5) обавезно лечење од зависности; 6) привремено лишење слободе и задржавање. Полиција је у обавези да прати извршење заштитних мера, реагује у случају кршења истих и то подношењем извештаја надлежном суду.

У пракси се заштитне мере доживљавају као посебна врста санкције за учиниоца насиља а не као посебан облик правне заштите жртве, што је један од главних недостатака система заштите жртава од насиља у породици који је самим тим у супротности са међународним стандардима.⁴³³

Поред наведених мера заштите, Закон о насиљу у породици Федерације БиХ прописује и остале облике заштите жртава (збрињавање жртве насиља у породици, финансирање основних облика заштите и привремене помоћи жртви, осигуравање основних животних потреба).

Закони који омогућавају изрицање заштитних мера су свеобухватни, али поступци за изрицање мера нису усклађени са потребама жртава, предуго трају и нормирају се и доживљавају као казна за учиниоца насиља, уместо инструмент заштите жртава.⁴³⁴

Анализа праксе⁴³⁵ је показала: да полиција реагује на пријаве насиља у породици као и на сваку другу пријаву; да невољно одлази на место вршења насиља и да се често не упућује мешовити тим; да су различите процедуре у поступању у зависности од полицијске станице или управе; да се жртвама не нуде потребне информације; да су се заштитне мере, прописане овим законом, ретко изрицале, а да облици заштите нису били на располагању, нити су понуђени жртвама. Разлог томе је неразумевање насиља и изостанак механизма координиране акције надлежних институција, чиме и полиције.

Према мишљењу УН, рад локалних власти у Зеници на спречавању насиља у породици је оцењен као пример добре праксе: основане су локалне радне групе чији је задатак ефикасно решавање случајева насиља у породици; ове групе окупљају полицију, школе, представнике локалне општинске управе, тужилаштво, судове, надлежне у

⁴³³ Николић Ристановић, В., Докмановић, М., 2006, стр. 77.

⁴³⁴ Петрић, Н., 2013, стр. 101.

⁴³⁵ *Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*, 2009, str. 4.

могу изрећи учиниоцу кривичног дела са елементима насиља (забрана приближавања и комуникације са одређеним лицем; обавезан психосоцијални третман; удаљење из заједничког домаћинства). Кривичноправна заштита, предвиђена овим законом, у пракси се показала као недовољна и неефикасна за жртве овог кривичног дела.

Примећене су специфичности у броју кривичних дела насиља у породици на нивоу МУП-а Републике Српске и по појединим центрима јавне безбедности, што захтева одређене анализе са становишта могуће неодговарајуће супституције кривичне одговорности прекршајном, чиме се не би постигло адекватно санкционисање учиниоца деликата насиља у породици.⁴⁴¹

У Законнику о кривичном поступку⁴⁴² у оквиру мера за обезбеђење присуства осумњиченог, односно оптуженог, уведене су и мере забране (забрана посећивања одређених места или подручја и забрана састајања с одређеним лицима). Овим мерама забране омогућава се адекватнија правна заштита жртава у оквиру кривичног законодавства⁴⁴³, иако су у пракси њихове користи за жртву мање од очекиваних.

У 2005. години је донет Закон о заштити од насиља у породици ради омогућавања брже, потпуније и ефикасније заштите жртава насиља у породици, дефинисања друштвених субјеката заштите у случајевима породичног насиља и систематичнијег приступа учиниоцима насиља. Усвајањем овог закона, породица је добила и посебну прекршајноправну заштиту од насиља.⁴⁴⁴ У пракси се ово није показало делотворним, јер су се најчешће подносиле прекршајне пријаве за све облике насиља, изузев оних који су квалификовани тежом последицом.

Током 2006. године донети су и одговарајући подзаконски акти који уређују поступак спровођења заштитних мера.⁴⁴⁵

Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 1/12 (члан 208); Закон о измјенама и допуни Кривичног закона Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 67/13.

⁴⁴¹ Више у: Ђукић, Б., Вујић, Д., 2013, Специфичности кривичног дјела насиља у породици у кривичном законодавству Републике Српске, *Безбједност-Полиција-Грађани*, 9(1-2), 205-221.

⁴⁴² Законик о кривичном поступку Републике Српске, „Службени гласник РС“, бр. 29/07, 68/07.

⁴⁴³ Марковић, И., 2008, Правна заштита жртава насиља у породици у Републици Српској, *Темида*, 11(3), 5-24, стр. 8.

⁴⁴⁴ Намера законодавца је била да, увођењем прекршајне одговорности за почињено дело насиље у породици, појача заштиту жртве и омогући вођење поступака и за она дела насиља у породици која се не би, по мишљењу законодавца, могла подвести под кривично дело.

⁴⁴⁵ *Правилник о начину спровођења заштитних мјера које су у надлежности Министарства унутрашњих послова*, „Службени гласник РС“, број 26/06; *Правилник о начину спровођења заштитне мјере обавезног лијечења зависности од алкохола и опојних дрога*, „Службени гласник РС“, број 97/06; *Правилник о начину и*

Заштитне мере које се прописују Правилником о начину спровођења заштитних мера које су у надлежности МУП-а⁴⁴⁶ су: удаљење из стана, куће или неког другог стамбеног простора и забрана враћања у стан, кућу или неки други стамбени простор; забрана приближавања жртви насиља у породици; забрана узнемиравања или праћења лица изложеног насиљу.

За подношење захтева за изрицање заштитне мере и за спровођење заштитних мера надлежна је полицијска станица на чијем подручју жртва има пребивалиште или боравиште. Полицијска станица је дужна да припреми и планира спровођење заштитних мера у циљу обезбеђења жртве, њене сигурности и заштите. Изричито је дефинисано да је овлашћено службено лице, које је овластио командир полицијске станице за спровођење заштитних мера, дужно да поступа професионално, како према жртви, тако и према насилнику.

Овлашћено службено лице одговорно је за припремање, планирање, спровођење и праћење изречених заштитних мера. Дужно је да, на основу прикупљених информација, разради спровођење свих прописаних и других активности ради заштите здравља и безбедности жртве и о томе сачини процену угрожености жртве и план спровођења заштитних мера. У изради плана спровођења заштитне мере консултује се надлежни центар за социјални рад. План спровођења заштитне мере одобрава и њено спровођење надзире надлежни командир надлежне полицијске станице или руководилац кога он непосредно овласти а овлашћено службено лице, о свим активностима које предузима, у обавези је да сачини извештај одговорном лицу. Процена угрожености жртве и план спровођења заштитне мере може се користити у оперативне сврхе и у складу са потребама се допуњује. Тиме, улога полиције у сузбијању насиља у породици је строго одређена, при чему важну улогу игра процена да ли се ради о насиљу или не, има ли елемената кривичне или прекршајне одговорности.

Анализом праксе, утврђено је да се Закон о заштити од насиља у породици у Републици Српској до 2009. године примењивао како би (блаже) били кажњени учиниоци, уместо да се користи за пружање заштите жртвама. Судије су добијале прекршајне пријаве

мјесту спровођења заштитне мјере обавезног психосоцијалног третмана, „Службени гласник РС“, број 97/06; Правилник о начину и мјесту спровођења заштитне мјере обезбеђења заштите жртве насиља у породици, „Службени гласник РС“, број 97/06.

⁴⁴⁶ *Правилник о начину спровођења заштитних мјера које су у надлежности Министарства унутрашњих послова, „Службени гласник РС“, бр. 26/06.*

за дела насиља у породици уз које, у већини случајева, није било захтева за изрицање заштитних мера. Судије су са овим прекршајним пријавама поступале у складу са Законом о заштити од насиља у породици Републике Српске тако што би огласиле учиниоца кривим за прекршај и изрекле новчану казну.⁴⁴⁷

Пошто примена Закона о заштити од насиља у породици и подзаконских аката који уређују поступак спровођења заштитних мера (од 2006.) није омогућила адекватну заштиту жртава, приступило се изменама и допунама овог закона, и то 2008. године⁴⁴⁸ и 2012. године⁴⁴⁹.

Законом из 2012. године је проширена дефиниција члана породице.⁴⁵⁰ Овим законом је прописано да је његов основни циљ заштита жртава насиља у породици, спречавање и сузбијање насиља у породици, којим се крше уставом и законима загарантована људска права и слободе (члан 2). Уведен је институт хитне мере заштите жртава насиља у породици⁴⁵¹, што садржи и Закон о заштити од насиља у породици у Федерацији Босне и Херцеговине.⁴⁵² Оба Закона прописују и обавезу вођења евиденција и извештавања о предузетим радњама и мерама, и обавезу додатног усавршавања службених лица која примјењују закон.

Најчешће коришћена мера заштите у пракси је обезбеђење заштите жртве насиља у породици која се спроводи до сигурне куће.

⁴⁴⁷ *Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj*, 2009, str. 8.

⁴⁴⁸ Закон о заштити од насиља у породици Републике Српске, „Службени гласник РС“, бр. 118/05, 17/08.

⁴⁴⁹ Закон о заштити од насиља у породици Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 102/12.

⁴⁵⁰ То су: супружници или бивши супружници и њихова деца, и деца сваког од њих; ванбрачни партнери или бивши ванбрачни партнери, њихова деца или деца сваког од њих; сродници по тазбини закључно до другог степена без обзира на чињеницу да је брачна заједница престала; родитељи садашњих и бивших брачних и ванбрачних партнера; сродници из потпуног усвојења у правој линији без ограничења, а у побочној линији закључно са четвртим степеном, као и сродници из непотпуног усвојења; лица која везује однос старатељства; лица која живе или су живела у истом породичном домаћинству, без обзира на сродство; лица која имају заједничко дете или је дете зачето, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству. Члан 7 Закона о заштити од насиља у породици Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 102/12.

⁴⁵¹ У члану 13 се прописује да суд може, независно од покретања било каквог другог, редовног поступка, у року од 24 часа од подношења предлога за изрицање, а ради отклањања непосредне опасности, спречавања понављања насиља и гарантовања безбедности жртве, учиниоца удаљити из стана и/или му забранити контакт са жртвом. Мере се могу изрећи на захтев жртве, полиције, тужилаштва, центра за социјални рад, владине и невладине организације или по службеној дужности. Суд мора да води рачуна о сврси и тежини мере, њеној ефикасности, а по потреби може је заменити другом мером. Решење о изреченој мери се доставља органу старатељства на чијој територији жртва има пребивалиште или боравиште, и оном на чијој територији борави насилник.

⁴⁵² Више у: Петрић, Н., 2013, стр. 98.

Субјекти заштите дужни су поступати у складу са одредбама овог закона и пружити заштиту, подршку и помоћ жртвама насиља у породици без обзира на то да ли је против учиниоца покренут кривични или прекршајни поступак.

Наглашава се да жртве насиља у породици имају право на приступ свим субјектима заштите и ослобођене су свих трошкова поступка. Право на бесплатну правну помоћ жртве имају у поступцима остваривања својих права и заштите, у складу са прописима који регулишу област бесплатне правне помоћи.

Оно што је наглашено у овом закону, поред обавезе пријема пријаве полиције и улоге центра за социјални рад, је: (1) да здравствена установа мора да омогући жртви бесплатан лекарски преглед ради утврђивања постојања повреда физичког или психичког интегритета; (2) да је полиција обавезна да одмах обавести надлежног тужиоца о извршеном насиљу у породици и да му, уз извештај, достави прикупљене доказе и обавештења.

Поступање полицијских службеника у случајевима насиља у породици⁴⁵³ у Републици Српској је хитно и без одлагања. Приликом пријема дојаве о насиљу или захтева за пружање помоћи особи, изложеној било којем облику или модалитету насиља у породици, хитно и без одлагања упућују се најмање два полицијска службеника различитог пола ради пружања интервенције, тј. провере дојаве. Хитан излазак на лице места је битан како не би дошло до угржавања живота и здравља лица на месту догађаја. Због примене полицијских овлашћења, између осталих и прикупљања обавештења од лица која су учествовала у насиљу у породици, важна је различитост полова полицијских службеника. У случају сазнања о илегалном поседовању оружја, предузимају се потребне мере ради његовог проналажења, одузимања и пријављивања учиниоца.

Полицијски службеници могу извршити привођење и задржавање учиниоца насиља у породици у просторијама полиције, односно то лице могу привести прекршајном судији или тужиоцу и затражити изрицање одговарајућих заштитних мера. Полиција је такође у обавези да обавести жртву о мерама које се предузимају или не предузимају према учиниоцу.

Обавеза полиције је да жртву збрине, уколико она затражи. Жртва се смешта у сигурну кућу. О томе се обавештава центар за социјални рад ради предузимања даљих мера

⁴⁵³ *Спречавање и сузбијање насиља у породици у Републици Српској*, 2009, Приручник за поступање субјеката заштите, Гендер центар Владе Републике Српске, стр. 49-56.

заштите. Уколико је реч о насилнику алкохоличару или су присутне друге душевне сметње такође се о томе обавештава центар за социјални рад.

Од значаја је да полиција уноси податке о прекршају, учиниоцу, жртви, предложеним заштитним мерама, те извршеним заштитним мерама стављеним у делокруг полиције у постојећу евиденцију прекршаја насиља у породици.

Уколико је насиљем оштећено малолетно лице или је оно присуствовало насиљу или кад постоји основана сумња да је учињено кривично дело насиља у породици или породичној заједници, у рад се непосредно укључују полицијски службеници за малолетничку делинквенцију који воде и координирају тимски рад система полиције на заштити од насиља у породици. Извештавање надлежног дежурног службеника за случајеве насиља у породици и/или за малолетничку делинквенцију у полицији је обавезно.

Увид у важеће прописе који се односе на насиље у породици или породичној заједници у Републици Српској наводи на закључак да је поступање полицијских службеника Републике Српске строго дефинисано законским и подзаконским актима и да они имају широка и значајна овлашћења када је у питању спречавање и борба против насиља у породици или породичној заједници.

У пракси поступање полицијских службеника у случајевима насиља у породици се не разликује много у односу на поступање полицијских службеника према Закону о заштити од насиља у породици Федерације Босне и Херцеговине⁴⁵⁴.

3.4. Заштита брака и породице и улога полиције у Црној Гори

Научни чланци који се баве анализом реакције полиције на насиље у породици у Црној Гори скоро да и не постоје. Студије које се баве реакцијом полиције на насиље у Црној Гори су најчешће фокусиране на анализу примене постојећег законодавног оквира и усклађивања са међународним стандардима.

Породични закон Црне Горе⁴⁵⁵ уско дефинише породицу као животну заједницу родитеља, деце и других сродника, који у смислу овог закона имају међусобна права и обавезе, као и другу основну заједницу живота у којој се подижу и негују деца. Кривично

⁴⁵⁴ Иако је донет тек 2013. године, а у Републици Српској 2006. године, са изменама 2008. и 2012. године.

⁴⁵⁵ Породични закон Црне Горе, „Службени лист РЦГ“, број 1/07.

дело насиља у породици дефинисано је чланом 220 Кривичног законика Републике Црне Горе⁴⁵⁶.

Закон о заштити од насиља у породици је донет 2010. године, а измењен 2011. године⁴⁵⁷.

Према Закону из 2010. године, дужност пријављивања полицији насиља за које сазнају у вршењу послова из своје надлежности имају: државни орган, други орган, здравствена, образовна и друга установа. Пријаву о учињеном насиљу поднеси одговорно лице у наведеном органу или установи, као и здравствени и социјални радник, наставник, васпитач и друго лице које сазна за учињено насиље у вршењу својих послова. Полиција је дужна да обавести центар за социјални рад о пријављеном насиљу.

Полицијски службеник може, ради отклањања опасности по физички интегритет жртве, наредити учиниоцу насиља удаљење или забрану враћања у стан или други простор за становање, која не може трајати дуже од три дана. Писано наређење о удаљењу или забрани враћања у стан или други простор за становање, полицијски службеник мора уручити учиниоцу насиља и жртви одмах, а најкасније у року од два часа, у присуству једног пунолетног лица које није члан породице у којој је учињено насиље (нпр. другог полицијског службеника).⁴⁵⁸

Приликом напуштања стана или другог простора за становање полицијски службеник треба да омогући учиниоцу насиља да узме своје личне ствари неопходне за свакодневни живот и да од њега захтева да му преда кључеве од стана или другог простора за становање. Овакав поступак је у ствари превентивно деловање на учиниоца да у случају да је жртва насиља присутна не дође до поновног напада. Полицијски службеник писано наређење прилаже уз службени извештај о догађају и о томе одмах, а најкасније у року од 12 часова, обавештава орган за прекршаје и центар за социјални рад.

⁴⁵⁶ Кривични законик Републике Црне Горе, „Службени лист РЦГ“, бр. 70/03 и 13/04; Кривични законик Републике Црне Горе, „Службени лист РЦГ“, бр. 70/03, 13/04, 47/06, 40/08 25/10 32/11.

⁴⁵⁷ Закон о заштити од насиља у породици Црне Горе, „Службени лист РЦГ“, број 46/2010; Закон о измјенама и допунама Закона којима су прописане новчане казне за прекршаје, „Службени лист РЦГ“, број 40/2011.

⁴⁵⁸ Члан 28 Закона о измјенама и допунама Закона којима су прописане новчане казне за прекршаје, „Службени лист РЦГ“, број 40/2011.

Према Протоколу о поступању, превенцији, и заштити од насиља у породици⁴⁵⁹, поступање полицијских службеника Црне Горе је слично поступању полицијских службеника Републике Српске.

У случају сазнања (дојаве) о насиљу у породици, полицијски службеници поступају хитно. Без одлагања, на место догађаја се упућују најмање два полицијска службеника (по могућности различитог пола) ради провере дојаве. Осим заштите жртве од насиља, они упознају учиниоца насиља са његовим правима. Након завршене интервенције састављају записник о увиђају. У овом Протоколу је наглашен начин поступања у случају сазнања о легалном или илегалном поседовању оружја пронађеним на месту догађаја.

Овим протоколом дефинисан је начин разговора са жртвом насиља који води полицијски службеник и наведено су питања која се постављају жртви (насилник не сме бити присутан у просторији где се обавља разговор). Такође је наведена обавеза упознавања жртве насиља са њеним правима, са могућношћу одласка у склониште или на неко друго сигурно место за боравак које жртва насиља одабере. Истакнута је потреба за посвећивањем пажње деци и поступању према малолетним лицима, као и обавеза позивања центра за социјални рад и израда писаног извештаја центру.

У случају примене заштитних мера⁴⁶⁰ од стране полиције, израђује се сигурносни план за жртву насиља, при чему су полицајци у обавези да о истим упознају жртву, да јој објасне шта се све подразумева под узнемиравањем, и да јој обезбеде број телефона полицијског службеника задуженог за спровођење изречене мере. Полицијски службеник уноси у оперативни систем белешке о предузетим заштитним мерама, а о активностима води посебну евиденцију. У захтеву за покретање прекршајног поступка, предлаже адекватну санкцију, и све расположиве доказе уз детаљан чињенични опис дела прекршаја.

У овом протоколу нису посебно дефинисани случајеви када се учинилац лишава слободе и начин поступања према њему. Није прецизно дефинисано који полицијски службеник контактира државног тужиоца због усмеравања поступка, али је јасно да ће тек по упутству тужиоца, учинилац бити доведен тужиоцу.

⁴⁵⁹ *Протокол о поступању, превенцији, и заштити од насиља у породици, Процедуре и институционална сарадња у вези с породичним насиљем и насиљем над женама*, 2011, Подгорица: Програм за родну равноправност ИПА.

⁴⁶⁰ Мера удаљења или приближавања од стране учиниоца насиља, забрана узнемиравања или ухођења.

Оно што чини различитим поступање полицијских службеника Црне Горе од поступања полицијских службеника Републике Српске, је што се у Протоколу о поступању, превенцији, и заштити од насиља у породици Црне Горе помиње вођење евиденција о учиниоцима насиља у породици, што битно утиче на брзину и квалитет реакције полицијских службеника у пружању помоћи жртви насиља и адекватном поступању према учиниоцу насиља.

Сматра се да је Црна Гора значајно искорачила у борби против породичног насиља али оно што јој још увек недостаје јесте примена у пракси – ефикаснија заштита жртава, превенција насиља и ефикасније гоњење насилника.⁴⁶¹

3.5. Заштита брака и породице и улога полиције у Македонији

Прво истраживање распрострањености насиља у породици у Македонији је спроведено 2000. године.⁴⁶² Резултати овог истраживања су показали да су жене у партнерском односу најчешће психички злостављане док је свака четврта жена била физички виктимизирана више од двадесет пута.⁴⁶³

Анализа улоге полиције у Македонији је најчешће саставни део ширих студија које се баве анализом кривичноправне заштите жртава кривичних дела⁴⁶⁴ или имплементацијом националног законодавства у подручју заштите од насиља у породици.⁴⁶⁵ Полиција гарантује обавезе преузете у оквиру законодавне власти којим се штите права и слободе човека и грађанина и тако ојачава поверење јавности.⁴⁶⁶

⁴⁶¹ То је један од кључних закључака у мишљењу ОЕБС-а о утицају Конвенције Савета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици на законске прописе у Црној Гори. На основу: *Мишљење о утицају ратификације Конвенције Савета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици на законске прописе у Црној Гори*, Варшава: OSCE - Office for Democratic Institutions and Human Rights.

⁴⁶² Више у: Чачева, В., Чонева, Љ., 2000, *Семејно насилство*, Скопје: ЕСЕ.

⁴⁶³ О компаративној анализи ових резултата са резултатима истраживања у Србији и Македонији више у: Ђопић, С., 2003, 17-27.

⁴⁶⁴ Више у: Kalajdziev, G., 2003, *The Police and Human Rights: Handbook for police training*, Скопје: Helsinki Committee for Human Rights of the Republic of Macedonia.

⁴⁶⁵ На пример: Бачановић, О., 2008, Кривично-правна заштита жртава кривичних дела у Републици Македонији, *Темид*, 11(1), 25-47.

⁴⁶⁶ Више у: Georginova, T., 2012, *Legal Protection of Human Rights with Reference to the Work of Police*, pp. 125-140, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.

У Породичном закону Македоније⁴⁶⁷ је дефинисано насиље у породици (члан 99) и привремене мере за заштиту од насиља у породици (члан 104).

Измене у погледу кривичноправне⁴⁶⁸ и породичноправне заштите од насиља у породици⁴⁶⁹ су учињене 2004. године.

Национална стратегија за заштиту од насиља у породици⁴⁷⁰ је основни стратешки документ који има за циљ постављање стратешких праваца и приоритета за сузбијање и спречавање ове врсте насиља и одређивање лица за њихово спровођење. Министарство унутрашњих послова је једно од кључних министарстава која имају широке надлежности укључујући: поступање по молбама по основу насиља у породици; заштита жртве насиља у породици; сузбијање и превенција насиља; откривање учинилаца и предузимање мера против њих; превентивно деловање.

Према Заједничком протоколу за поступање у случајевима насиља у породици⁴⁷¹, полицијски службеник, након пријаве насиља у породици, излазе на лице места. Излазак на лице места остварује се присуством најмање два или више полицајаца (по могућству супротног пола) што је слично код свих земаља бивше Југославије.

По изласку на место догађаја, полицијски службеници потврђују тачности дојаве и прикупљају „информације потребне за предузимање активности”⁴⁷² на месту догађаја. На

⁴⁶⁷ Закон за семејството на Република Македонија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 80/92, 9/96.

⁴⁶⁸ Закон за измени и дополнувања на Кривичниот законик на Република Македонија, „Службен весник на Република Македонија“, број 19/04.

⁴⁶⁹ Закон за семејството на Република Македонија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 80/92, 9/96, 38/04.

⁴⁷⁰ *Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015*, 2012, Министерство за труд и социјална политика на Република Македонија.

⁴⁷¹ *Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство*, 2010, Влада на Република Македонија.

⁴⁷² Информације о локацији; о томе ко је присутан на лицу места; каква је вероватноћа да ће насилник дати отпор; има ли присуства оружја; да ли је било потребно да користе заштитну опрему; да ли је потребно појачање; да ли је подношена пријава против истог насилника; да ли постоји изречена/ привремена и заштитна мера. Полицајци би требало да направе посебан интервју са учиниоцем и жртвом, ако постоје објективне могућности, тиме делујући у складу са следећим смерницама када је у питању жртва: узети опште информације; смирити жртву; утврдити потребу за медицинском помоћи; утврдити има ли деца у кући и њихове злоупотребе; урадити то хронолошки; показати разумевање ситуације; обавестити жртву да су ту да помогну; обавестити жртву о њиховим правима и доступним услугама; разјаснити да не треба себе кривити за инцидент; обезбедити контакте из телефона са сведоцима (ако их има). Смернице за интервју да учиниоцем су: прикупити опште информације; информисати учиниоца о правима на саветовање и правним последицама злочина; смирити осумњиченог, уколико је узнемирен; избегавати оптужујуће изјаве, изразе и коментаре; хронолошки питати; бити професионалан „глумац”; фокусирати се на питања: шта, како, када, зашто не; концентрисати се на догађај, а не узрок догађаја; утврдили да ли је претии нападом на живот жртве или других људи; упознати га са привременом мером заштите; консултовати се са другим полицајцем у вези са верзијом

основу тога се процењује тежина дела, и региструје се догађај у дневник догађаја⁴⁷³. Након тога се предузимају стандардне мере за безбедно поступање на месту догађаја. Овакав приступ у прикупљању информација пружа безбедносну заштиту како жртви тако и полицијским службеницима који долазе на место догађаја.

У случајевима повреда жртве/учиниоца, полицијски службеници ће позвати хитну помоћ, а у случају потребе за бригом и смештајем жртве, контактиће надлежне службе (центар и сл.) и обезбедиће превоз. У случајевима када је жртва насиља у породици малолетно лице или особа са инвалидитетом, полицијски службеник се обраћа надлежној организационој јединици за криминал (инспектору за малолетничку делинквенцију) и представнику надлежног центра за социјални рад ради даље неге.

Полицијски службеник је дужан да обавести жртву о мерама које ће предузети против учиниоца и о томе да може да поднесе суду предлог за изрицање привремене мере заштите од насиља у породици.

На месту догађаја, полицијски службеници обављају редовну проверу присуства оружја и уколико се утврди да постоји елементи прекршаја или кривичног дела, одмах врше привремено одузимање. Полицијски службеници обавештавају учиниоца о мерама које могу бити предузете против њега, како би се спречило насиље (упозорење, хапшење, притвор). О свим мерама и радњама од стране полицијских службеника сачињава се писана белешка и одмах или у року од 48 сати обавештава се надлежни центар за социјални рад о хронологији догађаја у облику писаних извештаја. Ако је утврђено да има елемената кривичног дела, полицијски службеник је дужан да поднесе кривичну пријаву против учиниоца.

Дужност полицијских службеника из надлежне организационе јединице за борбу против криминала и области безбедности је да прате извршење привремених мера за заштиту од насиља у породици. Уколико извршилац прекрши меру, могу га позвати на

жртве; поставити додатна питања фокусирајући се на спорне информације. *Заеднички протокол за поступање во случај на семејно насилство*, 2010, стр. 17-21.

⁴⁷³ У књизи „дневних догађаја“ записује се да је примљен позив; ко је примио позив; време позива; шта је узрок интервенције; квалификује се природа позива; бележи се време подношења пријаве; дају се општи подаци о странкама; наглашава се веза између насилника и жртве; описује се догађај — шта се догодило, место догађаја, да ли је неко повређен, какав је карактер повреде, да ли је учинилац на лицу места, да ли је имао оружје, да ли се особа налази у евиденцији. *Заеднички протокол за поступање во случај на семејно насилство*, 2010, стр. 58-59.

информативни разговор. Уколико извршилац одбија да добровољно напусти кућу, полицајци добијају помоћ од представника центра за социјални рад ради принудног удаљења. О изреченим привременим мерама заштите од насиља у породици воде се евиденције у канцеларији полицијске станице опште надлежности..

У случају кршења мера заштите, полицијски службеник је дужан да обавести надлежни центар за социјални рад и суд у виду писаног обавештења.

Кодекс полицијске етике одређује понашање, перформансе, циљеве и етички третман полиције према жртвама и учиниоцима насиља у породици.

Може се закључити да је Заједнички протокол за поступање у случајевима насиља у породици Македоније протокол стандардног оперативног поступка који је ускладио и ујединио радње полицијских службеника од тренутка пријема пријаве до завршетка поступка. Стандардна оперативна процедура води хармонизацији поступања полицијских службеника. Задатак полиције је да заштити жртве насиља у породици, да ради на смањењу насиља у циљу заштите здравља породице и спречавања међугенерациског преноса насиља.

4. МЕЂУНАРОДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ О РЕАКЦИЈИ ПОЛИЦИЈЕ НА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ

У овом делу су представљени најважнији међународноправни захтеви у погледу начина реаговања полиције када су у питању дела против брака и породице, нарочито насиље у породици коме је посвећена посебна пажња од стране међународних организација. Биће представљене и активности, односно документа организације чија је Србија чланица (УН, Савет Европе), али и Европске уније (ЕУ) с обзиром на потребу благовременог усклађивања прописа у овој области.⁴⁷⁴

⁴⁷⁴ О прегледу имплементације међународних стандарда у земљама у региону више у: (1) Николић-Ристановић, В., Докмановић, Г., 2006; (2) Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2007; (3) Georginova, Т., 2012; (4) Ђорђевић, Ђ., 2012, Улога казног законодавства у заштити родне равноправности, стр. 89-103, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2, 89-103; (5) Петрић, Н., 2013.

Према међународним документима насиље у породици је детерминисано као друштвено опасно и неприхватљиво понашање, којим се крше основна људска права и слободе. Захтеви које постављају међународни документи су јасно дефинисање појединих облика насиља, обезбеђивање адекватних правних механизма, превенција, односно јавно информисање, образовни програми у циљу промене ставова о улози и положају мушкараца и жена у друштву, подизање свести о проблему насиља над женама, обезбеђивање адекватне обуке професионалаца.

Документа међународног карактера сагледавају насиље у породици као један од најраспрострањенијих облика насиља над женама⁴⁷⁵, који се доводи у везу са дискриминацијом жена.⁴⁷⁶ Слично је и са заштитом деце од насиља⁴⁷⁷, која се разматра пре свега у оквирима дечјих права и заштите деце од насиља.

⁴⁷⁵ Много је међународних и регионалних инструмената којима се промовишу, гарантују и штите људска права а садрже „клаузулу недискриминације“. Примера ради, документа УН:

- (1) Универзална декларација УН о људским правима (1948) - UN, *Universal Declaration on Human Rights*, GA/RES/217A (III), U.N. Doc A/810 at 71 (10 December 1948);
- (2) Конвенција УН о елиминацији свих облика дискриминације жена - UN, *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – CEDAW*, U.N. Doc. A/34/46, (18 December 1979);
- (3) Општа препорука број 19 Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена - UN, *General Recommendation no. 19* (1992), U.N. Doc. A/47/38;
- (4) Декларација УН о елиминацији насиља над женама - UN, *General Assembly, Declaration on the Elimination of Violence against Women*, U.N. Doc. A/RES/48/104 (20. December 1993);
- (5) Пекиншка декларација и Платформа за акцију - UN, *Fourth World Conference on Women, Beijing, China - September 1995, Action for Equality, Development and Peace, Beijing Declaration and Platform for Action*, A/CONF. 177/20 (14 – 15 September 1995);
- (6) Резолуција Комисије УН за људска права о елиминацији насиља према женама 2003/45 и Елиминација насиља над женама - UN, *Elimination of violence against women*, Commission on human rights Resolution 2003/45, U.N. Doc. E/CN.4/2003/L.11/Add.4.
- (7) Миленијумска декларација УН (2000) - UN, *United Nations Millennium Declaration* U.N. Doc. 55/2 (6 - 8 September 2000); Конвенција УН о правима особа са инвалидитетом уз Опциони протокол (2006) - UN, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol* U.N. Doc. A/RES/61/106 (13 December 2006).

⁴⁷⁶ О родној димензији насиља у породици више у: Игњатовић, Т., 2008, Систем заштите жена жртава насиља у породици у Србији, између државних обавеза и стварности, *Социјална мисао*, 1, 11-23.

⁴⁷⁷ Нека од докумената УН су:

- (1) Конвенција УН о правима детета (1989) - UN, *Convention on the Rights of the Child* by General Assembly resolution 44/25 (20 November 1989);
- (2) Декларација о преживљавању, заштити и развоју деце и План акције - UN, *Declaration on the Survival, Protection and Development of Children and a Plan of Action for implementing the Declaration in the 1990s*, on 30 September 1990 (World Summit for Children New York (29 - 30. September 1990).

4.1. Полицијска овлашћења и одговорности у документима Уједињених нација

Правила којима се дефинише остваривање полицијских овлашћења постављена су у Кодексу понашања службеника УН из 1979. године⁴⁷⁸ и Основним принципима УН о употреби силе и ватреног оружја од стране службеника УН из 1990⁴⁷⁹. У овим документима се налазе и међународна правила у вези са полицијском етиком и полицијском обуком.

У складу са Кодексом понашања, полиција треба да служи заједници штитећи сва лица од незаконитих радњи у складу са својом одговорношћу коју захтева професија.⁴⁸⁰

Основни принципи УН о употреби силе и ватреног оружја од стране припадника органа реда су у суштини резиме међународних стандарда у овој области. Међутим у овом документу нема конкретнијих смерница.⁴⁸¹

Може се закључити да је поступање полиције у случајевима насиља у породици углавном детерминисано у документима или моделима УН који разматрају улогу надлежних институција у превенцији и одговору на насиље у породици, над женама и децом.⁴⁸²

⁴⁷⁸ UN, *Code of Conduct for law enforcement officials*, The General Assembly, U.N. doc. 34/169 (17 December 1979).

⁴⁷⁹ UN, *Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials of 1990*, VIII UN Congress, Havana (27 August – 7 September 1990).

Основна начела детаљније су разрађена у документу који је усвојен 1998. године – Десет основних стандарда људских права за службенике који спроводе право. UN, *10 Basic Human Right Standards for Law Enforcement Officials UN*, 1998, AI index POL (30 April 1998).

⁴⁸⁰ Сврха овог Кодекса је да се осигура да полицијски службеници поступају у складу са принципима људских права, укључујући поштовање свих лица у складу са законом и заштиту права свих лица, као и оних који крше закон, тако и оних посебно осетљивих – жена, деце и омладине који доживљавају насиље у породици. Пропуст полиције у поступању у складу са овим једноставним правилима може да има неколико негативних последица, укључујући законске санкције/дисциплинске мере, губитак поштовања, подршке, сарадње и поверења од стране заједнице у рад полиције и систем кривичног правосуђа.

⁴⁸¹ У Основним принципима УН о употреби силе и ватреног оружја од стране припадника органа реда термин *Law Enforcement Officials* се односи се на све службенике који остварују полицијска овлашћења, посебно хапшења и задржавања. Употреба средства принуде која може довести до смртних последица (ватреног оружја) мора бити прецизније одређена. Употреба ватреног оружја може бити оправдана само кад је преко потребна ради заштите живота, али правила и прописи за употребу ватреног оружја се морају састојати од смерница које појашњавају околности употребе. Кекић, Д., Ђукановић, Д., Стевановић, О., 2012, Имплементација међународно-правних стандарда о употреби полицијских средстава принуде у прописима Републике Србије, 191-206, стр. 195, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.

⁴⁸² На овај начин, УН теже стандардизацији превенције и реакције полиције и других надлежних институција свих држава чланица на насиље у породици које су засноване на поштовању основних права жена и деце – жртава насиља у породици или над њима, и њиховој заштити.

Комисија за људска права УН је креирала „Модел закона о насиљу у породици“⁴⁸³, који у трећем делу разматра механизам пријављивања акта насиља у породици и обавезе полиције. Према овом моделу, полицијски службеници треба да одговоре на сваки захтев за помоћ и заштиту у случајевима насиља у породици. Они не треба да третирају позиве у вези с насиљем у породици као позиве нижег приоритета⁴⁸⁴; по пријему пријаве поступају према смерницама датим у овом моделу, имајући у виду интересе жртве⁴⁸⁵; у обавези су да саставе детаљни извештај по утврђеном моделу и подносе годишње извештаје који се односе на ове радње надлежном министарству и парламенту.

Овим моделом закона о насиљу у породици је прописано да полиција добија примерак судске одлуке у погледу изречених мера који јој се доставља према боравишту жртве. Надзор над извршењем мера врши полиција (и суд). Сматра се да би требало организовати посебне службе за заштиту жртава насиља са којима полиција треба да координирано делује.

Едукација свих запослених у свим надлежним институцијама које су укључене у борбу против насиља у породици, а нарочито полиције представља такође значајну препоруку Модела закона о насиљу у породици. Организовање посебне полицијске јединице за случајеве насиља у породици, треба да прати и организовање посебних служби правосуђа у том смислу. Није заборављен ни обавезан третман насилника.

Сагласно овом моделу закона о насиљу у породици може се закључити да је полиција овлашћена да делује у случајевима насиља у породици и по анонимној пријави, да представља прву линију односа са жртвом и насилником и да су јој широка овлашћења у поступању у чијем је фокусу заштита жртве и спречавање даљег насиља.

⁴⁸³ UN, Commission on Human Rights – *A framework for model legislation on domestic violence*, U.N. doc. E/CN.4/1996/53/Add.2 (2 February 1996).

⁴⁸⁴ Полиција мора реаговати на пријаву када постоји опасност од насиља или је насиље у току, када је мера за заштиту од насиља изречена, а сматра се да ће бити прекршена. Полиција мора хитно да реагује чак и када насиље не пријављује сама жртва, већ сведок, пријатељ или сродник жртве, здравствени радник или особа која ради у организацији која пружа помоћ жртвама насиља у породици.

⁴⁸⁵ По пријему пријаве, полиција обавља разговор са жртвом у посебној просторији како би она могла да говори отворено, али и са учиниоцем и сведоцима, укључујући и децу (такође у одвојеним просторијама). Дужна је да саветује жртву о њеним правима, да обезбеди превоз жртви до сигурног места или обезбеди заштиту за онога ко је пријавио насиље, да удаљи насилника из куће, а ако то није могуће а жртва је у опасности, да га ухапси.

„Стандард потпуне посвећености“ у превенцији, заштити, процесуирању и санкционисању аката насиља (*due diligence standard*) из 2006. године наглашава значај одговорности државе за насиље које је учињено у сфери јавног или приватног живота.⁴⁸⁶

Према овом стандарду, држава је одговорна за незаконите радње које није она директно учинила, односно њени органи међу којим је и полиција, али јесу појединци што је последица њеног неуспеха да обезбеди заштиту, односно предупреди насиље.⁴⁸⁷ Ово упућује да се стандард активира када се насиље већ деси, што га ограничава у смислу његовог значаја у домену превенције насиља у породици.

У данашње време немају све земље чланице УН законе који инкриминишу насиље над женама. Многе земље их имају, али их доследно не спроводе. У вези с тим, УН су развиле модел у којем су предвиделе стратегије и практичне мере о елиминацији насиља над женама у области превенције криминала и кривичне правде 2010. године⁴⁸⁸ који би требало да примењују све државе чланице.

У овом моделу (став 8), државе чланице се позивају, да у оквиру националног правног система гарантују: (1) да ће се одредбе закона, кодекса и процедура у вези са насиљем над женама доследно примењивати на такав начин да сва кривична дела насиља над женама буду процесуирана кроз кривични правосудни систем; (2) да ће развити технике истраге које не деградирају жене изложене насиљу и које минимизирају „улажење“ у њихове животе, задржавајући стандарде за прикупљање најбољих доказа; (3) да ће полицијске процедуре, укључујући одлуке о хапшењу, притвору и мерама удаљења учиниоца осигурати безбедност жртве и спречити даље акте насиља; (4) да ће ојачати полицију за брзу реакцију на инциденте насиља над женама; (5) да ће осигурати примену полицијских овлашћења која ће се предузимати у складу са владавином права и кодексом понашања и да полиција може бити позвана на одговорност за свако кршење истог; (6) да

⁴⁸⁶ О анализи случајева у пракси у вези са применом овог стандарда више у: Hasselbacher, L., 2010, State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, And International Legal Minimums of Protection, *Northwestern Journal of International Human Rights*, 8(2), pp. 189-215.

⁴⁸⁷ UN Commission on Human Rights, *Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, Its Causes and Consequences on the Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence against Women*, U.N. doc. E/CN.4/2006/61 (20 January 2006), p. 25.

⁴⁸⁸ UN, *Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence Against Women in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*, UN, General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly, U.N. doc. A/RES/65/228 (31 March 2011).

ће подстаћи жене да се придруже полицији у њеном поступању укључујући и оперативни ниво рада.

У овом моделу су назначене обавезе полиције: да ефикасно истражи све случајеве насиља над женама; да спроведе све истраге на начин који поштује права и потребе сваке жене без непотребног оптерећивања ионако оптерећене насиљем; да предузму мере за подршку и заштиту свим жртвама насиља.⁴⁸⁹ Полиција је у обавези да спречи и истражи тешка кривична дела, што укључује и одговорност да спроведе истрагу о свим делима који укључују насиље у породици, као и да обезбеди адекватан третман свих лица уважавајући их. Овлашћења полиције су широка, почевши од тога да може да уђе у стан/кућу без налога за претрес уколико су чак и комшије само пријавиле могуће насиље у породици.

Може се закључити да је у Моделу стратегија и практичних мера о укидању насиља над женама у области превенције криминала и кривичне правде систематично и детаљно представљено поступање полицијских службеника у свим фазама процеса у случајевима насиља у породици.⁴⁹⁰

Добро организовану реакцију полиције која најбоље одговара потребама заштите жртава од насиља у породици омогућава тзв. „секундарни истражитељ“ (*Secondary response – investigators*).⁴⁹¹

У многим државама су основане посебне полицијске јединице за случајеве различитих облика насиља над женама које искључиво чине жене – полицијски службеници, што може бити пример добре праксе и за Републику Србију.

⁴⁸⁹ *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, pp. 41-42. Напомена: Сврха овог приручника је упознавање полиције а онда свих других институција са процедурама описаним у Моделу стратегија и практичних мера о укидању насиља над женама у области превенције криминала и кривичне правде.

⁴⁹⁰ У овом моделу су сугерисани начини испитивања жртава, прилагођавање простора, времена, начина постављања питања као и питања која се препоручују за постављање жртвама током испитивања, што је од изузетне важности за жртву и цео поступак. Представљени су начини невербалне комуникације које треба избегавати, јер могу жртву додатно виктимизирати (дуга пауза у разговору, непожељне реакције очима, обрвама, рукама...) као и начин комуникације са децом и испитивања деце; начин документовања доказа и изјава; процена опасности и управљање ризиком; заштита жртава и сведока; однос с насилником; приватност и поверљивост у поступку; полицијска одговорност и надзор.

⁴⁹¹ Секундарни истражитељ: (1) управља предметом (*Case management, File management*); (2) сарађује са жртвом у смислу обавезе обавештавања о статусу предмета, притвору/ослобађању учиниоца, као и о томе како да приступе додатним услугама; (3) управља истрагом; (4) координира процес прикупљања доказа и интервјуисања жртве и сведока; (5) прати поступке идентификације и привођења извршиоца. Може се закључити да обавља и један вид контроле целокупног предмета и његовог процесуирања, односно свих службеника који су примарно укључени у случај, што представља изузетно важну чињеницу и пример који може да се имплементира и у домаће подзаконске акте (нпр. у протоколе). *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, pp. 48-90.

УН су развиле „Модел стратегија и практичних мера о укидању насиља над децом у области превенције криминала и кривичне правде“⁴⁹². Циљ овог модела је да се побољша ефикасност кривичног правосудног система у спречавању и одговору на све облике насиља над децом.⁴⁹³

Према овом моделу полиција је одговорна да се проактивно укључи у истраге насиља над децом без обзира да ли је поднета пријава, или да ли се налази у евиденцији. Обученост службеника, ефикасност њихових оперативних активности, технике истраге, и ефикасни надзор морају да подрже да се истрага, укључујући прикупљање доказа, врши код детета на посебно осетљив начин, и да се поштују његово достојанство и интегритет.

И други документи који се односе на заштиту жртава посвећују пажњу улози полиције, те се и они морају консултовати ради унапређивања полицијске реакције на дела против брака и породице, нарочито насиља у породици.

Полицијски службеници треба да поштују права жртава међу којима је и право на надокнаду штете. Жртва има право да буде о томе информисана и подржана у процесу надокнаде штете, да би се заштитила њена интимност, осигурала њена заштита и заштита чланова породице, као и сведока. Жртва има право, у складу са одредбама националног законодавства, да добије накнаду за претрпљену штету од стране лица које јој је штету нанело (према „Декларацији о основним принципима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи“⁴⁹⁴).

У Основним принципима и смерницама за право на правни лек и обештећење жртава тешких кршења међународног хуманитарног права и озбиљне повреде међународног хуманитарног права⁴⁹⁵ особа се сматра жртвом, без обзира да ли је учинилац

⁴⁹² Овај модел препоручује интегрисане стратегије спречавања насиља и заштите деце на коју она имају право по међународном праву. Афирмише комплементарне улоге правосудног система с једне стране, и система заштите деце, социјалне заштите, здравства и образовања, с друге стране, у креирању превенције и реакције на насиље над децом. UN, *Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*, UN, General Assembly, U.N. doc. A/C.3/69/L.5 (25 September 2014).

⁴⁹³ Он пружа свеобухватан и практичан оквир помоћи владама у прегледу националних закона, процедура и праксе, и осигурава да државе ефикасно спречавају и одговарају на насиље над децом, поштујући права деце — жртава насиља. UN, *Introducing The United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*, UN, 2015, p. 3.

⁴⁹⁴ UN, *Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power* – GA Res. 40/34, Annex (29 November 1985).

⁴⁹⁵ У овом документу се допушта, под условом да је то предвиђено одредбама националног права, проширење појма жртве на чланове уже породице или лица која издржава непосредна жртва, као и на лица која су претрпела штету помажући жртви у невољи или спречавајући виктимизацију. *Basic Principles and Guidelines*

идентификован, ухапшен, гоњен или осуђен, и без обзира на породичну везу учиниоца и жртве (Анекс А Одлуке 40/34).

4.2. Полицијска овлашћења и одговорности у документима Савета Европе

Савет Европе има дугу и значајну историју бављења насиљем над женама које посматра у контексту људских права и родне равноправности.⁴⁹⁶

Документа који се односе на заштиту деце од насиља се не односе посебно на заштиту деце од насиља у породици, али је ова тема незаобилазна у свим документима.⁴⁹⁷

on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law – GA Res. 60/147, Annex 2005.

⁴⁹⁶ У склопу заштите људских права, па тако и жртава насиља у породици, најважнији документ Савета Европе је Конвенција за заштиту људских права и основних слобода допуњена Протоколом 11. од 1990. године (Council of Europe, *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* CETS No.005, *as amended by Protocol No. 11*, Rome (4 November 1950). Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са Протоколом број 11, Протокола уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 4 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у конвенцију и први протокол уз њу, Протокола број 6 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, Протокола број 7 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, Протокола број 12 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и Протокола број 13 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, „Службени гласник СЦГ - Међународни уговори“, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр. и „Службени гласник РС - Међународни уговори“, бр. 12/2010.

Препоруке Савета Европе које су значајне у борби против насиља у породици су: (1) Препорука Р (85) 4 о насиљу у породици (1985) - Council of Europe, *Recommendation R (85) 4 on Violence in the Family* (28 June 1985); (2) Препорука Р (90) 2 о социјалним мерама које се тичу насиља у породици - Council of Europe, *Recommendation No. R (90) 2 on Social Measures concerning Violence within the Family* (15 January 1990); (3) Декларација о политици супротстављања насиљу према женама у демократској Европи из 1993; (4) Препорука 1450 (2000) – насиље над женама у Европи Парламентарне скупштине Савета Европе; (5) Препорука REC 2002 (5) – за заштиту жена од насиља Комитета министара Савета Европе; (6) Препорука 1582 (2002) – насиље над женама у породици Парламентарне скупштине Савета Европе, (7) Препорука 1681 (2004) - Кампања за борбу против насиља над женама у породици у Европи Парламентарне скупштине Савета Европе. Поред препорука од значаја је и Резолуција „Постизање родне равноправности: изазов за људска права и предуслов економског развоја (2006)“.

Најзначајнији и најновији документ када је у питању насиље над женама и насиље у породици је Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици из 2013.

⁴⁹⁷ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, „Службени гласник РС“ - Међународни уговори“, бр. 1/2010. Европска конвенција о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања која је усвојена 12. јуна 2007. године захтева од држава чланица да се побрину да околност у којој је учинилац дела члан породице или лице које живи са дететом, или је дело учињено злоупотребом поверења/ауторитета представља отежавајућу околност код одмеравања казне. Council of Europe, *Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse* CETS No. 201 (25 October 2007).

Препорука 1905 Савета Европе за заштиту деце – сведока насиља у породици (2010)⁴⁹⁸ је полазиште за ојачавање мултидисциплинарног приступа и заједничке акције свих институција у побољшању положаја деце – сведока насиља у породици која носе потенцијално тешке последице. Посебна пажња се обраћа на њихов специфичан третман током кривичног поступка, а у складу са најбољим интересима детета.

Колико је значајно адекватно поступање полиције за жртве кривичних дела је препознато у Препоруци Савета Европе Р(85) 11 о положају жртве у оквиру кривичног права и поступка из 1985. године⁴⁹⁹, Препоруци Савета Европе Р(87) 21 о помоћи жртвама и превенцији виктимизације⁵⁰⁰ и Препоруци Савета Европе Р(2006) 8 о помоћи жртвама кривичних дела⁵⁰¹.

У овим препорукама се наглашава улогу полиције у заштити жртве кривичних дела (чиме индиректно и жртве насиља у породици). Од полиције се очекује да је обучена за хуман, флексибилан и оснажујући однос са жртвама; да је спремна да обезбеди тужилаштву све информације о губицима и штети коју је претрпела жртва, имајући у виду право жртве на накнаду штете; да информише жртву о оптужбама против учиниоца, о пријави и оптужном акту; да води разговор са жртвом у присуству особе која жртви може да пружи подршку; да током саслушања омогући заштиту од публицитета и узнемиравања.

Може се закључити да све наведено обавезује полицију да идентификује потребе жртава а на основу којих се креира даљи систем заштите, што поставља полицију у средиште сваког случаја од чије ефикасности и озбиљности у раду зависи даљи ток и користи за жртву.

Полицијски службеници су обавезни да стоје на располагању жртви за све потребне информације и могуће услуге које жртва треба у току поступка а тичу се њене заштите и безбедности. На тај начин полиција постаје проактиван учесник у случајевима заштите жртава кривичних дела или дела са елементима насиља.

⁴⁹⁸ Council of Europe, *Children who witness domestic violence, Parliamentary Assembly Recommendation 1905* (12 March 2010).

⁴⁹⁹ Council of Europe, *Recommendation No. R(85) 11 on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure* (26 March 1985).

⁵⁰⁰ Council of Europe, *Recommendation No. R(87) 21 on Assistance to Victims and the prevention of victimisation* (17 September 1987).

⁵⁰¹ Council of Europe, *Recommendation No. R(2006) 8 on Assistance to Crime Victims* (14 June 2006).

Декларација о полицији Савета Европе (1979)⁵⁰² је посвећена етици у полицији, статусу и поступању полиције у случају рата и ванредних ситуација, наглашавајући њену улогу јавног сервиса.⁵⁰³ Европски кодекс полицијске етике⁵⁰⁴ је њена надоградња. Оно што је од значаја за поступање полиције је да овај кодекс предвиђа полицијска овлашћења у истрази, као што су истражне радње (мере), надзор, заштита сведока и подршка жртвама (чл. 41-42 и 47-53 овог кодекса). Члан 41 наводи да се полиција неће умешати у право појединца на приватност, осим ако је то неопходно и дозвољено. Ово право на приватност укључује права набројана у члану 8 Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода.

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиље⁵⁰⁵ је најновији и најважнији међународни документ. Ова конвенција широко дефинише насиље над женама, укључујући и све облике насиља у породици, односно сва дела родно заснованог насиља, па се може закључити да полицији и другим надлежним институцијама нуди широк оквир за идентификацију кривичног дела насиља у породици и других кривичних дела против брака и породице.⁵⁰⁶ У овој конвенцији је мултисекторска сарадња подигнута на ниво целог система и друштва, односно свих институција, организација, група и појединаца у пружању заштите и подршке жртвама и сведоцима

⁵⁰² Council of Europe Parliamentary Assembly, *Resolution 690 (1979) on the Declaration on the Police* (8 May 1979).

⁵⁰³ Европска повеља о полицији акценат ставља на однос полиције према заједници. Ова повеља је приказана у неколико декларативних одредаба, без јасних смерница. Више о томе у: Кекић, Д., Ђукановић, Д., Стевановић, О., 2012, стр. 198.

⁵⁰⁴ Council of Europe, *Recommendation Rec (2001)10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics at Article I.1.* (19 September 2001).

⁵⁰⁵ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, „Службени гласник РС - Међународни уговори“, број 12/2013.

Државе – потписнице морају донети законодавне мере које обавезују и омогућавају да се у свим случајевима насиља над женама обавезно процењују ризици по безбедност жртве, ризик понављања насиља како би се управљало ризицима, односно како би се утицало на њихово смањење. Превенција и насиља у породици и над женама као и промоција саме превенције, кампање са циљем подизања свести у јавности о потреби препознавања насиља и последица које носе, обука службеника свих надлежних институција, промене у образовном систему у смислу увођења нових предмета у вези са једнакошћу жена и мушкараца и др., обавезан рад са насилницима у смислу њиховог „преображења“ у ненасилне особе чине детерминанте ове конвенције.

⁵⁰⁶ Од значаја је што ова конвенција налаже државама – потписницама обавезу оснивања специјализованог тела које ће пратити примену политика и мера за спровођење борбе против насиља на женама, процењивати их, и координирати све учеснике у том процесу. Обавеза сваке државе потписнице је и стално прикупљање и евидентирање података о свим облицима насиља над женама.

насиља над женама. Конвенција доприноси већој заштити жртава, јер предвиђа проширен систем заштите и подршке.⁵⁰⁷

Може се закључити да полиција и друге институције све више постају сервис жртава, а поступак пред институцијама представља базу коју подржава надградњу као што су већ успостављени односи са жртвама.

За полицију је од значаја инкриминација сексуалног узнемиравања и прогањања, јер је реч о случајевима насиља на која полиција најмање адекватно реагује, што карактерише и полицију Републике Србије.⁵⁰⁸

Ефикаснијој реакцији полиције доприносе хитне мере заштите које предвиђа ова конвенција. Држава – потписница треба да их обезбеди тиме што ће дати овлашћење надлежним органима да их активирају. То подразумева овлашћење да се учинилац насиља хитно удаљи из места становања жртве или других чланова породице који такође трпе насиље над жртвом онолико дуго колико то доприноси заштити жртве и „освешћење“ учиниоца. Такође од значаја за безбедност жртве али и учиниоца је овлашћење које подразумева забрану приласка, укључујући жртве свих облика насиља. Циљ ових мера је да буду доступне, тако да овлашћено лице хитно реагује не чекајући на одређене административне процедуре, што додатно виктимизира жртву и сведоке.

У овој конвенцији се предлажу санкције за насиље чија сврха није примарно кажњавање учиниоца већ превенција, његово освешћење како би се спречио поврат. То подразумева праћење и надзор учиниоца, па и лишење родитељског права.

Оно што ова конвенција подржава јесте стандард дужне пажње којег треба ефикасно операционализовати кроз активности које ће свака држава – потписница да спроведе, што се односи и на Републику Србију.⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ Систем је проширен: консултантским и саветодавним услугама, медицинским услугама (посебно психолошке/психијатријске) нарочито код сексуалног насиља, финансијској помоћи, помоћи у вези решавања питања становања, помоћи у обучавању, запошљавању и њиховој социјализацији, довољним бројем сос линија и лако доступним кризним центрима (нарочито за жртве сексуалног насиља).

⁵⁰⁸ Према Конвенцији о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици препоручује се инкриминација следећих дела: психичко насиље, прогањање, физичко насиље, сексуално насиље укључујући силовање, принудни брак, генитално сакаћење жена, принудни абортус, и принудна стерилизација, као и сексуално узнемиравање.

⁵⁰⁹ Више у: Бранковић, Б., 2013, *Вести из будућности: Истанбулска конвенција и одговорност државе за борбу против насиља над женама, Функционисање опитних сервиса - операционализација дужне приљегности*, Београд: Програм Уједињених нација за развој.

4.3. Полицијска овлашћења и одговорности у документима Европске уније

Већина докумената ЕУ се односи на заштиту жена од насиља.⁵¹⁰ Ниједан документ којим се регулишу овлашћења полиције се директно и искључиво не односи на овлашћења полиције и поступање у случајевима кривичних дела против брака и породице, односно у случајевима кривичног дела насиља у породици.

Комисија ЕУ није надлежна за оперативне активности спровођења закона, што је подстиче на унапређење сарадње у спровођењу закона у смислу: (1) израде предлога за ЕУ и помоћ државама ЕУ у примени постојећих правних инструмената; учешћа у специјализованим органима ЕУ (као што су: *The European Union's law enforcement agency - EUROPOL*; *Committee on Internal Security – COSI*; *European Police College – CEPOL*); (2)

⁵¹⁰ То су: (1) Резолуција о насиљу над женама - European Parliament, *Resolution on Violence against Women*, Doc. A2-44/86, Official Journal of the European Communities, vol. 29, no. C. 176, 23, 25-26 (14 July 1986); (2) Резолуција о потреби предуземања широке кампање ЕУ за „нулту” толеранцију насиља над женама – The European Parliament, *Resolution on the need to establish a European Union wide campaign for zero tolerance of violence against women* A4-0250/1997.

Почетком 2006. године Европски парламент је усвојио политику „нулте” толеранције према свим видовима насиља над женама.

У 2007. години, у анексу Лисабонског споразума о ЕУ се налази неколико декларација, укључујући и 19. декларацију у којој се каже да ће ЕУ настојати у својим различитим политикама да се бори против свих врста насиља у породици а да државе чланице треба да предузму све неопходне мере за спречавање и кажњавање ових кривичних дела и да подрже и заштите жртве. Према: European Union, *Declaration on Article 8 of the Treaty on the Functioning of the European Union*, Official Journal 306 (17 December 2007).

У 2009. години, Европски парламент је усвојио резолуцију под називом Елиминација насиља над женама – European Parliament, *Resolution of 26 Nov. 2009 on elimination of violence against women*, Doc. P7_TA(2009)0098 (26 November 2009) и Декларацију под називом Реци НЕ насиљу над женама – European Parliament, *Say NO to Violence against Women declaration*, European Union (21 April 2009).

У 2010. години Савет ЕУ је усвојио закључке о борби против насиља над женама у ЕУ – Council of the European Union, *Council conclusions on the Eradication of Violence Against Women in the European Union* (08 March 2010). Закључци позивају државе чланице да израде националне стратегије за борбу против насиља над женама.

У 2010. години Европска комисија је објавила Акциони план – European Commission, *Action Plan Implementing the Stockholm Programme*, Doc. COM(2010) 171 (20 April 2010) за спровођење Стокхолмског програма – European Council, *The Stockholm Programme*, Doc. 2010/C 115/01, Official Journal C 115/1 (4 May 2010), при чему је програм усмерен на решавање основних права у Европи стварањем смерница за правосудје и полицију. ЕУ је развила низ акционих планова за борбу против насиља над женама. Први оквир стратегије о родној равноправности заједнице је развијен 2000. године за период 2001 - 2005. – European Commission, *Towards a Community Framework Strategy on Gender Equality (2001-2005)*, Doc. COM(2000) 335 (7 June 2000).

Године 2006, донета је нова Мапа пута за равноправност жена и мушкараца – European Commission, *A Roadmap for Equality between Women and Men 2006-2010*, Doc. SEC(2006) 275 (3 March 2006), чија је једна област посвећена сузбијању родно заснованог насиља и трговине људима са кључним акцијама, укључујући успостављање система за прикупљање података у оквиру ЕУ и размену добре праксе и истраживања између земаља чланица ЕУ.

Садашња стратегија за равноправност жена и мушкараца поново за приоритет успоставља крај родно заснованог насиља и обавезује земље да усвајају ЕУ стратегију за борбу против насиља над женама (European Commission, *Strategy for Equality between Women and Men (2010-2015)*, Doc. SEC(2010) 1079 (21 September 2010).

финансирање националних и мултинационалних пројеката који унапређују полицијску сарадњу (углавном у области спречавања и борбе против криминала, ISEK програм – *The Iowa State Engineering Kids*); (3) припрему преговора и преговарање у области билатералних споразума са земљама ван ЕУ о размени информација у сврхе примене закона.

ЕУ је у интересу држава – чланица, а у подручју полицијског рада у случајевима насиља над женама, припремила и издала „Приручник најбољих полицијских пракси о насиљу над женама Европске уније“⁵¹¹.

Ефикасније поступање полицијских службеника у случајевима насиља у породици и над женама најпре захтева полицијску реорганизацију:

- Најпре је потребно увести нове организационе делове – специјализоване јединице које ће управљати предметима у вези случајева насиља⁵¹², пратити случајеве насиља над женама, пружати подршку другим институцијама и колегама у полицији који су укључени у случајеве насиља, координирати са другим полицијским јединицама;
- Постојање мреже институција у коју су интегрисане специјализоване полицијске службе доприноси повећању сарадње и координације. Примера ради, јединице, у чијој су надлежности превенција криминала и одржавање јавног реда и мира су одговорне, између осталог, и за спровођење мера заштите жена жртава;
- Полицајци који се распоређују у специјализоване јединице су обучени за рад са жртвом, поседују личне, психолошке и професионалне вештине потребне за случајеве насиља над женама и у породици. Не доводе се у питање њихове друштвене, комуникативне и вештине слушања, степен емпатије, и способност да превазиђу емоције. Овакве способности треба континуирано надограђивати и то: обукама које могу имати општи карактер и које морају „проћи“ сви запослени у полицији као и специјализованим обукама оних полицајаца који су директно укључени у борбу и спречавање насиља над женама и као пандам томе више општим обукама припадника полиције задужене за превенцију кривичних дела и очување јавног реда и мира.⁵¹³

⁵¹¹ Овај приручник представља референтни оквир за полицијске службе држава – чланица у поступању у случајевима насиља у породици и над женама и борби против истог. У његовој изради је примењен холистички приступ, и од користи је свим државама – чланицама. Council of European Union, *European Union Handbook of best police practices on tackling violence against women*, Brussels, 2010.

⁵¹² Управљање пријавама за насиље, истрагом, проценом нивоа ризика и сарадњом са другим стручњацима – психолозима, здравственим радницима, социјалним службама, итд.

⁵¹³ Council of European Union, *European Union Handbook of best police practices on tackling violence against women*, Brussels, 2010, pp. 5-19.

Предности овог приручника у погледу полицијског поступања су бројне, а оне које треба истаћи се односе на следеће: жртве су у фокусу полицијских јединица; побољшан је систем помоћи и заштите жртава; смањен је ризик за жртву захваљујући континуираној размени информација између жртве и полиције.

Сагласно Приручнику најбољих полицијских пракси о насиљу над женама Европске уније, полиција треба да пружи жртвама насиља најбржи и најефикаснији одговор: јасне и доступне информације о њиховим законским правима и правним средствима која им стоје на располагању, имајући у виду осетљивост овог дела потребну ефикасност у збрињавању и заштити жртава, и избегавање повећања виктимизације. У вези с тим се од држава чланица очекује да обезбеде стандарде просторија које користи полиција када је реч о женама – жртвама насиља. Чекаонице, места за евиденцију жалби и/или места за било коју другу врсту интервенције треба да се прилагоде посебним потребама сваке ситуације како би се стекло поверење жртве односно одвајање жртве и насилника. Поред тога, треба да постоје посебно дизајнирана места за малолетна лица. За превоз жртава треба користити возила намењена у ту сврху.⁵¹⁴ Да би се ово ефикасно реализовало, подразумева се да су потпуно успостављене размена релевантних информација између институција (посебно полиције и суда) са циљем заштите жртава и двосмерна комуникација у циљу унапређења сарадње.

Полиција би требало да има на располагању особље и капацитете и приватног и јавног сектора за пружање правне и психолошке подршке жртвама на које ће упућивати жртву. То подразумева одређену институционализацију којој државе треба да допринесу адекватним споразумима или уговорима на националном нивоу и унутар локалних заједница.

Полицијске управе/станице би требало да имају стално ажуриран списак јавних и приватних организација и социјалних служби за жене које су жртве насиља, као и адресе и телефонске бројеве тих служби. Такође је пожељно да се централизује приступ свим тим ресурсима преко сингл тачке или телефона. На овакав начин, полицајци ефикасно информишу жртву о њеним правима и услугама и остварују контакт са осталим службама које пружају заштиту.

⁵¹⁴ Council of European Union, 2010, pp. 5-19.

У овом приручнику се велики значај оправдано даје систему мониторинга за случајеве насиља над женама који треба да буде заснован на савременим информационим технологијама. Ове технологије повећавају координацију међу институцијама у аспекту утврђивања потенцијалних ризика по жртве и спровођења мера заштите од стране полиције према степену процењеног ризика.

Кад год се идентификује случај насиља над женама, полицијска активност треба да буде усмерена ка утврђивању: фактора који се односе на насиље коју је претрпела жртва; однос жртве са учиниоцем; историје насиља; породичног, социјалног, економског и радног статуса и околности жртве и учиниоца, те других околности које могу утицати на развој случаја (подношење или повлачење пријаве, одлука да поново живи са учиниоцем). Ове информације су од непроцењиве важности за процену ризика и мера заштите које треба предузети у сваком случају насиља.

Препоручљиво је да се, када су у питању деца која су жртве или сведоци насилних ситуација, понуди проширена психолошка помоћ и помоћ социјалних служби. Кад год постоји и најмања сумња да је дете у ситуацији ризика или је напуштено, а жртва не може да се одговорно брине о малолетном лицу, полиција ће проценити да ли ближи рођаци или особе које одреди жртва могу преузети старатељство, а ако не, дете се упућује социјалним службама за малолетнике.

У случају да насилник поседује оружје, полиција га одмах одузима. У случају да је учинилац овлашћен да носи оружје, полицајци информишу свог претпостављеног како би повукао овлашћење, што је се може посматрати као добар пример за поступање у случајевима када је насилник полицијски службеник.

Информације на којима се заснива процена ризика не треба да долазе само од жртве, већ и из других извора (друге особе, сведоци, технички извештаји, историјски записи предмета, итд.). Алати за процену треба да се заснивају на објективним критеријумима за различите нивое ризика, при чему сваки ниво ризика има своје одговарајуће заштитне мере. Полицијске службе би требало да, када је то потребно, спроводе редовне рецензије нивоа ризика, и ако је потребно, измене мере заштите.

Ово упућује на изузетно добар и организован систем континуираног праћења случајева насиља у породици и евалуације заштитних мера у циљу одржавања безбедности жртве. У том смислу се жртва посматра као активан партнер полицији у њеном раду на

случају насиља, а не као пасиван учесник „из предмета“ којег треба архивирати оног тренутка када се заприми пријава и проследи у даљи поступак.

Да су информације од посебног значаја, потврђује се и у овом правилнику. Наиме, правилно управљање расположивим информацијама је од суштинског значаја у погледу мониторинга и заштите жртве од стране полицијских јединица. Информације би требало да буде адекватно интегрисане, стално ажуриране и лако доступне полицијским службеницима који су надлежни за праћење мера заштите, узимајући у обзир националне законе о заштити личних података. Управљање информацијама на бази аутоматске обраде података може помоћи полицајцима да боље прате и надгледају сваки случај насиља у породици и над женама. С друге стране, могуће је уочити нове околности око жртве (повлачење пријаве, њена одлука да поново живи са насилником, или одбијање заштитних мера) које треба узети у обзир, јер могу значајно утицати на ниво ризика по жртву.

Ради адекватног лечења насилника, неопходно је обавити, на основу расположивих података, идентификацију обрасца понашања насилника, посебно у случајевима високог ризика. Као гаранција заштите жртве, рад са насилницима подразумева информисање насилника о правним последицама понашања како би се утицало на њега да одустане од евентуалног даљег акта насиља и учествовање у програмима рехабилитације и „преваспитања“, тако да промени свест о томе и промени образац понашања. Од значаја у раду са насилником је координација између свих институција задужених за заштиту жртава, углавном полиције и казненопоправних установа.

Када се насилник налази на издржавању казне затвора уз привремено дозволу о изласку коју даје суд, то може бити ризик за жртву. Из тог разлога, систем ефикасног упозорења и обавештења треба да буде успостављен (употреба уређаја телепроцесирања и праћења може бити ефективна како за безбедност жртве тако и имати превентивно дејство на учиниоца).

Међународне конференције и састанци на којима стручњаци из полицијских служби и других области и институција из различитих земаља ЕУ које омогућавају размену знања и искуства у вези са насиљем над женама су од изузетног значај. По узору на то, земље из региона као и земље бивше СФРЈ имају могућност добре сарадње и размене знања, искуства, информација кроз организоване сусрете у чијем фокусу је унапређење заштите жртве, спречавање понављања насиља и рада са насилником.

Оно што је такође важно напоменути је да ЕУ даје на значају полицији и у промотивним кампањама у којима треба интензивно да учествује. Полиција треба да се укључи у промовисање једнакости полова кроз кампање подизања свести за младе и становништво у целини. Да би се постигао овај циљ, полицијске службе морају да сарађују међусобно и да блиско сарађују са другим институцијама, углавном са образовним и социјалним у општим кампањама.

Било би пожељно да полицијске јединице спроводе превентивне мере за рано откривање случајева насиља над женама, у циљу смањења и избегавања понављања насилних аката и минимизирања њихових последица. Да би се такве кампање спровеле неопходно је да се идентификују узроци насиља над женама и одреде који фактори могу да имају утицај на безбедност и квалитет живота жртава и деце која живе у овом контексту насиља.

Допринос полиције превенцији насиља над децом и младим се може остварити активним учешћем специјализованих полицијских јединица у програмима обуке у школама, фокусираним на подизање свести младих о важности односа једнакости полова и потреби за искорењивањем насиља. Према истом принципу, полиција треба да допринесе промоцији превенције насиља међу имигрантском популацијом (које је све више у савременим условима у скоро свакој земљи).

Препоруке наведене у овом приручнику су веома јасне и концизне, али и изузетно корисне за анализу као пример добре праксе за полицију Републике Србије. Нарочито је важно на који начин се сагледавају сви релевантни фактори процене ризика, од којих зависи и одређивање мера заштите, које се мењају у складу са развојем односа између жртве у насилника, али које и зависе од тога да ли је насилник изменио свој образац понашања.

Суштина овог приступа чине интереси жртве али и насилника са којим треба радити на „преображењу“ у ненасилну особу; координација свих јединица унутар полиције, свих надлежних институција; систематично прикупљање и ажурирање информација које се размењују савременим системима заснованим на информационим технологијама; праћење сваког случаја насиља у породици од стране свих за то надлежних институција од чије евалуације зависи даља заштита жртве и рад са насилником а у циљу спречавања понављања насиља.

У области заштите жртава и давања пуне пажње потребама жртава, најважнија документа ЕУ су најпре Оквирна одлука Савета о положају жртава у кривичном поступку⁵¹⁵ а потом Директива о успостављању минималних стандарда у правима, подршци и помоћи жртвама кривичних дела⁵¹⁶ која је заменила претходно наведену оквирну одлуку. Ова директива настоји да промовише право на достојанство, живот, физички и ментални интегритет, слободу и безбедност, поштовање приватног и породичног живота, право на имовину, принцип недискриминације, начело једнакости између жена и мушкараца, права детета, старих лица и особа са инвалидитетом, као и право на правично суђење (став 66).

У свему наведеном се могу препознати и права жртава кривичног дела насиља у породици и других кривичних дела против брака и породице и последично томе проактивна улога полиције која у оквиру својих надлежности, прописаних националним законодавством, даје допринос остваривању наведених права жртава.

4.4. Остала међународна документа од значаја за рад полиције

Повеља за европску безбедност⁵¹⁷ садржи инструкције о полицијској обуци које имају општи карактер; нису фокусиране на обуку у случајевима насиља у породици и других дела против брака и породице.

Документа ОЕБС-а која прописују поступања полиције су бројна⁵¹⁸, али се и даље односе на шире подручје поступања када су у питању безбедност и димензија хуманости на којој почива ова институција.⁵¹⁹

⁵¹⁵ Council Framework Decision of 15 March 2001 *on the standing of victims in criminal proceedings*: 22/03/2001 - 32001F0220, No. 82.

⁵¹⁶ European Parliament, *Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA*.

⁵¹⁷ Представља документ Организације за европску безбедност и сарадњу, ОЕБС (*Organization for Security and Cooperation in Europe – OSCE*) којег је усвојила у новембру 1999. године у Истанбулу. OSCE, *Charter for European Security*, 1999, Istanbul.

⁵¹⁸ *Vienna Concluding Document* (1989); *Charter for European Security* (1999); *Concluding Document of Budapest Meeting* (1994); *Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE* (1990); *Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE* (1991); Више у: *OSCE Commitments Relating to Human Rights Education and Training*, 2004, Vienna.

⁵¹⁹ Више у: Nikodinovska-Stefanovska, S., 2012, *Regional Human Rights Instruments - the OSCE Human Dimension*, pp. 159-175, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.

Водич за демократски рад полиције (OSCE, *Guidebook for Democratic Policing*, 2008) предвиђа обавезе полиције, а неке од њих су да одржи мир, да спречи и расветли кривична дела у локалној заједници и побољша квалитет живота промовишући осећај безбедности и сигурности, као и да у испуњавању својих задатака, делује у складу са домаћим и међународним правом и поштује људска права у сваком тренутку. И овај документ се не бави поступањем полиције у случајевима насиља у породици, већ ову појаву, као најраспрострањенији облик насиља, индиректно сагледава кроз ситуације насиља које могу да угрозе безбедност у локалном окружењу и квалитет живота у заједници. Насиље у породици и поступање полиције је детерминисано само у једном ставу у којем се изражава да жене имају потребу за непристрасном, непосредном и емпатијском подршком у случајевима насиља у породици и сексуалног злостављања.⁵²⁰

Недостатак овог водича је да конкретно не описује начине поступања полицијских службеника у случајевима насиља у породици, односно начине комуницирања и креирања односа са жртвама овог кривичног дела.

У 2006. години, Међународна асоцијација шефова полиције⁵²¹ је усвојила модел међународних смерница за полицију које указују на начин на који треба да реагују на насиље у породици. Сагласно овом моделу, очекује се: да службеници посматрају хапшење и кривично гоњење као пожељно средство у реакцији полиције на насиље у породици; да предузму одговарајуће мере за било које кршење налога заштите (трајне, привремене или хитне); да пруже заштиту и подршку одраслим и деци – жртвама насиља у породици; да обезбеде жртве или сведоке насиља у породици, да им пруже подршку и помоћ кроз кооперативни напоре са актерима у заједници како би се спречило даље злостављање и малтретирање или обоје; да побољшају безбедност особља које спроводи законом установљено реаговање на инциденте насиља у породици; да изврше детаљну истрагу.⁵²²

У оквиру проактивних активности, наводи се обавеза прикупљања информација и вођење евиденција о насиљу у породици, као и обука полицијских службеника, који треба да предупређују вршење насиља у породици. Сматра се да су писане информације у раду са

⁵²⁰ OSCE, *Guidebook for Democratic Policing*, 2008, став 47, стр. 19.

⁵²¹ The International Association of Chiefs of Police, 2010, *Handbook on effective police responses to violence against women*, Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, p. 48.

⁵²² UN, *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, p. 59.

жртвама и случајевима насиља у породици кључне у даљој процедури и да знатно олакшавају рад полиције на пружању подршке жртвама.

У овом моделу међународних смерница за полицију су представљене процедуре деловања полиције на превенцији насиља у породици и активности по догађају насиља у породици. На позив или пријаву насиља у породици, упућује се минимум два полицијска службеника, при чему се наводи „кад год је могуће“, што искључује обавезу слања два службеника различитог пола (која је уобичајена у пракси земаља, представљених у дисертацији). Позив и пријава насиља у породици су приоритетни. Докази и документација о чињеницама и околностима сваког позива, укључујући и позиве путем телефона, доприносе ефикаснијем вођењу истраге. Полицијски службеници су дужни да прикупе све информације које могу да помогну истражним органима у процени ситуације као што су: опис инцидента (вербални, физички); природа повреда; да ли је насиље у току; присуство оружја; присуство алкохола и других опојних супстанци код учиниоца; опис осумњиченог; опис правца и начина кретања уколико је отишао са места чињења насиља у породици; навођење сведока, ако постоје, укључујући и децу; да ли је било претходних пријава овог дела од стране учиниоца, или постоји налог о заштити против осумњиченог, као и потерница против осумњиченог уколико постоји. О осумњиченом се прикупљају следећи подаци: датум рођења или број социјалног осигурања и подаци о историји насиља у породици.⁵²³

Безбедност жртава насиља у породици је примарна брига. У случају хапшења жртви се објашњава зашто је дошло до хапшења учиниоца. Жртве се саветују у вези њихових права и објашњавају им се процедуре за подношење кривичне пријаве.

У овом моделу у односу на друге (ЕУ нпр.) је површан и уопштен опис начина и услова у којима полиција пружа заштиту жртви као и мере заштите жртве, па се може закључити да припадницима полиције још увек недостаје свеобухватни и посебни полицијски модел смерница у поступању у случајевима насиља у породици и са жртвама насиља у породици. Овакава свеобухватни модел је неопходан, јер припадници полиције још увек нису свесни сопствене улоге у заштити жртве од насиља у породици односно значаја сопственог поступања у овим случајевима за жртву.

⁵²³ UN, *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, pp. 2-3.

ГЛАВА 4: РЕАКЦИЈА ПОЛИЦИЈЕ НА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. ПРАВНИ ОКВИР ПОЛИЦИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ НА КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ

1.1. Полицијска реакција према законским актима

Полиција Републике Србије предузима активности у случајевима насиља у породици у складу са националним законима и међународним стандардима које је Република Србија прихватила а који се темеље на поштовању људских права⁵²⁴ и родне равноправности.

Стандарди поштовања људских права су инкорпорисани у Устав Републике Србије (члан 25 и члан 28).

Начело равноправности полова (члан 15 Устава) је разрађено кроз Закон о равноправности полова⁵²⁵ и Закон о забрани дискриминације⁵²⁶.

Казненоправна заштита родне равноправности се остварује одредбама кривичног⁵²⁷ и прекршајног права⁵²⁸.

Приликом примене полицијских овлашћења овлашћено службено лице поступа у складу са Законом о полицији⁵²⁹ и другим актима који регулишу поступање полиције у случајевима насиља у породици, поштујући стандарде постављене Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, Основним принципима УН о употреби силе

⁵²⁴ То су пре свега прописи којима је утврђен законит рад полиције засновани на уважавању стандарда поштовања људских права који су прописани конвенцијама, препорукама и декларацијама међународних организација, професионалних струковних полицијских организација, и појединих организација цивилног друштва. Више у глави 3 ове дисертације. Слично и: Кекић, Д., Ђукановић, Д., Стевановић, О., 2012.

⁵²⁵ Закон о равноправности полова Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 104/2009.

⁵²⁶ Закон о забрани дискриминације Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 22/2009.

⁵²⁷ Кривичноправна заштита родне равноправности се остварује у нашем кривичном праву највећим делом прописивањем кривичног дела повреде равноправности. Према: Косановић, М., Гајин, С., Миленковић, Д., 2010, стр. 32.

⁵²⁸ Закон о о равноправности полова и Закон о забрани дискриминације у оквиру својих казних одредаба садрже и већи број прекршаја којима се штити и родна равноправност и забрањује свака врста дискриминације по полу (роду).

⁵²⁹ Закон о полицији Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 6/2016.

и ватреног оружја од стране службених лица која спроводе закон, Европским кодексом полицијске етике и другим међународним актима који се односе на полицију.

У Закону о полицији (члан 28) предвиђено је поступање полиције у случају насиља у породици: Ако је пријављено насиље, односно претња насиљем у породици, полицијски службеници дужни су да, у сарадњи са другим надлежним органима, одмах предузму потребне мере и радње у складу са законом, чијим вршењем се спречава односно зауставља насиље које за последицу може да има наношење телесних повреда или лишење живота.

Такође, Законом о полицији (члан 29) је предвиђено поступање полиције у стању повећаног ризика: Ако индиције или догађаји указују да би могло да дође до повећања ризика по стање јавне безбедности, као и угрожавања безбедности људи или имовине у већем обиму, који захтевају делимичну или пуну приправност полицијских службеника и ангажовање свих техничких средстава и опреме на делу територије Републике Србије, министар, на предлог директора полиције, налаже извршавање задатака примереним насталим околностима.

Ово подразумева да је полиција дужна да убудуће, у случајевима нестанка лица, без одлагања користи расположиве мере и радње, по пријави нестанка, што би требало да обезбеди ефикасност полицијских истрага отмица и нестанка малолетника, у складу са тзв. „Тијаниним законом”. Такође, овим се доприноси правној сигурности, јер ће омогућити ефикаснију организацију МУП-а и поступање у случајевима пријаве нестанка лица, као и хитно реаговање у ситуацијама повећаног ризика. Прецизиране су и процедуре за ангажовање специјалних и посебних јединица које захтева делимичну или пуну приправност полицијских службеника на делу Србије. Предвиђено је да министар, на предлог директора полиције, у таквим ситуацијама и догађајима налаже извршавање задатака прилагођених насталим потребама.

Према Закону о оружју и муницији⁵³⁰ предвиђена је обавеза достављања потврде о здравственој способности и оправданог разлога за набавку оружја као услова за поседовање оружја, што је веома важно имајући у виду повећан број породичних убистава у Републици Србији у којим је коришћено оружје за које је насилник поседовао дозволу. Такође, обавеза

⁵³⁰ Закон о оружју и муницији Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 20/2015.

трајног одузимања дозволе за поседовање оружја као и забрана поседовања су остављене на дискреционо одлучивање полицији уколико основано процени да би могло доћи до његове злоупотребе. Ово је нарочито важно јер би се примењивало и на насилнике у породици.

Законом о прекршајима Републике Србије није прописана хитност поступка у случајевима насиља у породици, тако да полиција поступа по налогу дежурног заменика јавног тужиоца – хапси учиниоца, уколико постоји основ за то, или га задржава по одредбама прекршајног поступка, уколико је реч о прекршају.

Криминалистичко и кривичнопроцесно поступање полиције у случајевима насиља у породици подразумева уважавање општих правила обављања законом (и другим прописима и професионалним смерницама које упутством даје министар) утврђених полицијских и других послова.⁵³¹

Кривична пријава за насиље у породици се подноси надлежном јавном тужиоцу без обзира на то ком органу је упућена, а предистражни поступак се одвија у међусобној сарадњи полиције, тужилаштва и суда.

Овлашћења полиције у предистражном поступку су прописана у члану 286 Законика о кривичном поступку, доказне радње полиције у члану 287, прикупљање обавештења од грађана у члану 288 овог закона.⁵³²

⁵³¹ Полиција сарађује с органима територијалне аутономије и локалне самоуправе у предузимању мера ради остваривања безбедности људи и имовине, као и с другим органима и установама, невладиним и другим организацијама, мањинским и другим организованим групама и самоорганизованим појединцима ради развијања партнерства у спречавању или откривању деликата и њихових учинилаца и остваривања других безбедносних циљева. Према: Жарковић, М., Кесић, Т., Бјеловук, И., 2014, Специфичност криминалистичког и кривично-процесног поступања у случајевима насиља у породици, 89-27, стр. 85, у: Милошевић, Г. (ур.) *Насиље у Србији: узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том I, Београд: Криминалистичко-полицијска академија (21 - 23 октобар).

⁵³² *Овлашћења полиције у предистражном поступку* (члан 286) су следећа: Ако постоји основана сумња да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, полиција је дужна да предузме потребне мере да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупи сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка. О свему наведеном (чињеницама и околностима које су утврђене приликом предузимања појединих радњи, а могу бити од интереса за кривични поступак, као и о предметима који су пронађени или одузети), полиција саставља записник или службену белешку. По налогу јавног тужиоца полиција може у циљу испуњења својих дужности прибавити евиденцију остварене телефонске комуникације, коришћених базних станица или извршити лоцирање места са којег се обавља комуникација. О предузетим мерама и радњама, полиција одмах, а најкасније у року од 24 часа након предузимања, мора да обавести јавног тужиоца. Уколико је лице према коме је примењена нека од напред наведених мера и радњи незадовољно радом полиције, оно има право да поднесе притужбу надлежном јавном тужиоцу.

Полиција саставља кривичну пријаву у којој наводи доказе за које је сазнала приликом прикупљања обавештења. Уз кривичну пријаву достављају се и предмети, скице, фотографије, прибављени извештаји, списи о предузетим мерама и радњама, службене белешке, изјаве и други материјали који могу бити корисни за успешно вођење поступка.

Саслушање осумњиченог је прописано у члану 289 Законика о кривичном поступку, а задржавање на месту извршења кривичног дела у члану 290 овог законика.⁵³³

Ако полиција после подношења кривичне пријаве сазна за нове чињенице, доказе или трагове кривичног дела, дужна је да прикупи потребна обавештења и да извештај о томе, као допуну кривичне пријаве, достави јавном тужиоцу.

Полиција може неко лице ухапсити ако постоји разлог за одређивање притвора али је дужна да такво лице без одлагања спроведе надлежном јавном тужиоцу.

Полицијско хапшење је описано у члану 291 Законика о кривичном поступкуа, а хапшење при извршењу кривичног дела у члану 292 овог закона.⁵³⁴

Поступање полиције у случајевима насиља у породици се сматра адекватним уколико је полиција усмерена: на охрабривање жртава, сведока и грађана да пријаве

Доказне радње полиције (члан 287): Ако полиција у предистражном поступку предузме доказну радњу, о томе ће, без одлагања, обавестити јавног тужиоца. Докази које полиција прибави предузимањем доказних радњи могу бити коришћени у даљем току кривичног поступка, ако су доказне радње спроведене у складу са овим закоником.

Прикупљање обавештења од грађана (члан 288): Полиција може позвати грађане ради прикупљања обавештења.

⁵³³ *Саслушање осумњиченог* (члан 289): Кад полиција прикупља обавештења од лица за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела или према том лицу предузима радње у предистражном поступку предвиђене овим закоником, може га позвати само у својству осумњиченог. Записник о овом саслушању се не издваја из списка и може се користити као доказ у кривичном поступку. Ако јавни тужилац није присутан саслушању осумњиченог, полиција ће му без одлагања доставити записник о саслушању.

Задржавање на месту извршења кривичног дела (члан 290): Полиција може лица затечена на месту извршења кривичног дела упутити јавном тужиоцу или их задржати до његовог доласка, ако би та лица могла да дају податке важне за поступак и ако је вероватно да се њихово испитивање касније не би могло извршити или би било скопчано са знатним одуговлачењем или другим тешкоћама. Задржавање лица из става 1 овог члана на месту кривичног дела не може трајати дуже од шест часова.

⁵³⁴ *Полицијско хапшење* (члан 291): Приликом довођења, полиција ће јавном тужиоцу предати извештај о разлозима и о времену хапшења (став 1). Ухапшени мора бити поучен о правима из члана 69 став 1 овог законика. Ако је због неотклоњивих сметњи спровођење ухапшеног трајало дуже од осам часова, полиција је дужна да јавном тужиоцу овакво закашњење посебно образложи, о чему ће јавни тужилац сачинити службену белешку. Јавни тужилац ће у белешку унети и изјаву ухапшеног о времену и месту хапшења (став 3).

Хапшење при извршењу кривичног дела (члан 292): Свако може ухапсити лице затечено при извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности. Ухапшени ће се одмах предати јавном тужиоцу или полицији, а ако то није могуће, мора се одмах обавестити један од тих органа који ће поступити у складу са одредбама овог законика прописаним у члану 291 и 293.

случајеве овог насиља, на ефикасно откривање свих случајева и кривично гоњење учиниоца.⁵³⁵

Обавеза полиције је да раном интервенцијом допринесе прекидању циклуса насиља у породици и заштити жртве, јер пракса показује да се, и поред полицијске интервенције, насиље наставља⁵³⁶. Још важнија улога полиције је у смањењу трауме и секундарне виктимизације жртава у свим фазама интервенције, јер пракса показује супротно⁵³⁷.

Може се закључити да је основни задатак полиције као државне институције у откривању кривичног дела и учиниоца, расветљавању кривичног дела, подношењу кривичне пријаве и привођењу извршиоца надлежним правосудним органима. Такође, полиција треба да пружи пуну подршку оштећенима кривичних дела против брака и породице, односно жртвама насиља у породици.

Процес укључивања Републике Србије у европске интеграције намеће потребу да се у овој области, као и иначе у заштити основних људских права, поштују највиши међународни стандарди, што се односи и на полицију. Остаје обавеза Републике Србије да усклади кривично законодавство са захтевима Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици⁵³⁸.

Оно што је ново и што ће допринети унапређењу реакције полиције у случајевима насиља у породици и превенцији насиља је Преднацрт закона о спречавању насиља у породици (члан 6) у којем се предвиђа да је руководилац подручне полицијске управе дужан да именује полицијске службенике, који су завршили специјализовану обуку прописану овим законом (у даљем тексту: полицијски службеник за спречавање насиља у породици), ради обављања полицијских послова у вези са спречавањем насиља у породици и откривањем кривичних дела одређених овим законом и спровођењем мера заштите жртве

⁵³⁵ Жарковић, М., 2012, Родно засновано насиље и поступање полицијских службеника, стр. 137-143, у: Милошевић, Г. (ур.), *Родна равноправност и родно засновано насиље*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија.

⁵³⁶ Више у: Пантелић, Н., 2006, Активности полицијских службеника у супротстављању насиљу у породици, *Безбедност*, 48(5), 789-804.

⁵³⁷ Више у: Симеуновић-Патић, Б., 2012, Фактори родно заснованог насиља, последице виктимизације, потребе и заштита жртава, стр. 89-129, у: Милошевић, Г. (ур.), *Родна равноправност и родно засновано насиље*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија.

⁵³⁸ Council of Europe, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* CETS No.: 210, Istanbul, 11. May 2011).

насиља у породици и кривичних дела одређених овим законом.⁵³⁹ Полиција излази на лице места по пријави насиља у породици и има обавезу да га спречи и процени ризик од пораста насиља. У складу са процењеним ризиком полиција врши обавезно удаљење насилника, чак га лишава и слободе и задржава (48 сати) док јавни тужилац односно суд не донесе меру иселења из стана, удаљења, односно забране прилажења. У случају прекршене мере, полиција га може ухапсити и привести судији за прекршаје. Казне су одмах извршне чиме се штити жртва и не оставља могућност насилнику да понови насиље. У циљу ефикасније размене информација у полицијској управи, основном и вишем јавном тужилаштву, основном и вишем суду и центру за социјални рад предвиђена су именовања лица одређена за везу. Прописује се и обавезна евиденција случајева насиља у породици. Обука службеника у свим надлежним службама је такође предвиђена овим законом.

1.2. Полицијска реакција према протоколима који регулишу поступање у случајевима насиља у породици

Насиље у породици налаже организован системски и мултисекторски приступ, односно координисану акцију и ефикасност поступања различитих институција и организација. Сагласно овоме израђен је Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима.⁵⁴⁰

Овај протокол одређује улогу полиције као кључну. Она је дужна да осигура безбедност и заштиту права жртве, и да заустави насиље одмах по добијању информације (од грађана, установа, органа или организација) о постојању насиља у породици.⁵⁴¹ Такође, њиме се тежи да се ојача свест код свих институција и организација о потреби њихове

⁵³⁹ Преднацрт: Закон о спречавању насиља у породици, Министарство правде Републике Србије <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php> (24. 4. 2016.).

⁵⁴⁰ Овим протоколом се ближе одређују обавезе институција и организација које учествују у откривању и сузбијању насиља и пружању заштите и подршке особама која трпе насиље у породици као и облици, начини и садржај њихове сарадње, што је од изузетне важности. Пружање заштите и подршке особама која трпе насиље у породици током целог поступка и након његовог окончања (кака год је дело окарактерисано) је премиса њиховог деловања и поступања које је у складу са њиховим законским овлашћењима и обавезама. Мисија сваке институције и организације је безбедност жртве и одговорност насилника, чиме и полиције. *Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2012, стр. 16.

⁵⁴¹ Друге службе (социјалне, здравствене, образовне установе и сл.) пружају подршку жртвама, обезбеђују опоравак и предуслове за продуктиван живот без насиља.

сарадње и координације а ради заштите жртава и спречавања понављања насиља у породици. С обзиром да још увек нису развијени механизми на националном нивоу који ће подржати мултисекторску сарадњу у случајевима насиља у породици у пракси, то још увек изостаје потребан ниво сарадње и координације у овом подручју.

Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима⁵⁴² има за циљ да унапреди реакцију полиције на наведена дела у сфери подршке и обезбеђења жртве и унапређења нормативног оквира поступања полицијских службеника.

У складу са чињеницом о распрострањености насиља, полицијски службеници у свом поступању морају имати у виду неједнаку физичку снагу између мушкарца и жене, као и културолошке разлике међу члановима породице у различитим заједницама и срединама⁵⁴³, како би на непристрасан, конструктиван, доследан и неосуђујући начин поступали са жртвама, користећи сва законом предвиђена овлашћења.

У овом протоколу су дате инструкције о поступању полицијских службеника по сазнању⁵⁴⁴ за случај насиља над женама у породици и у партнерским односима тако што је наведена најпре обавеза препознавања насиља. Ова обавеза је описана као обавеза свих институција у оквиру њихових редовних делатности, што садржи и Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима. Инструкције за препознавање насиља нису дате у овом посебном протоколу, што чини његову мањкавост.

У овом посебном протоколу је посебно описано поступање полицијских службеника када се прима пријава насиља над женама у породици и у партнерским односима путем телефонског позива⁵⁴⁵ и непосредно у службеним просторијама полиције, што је компатибилно поступању полицијских службеника у другим земљама бивше СФРЈ.

⁵⁴² *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 67.

⁵⁴³ Више у: Бабовић, М., Гинић, К., Вуковић, О., 2010, *Матирање породичног насиља према женама у Централној Србији*, Београд: Министарство рада и социјалне политике, стр. 61-81.

⁵⁴⁴ Начини на које полиција може доћи до сазнања да се дешава насиље у породици је пријава од стране саме жртве или од стране непознатог и познатог лица, по налогу суда или тужилаштва или пријавом службеника центра за социјални рад, здравственог центра и других институција који учествују у активностима спречавања, откривања и документовања дела насиља у породици.

⁵⁴⁵ Ово је најчешћи вид пријаве насиља у пракси. Дужност полицијског службеника приликом примања пријаве путем телефона је да постави следећа питања: где се дешава насиље (тачна адреса и број стана); са ким разговара, да ли је у питању жртва, сведок или члан породице; шта се догодило и да ли се током самог

У ситуацији пријаве насиља над женама у породици од стране жртве или другог лица у службеним просторијама полиције (директном пријавом), полицијски службеници најпре треба да осигурају безбедност жртве. То подразумева физичку заштиту жртве, као и узимање изјаве од жртве о догађају, без присуства учиниоца насиља, што се обично чини у издвојеним службеним просторијама⁵⁴⁶.

Током разговора полицијски службеник се не сме упуштати у преурањено изношење става о томе које су опције (законски могућих начина) поступања према учиниоцу примењиве у конкретном случају. Није дозвољено да полицијски службеник инсистира на

разговора дешава насиље; да ли је неко повређен и ако је повређен, да ли је потребна хитна медицинска помоћ; ко је пријављено лице односно вршилац насиља, да ли је присутан, а ако није, где се налази; ко је жртва, да ли је у непосредној опасности; да ли је коришћено оружје или опасно оруђе, да ли је прећено њиме, а уколико јесте које оружје или опасно оруђе је у питању; где је тренутно оружје; да ли је вршилац насиља под утицајем алкохола или опијата; да ли су присутна деца, а уколико јесу колико деце је у питању, ког су узраста и да ли су безбедна; да ли се насиље дешавало и раније и уколико јесте да ли је полиција интервенисала и раније; да ли је на снази нека од судских мера заштите од насиља.

Након наведених питања и добијених одговора, полицијски службеник је дужан да обавести лице које је пријавило насиље о приближном времену доласка полицијских службеника на место догађаја. Постоје ситуације када се захтева од лица које пријављује насиље да све време остане на телефонској вези са полицијским службеником како би могло на тај начин да га обавештава о тренутним дешавањима. Могућа је и ситуација у којој постоји опасност по жртву, па из тог разлога полиција упућује жртву на сигурније место до доласка на лице места.

Приликом вођења разговора полицијског службеника са жртвом, он мора водити рачуна да не изражава личне ставове о самом насиљу, али ни да инсистира на одговорима на питање да ли је жртва спремна за учествовање у поступку. Свакако треба споменути да је потребно да у дежурним службама буду заступљени полицијски службеници који су прошли едукацију, односно обуку за поступање у случајевима насиља у породици, како би они преузели позив ове врсте.

Када је у питању пријављивање насиља путем телефона неопходно је да разговор између полицијског службеника и особе која пријављује постојање насиља у породици остане забележен као писани траг у виду дневника догађаја, извештаја, службене белешке. *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 8-10.

⁵⁴⁶ Прикупљање обавештења од жртве захтева посебне припреме и то: обезбеђење службених просторија где ће се жртва охрабрити да сведочи о насиљу које јој се десило; проверу како се жртва осећа (да ли јој је потребно да се одмори, попије воду, добије здравствену помоћ и сл.); припрема свих релевантних сазнања о претходним случајевима насиља који су пријављени, лекарским извештајима, прикупљеним материјалним доказима; представљање полицијског службеника који узима обавештење и других присутних особа, као и сврхе разговора; указивање жртви, пре самог започињања разговора, да је полицијски службеник ту да јој помогне и да је замоли да му скрене пажњу сваки пут када процени да није на прави начин разумела питање и да без устручавања, својим речима, говори о свему, па и о оним детаљима за које мисли да су познати полицији. Разумевање, подршка, обзирност и вештина полицијског службеника су битни за придобијање поверења жртве и сведока ради прикупљања обавештења о догађају. Било би пожељно да разговор са жртвом обављају полицијске службенице. Разговор са децом води искључиво полицијски службеник који има одговарајућу лиценцу за то, уз присуство службеника центра за социјални рад, педагога и евентуално особе од поверења. Од великог значаја су изјаве сведока, али, у ситуацијама насиља у породици и у партнерским односима често се дешава да сведока нема или да сведоци не желе да говоре о ономе што су видели и о чему имају сазнања (неће да се мешају или се плаше последица). Због тога је важно, док жртва даје изјаву о догађају, питати да ли је неко био присутан или је могао стећи неко сазнање о догађају. *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 14-15.

изјашњавању жртве о њеној спремности да учествује у прекршајном/кривичном поступку који ће евентуално бити покренут. Полицијски службеник не сме себе довести у ситуацију да га завара речено, јер се након смиривања ситуације, жртва неретко изјашњава да јој повреде није нанео насилник, да је имала незгоду или да је она изазвала инцидент својим понашањем и др.⁵⁴⁷

Полицијски службеници треба да искористе иницијални разговор за постављање питања која ће им омогућити да формирају што потпунију и квалитетнију прелиминарну слику о насиљу које се пријављује и да на њега благовремено и адекватно реагују.⁵⁴⁸

Након пријаве да се дешава насиље у породици, задатак полиције је да заустави насиље (да интервенише) у границама полицијских овлашћења, које нису посебно наглашене у овом протоколу.

На место догађаја се упућују најмање два полицијска службеника и то уколико је могуће различитог пола како би жртва насиља – уколико је жена била у могућности да разговара са особом женског пола, што је уобичајено у пракси свих земаља које су овде анализирани.

Полицијски службеници који су упућени на место догађаја треба да имају све потребне податке о месту насиља и учиниоцу. У овом посебном протоколу није наведено ко је у обавези да проследи потребне податке полицијским службеницима који одлазе на место вршења насиља, који је временски рок за достављање истих и у којој форми се достављају. Полицијски службеници Дежурне службе полиције у сваком тренутку би требало да располажу подацима о пријављеном лицу – насилнику и да их проследи полицијским службеницима који излазе на место вршења насиља у породици.

Дужност полицијских службеника приликом интервенције је успостављање нарушеног реда и мира, односно контроле над учиниоцем насиља, и пружање безбедности жртви и сведоцима.⁵⁴⁹ Наведено поступање је у складу са поступањем полицијских службеника и у другим земљама, нпр. Црном Гором, Републиком Српском.

⁵⁴⁷ Жарковић, М., Кесић, Т., Бјеловук, И., 2014, стр 89. Слично и: Пантелић, Н., 2006, стр. 800.

⁵⁴⁸ Жарковић, М., 2012, стр. 142-143.

⁵⁴⁹ То подразумева: да изврше идентификацију учиниоца насиља, идентификацију жртве и сведока догађаја; да раздвоје жртву и учиниоца насиља, а жртви обезбеде физичку заштиту и омогуће јој да да изјаву о догађају без присуства учиниоца насиља и ван његовог видокруга; да прикупе све податке неопходне за расветљавање и доказивање кривичног или прекршајног дела; да посебно узму у обзир изложеност деце насиљу; да обавесте жртву насиља да ће о наведеном случају бити обавештен надлежан центар за социјални рад; да упознају учиниоца насиља о конкретним мерама које ће против њега предузети. *Посебни протокол о поступању*

Полицијски службеници треба да буду свесни високог ризика случајева насиља у породици. Сагласно томе, треба да врше процену могућих безбедносних ризика по жртву и њих саме, и да у складу са тим поступају. Оно што је позитивно је да су у овом посебном протоколу јасно наведени ризици по безбедност полицијских службеника као и саме жртве⁵⁵⁰.

У овом протоколу је јасно наведено да средства принуде морају бити употребљена у границама законом утврђених овлашћења уз доминантну примену начела сразмерности у поступању, и да приликом предузимања мера и радњи полицијски службеници поступају у складу са Закоником о кривичном поступку⁵⁵¹.

На основу информација које се добију од стране жртве насиља (а које се односе на тежину извршеног дела, последицама) и на основу слике о затеченом стању⁵⁵² одлучује се о томе ко наставља рад на предмету, да ли униформисани полицијски службеници или

полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима, 2013, стр. 11. О криминалистичко-техничким методама за идентификацију лица више у: Машковић, Љ., 2010, *Криминалистичка техника*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија.

⁵⁵⁰ Ризици који су могући у ситуацијама када постоји насиље у породици су: да учинилац насиља има приступ жртви, да користи или прети употребом оружја; да постоји историја насиља у породици и ескалација насиља; да постоји судска мера забране и историја њеног непоштовања: да постоји криминална историја учиниоца; да је присутна злоупотреба алкохола или дрога или се сумња на постојање психичких тешкоћа или болести; да су присутне претње или покушаји самоубиства било код жртве или учиниоца; да је присутан страх код жртве или је мишљења да постоји ризик од будућег насиља; да постоји проблем незапосленост и финансијски проблем; да постоје проблеми у партнерским и породичним релацијама; да су деца изложена насиљу као очевици или жртве; да постоје претње жртви, њеној фамилији, пријатељима, и присиљавање на сексуалне односе; да дуже време постоји љубоморно понашање учиниоца у односу на жртву, прогањање или узнемиравање од стране бившег партнера, као и остали знаци који би могли бити значајни. Од осталих знакова који су битни су: свака врста изолације жртве, чињеница да не познаје или да недовољно познаје језик, или да нема држављанство, као и одређене врсте инвалидитета или хроничних болести, трудноћа, године старости жртве. *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 11-12.

⁵⁵¹ Примера ради: Приликом вршења увиђаја неопходно је утврдити да ли на месту догађаја постоји оружје или неки други предмет који је подобан за напад, али и самоповређивање, а уколико постоји, да ли је коришћен. Уколико се утврди постојање оружја, оно ће бити, уз потврду, привремено одузето о њему се пише предлог за покретање поступка за одузимање оружја. Ако се утврди илегално поседовање оружја неопходно је предузети све потребне мере проналажења и одузимања оружја у складу са Закоником о кривичном поступку.

⁵⁵² О методама фиксирања затеченог стања на месту догађаја више у: Жарковић, М., Бјеловук, И., Кесић, Т., 2012, *Криминалистичко поступање на месту догађаја и кредибилитет научних доказа*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија. Слично и: Жарковић, М., Бјеловук, И., Нешић, Л., 2010, *Научни докази и улога вештака у кривичном поступку – европски стандарди квалитета*, стр. 235-244, у: Никач, Ж., (ур.), *Сузбијање криминала и европске интеграције* Београд: Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“ (22 - 24. јун).

службеници криминалистичке полиције што је прописано у Упутству о начину рада организационих јединица на сузбијању криминалитета⁵⁵³.

О информацијама и доказима који су добијени, поступајући полицијски службеници извештавају надређеног старешину или дежурну службу, ради обавештавања јавног тужиоца који врши квалификацију дела и даје налог о даљем поступању.

Уколико је надлежни тужилац (на основу добијених информација и доказа) закључио да у радњама учиниоца насиља нема елемената кривичног дела које се гони по службеној дужности, полицијски службеници обавештавају жртву о томе и упућују је и на могућност подношења приватне тужбе.⁵⁵⁴

Према Законнику о кривичном поступку (члан 51 став 1), ако јавни тужилац за кривично дело за које се гони по службеној дужности, одбаци кривичну пријаву, обустави истрагу или одустане од кривичног гоњења до потврђивања оптужнице, дужан је да у року од осам дана о томе обавести оштећеног и да га поучи да може да поднесе приговор непосредно вишем јавном тужиоцу.

У случају доношења решења о усвајању приговора, јавни тужилац ће издати обавезно упутство надлежном јавном тужиоцу да предузме, односно настави кривично гоњење.

Може се закључити да поступци полиције и јавног тужиоца нису усклађени у случају одбацивања кривичне пријаве за насиље у породици имајући у виду да о томе жртву насиља обавештава полиција према овом посебном протоколу, а јавни тужилац према Закону о кривичном поступку. Превазилажењу овог несклада би допринела боља координација између јавног тужиоца и полиције у сваком случају насиља у породици која би се огледала и по томе да јавни тужилац након информисања жртве о одбацивању кривичне пријаве за насиље у породици о томе информисе и полицију. Овим би полиција благовремено

⁵⁵³ Према овом упутству (тачка 18) примљене кривичне пријаве се достављају ради разматрања, евидентирања и поступања организационој јединици надлежној за послове сузбијање криминалитета. Полицијски службеници криминалистичке полиције се задужују пријавама за тежа кривична дела насиља у породици, а полицијски службеници опште надлежности за лакша кривична дела насиља у породици. Према тачки 20 овог упутства, организационе јединице надлежне за сузбијање криминалитета усмеравају рад и пружају стручну помоћ другим организационим јединицама које обављају послове сузбијања криминалитета. *Упутство о начину рада организационих јединица на сузбијању криминалитета*, СТ 01 бр. 1426/02 од 8. марта 2002.

⁵⁵⁴ *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 13.

располагала неопходним информацијама о случајевима насиља у породици који се нису завршили пресудом и кривичном поступку.

Ако у радњама учиниоца насиља постоје обележја прекршаја из Закона о јавном реду и миру, полицијски службеници предузимају мере сходно Закону о прекршају. О свим наведеним мерама које је предузела, полиција обавештава жртву.

У овом протоколу је наглашен значај квалитетног документовања кривичне пријаве⁵⁵⁵ и обавезе које у том смислу имају полицијски службеници. Саслушање осумњиченог за кривично дело насиља у породици се врши у складу са Законом о кривичном поступку, а за прекршај са елементима насиља у породици у складу са Законом о прекршајима.

Од великог значаја за документовање кривичне или прекршајне пријаве су и неопходни подаци о учиниоцу⁵⁵⁶ који могу да укажу на историју и контекст насиља, али и могуће мере које ће му се изрећи. Ово указује на користи које носи континуирано, систематично и ажурно евидентирање случајева насиља у породици, као и међусобно информисање и сарадња свих институција и организација, што је у пракси често изостаје.

Веома је значајно да полицијски службеници разликују стварно од лажног пријављивања насиља у породици, те су у овом протоколу унети најчешћи мотиви лажног пријављивања и смернице како да га полицијски службеници препознају.⁵⁵⁷ Уочава се

⁵⁵⁵ За квалитетно документовање кривичне пријаве, неопходно је: прецизирање врсте и локације повреда на жртви уз њихово описивање, а уз њену сагласност и фотографисање повреда; прикупљање одеће која је поцепана, крвљу умазана, предмета са којих је подесно узети трагове, поштујући правила криминалистичке тактике и технике; фотографисање и описивање затеченог изгледа места догађаја уколико је неопходно иницирање истражног поступка претресања у циљу прибављања материјалних доказа који би могли користити током кривичног поступка. *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 13. Више о томе у: Жарковић, М., Бјеловук, И., Кесић, Т., 2012. Слично и: Жарковић, М., Бјеловук, И., Нешић, Ј., 2010.

⁵⁵⁶ То су подаци о претходним пријавама насиља полицији, о довођењу и задржавању лица осумњиченог за насиље, о претходним казнама (прекршајним и кривичним), о постојању пресуда за мере заштите од насиља у породици (према Породичном закону) и њиховом кршењу, као и информације и документа прибављена из других извора, као што су извештаји центра за социјални рад или организација специјализованих за подршку жртвама насиља у породици. *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 14.

⁵⁵⁷ Најчешћи мотиви за лажно пријављивање су: освета партнеру због раскида везе, љубомора, неузвраћена љубав, материјална корист. Неке од индикације које могу указати да се ради о лажном пријављивању насиља у породици и партнерским односима су: нетачни детаљи о времену, месту и начину извршења кривичног дела; непостојање одбрамбених повреда код оштећене особе која изјављује да је силом принуђена на обљубу; проток дужег времена од тренутка „извршења” кривичног дела до пријављивања, и др. *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 16.

могућност различитог третирања наведених могућих показатеља лажне пријаве (недостатак повреда, нетачни детаљи и времену насиља, проток времена од извршења насиља до пријаве). Ово омогућава полицијским службеницима да, према сопственом мишљењу, процењују да ли је реч о лажној пријави или не. Наведене ситуације у протоколу које могу инсинуирати лажно пријављивање нису често релевантне имајући у виду стрес у коме се жртва налази.

Корисна је напомена у овом протоколу која се односи на недоследност у исказима жртве: „Недоследност у исказима жртве или сведока не мора да значи да су наводи нетачни (лажни). Недоследност се може јавити због неразумевања или нејасно постављеног питања, збуњености ситуацијом у којој се налази, тешког присећања догађаја због преживљене трауме, узбуђења, евентуалног колебања жртве, утицаја породице да не пријављује насиље и слично“.⁵⁵⁸ Од изузетног значаја је што се наведена констатација нашла у овом протоколу, имајући у виду да полицијски службеници у пракси често минимизирају тежину кривичног дела насиља у породици и последице које носи по жртву али и сведоке, али и чињеницу да се могу наћи и сами или њихове колеге у улози насилника, што им омогућава прикривање дела, позивајући се на наведене „симптоме“ лажне пријаве.

Током поступања полицијски службеници морају демонстрирати бригу за жртвом и сведоцима адекватним начином који их неће додатно трауматизовати, предочити им права на информисање, на заштиту, могуће ризике за њихову безбедност.⁵⁵⁹ Похвално је што је у овај протокол унета форма питања која се препоручују за постављање или за избегавање а ради изградње поверења код жртве, као и препоручени начини комуницирања (вербалног и невербалног) који неће изазвати код насилника додатну агресију. У процени овог дела, полицијски службеници се не смеју ослонити само на исказе већ и на материјалне доказе, јер се жртва као и сведоци налазе у посебном психичком и емотивном стању.⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 16.

⁵⁵⁹ Када се утврди постојање насиља у породици неопходно је спровести мере заштите од насиља у породици. Извршиоцу насиља је могуће одредити једну или више мера заштите. Оно што се жели постићи мерама заштите је потпуна забрана или ограничење одржавање личних односа са другим члановима породице.

⁵⁶⁰ Више у: Žarković, M., Kesić, T., Garotić, S., 2011, Process and outprocess witness protection measures in criminal proceedings, pp. 443-452, in: Milošević, G. (eds.), *International scientific conference „Archibald Reis Days“* Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies (3 - 5 March).

У пракси, полицијски службеник не мора да се слаже са поступцима и одлукама жртве насиља у породици, али мора бити у стању да их предвиди и да се суочи са њима; да не апелује на последице, као ни на емоције у односу на стање партнерке или деце, јер су они углавном оријентисани сами на себе; да не апелује на последице у будућности, јер су насилници углавном фокусирани само на овде и сада; да обезбеди медицинску помоћ, уколико је потребна; да обави разговор са свим присутним особама; да обрати пажњу на облик, локацију, врсту, број и старост повреда жртве, као и на интензитет силе који је био потребан да оне настану; да тачно забележи шта се догодило; да озбиљно приступи затеченом стању колико год се неке ствари чиниле и тривијалним; да упозори учиниоца да је његово понашање кршење прописа; да предузме све што је у тако кратком времену могуће; да развије поверење код жртве, јер је то битан предуслов њеног даљег активирања у тражењу помоћи и заштите; да буде спреман на појаву несарадничког и непријатељског става жртве.

Овај протокол има велики значај за поступање полиције у случајевима насиља у породици. Њиме су углавном покривене све области деловања полиције у случајевима насиља у породици имајући у виду контекст Републике Србије. Наравно, увек има места за побољшање у смислу израде посебних приручника који су фокусирани на специфичне случајеве насиља или су специфичне категорије жртава.

Према једном од извештаја⁵⁶¹, МУП РС је учинио значајан напор у обуци својих службеника за примену овог протокола. Именована су по два координатора за сваку полицијску управу, а у неким управама је велики број полицијских службеника прошао основну обуку. Такође. Штампано је џепно издање овог протокола које им помаже да се у сваком тренутку „подсете“ како поступати у процедури у којој се јавља дилема.

Протокол полиције је од стране надлежних институција које поступају у случајевима насиља у породици и других државних тела задужених за заштиту жена од насиља у породици проглашен као најконкретнији, најпрактичнији и најприменљивији, тако да у потпуности задовољава и покрива надлежности и поступање полиције. Такође, доношењем протокола први пут полиција на целој територији поступка системски, координирано и јединствено.

⁵⁶¹ *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 23.

У циљу професионалног, етичког и на закону заснованог поступања полиције према малолетним лицима, МУП Републике Србије је донео два обавезујућа документа: Упутство о поступању полицијских службеника према малолетним и млађим пунолетним лицима⁵⁶² и Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања⁵⁶³. Овим посебним протоколом су уређене процедуре при поступању полицијских службеника МУП РС према малолетним лицима (како их дефинишу Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Законик о кривичном поступку, Закон о прекршајима, Закон о полицији и други законски и подзаконски акти) као учиниоцима, очевицима/сведоцима или оштећенима кривичним делима и прекршајима. Овај посебни протокол је сачињен у складу са одредбама Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, Упутством о полицијској етици и начину обављања послова полиције, Европским кодексом полицијске етике, Препоруком (2001)10 Комитета министара Савета Европе.⁵⁶⁴

Полицијски службеници се у овом протоколу најпре упознају са дефиницијом детета и малолетног лица, а потом са свим појавним облицима као што су: злоупотреба детета, физичко злостављање, сексуална злоупотреба, емоционална злоупотреба, занемаривање и немарно поступање, експлоатација. Описивање наведених облика злостављања и занемаривања помаже полицијским службеницима да препознају ово кривично дело.

У овом посебном полицијском протоколу је наложено да се према квалификованом делу ангажују полицијски службеници који имају вештине за поступање у случају датог дела, имајући у виду интерес малолетног лица.⁵⁶⁵

⁵⁶² МУП Републике Србије, 2006.

⁵⁶³ *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, 2006.

⁵⁶⁴ *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, 2012, стр. 1-2.

⁵⁶⁵ Уколико је реч о кривичном делу са елементима злостављања и занемаривања малолетног лица поступају организационе јединице надлежне за сузбијање општег криминалитета. Уколико је реч о прекршају са елементима злостављања и занемаривања малолетног лица поступају организационе јединице надлежне у предметима прекршаја. Ако је малолетно лице оштећени или учинилац кривичног дела поступају овлашћена службена лица која су стекла посебна знања у области права детета, преступништва младих и кривичноправне заштите малолетних лица.

Полицијски службеници примењују процедуре засноване на поштовању и недискриминацији личности, као и на присуству родитеља, старатеља, надлежних из центра за социјални рад када је у питању малолетно лице.⁵⁶⁶

Специфичности поступања у припреми и вођењу разговора с децом и малолетницима су условљене и одредбама важећег законодавства у овој области⁵⁶⁷.

У преткривичном поступку, прикупљање обавештења од деце и малолетника, без обзира на то да ли се појављују у својству учинилаца кривичних дела или оштећених, обавља полицајац за малолетнике у присуству родитеља, усвојоца или стараоца. Поред тога што је полицајац за малолетнике овлашћено службено лице које је стекло посебна знања из области права детета, преступништва малолетника и кривичноправне заштите малолетних лица, он мора бити способан да својим опхођењем помогне малолетном лицу да се ослободи страха, да задобије његово поверење и изнесе истину.⁵⁶⁸

Подношење кривичне пријаве и поступање полиције након пријема пријаве је регулисано Закоником о кривичном поступку, што се у овом протоколу наводи.

Овлашћена службена лица која поступају према малолетним лицима обавезна су, по позиву водитеља случаја из надлежног Центра за социјални рад, присуствовати и активно учествовати у „конференцији случаја“ ради планирања услуга и мера заштите малолетних лица од злостављања или занемаривања.

Пракса је показала да су подаци и евиденције које води полиција у случајевима злостављања и занемаривања малолетних лица непотпуни у смислу да не омогућавају спровођење превентивних активности.

⁵⁶⁶ У овом протоколу је прописано поступање полицијских службеника у поступку са пунолетним лицем у својству осумњиченог након извршења кривичног дела, у поступку са малолетним лицем у својству осумњиченог након извршења кривичног дела, у поступку са пунолетним лицем у својству учиниоца, у поступку са малолетним лицем у својству учиниоца, у поступку саслушања сведока од стране овлашћеног службеног лица. Поступање је неодложно када су у питању малолетна лица.

⁵⁶⁷ Одредбама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 85/2005.

⁵⁶⁸ Више у: Жарковић, М., Ивановић, З., 2013, *Криминалистичка тактика*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија, стр. 141-145.

2. НАЈЗАСТУПЉЕНИЈЕ КРИВИЧНО ДЕЛО У ПОЛИЦИЈСКОЈ СТАТИСТИЦИ – НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

Изабрани период (2002 - 2012. година) оправдава чињеница да је у 2002. години насиље у породици нашло места у кривичном законодавству Републике Србије.

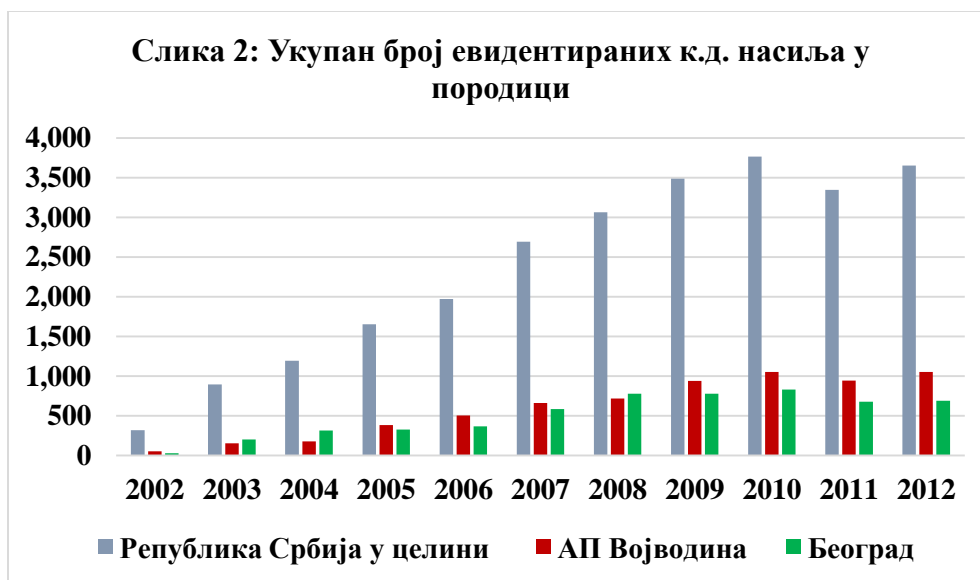
Презентовани подаци представљају, до сада, најобухватније податке из евиденције МУП-а РС када је у питању насиље у породици, а који нису нигде објављени. Односе се на број евидентираних кривичних пријава насиља у породици, број пријављених кривичних дела насиља у породици, број пријављених лица и предузетих мера, као и однос полне и старосне структуре пријављених лица на територији Републике Србије у целини, при чему су посебно издвојени подаци за територију АП Војводина и територију града Београда, када су забележена одступања у односу на Републику Србију у целини.

2.1. Анализа тренда евидентираних кривичних дела насиља у породици

Број евидентираних кривичних дела насиља у породици у МУП-у РС, у периоду 2002 - 2012. година, која су извршена на територији Републике Србије износи 26.062.

Учешће кривичних дела насиља у породици која су евидентирана на територији АП Војводина у укупном броју ових дела у Србији износи преко 25%, а на територији Београда преко 21% (видети Сliku 2).

С обзиром на то да је скоро половина ових дела евидентирана на територији АП Војводина и територији Београда, то су подаци за АП Војводину и Београд аналитички анализирани.

Слика 2 указује да број евидентираних кривичних дела насиља у породици расте. Овај пораст броја није последица повећања броја случајева насиља у породици у Републици Србији, већ је оно постало видљивије, инкриминисано је као кривично дело и све се више пријављивало.

Број кривичних дела насиља у породици са смртним исходом је био највећи у 2008. години у Србији у целини (5 од укупно 20 за цео период), док се у АП Војводини годишње дешавало по једно дело са смртним исходом. На територији Београда евидентирано је само једно дело са смртним исходом и то 2008. године (Слика 3).

Када се ови подаци упореде са постојећим подацима о фемициду⁵⁶⁹ могао би се извући закључак да смртне последице, као резултат насиља у породици или неког другог облика насиља (јер се не сматрају сви партнерски односи односима у породици), нису уопште ретке, већ се најчешће остварују умишљајно, док је за дело из члана 194. став 4. Кривичног законика релевантан нехат у односу на смртну последицу (о чему заправо говоре подаци МУП-а РС).

2.2. Анализа односа броја пријава, пријављених лица и предузетих мера

На нивоу Србије и АП Војводина, број пријављених лица је за близу 4% мањи од броја кривичних пријава, а на нивоу Београда за близу 5% (Приказ 1).

Ово се може образложити околношћу да су „треће особе“ пријавиле насиље у породици полицији, а жртва скрива учиниоца из себи особеног разлога (страх) или самог утицаја окружења на њен став (срамота, стид).

Лица према којима су предузете мере у АП Војводина и у Београду учествују са близу 60% у укупном броју лица према којима су предузете мере лишења слободе или задржавања лица на нивоу Србије (Приказ 1).

⁵⁶⁹ Подаци су иначе, недостајући на нивоу националне статистике, па и полицијске, с обзиром на то да се не узима у обзир критеријум природе односа између учиниоца и жртве. Више у: *Фемицид – убиства жена у Србији, квантитативно-нarrативни извештај 2014. година*, 2015, стр. 2. Слично и: Мршевић, З., Јовановић, С., Лукић, М., Игњатовић, Т., 2014, *Годишњи извештај Опсерваторије за праћење насиља према женама*, Београд: Мрежа Жене против насиља и Мрежа за Европски женски лоби.

Приказ 1: Укупан број кривичних пријава, пријављених лица, и предузетих мера за насиље у породици у периоду 2002 - 2012. година

Год.	Кривичне пријаве			Пријављена лица			Предузете мере					
	Срб.	АП Војв.	Беог.	Срб.	АП Војв.	Беог.	Србија		АП Војв.		Београд	
							Лишен слоб.	Задрж -ан	Лишен слоб.	Задрж -ан	Лишен слоб.	Задрж -ан
2002	317	53	25	317	53	26	23	5	3		3	4
2003	871	155	183	836	148	181	77	47	21	1	10	42
2004	1.110	180	234	1.097	181	227	60	65	12	7	9	41
2005	1.626	382	310	1.565	367	295	77	109	18	11	11	73
2006	1.941	503	348	1.883	493	339	70	101	18	12	4	58
2007	2.658	658	563	2.540	625	534	76	193	17	26	5	115
2008	3.016	712	765	2.902	691	724	96	286	12	43	2	175
2009	3.405	913	744	3.294	889	710	111	327	17	57	1	162
2010	3.672	1.029	798	3.524	994	747	120	460	17	55	6	276
2011	3.279	926	656	3.131	888	626	64	402	16	44	1	229
2012	3.583	1.024	672	3.433	965	650	144	520	25	58	21	256
Ук.	25.478	6.535	5.298	24.522	6.294	5.059	918	2.515	176	314	73	1.431
Прос.	2316,1	594,09	481,64	2229,2	572,1	459,9	83,45	228,64	16,00	28,55	6,64	130,09

Мали је број лица према којима су предузете мере лишења слободe и задржавања у односу на број пријављених лица: у Србији у целини ове мере су предузете за само 14% пријављених лица, у АП Војводина за само 7,7% лица, док је у Београду тај проценат највиши, и износи 30.

Мали број лица према којима су предузете мере лишења слободe и задржавања се може образложити иначе благом казненом политиком и болећивошћу према овом облику насиља којој доприноси и полицијски службеник сопственом проценом: да није реч о тежим облицима овог кривичног дела (јер су, примера ради, изостали докази који би га оквалификовали као тежи облик); да постоји евентуална нагодба насилника са полицијским службеником, јер се покајао или је жртва молила да се не притвори из себи својствених разлога; да полицијски службеници не дају потребан значај овом делу; да сматрају да је реч о лажним пријавама. Претпоставка је и да је и одређени број насилника усмерен на третмане лечења од болести зависности, алкохолизма и сл.

Тешко је утврдити разлог томе, јер се у МУП-у РС не спроводе квалитативне анализе исхода пријава – разлога који оправдавају значајно диспропорционалан однос између броја

пријављених лица и броја лица којима су одређене наведене мере, тако да се извештаји о случајевима насиља у породици своде на податке овог типа.

Полицијско поступање у случају предузимања мера је скоро идентично правосудној пракси на шта указује велики број одбачених пријава (о чему су презентовани подаци у глави 1).

Међу лицима према којима су предузете мере, мали је број лица који је од стране полиције лишен слободе. На нивоу целе Србије задржано је 73,3%, а лишено слободе 26,7 % лица. На територији АП Војводина задржано је 64%, а лишено слободе 36% лица. На територији Београда, задржано је 95%, а лишено слободе само 5% лица. Може се само претпоставити да је лишење слободе очито резервисано за кривична дела насиља у породици чија је последица смртни исход, односно тежи облици насиља (узимајући у обзир анализу података за 2012. годину у којој је евидентирано 50 кривичних дела са смртним исходом али и 24 самоубиства насилника – Слика 8 и Слика 9), а при том је лишено слободе њих 144).

Оно што захтева дубљу анализу ове проблематике је мали проценат насилника који су на територији Београда лишени слободе. Може се само претпоставити да жртве насиља у породици у Београду пријављују насиље пре него што поприми тежи облик, јер је реч о већој средини у којој је мања вероватноћа да ће се о томе сазнати, те ће изазвати срам или стид, као и да су жене – жртве више информисане, упућене и самосталније тако да насиље неће да трпе. Последње наведено се може поткрепити и истраживањем⁵⁷⁰ које је показало да је преко 66% жена у време виктимизације било запослено, и да су имале солидну материјално-финансијску подлогу, те да не толеришу насилно понашање својих партнера, најчешће незапослених лица.

2.3. Анализа полне и старосне структуре пријављених лица

У полној структури пријављених лица за кривично дело насиља у породици у Србији у целини у периоду 2002 - 2012. година доминирају лица мушког пола (94,4%), што је

⁵⁷⁰ Симеуновић-Патић, Б., Јовановић, С., 2013, *Жене жртве убиства у партнерском односу*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 24-25.

потврђено и у другим истраживањима која се баве проблематиком насиља у породици (презентовано у глави 1).

Учешће лица мушког пола старости од 21 до 60 година у укупном броју пријављених лица износи 88,7%. Пријављена лица мушког пола узраста 41-50 година и 31-40 година доминирају као учиниоци насиља у породици. Они имају највеће учешће у укупном броју лица мушког пола свих узраста у свакој посматраној години (Приказ 2-I део и Приказ 2-II део). Ово такође потврђује налазе других истраживања: реч је о лицима у пуној снази.

Интересантно је сазнање када се ови подаци упореде са резултатима истраживања фемицида. Они који лишавају живота своје партнерке, најчешће после дугогодишњег вршења насиља, припадају старијој категорији – 48% учинилаца је било старије од 50 година⁵⁷¹. Благовремена и адекватна интервенција која зауставља насиље у породици, превенираће хомицидну виктимизацију у партнерском односу.

Забрињавајући је тренд пораста броја млађих учинилаца током посматраног периода, што препоручује насиље деце (малолетника и млађих пунолетних лица) над родитељима за нову тему за истраживање (Приказ 2-I део и Приказ 2-II део).

Приказ 2-I део: Полна и старосна структура пријављених лица за к.д. насиља у породици у периоду 2002 - 2007. година на територији Републике Србије у целини

узраст/пол	2002		2003		2004.		2005.		2006.		2007.	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 14							1					
14-15	1		5	1	5		5		8	1	10	4
16-17	1	1	4		4	1	7	2	11		13	
18-20	6	2	22	3	33	1	30	4	37	3	47	5
21-30	53	2	145	7	203	7	282	7	340	20	438	24
31-40	83	1	219	9	284	10	398	18	491	24	635	31
41-50	102	2	257	6	338	4	475	10	488	25	661	34
51-60	38	2	108	1	138	7	212	7	314	12	426	20
Преко 60	24		47	2	67	3	107	4	102	8	185	11
Укупно:	308	10	807	29	1.072	33	1.517	52	1.791	93	2.415	129
	318		836		1.105		1.569		1.884		2.544	

⁵⁷¹ Симеуновић-Патић, Б., Јовановић, С., 2013, стр. 35.

Приказ 2-II део: Полна и старосна структура пријављених лица за к.д. насиља у породици у периоду 2008 - 2012. година на територији Републике Србије у целини

узраст/пол	2008		2009		2010.		2011.		2012.		УКУПНО	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 14	2		1	1	1				1	1	6	2
14-15	10	2	18	5	10	2	13		20	2	105	17
16-17	28	3	32		36	3	18		32	6	186	16
18-20	52	9	69	3	78	5	70	4	77	13	521	52
21-30	466	32	581	36	587	47	527	37	498	37	4120	256
31-40	692	50	748	63	872	59	783	47	944	75	6149	387
41-50	796	30	829	47	859	64	773	44	738	44	6316	310
51-60	483	25	560	30	600	43	529	37	578	29	3986	213
Преко 60	210	14	251	24	235	26	238	19	316	23	1782	134
Укупно:	2.739	165	3.089	209	3.278	249	2.951	188	3.204	230	23.171	1.387
	2.904		3.298		3.527		3.139		3.434		24.558	

У поређењу са Србијом, АП Војводина има скоро идентичну полну и старосну структуру пријављених лица (Приказ 1 - 1. део и Приказ 1 - 2. део, Прилог), као и Београд (Приказ 2 - 1. део и Приказ 2 - 2. део, Прилог).

2.4. Анализа полне и старосне структуре жртава

У полној структури жртава насиља у породици у периоду од 2002. до 2012. године доминирају лица женског пола, узраста 31-40 година и 41-50 година, што потврђује тврдњу да је партнерско насиље доминантна форма насиља у породици (Приказ 3-I део и Приказ 3-II део).

Забрињавајући је тренд пораста броја млађих жртава насиља у породици током посматраног периода, као и жртава насиља старијих од 51 годину, што препоручује интензивирање заштите деце и старијих од насиља као теме за будућа истраживања (Приказ 3-I део и Приказ 3-II део).

**Приказ 3-I део: Полна и старосна структура жртава насиља у породици у периоду
2002 - 2007. година на територији Републике Србије**

узраст/пол	2002.		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 6	4	4	9	7	8	9	16	10	16	17	16	14
7-11	6	3	12	14	20	18	25	22	32	23	31	22
12-14	5	3	11	13	10	17	19	22	19	21	33	32
15-17	3	5	8	26	12	28	9	40	19	47	29	56
18-20	5	9	2	29	3	33	21	53	17	46	13	74
21-30	7	45	21	105	12	172	26	251	27	285	55	410
31-40	3	62	10	187	14	239	12	343	25	381	45	539
41-50	4	68	19	181	30	213	24	310	36	375	57	482
51-60	13	32	29	85	38	119	65	176	89	252	102	359
Преко 60	16	32	66	92	73	113	87	181	116	189	151	260
Укупно:	66	263	187	739	220	961	304	1.408	396	1.636	532	2.248
	329		926		1.181		1.712		2.032		2.780	

**Приказ 3-II део: Полна и старосна структура жртава насиља у породици у периоду
2008 - 2012. година на територији Републике Србије**

узраст/пол	2008		2009		2010.		2011.		2012.		УКУПНО	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 6	24	15	24	19	21	26	22	15	22	20	182	156
7-11	35	37	34	34	46	47	39	28	41	36	321	284
12-14	29	46	32	38	31	56	36	40	36	45	261	333
15-17	37	65	41	83	49	78	49	64	39	80	295	572
18-20	22	88	22	108	31	101	41	81	30	95	207	717
21-30	59	445	96	495	108	545	84	492	102	497	597	3742
31-40	51	623	70	696	86	719	54	687	96	711	466	5187
41-50	64	541	94	611	119	647	92	544	80	579	619	4551
51-60	142	411	150	440	176	489	143	430	191	472	1138	3265
Преко 60	153	324	194	353	218	353	224	326	229	433	1527	2656
Укупно:	616	2.595	757	2.877	885	3.061	784	2.707	866	2.968	5.613	21.463
	3.211		3.634		3.946		3.491		3.834		27.076	

Број жртава насиља у породици женског пола у 2012. години у односу на 2002. годину је 20 пута већи, док је број жртава насиља у породици мушког пола у 2012. години у односу на 2002. годину 18 пута већи.

Према узрасту жртава насиља у породици, територија АП Војводина се не разликује од Србије у целини (Приказ 3 - 1. део и Приказ 3 - 2. део, Прилог). Према овом показатељу, слика жртава насиља у породици на територији Београда прати слику на територији АП Војводина и Србије у целини.

У односу на Србију у целини, у Београду је карактеристичан много већи пораст броја жртава узраста изнад 18 година (Приказ 4 - 1. део и Приказ 4 - 2. део, Прилог). Ово указује да се насиље над младим женама интензивира у урбанијим срединама, што је последица њиховог ранијег осамостаљивања али и већих изазова које им пружају овакве средине (нпр. студенткиње). Такође, младе жене које живе у урбаним срединама су спремније и одважније да пријаве насиље. Наведено се препоручује као тема за будућа истраживања, која су већ данас актуелизована на шта указују одређене студије⁵⁷².

2.5. Анализа места и времена извршења

Од укупног броја извршених кривичних дела насиља у породици у периоду 2002-2012. година, у Републици Србији, 60% је извршено у затвореном простору. Затворен простор као место извршења је 2012. године у односу на 2002. годину порастао за скоро 15 пута (Приказ 4-I део и Приказ 4-II део).

⁵⁷² На пример: Симеуновић-Патић, Б., Јовановић, С. 2013. Слично и: Мршевић, З., Јовановић, С., Лукић, М., Игњатовић, Т., 2014.

Приказ 4-I део: Укупан број к.д. насиља у породици по месту извршења у Србији у периоду 2002 - 2006. година

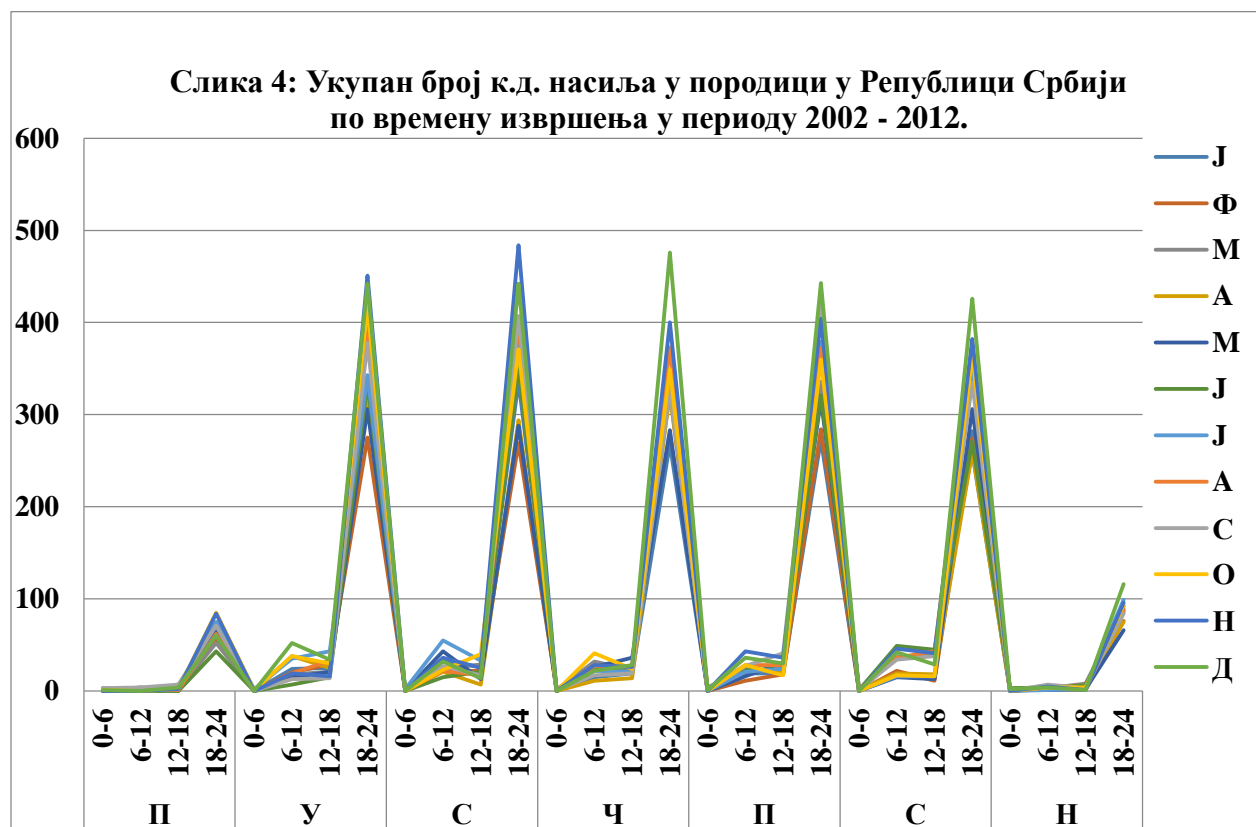
година	2002	2003	2004	2005	2006
простор					
Затворен	200	535	702	1.056	1.192
Отворен	120	360	493	598	780
Прев. ср.	1	/	/	/	1
Остало	/	/	2	/	1
Укупно	321	895	1.197	1.654	1.974

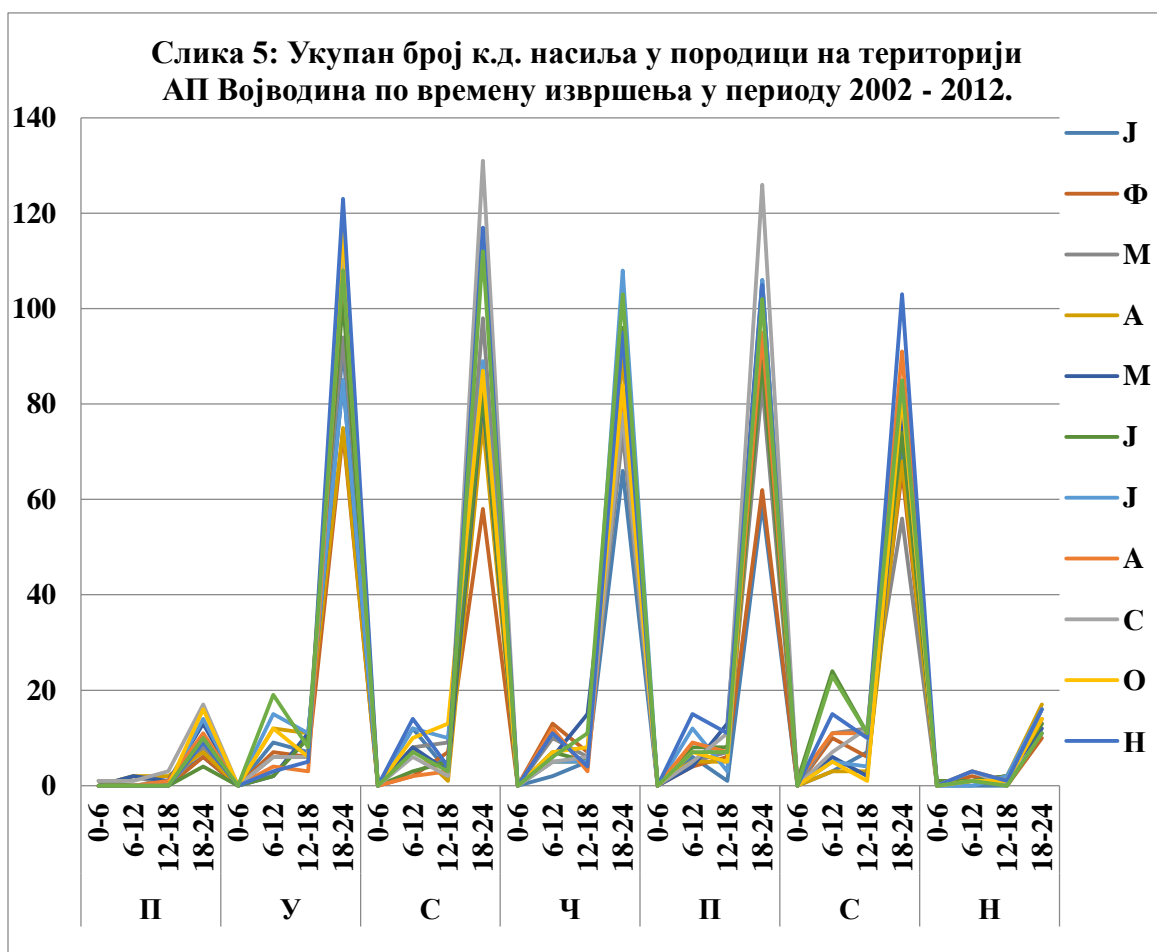
Приказ 4-II део: Укупан број к.д. насиља у породици по месту извршења у Србији у периоду 2007 - 2012. година

година	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Ук. 2002-2012.
простор							
Затворен	1.615	1.735	1.856	2.072	1.754	2.925	15.642
Отворен	1.077	1.330	1.628	1.693	1.591	710	10.380
Прев. ср.	2	/	4	2	4	21	35
Остало	/	/	1	/	1	/	5
Укупно	2.694	3.065	3.489	3.767	3.350	3.656	26.062

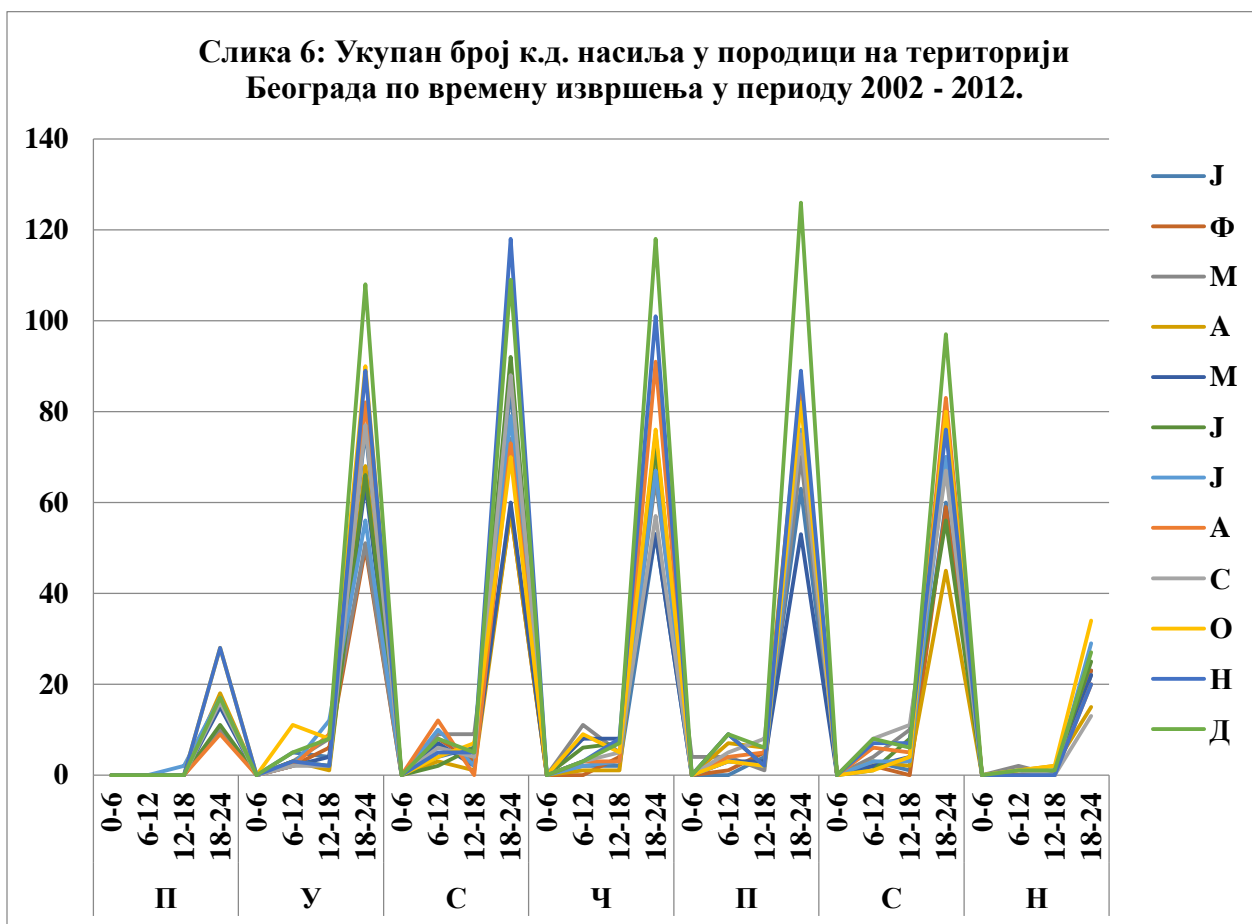
На територији АП Војводина и територији Београда нема одступања у односу на Србију у целини (Приказ 5 и Приказ 6 у Прилогу).

Већи број кривичних дела насиља у породици у Републици Србији у целини, на територији АП Војводина и на територији Београда се бележи у другој половини године у односу на прву (са нешто већим бројем у последњем кварталу), током свих дана у недељи (изузев недеље и понедељка), у периоду од 18 до 24 сата. Генерално, разлике по месецима у години нису значајне, као ни разлике по данима (од уторка до суботе). Ове разлике су значајне у времену извршења у току једног дана (Слика 4, Слика 5, Слика 6).

Слика 6: Укупан број к.д. насиља у породици на територији Београда по времену извршења у периоду 2002 - 2012.

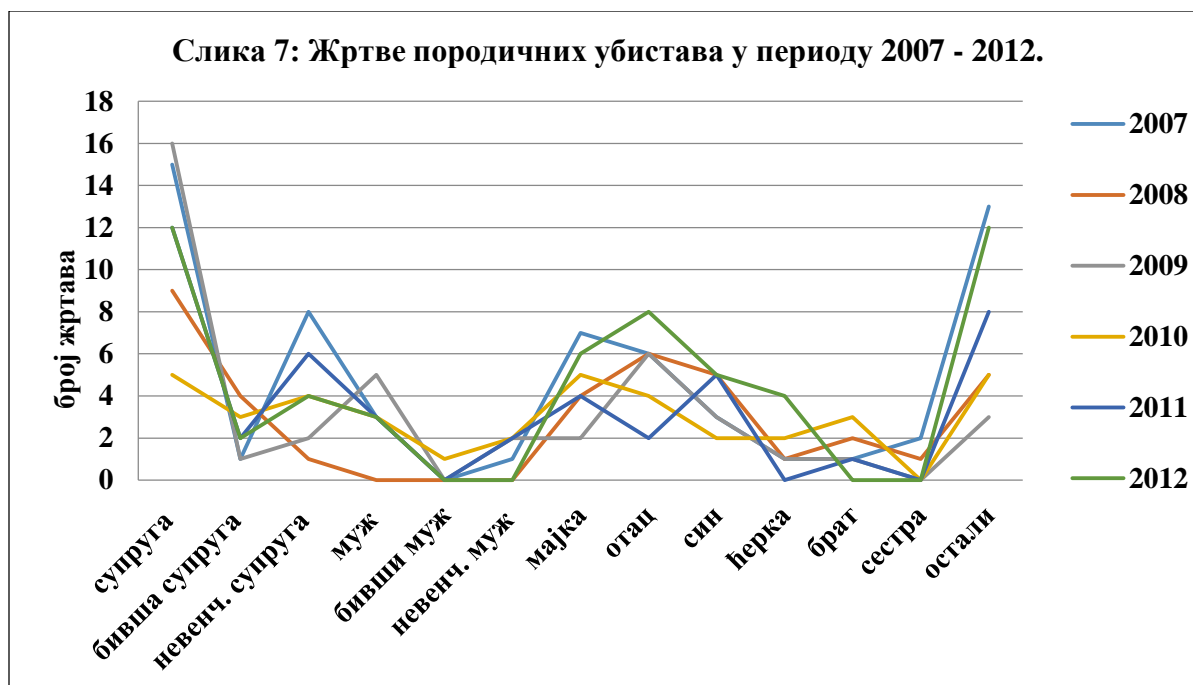
Насиље у породици се дешава у предвечерје у свим радним данима, изузимајући понедељак и недељу као дан викенда, што наводи да се у овим оквирима могу профилисати будућа истраживања фактора који детерминишу интензиван раст насиља у породици у одређеним временским периодима који се јасно понављају.

Оно што се, из ових анализа, може закључити је да би било потребно појачати капацитете патрола у данима у којима се насиље највише дешава, а нарочито у поподневним часовима.

Полиција прикупља и евидентира податке о месту и времену извршења насиља у породици из разлога њиховог значаја у криминолошким истраживањима, а неопходно би било да прикупља и евидентира податке о односу између учиниоца и жртве (ако је у питању партнерски однос - да ли је реч о супружницима, ванбрачним партнерима, актуелним или бившим партнерима и др.), што је постављено као обавеза и у међународним документима.

2.6. Убиства у породици

Статистика МУП-а показује да су супруге у највећем броју жртве породичних убистава у периоду 2007 - 2012. година (Слика 7).

Ово потврђује чињеницу да највећа опасност од породичног убиства (хомоцидног страдања) жени долази од брачног или љубавног партнера.⁵⁷³

Следећи подаци потврђују да је насиље у породици уствари насиље у партнерском односу и да је родно засновано: у укупном броју жртава у овом периоду супруга учествују са 24,55%, а мајка, невенчана супруга и бивша супруга са 23,50% (близу 10%; близу 9%; 4,62% респективно), што чини скоро половину свих жртава (сестре: 1,06%).

Као жртве породичног насиља, муж учествују са 6%, бивши муж мање од 1%, невенчани муж 2,5%, отац 11,38%, син 8,1%, брат 2,85% (близу 32% од укупног броја жртава мушког пола).

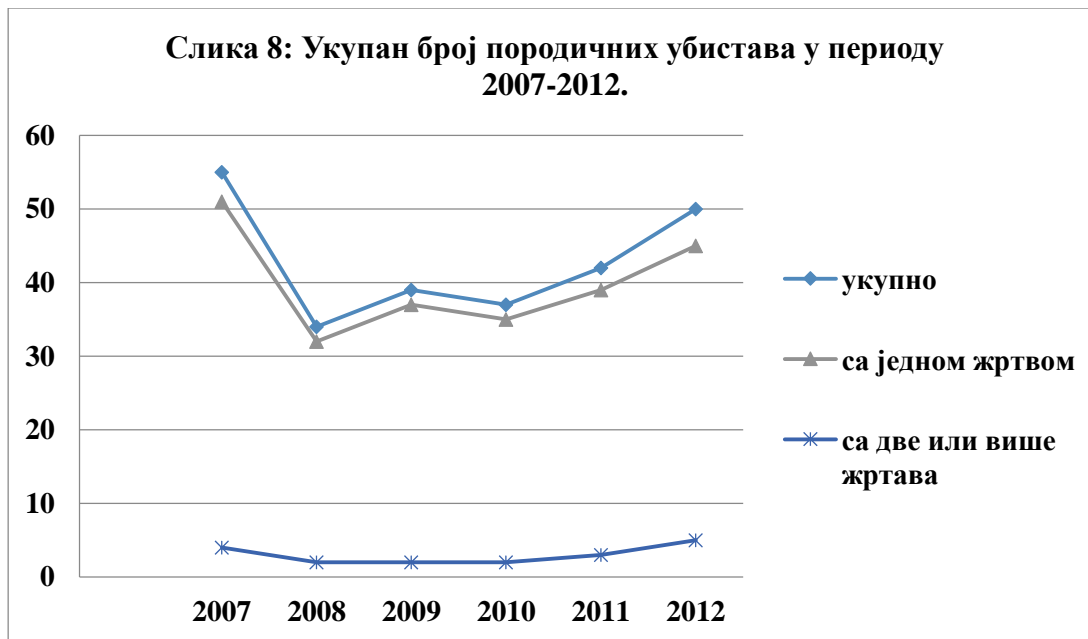
Као жртве породичног насиља „остали“ чине 16,37%. Није занемарљив проценат у категорији „остали“. Нажалост не може се утврдити колико је у овој категорији девојака, бивших девојака или особа женског пола које су биле прогањане од стране учинилаца са којима нису у неком од наведених односа, а који не прихватају да их жене - жртве не желе за партнера, те је уследило убиство. Иако ово излази из контекста породичног убиства, подаци о томе би били од користи полицијским службеницима у разумевању ширег оквира насиља у породици од оног који је детерминисан кроз чланове проодице у законима као и

⁵⁷³ У 2010, 2011. и 2012. години је убијено око 30 жена годишње у оквирима насиља у породици, односно партнерског односа: Симеуновић-Патић, Б., Јовановић, С., 2013, стр. 12.

да сваку претњу и прогањање посматрају као потенцијално насиље са више или мање могућим смртним исходом.

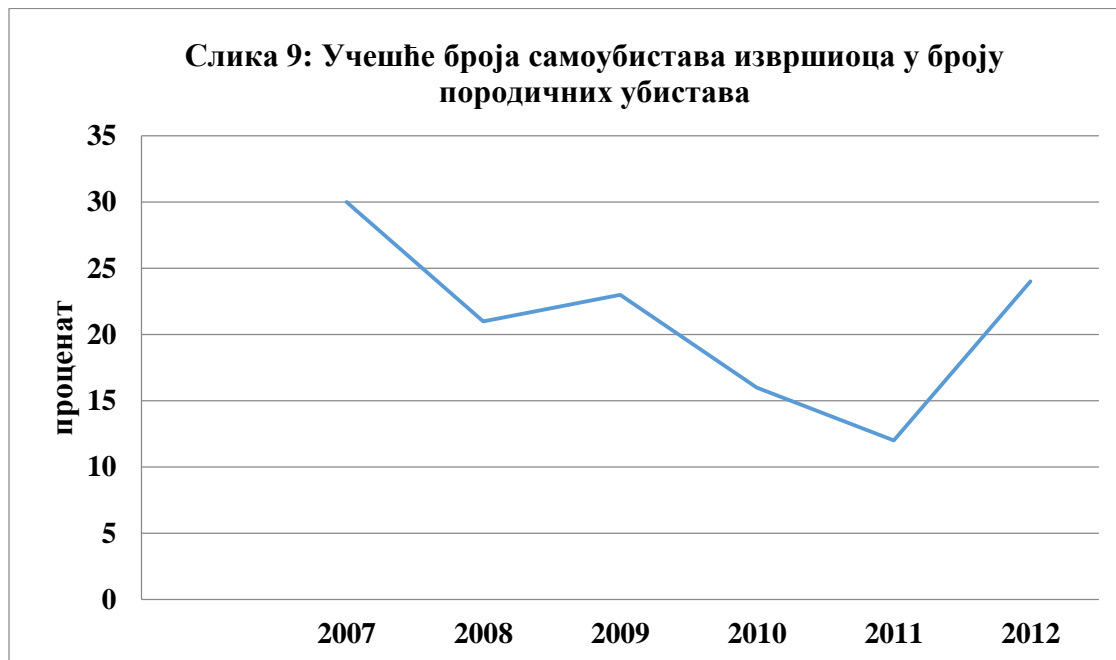
Полицијска статистика не пружа увид у оружје/оруђе којим су нанате повреде са смртним исходом, ментални статус учиниоца као и чињеницу да ли је учинилац користио психоактивне супстанце, да ли су према њему одређиване друге мере у том случају или у вези са другим сродним кривичним делом или прекршајем или мере заштите из Породичног закона. Осим броја жена жртава породичног насиља и односа са учиниоцем, статистика не нуди друге податке.

Највећи број породичних убистава је са једном жртвом, док је незнатан број оних са две или више жртава (Слика 8).

Наведено указује на чињеницу да породична убистава као и други облици насиља у породици који се не заврше смртним исходом подразумевају не само насиље према жртви која је директна мета учиниоца, већ и према осталим члановима породице, најчешће деци, родитељима, браћи или сестрама. Из полицијске статистике се не може видети у ком односу су се налазиле жртве. Сазнање о томе се може добити једино увидом у сваки предмет појединачно.

У периоду 2007-2012. година присутан је и значајан број самоубистава извршиоца насиља - 55 укупно (Слика 9).

Самоубиство извршиоца и у полицијској статистици није занемарљиво (бар по броју), што указује на то да целокупан систем и друштво не посвећују довољну бригу особама са менталним сметњама.

„Слика“ извршиоца се не може идентификовати путем полицијске статистике, која би служила откривању фактора који доводе до убиства и самоубиства.

Недостатак полицијске статистике је у томе што не нуди могућност анализе историје насиља и других варијабли које би могле да послуже у процени ризика, односа жртве и учиниоца, али и мотива убиства или другог облика насиља у породици и над женама.

Сагласно овом препоручује се да се у евиденцији МУП-а РС укључи и евидентирање односа жртве и учиниоца као и мотива, нарочито када су у питању убиства у породичном контексту.

3. ПОВЕЋАЊЕ ПОВЕРЕЊА У ПОЛИЦИЈУ И ПРОМЕНА ИМИЦА: ИЗАЗОВ ЗА ПОЛИЦИЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Полиција Републике Србије је до почетка двадесет првог века била искључиво традиционално организована, и сматрана је органом који штити систем, а не грађане.

Истраживање јавног мњења у одређеном броју пилот-општина у Републици Србији током 2004. године је указало да јавно мњење: нема јединствен став о полицији; свесно је спремности полиције на реформе, али не очекује много од њих; доживљава полицију као орган који штити систем, а не грађане; сматра да је полиција спора и неефикасна; сматра да полиција не располаже довољно квалитетним, обученим и спремним кадром, и да њен кадар представља у појединим случајевима састав који демонстрира репресију.⁵⁷⁴

Утврђено је да комуникација између полиције и грађана у Републици Србији није на задовољавајућем нивоу.⁵⁷⁵

Самоконтрола као примаран вид контроле подразумева већ усвојене етичке, законске и професионалне норме о понашању у полицијској служби и активира се као саставни део свесне реакције у одређеним ситуацијама.⁵⁷⁶ Ако је развијен систем самоконтроле, то је знатно мања потреба за акцијом других инструмената контроле. Сматра се да процес социјализације може допринети развоју непосреднијег контакта полицајаца са грађанима и њиховом интегрисању у социјалну средину.⁵⁷⁷ На тај начин би полиција постала одговорнија за своје поступке, а јавност би имала могућност већег увида у рад и контролу полиције.

Резултати истраживања јавног мњења које је спроведено у 2012. години⁵⁷⁸ указују: да је повећано поверење грађана у полицију Републике Србије и да последњих година расте (у поређењу са ситуацијом у 2011. и 2010. години), и што је много важније – значајно је присутна асоцијација на помен полиција исказана кроз термине: ред, безбедност, сигурност

⁵⁷⁴ *Реформа полиције у Србији ка стварању савремене и одговорне полицијске службе*, 2004, стр. 26.

⁵⁷⁵ Дејв, М. (*Melish Dave*), Ђурђевић, З., 2004, Резултати евалуације пројекта полиција у локалној заједници и безбедна заједница у Србији, *Наука, безбедност, полиција*, 9(2-3), 215-234.

⁵⁷⁶ Више у: Милосављевић, Б., 2004, *Грађански надзор над полицијом*, Београд: Центар за мир и развој демократије.

⁵⁷⁷ Више у: Милосављевић, Б., 2004, *Људска права и полиција - стандарди људских права за полицију*, Београд: Центар за мир и развој демократије.

⁵⁷⁸ *Став грађана према полицији*, 2012, Београд: ОЕБС у Србији.

(чак 41% испитаника). Ови резултати указују на значајно побољшање имица полиције у јавности и континуирани пораст поверења грађана у полицију.

У овом истраживању преко 40% испитаника је изјавило да није уочило никакве промене у раду полиције. Ово је кључно сазнање за даље спровођење напора ка информисању јавности о резултатима рада полиције. Грађани треба да постану кључна циљна група комуницирања у сврху подизања степена информисаности о резултатима рада који указују на значајне прогресивне промене у раду полиције.

МУП Републике Србије треба да оглашава, путем кратких огласа, у разним медијима своје активности које имају друштвени карактер и чији је циљ побољшање квалитета живота у друштву. Дobar пример су активности које се односе на присуство полицајца у школама, или оглашивачке кампање којима се апелује на сигурну и безбедну вожњу, на заштиту од насиљу у породици и др. Друштвеним оглашавањем се полиција представља као друштвено одговорна организација која је осетљива на проблеме са којима се срећу појединци и групе у друштву/породици или институције и организације у држави. Увек актуелна и универзална тема је она у којој је полиција представљена у јавности као добар сусед, саветодавац, заштитник, пријатељ. Овим полиција постаје у свести грађана сервис грађана и друштва у целини.

Резултати истраживања из 2012. године указују да грађани немају повољну слику о просечном полицајцу Републике Србије.⁵⁷⁹ Асоцијација на просечног полицајца је код 56% грађана исказана кроз следећи одговор: лош у комуникацији, односно дрзак; неразуман; прек; надмен; строг; арогантан.

Припадник модерне полиције треба да буде способан за прилагођавање условима и особама са којима комуницира, да правилно процењује и одмерава потребно време комуницирања, да поседује културу изражавања, да исказује коректност и да поштује грађанина као саговорника. Својом одећом и спољашношћу треба да одаје утисак јаке личности и представника службе од поверења.

Док вербално и невербално комуницирају, припадници полиције треба да буду свесни да својим понашањем формирају слику о полицији као организацији. Због тога је пожељно да припадник модерне полиције Републике Србије поседује културу

⁵⁷⁹ *Став грађана према полицији*, Београд: ОЕБС у Србији, 2012.

комуникације и способност коришћења полицијског протокола, да поседује велики број физичких и унутрашњих особина које му унапред обезбеђују бољи пријем код грађана.

Неопходно је интензивирати програме обуке или едукационе семинаре на тему техника комуникације припадника полиције са грађанима у циљу: развијања проактивног односа с јавношћу; пружања правовремених и доследних информација; унапређења осећања сигурности и задовољства радом МУП-а; подстицања позитивног односа према припадницима МУП-а; подизања нивоа свести запослених кроз унапређење комуникације; побољшања рада запослених кроз континуирано информисање; унапређења унутрашњих капацитета (обуке).

Припадници модерне полиције су обучени за рад са грађанима и локалном заједницом. Очекује се да су припадници локалне заједнице спремни на комуникацију и сарадњу са припадницима полиције.

Комуницирање припадника полиције са грађанима треба да резултира променом односа полицајац - грађанин. До промене ће доћи уколико се интензивира процес свакодневног дружења са припадницима заједнице као што су одређене циљне групе (нпр. школе); повећа учествовање на манифестацијама које организују или у којима учествују припадници циљне групе; повећа број предавања на тему криминалитета, уочавања његових елемената, препознавања, сузбијања која се одржавају у просторијама разних циљних група; озбиљније приступи разматрању примедби и сугестија грађана и др.

Безбеднији живот читаве заједнице у којој је полиција сервис грађана и мишљење о припадницима полиције као о особама са јасним идентитетом заштитника грађана⁵⁸⁰ су најбољи показатељи побољшаног имица полиције Републике Србије.

⁵⁸⁰ За бржу примену концепта полиције у локалној заједници је одговорна полиција на локалном нивоу којој министарство треба да пренесе моћ на локалном нивоу. Ryan, B. J., 2007, What the Police are Supposed to Do: Contrasting Expectations of Community Policing in Serbia, *Policing & Society*, 17(1), pp. 1-20.

Током прве деценије двадесет првог века учињени су значајни напори да се промени негативна слика грађана о полицији у Србији и да се поврати њихово поверење у овај државни орган.⁵⁸¹

Под теретом наслеђа, с једне стране, а суочена са новим изазовима европских интеграција и реформе према европским стандардима, нормама и демократским вредностима, с друге, полиција Републике Србије не може нити брзо, нити лако побољшати свој имиџ и позицију унутар земље и у међународним оквирима.

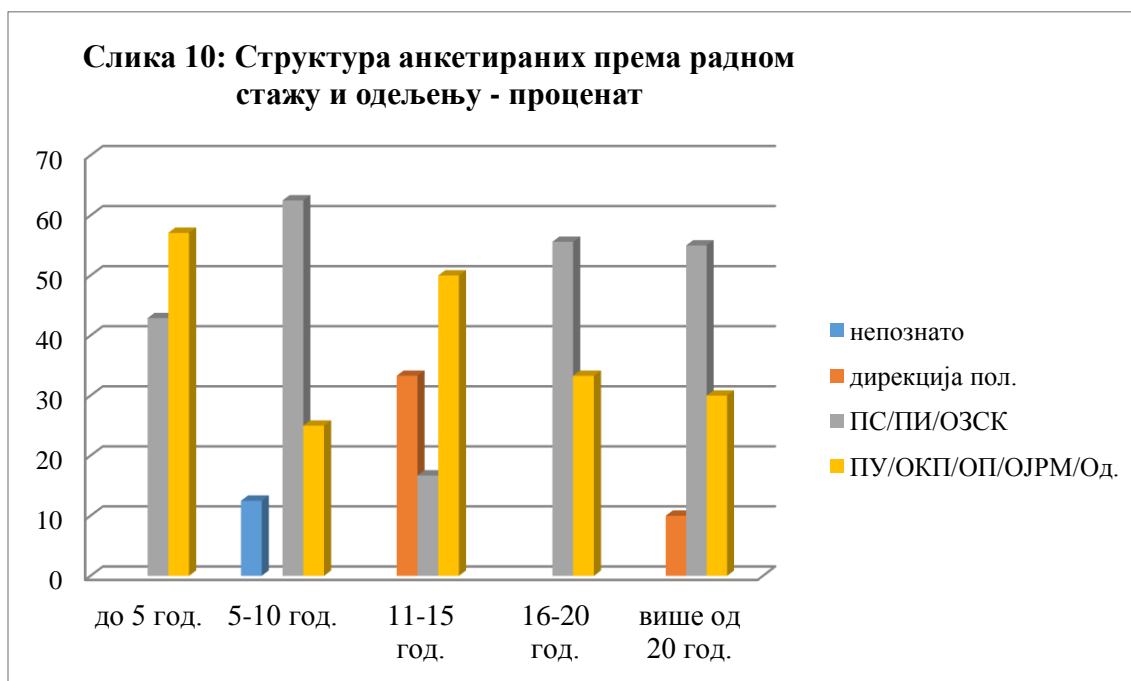
4. ПРОБЛЕМИ У ПРАКСИ: РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Имајући у виду документа која регулишу обавезе полиције, сасвим је очигледно да полиција и даље недовољно у пракси примењује свеобухватне, конзистентне и прецизне инструкције у погледу познавања и поштовања права жртава уопште, а посебно оне у погледу адекватног односа полиције према њима, упућивања заснованог на доброј информисаности и директне помоћи. У вези са наведеним обављено је истраживање односа полицијских службеника према жртвама кривичних дела и прекршаја међу којима је и насиље у породици. Циљ је био утврђивање нивоа упознатости полицијских службеника са правима жртава и истраживање њихове перцепције приоритета у погледу поступања и мера које треба предузети како би се жртве заштитиле.

Анкетирано је 64 припадника полиције (40 у Београду, 19 у Врању и Лесковцу који су одређени као остали делови Србије, 5 у АП Војводини), који су запослени у следећим одељењима: полицијска станица/испостава/одељење за сузбијање криминалитета – 31 (у сликама се користи скраћеница ПС/ПИ/ОЗСК); полицијска управа/одељење криминалистичке полиције/одељење јавног реда и мира/одељење – 23 (у сликама се користи скраћеница ПУ/ОКП/ОП/ОЈРМ/Од). Остали анкетирани припадници полиције се налазе на одређеним позицијама у МУП-у (саветници и сл.).

⁵⁸¹ Линдгрен, М., Николић-Ристановић, В., 2011, *Жртве криминалитета: међународни контекст и ситуација у Србији (Crime Victims: International and Serbian Perspective)*, Београд: ОЕБС Мисија у Србији, Београд, стр. 114.

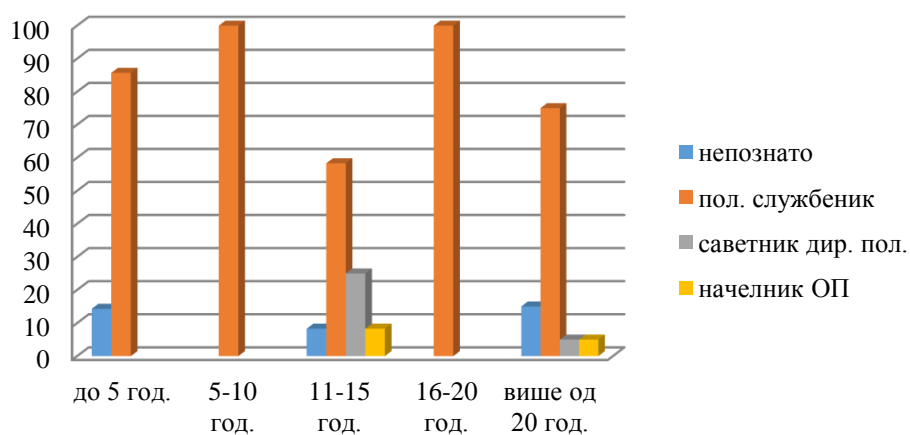
Већина анкетираних има радно искуство преко десет година, сваки четврти од пет до десет година, а 11% њих мање од пет година. Структура анкетираних према радном стажу и одељењу је приказана на Слици 10.

Евидентно је да су у полицијској станици/исповести/одељењу за сузбијање криминалитета и полицијској управи/одељењу криминалистичке полиције/одељењу јавног реда и мира/одељењу скоро сви анкетирани запослени са најдужим радним стажом (преко 16 година), што је значајно за валидност резултата, јер су они ти који се у свом послу срећу са жртвама кривичног дела насиља у породици.

Структура анкетираних припадника полиције према радном стажу и позицији је приказана на Слици 11.

Слика 11: Структура анкетираних према радном стажу и позицији - проценат

Највећи број анкетираних је на позицији полицијског службеника без обзира на дужину стажа, а најмањи број је на позицији начелника ОП (одељења полиције).

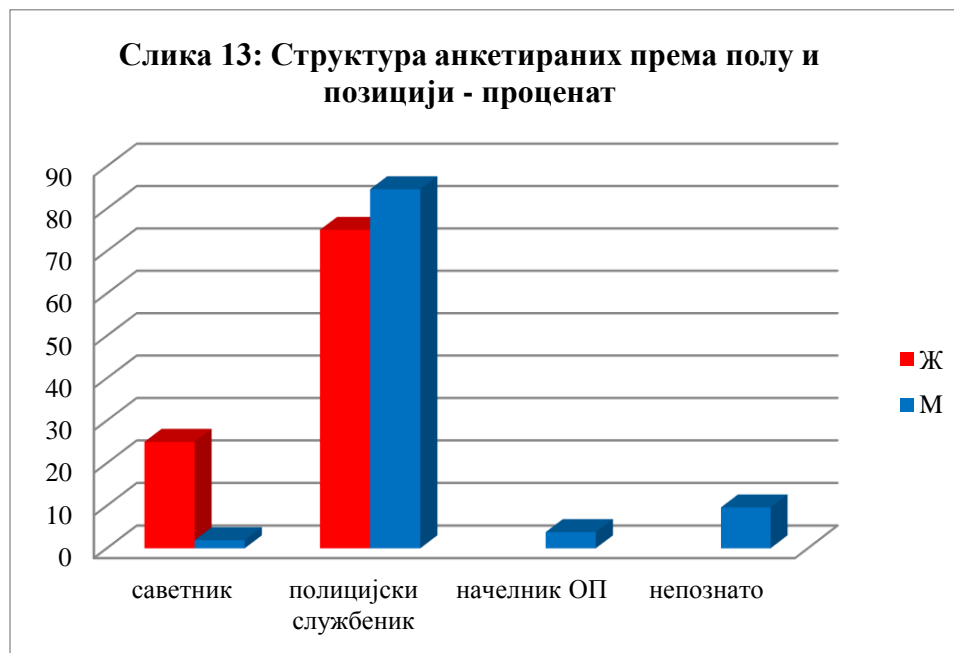
Уколико се посматра полна структура, 18,75% су особе женског пола (у даљем тексту испитанице), а 81,25% су особе мушког пола (у даљем тексту испитаници). Недостатак запослених полицијских службеница у одељењима која оперативно раде на пословима сузбијања и расветљавања кривичних дела насиља у породици потврђује и напред наведено. Структура анкетираних према полу и одељењу је приказана на Слици 12.

Слика 12: Структура анкетираних према полу и одељењу - проценат

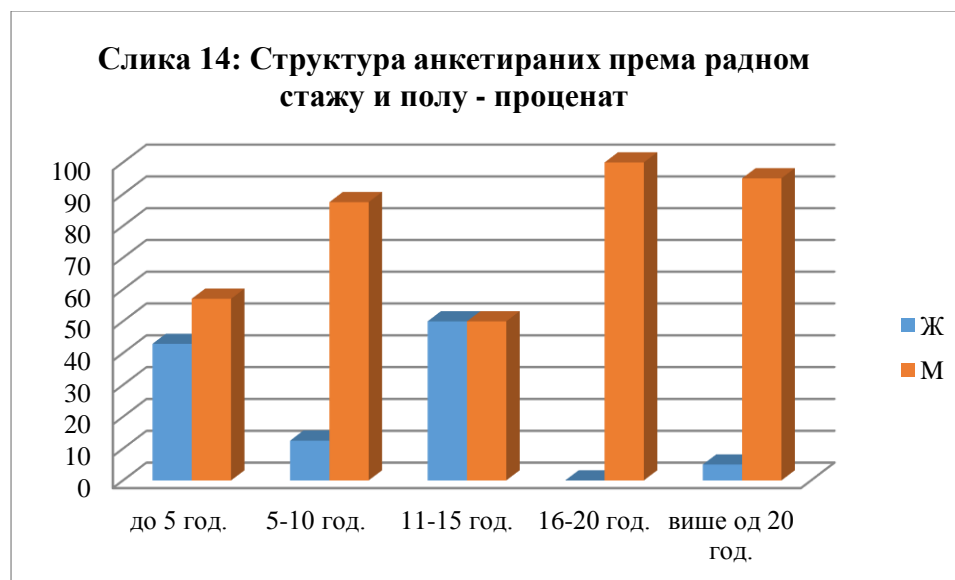
С обзиром на то да је неједнак број анкетираних по полу, неопходно је напоменути да је за резултате истраживања важнија фреквенца одговора.

Структура анкетираних према полу и позицији је приказана на Слици 13.

Примећује се да је релативно уједначена пропорција полицијских службеника према полу, што је од значаја за резултате анкете.

Структура анкетираних према радном стажу и полу је приказана на Слици 14.

За очекивати је да је значајно већи проценат анкетираних у категорији оних који имају радни стаж дужи од 16 година, имајући у виду да се тек у савременим условима у Републици Србији практично примењује препорука родне равноправности приликом запошљавања у полицији, и спознаје потреба о значају већег број припадника полиције. Највише испитаница је са радним стажом од 11 до 15 година, што је значајно имајући у виду потребно искуство у функцији валидних резултата анкете.

У анкети на територији града Београда, међу анкетираним 47,5% су полицијски службеници у полицијској станици/исповести/одељењу за сузбијање криминалитета, 30% службеници у полицијској управи/одељењу криминалистичке полиције/одељењу јавног реда и мира/одељењу, 15% запослени у Дирекцији полиције, а 7,5% нису се идентификовали према позицији.

Уколико се посматра полна структура, 25% чине испитанице, а 75% испитаници.

Радно искуство више од 20 година има 25% анкетираних, 16-20 година 10%, 11-15 година 25%, 5-10 година 35% и мање од 5 година 5%.

На позицији полицијских службеника је 85% анкетираних, 10% је на месту саветника директора полиције, и по 2,5% на позицији начелника ОП и или позицији коју су означили као непозната.

У анкети на територији АП Војводина, међу анкетираним 60% су полицијски службеници у полицијској станици/исповести/одељењу за сузбијање криминалитета, 40%

службеници у полицијској управи/одељењу криминалистичке полиције/одељењу јавног реда и мира/одељењу.

Уколико се посматра полна структура, 20% чине испитанице, а 80% испитаници.

Радно искуство више од 20 година има 20% анкетираних, 16-20 година 40%, мање од 5 година 40%.

Сви анкетирани су на позицији полицијских службеника, што је оправдано (Дирекција полиције је на територији Београда).

Од укупног броја анкетираних на подручју одређеном као остали делови Србије, 47,4% су полицијски службеници у полицијској станици/исповести/одељењу за сузбијање криминалитета а 52,6% службеници у полицијској управи/одељењу криминалистичке полиције/одељењу јавног реда и мира/одељењу.

Уколико се посматра полна структура, 5,3% чине испитанице, а 94,7% испитаници.

Од укупног броја анкетираних, 47,4% имају радно искуство више од 20 година, 15,8% имају радно искуство 16-20 година, 10,5% имају радно искуство 11-15 година, 10,5% имају радно искуство 5-10 година и 15,8% имају радно искуство мање од 5 година.

На позицији полицијских службеника је 73,7%, на позицији начелника ОП 5,3% и на позицији која је означена као непозната 21%.

Анкета је спроведена по методи понуђених одговора, с тим што су на крају анкетирани могли да додају своје коментаре у вези са проблемом истраживања.

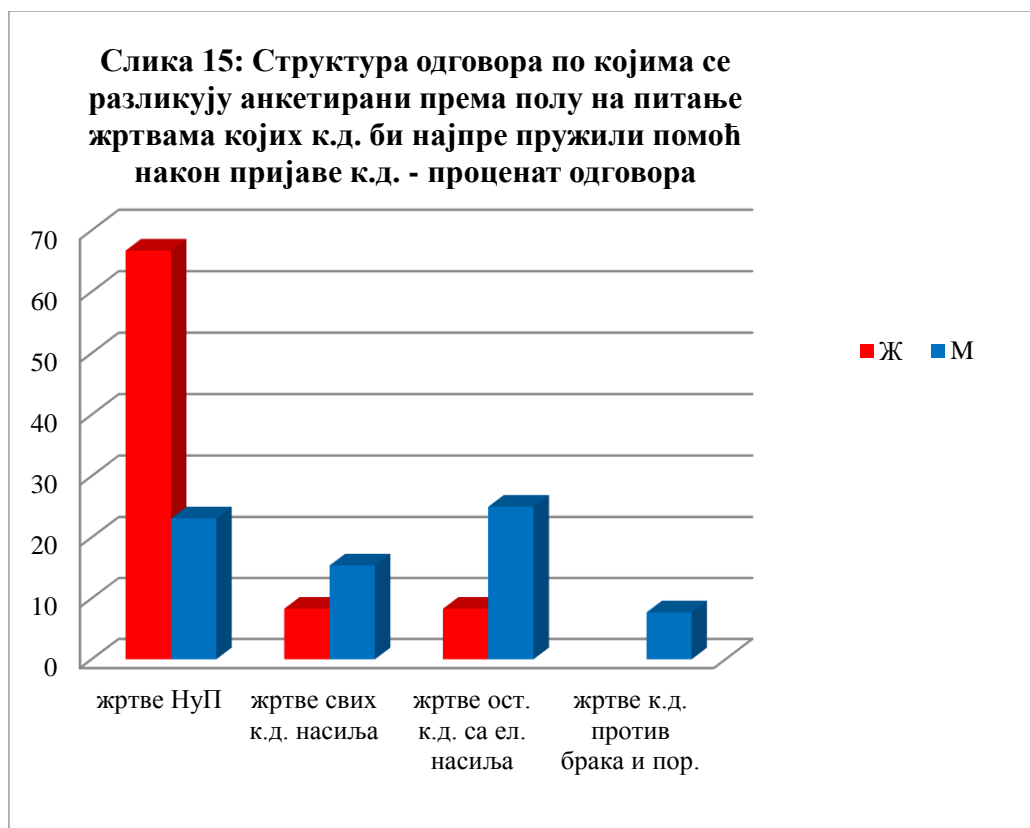
Неопходно је напоменути да резултати анкете на територији града Београда у односу на резултате анкете на територији целе Србије углавном не показују значајна одступања нарочито када је у питању пружање помоћи жртвама насиља у породици, јер је број анкетираних у већини са подручја града Београда (40). Стога су у презентованим резултатима наведени резултати анкете за целу Србију са наведеним одступањима за АП Војводина и подручје одређено као остали делови Србије, и спорадичним одступањима за град Београд. У презентованим резултатима су наведени само резултати који указују на евентуална одступања у одговорима анкетираних, посматраних према одељењу, позицији, радном стажу и полу у односу на сумарне резултате (за целу Србију).

4.1. Приоритет у поступању: посебно осетљиве жртве и неопходна помоћ

Већина анкетираних се слаже да помоћ треба обезбедити жртвама кривичних дела са елементима насиља. Сваки трећи сматра да на прво место треба ставити жртве насиља у породици, док 15% сматра да не треба правити разлику.

Интересантан је податак да на територији АП Војводина много већи проценат анкетираних (80%) сматра да треба пружити помоћ жртвама кривичних дела са елементима насиља у породици, док у подручју одређеном као остали делови Србије тај проценат износи тек преко 26. Дакле, већи сензибилитет према жртвама насиља у породици имају полицијски службеници у АП Војводина, а значајно мањи у подручју одређеном као остали делови Србије. Ово упућује на потребу за додатном обуком полицијских службеника у овом подручју чија би сврха била боље разумевање тежине овог кривичног дела и последица које оставља на жртве.

Интересантна је структура одговора према полу: испитанице су најосетљивије на жртве насиља у породици, док су испитаници наклоњенији жртвама кривичних дела са елементима насиља, па тек онда жртвама насиља у породици, што може навестити присуство традиционалног става по питању родне равноправности (Слика 15).

Када су у питању личне карактеристике жртава које оправдавају посебан третман у погледу пружања помоћи, нешто већи број анкетираних је мишљења да не треба правити разлику (23%), сваки пети сматра да жене завређују више пажње, а сваки десети се одлучује за озбиљно повређене или угрожене особе.

На територији АП Војводина много већи проценат анкетираних (60%) је мишљења да не треба правити разлику у третману жртава.

У подручју одређеном као остали делови Србије највећи број анкетираних (21%) сматра да одмах треба обезбедити помоћ трауматизованим, озбиљно угроженим, повређеним особама.

Анкетирани са дужим радним стажом и искуством више сматрају од других да су жене жртве којим треба највише пружити помоћ. Може се закључити да су они можда више сензитивни у погледу жена – жртава из разлога што су се у свом дугогодишњем раду сусретали са различитим случајевима насиља у породици. Само анкетирани са стажом мањим од 5 година сматрају да су то трауматизоване особе. Остали одговори на територији целе Србије се расипају на децу, особе са инвалидитетом, и жртве насиља.

Деца, старији и особе са инвалидитетом су још неповољније оцењене у анкети спроведеној у Београду (2,5%; 7,5%; 7,5% респективно).

Испитанице су наклоњеније женама као жртвама насиља и особама са инвалидитетом.

Интересантно је да су испитаници навели децу као жртве у већем проценту од испитаница (Слика 16), што је компатибилно њиховом одговору на претходно питање у којем су се доминантно определили да су жртве дела против брака и породице оне које оправдавају посебан третман у погледу пружања помоћи, док жене то нису.

Испитаници у већини случајева препознају потребу за пружањем помоћи одређеним категоријама жртава, пре свега жртвама кривичних дела са елементима насиља. Интересантно је да се деца као жртве које завређују посебну пажњу појављују у мањем броју одговора.

Логично је и што је одговор на питање које врсте помоћи би требало обезбедити жртвама, у највећем броју наведена лекарска помоћ (47%), имајући у виду да већина испитаника сматра да најпре треба пружити помоћ жртвама дела са елементима насиља (нарочито насиља у породици), односно жртвама које су озбиљно повређене. На следећем месту (9%) истакнута је потреба за помоћи центара за социјални рад, односно социјалних

радника, потом следи правна помоћ (8%), док су остали понуђени одговори још мање заступљени (психолошка помоћ, помоћ ради заштите од насилника, материјална помоћ, помоћ сигурних кућа).

На територији АП Војводина много већи проценат анкетираних сматра да је потребна помоћ центара за социјални рад (20%) и правна помоћ (20%).

У подручју одређеном као остали делови Србије сви анкетирани су у мањем проценту навели лекарску помоћ (31%), већем проценту помоћ центара за социјални рад (15%), али су навели и помоћ у виду заштите од насилника (21%).

Занимљиво је ипак да су анкетирани на територији Београда у 12% одговора навели психолошку/психијатријску помоћ. Према мишљењу анкетираних полицијских службеника, жртве насиља у породици на територији града Београда су више психички угрожене, или се може рећи да они сами сматрају да су ти видови помоћи најпотребнији жртви након учињеног насиља над њом.

Испитанице су више наклоњене помоћи центара за социјални рад, психолошкој/психијатријској и материјалној помоћи, а испитаници имају разуђене одговоре по свим врстама наведене помоћи (Слика 17).

Како је највећи број анкетираних навео да је неопходно пружити лекарску помоћ жртви насиља, може се закључити да су уверени да у случајевима насиља у породици

обавезно долази до повреде жртве, како физичке тако и психичке. Овим се ствара претпоставка да је већина анкетираних имала директан контакт са жртвом насиља који, према одговорима, у просеку траје до једног сата (у даљем тексту наведено), односно да су упознати са могућим повредама код насиља у породици.

С обзиром на резултате претходних истраживања која указују на то да насиље у породици завређује пажњу полицајца тек када су присутне теже последице – повреде, требало би радити на подизању свести о томе да насиље може постојати и без последица какве су телесне повреде, а које има потенцијал да се развије у теже форме, па је нарочито такве облике важно на време препознати и сузбити.

4.2. Унапређење односа са жртвама и разумевања потреба жртава

Док раде свој посао или извршавају своје обавезе, преко 65% анкетираних су рекли да најчешће остварују директан контакт са жртвом (на лицу места или у својој канцеларији), док остали најчешће остварују контакт путем телефона. На територији АП Војводина тај проценат је мањи и износи 40%, што упућује да је доминантан контакт путем телефона.

Испитанице у односу на испитанике долазе у контакт са жртвама и приватном линијом (8,3%) што указује на могуће постојање неповерења према полицији у целини, или већег поверења у полицијске службенице које жртве приватно познају.

Преко половине анкетираних остварује контакт са жртвом у трајању преко пола сата. Значајан је удео оних који проведу и сат времена у разговору – 34% (више од сата – 3%).

Много више полицијских службеница води дуже разговоре у односу на полицијске службенике (разговори који трају дуже од два сата). Одступање је забележено у подручју одређеном као остали делови Србије где је нешто мање време трајања разговора са жртвом (31% до 30 минута; преко 15% до једног сата; и 15% до 15 минута). Ово може да инсинуира закључак да је потребно продужити време разговора са жртвом од стране полицијских службеника запослених у управама у овом подручју у смислу дужег посвећивања пажње жртви.

На питању колико времена проводе са жртвама је уочена статистички значајна разлика у одговорима⁵⁸², где највише времена у разговору проводе запослени у полицијској

⁵⁸² Примењен је непараметријски тест Краскал-Волисов (*Kruskal-Wallis*, $\chi^2=9.878$, $d.f.=4$, $p=0.043$).

управи/одељењу криминалистичке полиције/одељењу јавног реда и мира/одељењу, што је добар резултат с обзиром на природу њиховог посла.

Интересантно је да је само 20,3% анкетираних одговорило да директно разговара само са жртвама одређених кривичних/прекршајних дела, а на питање која су то дела, свега 3% помиње жртве насиља у породици. Како су за потребе истраживања упитници подељени у највећем броју онима од којих се очекује да се у свом раду сусрећу са делима насиља у породици, изненађује овако мали удео оних који су навели жртве насиља у породици као категорију жртава са којима директно разговарају.

Да директан разговор са жртвама побољшава квалитет информација које се добијају од жртве сматра 81% анкетираних (њих 53,1% сматра да је то значајно). Одступање је забележено у подручју одређеном као остали делови Србије, где је тај проценат скоро дупло мањи – 42%. Сагласно овом, неопходно је упознати полицијске службеника у овом подручју или боље речено едуковати их о значају директног разговора са жртвом у смислу добијања квалитетних информација које су неопходне у даљем поступку и заштити жртве.

На питању колико времена проводе са жртвама је уочена разлика у одговорима када се анализа спровела према одељењу⁵⁸³: анкетирани из полицијске управе/одељења криминалистичке полиције/одељења јавног реда и мира/одељења сматрају да разговор не утиче пуно на ниво и квалитет информација, али у односу на друге групе, анкетирани из полицијске станице/исповесте/одељења за сузбијање криминалитета сматрају да утиче. Очито је да је неопходно интензивирати едукацију запослених у полицијској управи/одељењу криминалистичке полиције/одељењу јавног реда и мира/одељењу о значају разговора са жртвом и значају којег исти има за ниво и квалитет информација које се добијају од жртве.

Од укупног броја анкетираних, 68% сматра да је обављање разговора од утицаја на неодустајање жртве од учешћа у поступку који се води против учиниоца. У овом случају нема значајног одступања када је у питању подручје одређено као остали делови Србије, што наводи на то да велики број њих сматра да би разговором оснажили жртву на учешће у поступку, али да исти нема толиког значаја на квалитет информација, чиме се индиректно закључује да то чине у интересу ефикасног обављања свог радног задатка а не у интересу заштите жртве.

⁵⁸³ Примењен је непараметријски тест Краскал-Волисов (*Kruskal-Wallis*, $\chi^2= 11,781$, *d.f.*=4, *p*=0.019).

На питању у којој мери разговор са жртвом утиче да жртва не одустане од кривично/прекршајног гоњења је уочена статистички значајна разлика између испитаника и испитаница.⁵⁸⁴ Испитанице сматрају да разговор увек или скоро увек утиче на истрајност жртве у поступку, што не сматрају испитаници. Испитаници су подељени у одговору, већина је ЗА разговор, али има и оних који мисле супротно, или нису сигурни у то, док код испитаница ово није случај (ово правило важи само на овом узорку).

Да су прописи којима се регулишу права жртава кривичних/прекршајних дела углавном задовољавајући сматра 40,6% анкетираних. Њих 35,9% је неопредељено, док 11% сматра да су незадовољавајући.

Одступање је забележено на територији АП Војводина, где 60% анкетираних сматра да су прописи задовољавајући. У подручју одређеном као остали делови Србије тај проценат износи 26. Процент анкетираних који су дали одговор да су прописи незадовољавајући је 21.

Скоро сви анкетирани са стажом мањим од 5 година сматрају да су прописи задовољавајући. Генерално, многи од анкетираних нису дали одговор на ово питање, а они који су одговорили да су прописи незадовољавајући нису одговорили на питање зашто су незадовољавајући. Ово упућује на закључак да анкетирани генерално не познају прописе којима се регулишу права жртава кривичних/прекршајних дела.

Да на појаву секундарне виктимизације код жртава кривичних/прекршајних дела утиче осуда околине/породице сматра 35,9% анкетираних (на територији АП Војводина 80% њих), док је 25% њих навело да нема одговор на ово питање. На подручју одређеном као остали делови Србије, преко 36% анкетираних није дало одговор на ово питање. Много мање њих (преко 26%) сматра да на секундарну виктимизацију утиче осуда околине/породице.

Изразита је разлика у погледу осуде околине и породице као разлога секундарне виктимизације код испитаница и испитаника (16,7%/40,4%).

Генерално, одговори осталих анкетираних се могу најчешће довести у везу са неадекватном реакцијом служби, при чему се нешто чешће критикује правосуђе (и блага казнена политика).

⁵⁸⁴ Примењен је Ман-Витнијев тест (*Man-Vitnijev test*, $U=199.500$, $P=0.039$, $z=-2.968$).

Код 8% анкетираних одговор је да сама жртва доприноси виктимизацији (због тога што је неспремна на сарадњу или одустаје од учешћа у поступку). Овај одговор је индикација за постојање недопустивог односа према жртви који се своди на њено окривљивање и недовољно разумевање проблема секундарне виктимизације. Такође, мањи удео одговора који се односи на реакцију служби које се сусрећу са жртвом, говори у прилог томе да би припадницима полиције добродошла обука о секундарној виктимизацији и њеном превенирању.

Поменуто препоруку (о образовању у области виктимизације) потврђују и одговори на питање које се односи на познавање мера које су уведене у страним законодавствима, а којима се спречава или умањује секундарна виктимизација жртава насиља. Само 12% анкетираних је одговорило да је упознато са овим мерама (у АП Војводина ниједан).

Мере у законодавству страних држава најмање познају испитаници са стажом мањим од 5 година, а највише они са стажом од 16 до 20 година, што је забрињавајуће имајући у виду да је реч о млађим кадровима који би требало да су више упознати, образовани, обучени. Старији полицијски службеници по стажу би требало да ефикасније преносе своја знања на млађе полицијске службенике по стажу, односно да се за потребе њихове едукације организују обуке или семинари на тему упознавања мера страног законодавства којим се спречава или умањује секундарна виктимизација жртава насиља.

Анкетирани који су навели да су упућени у законодавство других држава нису имали одговоре које би мере из тог законодавства увели у наше законодавство и то 85% њих. Међутим, они који су дали овакав одговор, у већини случајева нису могли да наведу неке од мера које би биле добродошле у српском законодавству. За аустријски модел заштите од насиља, мере забране приласка жртви након издржане казне, и смештај у сигурну кућу уз новчану помоћ се определио по један анкетирани. У већини је реч о испитаницима и то оним са стажом између 6 и 10 година, и стажом између 11 и 15 година. Претходна констатација о потреби обуке или семинара на тему упознавања мера страног законодавства којим се спречава или умањује секундарна виктимизација жртава насиља се односи и на испитанице, односно полицијске службенице.

Да су жртве кривичних дела, са којима су били у контакту, под стресом сматра 92% анкетираних (75% испитаница и 48% испитаника). С друге стране, мали број њих је упознат

са техникама препознавања стреса и поступања у таквим ситуацијама (37%). Углавном је реч о испитаницама са стажом мањим од 5 година (67%).

Ово указује да испитаници мање саосећају са жртвама кривичних дела, као и да су мање сензибилни по питању препознавања стреса код жртава, што опет индицира потребу мешовитог тима како би полицијске службенице допринеле смањењу стреса код жртава, помогле жртви и повећале ефикасност поступка.

Мање од 10% анкетираних сматра да су у потпуности упознати са техникама интервјуисања, док је већини потребно значајно унапређивање знања о овим техникама - 91% (у подручју одређеном као остали делови Србије - 47%).

Анкетирани са дужим стажом у већем проценту изражавају потребу за унапређењем знања о техникама интервјуисања. Одговори упућују на закључак о неопходности спровођења посебних обука на тему техника интервјуисања.

Испитаници значајно мање познају технике препознавања стреса, анксиозности и нелагодности код жртве у односу на испитанице. Њихови ставови дупло мање изражавају потребу унапређења ових техника, па се може претпоставити да потцењују значај познавања ових техника.

Полицијским службеницима са дужим стажом су пре потребне обуке на ову тему, да ли као последица традиционалног формалног образовања које су већ одавно стекли и нису били у прилици да стекну модернија знања о техникама интервјуисања, или услед нижег нивоа свести.

Низак ниво свести о потреби заштите жртве казују и одговори којим се скоро на последњем месту наводи интерес жртве као разлог неопходног усавршавања техника интервјуисања. У већини случајева је наведен следећи разлог: сопствено напредовање у послу и усавршавање.

Испитанице су у овом одговору више оријентисане ка интересу жртве од испитаника, што такође оправдава потребу за мешовитим тимом у интервенцијама на пријаву насиља у породици.

Посебне технике испитивања жртава кривичних/прекршајних дела је 28% анкетираних упознало путем самодукације тј. кроз посао (у АП Војводина 60%), 9% њих је навело семинаре међународних организација, док је само 6% њих навело семинаре организоване од стране МУП-а као извор знања о овим техникама. На територији АП

Војводина и подручју одређеном као остали делови Србије ниједан испитаник није навео семинар организован од стране МУП-а.

Разуђени су одговори анкетираних према полу на питање о начину на који су се упознали са техникама интервјуисања (Слика 18).

Полицијске службенице су склоније самоедукацији у овој области у односу на своје колеге. Знања о техникама упознавања/интервјуисања не стичу на семинарима организованим од стране МУП-а и других организација, осим међународних организација. Ово упућује на закључак о неопходности спровођења посебних обука на тему комуникације са жртвама кривичних дела, нарочито са онима који спадају у посебно осетљиве категорије, са интензивнијом обуком полицијских службеника запослених ван територије Београда, као и обуком коју организује МУП РС.

4.3. Јачање свести о неопходној помоћи и подршци жртвама

Помоћ и подршку жртвама пружа већина анкетираних (90,6%), а од овог броја већина не зна зашто то чини (58% није дало никакав одговор).

На питање зашто пружају помоћ и подршку жртвама кривичних/прекршајних дела, 58% анкетираних није дало одговор; 19% је навело да то чини како би жртвама било лакше (у АП Војводина тај проценат је 60%); 14% нуди законски прописану помоћ; 9% сматра да је то људски/морално (у АП Војводина то сматра њих 20%).

На питање коју врсту помоћи и подршке пружају, одговор је ускратио сваки трећи анкетирани, а најчешћи одговор је био морална/саветодавна помоћ, и то 31% (у АП Војводина и у подручју одређеном као остали делови Србије - 20% и 21% респективно). Правну помоћ пружа 16% (у Београду тај проценат је 25). На социјалну или друге врсте помоћи у другим организацијама упућује 9% анкетираних. Помоћ у циљу заштите пружа само 3% анкетираних, а стручну помоћ у оквиру радних задатака помиње 8% испитаника.

Одступање је забележено на територији АП Војводина када је у питању помоћ у циљу заштите жртве – њих чак 40% се изјаснило да нуди ову врсту помоћи. У подручју означеном као остали делови Србије, већи проценат (15) анкетираних нуди стручну помоћ у оквиру радних задатака.

Стручна помоћ у оквиру радних задатака је нажалост доминантна у одговорима полицијских службеника запослених у полицијској управи/одељењу криминалистичке полиције/одељењу јавног реда и мира/одељењу и у полицијској станици/исповести/одељењу за сузбијање криминалитета.

Код питања да ли пружају помоћ жртвама кривичних дела је уочена статистички значајна разлика између анкетираних по полу⁵⁸⁵, што указује да су испитаници ти који више пружају помоћ жртвама, него испитанице (Слика 19).

⁵⁸⁵ Примењен је Ман-Витнијев тест (*Man-Vitnjev test*, $U=215.00$, $P=0.044$, $z=-2.018$).

Испитаници су више били у ситуацији да пруже помоћ, што је нелогично, с обзиром на резултат анкете који указује на већи сензибилитет испитаница према жртвама.

Испитанице нису навеле пружање помоћи и подршке из разлога законске обавезе, док 17% испитаника јесте. Претпоставља се да испитанице не посматрају законску и радну обавезу као разлог пружања помоћи и подршке жртвама, јер се она подразумева. Уколико се помоћ и подршка дају, јер су обавезујуће одређеним прописима, таква помоћ и подршка не може дати више очекиване резултате. Испитанице су фокусиране на жртву и врсту помоћи која превазилази законску, правну или радну обавезу.

Жртве најчешће остају без помоћи, односно она се своди на моралну подршку и саветовање, што никако није безначајно, али би требало подстицати облик помоћи који се везује за заштиту жртве, односно њене безбедности, нарочито у подручју одређеном као остали делови Србије. За овакву ситуацију не могу се кривити само полицијски службеници, већ и правна правила и правила поступања која регулишу њихов рад, као и претходно утврђене слабости у сфери комуникације са жртвама (у вези са препознавањем стреса, посебним техникама испитивања).

Сами анкетирани препознају да је неопходно унапређивање поступања полиције према жртвама и то значајно – 56% (у Београду 25%, АП Војводина 40%).

Међутим, у већем броју испитаници негирају потребу за унапређивањем личног поступања и усавршавања - 25% или сматрају да је потребно мање унапређивање - 48%.

Најмлађи по стажу су у највећем проценту у поређењу са осталим групама изнели став да су добро едуковани и да им није потребно унапређивање.

Супротно томе, испитаници више сматрају да им је потребно значајно унапређење сопственог поступања према жртвама (26%) у односу на испитанице (17%).

На питање шта би им донело усавршавање на пољу поступања према жртвама, у већини случајева је недостајао одговор – 86% (98% у подручју одређеном као остали делови Србије). Само је мали број анкетираних одговорио да би то донело корист жртвама, док су остали наводили сопствено усавршавање као добит⁵⁸⁶ и то углавном испитаници.

Генерално, припадници полиције имају висок став о свом знању у погледу поступања према жртви уколико се изузме чињеница да доминира одговор у којем не знају зашто им није неопходно унапређење. Резултати досадашњих истраживања, пак, казују супротно – жртве нису задовољне поступањем полиције. Претпоставља се, имајући у виду претходну констатацију, да су полицијски службеници дали овакве одговоре имајући у виду да тиме штите сопствену позицију, иако је анкета јасно анонимног карактера.

Када је требало да се одреде за врсте помоћи које су жртвама потребне, конкретно: већина је навела да их је потребно упознати са потребом и начинима да пријаве извршено дело (84%). На другом месту је потреба да се жртвама предочи како могу обезбедити заштиту (69%). Да је потребно жртвама дати информацију о томе где могу да се обрате за помоћ и какву помоћ им нуде те организације сматра 64% (у АП Војводина тај проценат износи 80), док 34% сматра да то није посао полиције и то већином испитанице.

Више од половине (у АП Војводина 40%) сматра да полиција не треба да информише жртве о могућим врстама подршке (правне – 77% или неке друге 80%).

Да није неопходно жртви кривичног дела дати информацију о процедури, односно поступку који следи након пријављивања и њеној улози у самом поступку сматра 55%

⁵⁸⁶ Испитанице су у 8,3% навеле као разлог усавршавања осетљивост тематике/нова знања која би помогла жртвама, док тај разлог наводи 1,9% испитаника; 8,3% испитаница је навело да је то због поступка прикупљања почетних информација, а 1,9% испитаника. Испитаници наводе у 5,8% као разлог недовољну стручност/усавршавање, а у 3,8% побољшање неких финеса у раду.

испитаница (у Београду 65%, у АП Војводина 40%, у подручју одређеном као остали делови Србије 37%).

Да није неопходно жртву упознати са информацијом када је одређен притвор учиниоцу дела, односно када је послат на одслужење затворске казне или када излази из затвора сматра 85% анкетираних (у АП Војводина сви то сматрају).

Да није неопходно жртву информисати о току самог поступка сматра нажалост 86% анкетираних (у АП Војводина 60%).

Могло би се закључити да полицијски службеници углавном сматрају да нема потребе да они буду ти који ће дати одређене информације жртви, осим оних које су њима самима од значаја и које су у вези са послом који обављају (у вези са пријављивањем дела, евентуално о томе како да обезбеде заштиту). Остале информације, у највећем броју случајева, сматрају непотребним, могуће због тога што их ни сами не знају, или што сматрају да није њихов посао. У прилог наведеном, сведоче и други одговори.

Скоро половина (47%) сматра да је добро дати свој број телефона жртви, не због евентуалне потребе да се притекне у помоћ, да се она осећа сигурније, већ због даље сарадње везане за случај. Већина није одговорила зашто је корисно дати жртви свој број телефона, а они малобројни су чешће мишљења да се тако стиче поверење у полицију, да се тиме омогућава брже решење случаја, да је корисно због тога што се могу накнадно сетити неких корисних детаља (углавном су то навели испитаници старији по стажу). Само један одговор сугерише могућу корист за жртву, односно обезбеђење заштите, ако се појави потреба да се насиље не би поновило (из групе најстаријих испитаника по стажу). Један одговор је да се жртва не би осећала искоришћено, али се из њега не би могло закључити да ли би то имало неког ефекта или се чини реда ради.

Они који нису мишљења да жртви треба дати број телефона, у већини не знају да објасне зашто је то некорисно, а остали одговарају да жртве то злоупотребљавају (5%), да увек могу да позову полицију на познат број (2%), док 31% сматра да је боље дати број телефона других институција.

Нешто више од половине анкетираних (53%) сматра да жртве треба упозорити на последице лажног пријављивања што такође има везе са радом самих анкетираних, у смислу да овакво упозорење одвраћа оне који посегну за злоупотребама, али истовремено сугерише

и *a priori* неповерење у оне који пријављују (углавном анкетирани који имају до 15 година стажа). Изузетак је АП Војводина где тај проценат износи 80.

Преко 81% испитаника је навело да након пријаве информишу жртву дела о њиховим правима (у АП Војводина тај проценат је 100), као и о институцијама које могу да им пруже помоћ и подршку - 72% (у АП Војводина само њих 20%).

Да након пријаве информишу жртве о њиховој сигурности је изјавило 47% анкетираних (у АП Војводина 100%).

Близу 40% анкетираних је навело да након пријаве информишу жртву о чувању трагова извршеног кривичног дела (у АП Војводина 80%).

Да након пријаве информишу жртву о могућој надокнади штете је изјавило само 13% испитаника (у АП Војводина 100%, у подручју одређеном као остали делови Србије 21%).

Близу 97% анкетираних је навело да након пријаве кривичног дела не пружају друге врсте информација.

Анкетирани, најмлађи по стажу, су у највећем проценту у поређењу са осталим групама изнели став да по свим горе наведеним питањима није неопходно информисати жртву.

Када се упореде добијени одговори, на ову и претходну групу питања, уочавају се одређене нелогичности. Иако сматрају да мало информација треба пружити жртви, они сами су активнији на том пољу и дају одређене информације, нарочито на територији АП Војводина. Могуће је да је по среди потреба да се представе у бољем светлу, односно да дају социјално пожељне одговоре, када их питање лично дотакне.

Слично претходно наведеном је и одговарање на питања у вези са прикупљањем обавештења од жртве. Да је потребно прилагођавање ситуацији у којој се жртва налази у току испитивања сматра 92% анкетираних, и то већином најмлађих по стажу – до 5 година стажа (за прилагођавање питања се определило 59%, за прилагођавање начина постављања питања – 75%).

За прилагођавање питања и начина постављања питања су се више опредељивали испитаници (претпоставка је да испитанице то већ чине обављајући своје задатке).

Уочено је да прилагођавање питања, као неопходност, мање подржавају анкетирани са дужим стажом, да ли због мање осетљивости на жртве насиља или због стереотипа на

којег су навикли у разговору са жртвама, сматрајући да то не може бити од користи за извршење задатка.

Већина (више испитанице) сматра да не треба прилагођавати простор у коме се разговор одвија (59%), нити време (73%).

У контексту незадовољавајуће слике када је у питању прилагођавање припадника полиције у испитивању жртве, изненађујући су одговори које су дале испитанице.

Велики број анкетираних је ускраћивао одговор, а када се погледају добијени одговори може се закључити да полицијски службеници немају довољно знања о значају других фактора који (осим начина постављања питања) утичу на квалитет комуникације са жртвом, и нарочито на превенирање секундарне виктимизације.

Прикупљање квалитетнијих информација, адекватан начин који је оријентисан према жртви и њеним потребама на које треба упутити припаднике полиције кроз специјализоване семинаре те врсте, даје основа за очекивање да ће се у будућем времену пријављивати већи број случајева насиља у породици, да ће пораста поверење у полицију и да ће жртве бити спремније да у поступку истрају.

У погледу потребе за унапређењем поступања полицијске станице/управе према жртви, мишљења анкетираних су строго подељена: половина сматра да је то неопходно, а остали да није, сем на територији АП Војводина где 80% њих сматра да је то унапређење неопходно.

О начину унапређења, мали број анкетираних даје одговор: 28% њих наводи едукацију као начин унапређења, и то више испитанице (у АП Војводина 60%), а да треба донети правилник о поступању са жртвама сматра 1,6% анкетираних (најстарији испитаници по стажу и мушког пола).

Анкетирани нису упознати или немају одговор на питање да ли постоје публикације које су тренутно доступне жртвама у њиховој полицијској станици/управи, а на постојање плаката и брошура о насиљу у породици зна 1,6% њих (више испитанице).

Занимљиво је да анкетирани старији по стажу знају мало о расположивости наведених брошура.

Полицијски службеници недовољно познају начине унапређења поступања полицијске станице/управе у којој су запослени са жртвама насиља у породици. Како је већина (која је одговорила на постављено питање) навела едукацију као начин, потребно је

интензивирати обучавање полицијских службеника (а нарочито оних на руководећим радним местима) о начинима за унапређењем организације у целини и повећањем координације унутар организације, као и о односима полицијске станице/управе према циљној групи какве су жртве насиља у породици.

Анкетирани су у близу 83% случајева навели да је неопходно да при сваком суду или тужилаштву постоји служба за подршку жртвама и сведоцима (у АП Војводина 100% њих), али углавном не знају, односно не дају одговор на питање зашто би то било добро. У 17% случајева је наведено да је неопходно постојање ове службе због пружања адекватне помоћи жртвама, односно ради оснаживања жртве током поступка (2%, и то испитанице).

Иако су анкетирани навели у великом проценту да је неопходно да жртва има особу од поверења током кривичног поступка (75%), 70% њих није имало одговор на питање зашто мисле баш тако, док 26% њих наводи да особа од поверења треба да буде уз жртву због осећаја сигурности и подршке.

Да жртве и сведоци треба да имају особу од поверења која би била са њима у току кривичног поступка сматра 60% анкетираних на територији АП Војводина, али ниједан није имао одговор зашто мисли баш тако, нити су они који су сматрали да жртвама није неопходна особа од поверења имали одговор на питање зашто није.

У подручју одређеном као остали делови Србије 57% анкетираних се изјаснило да је неопходна особа од поверења, али преко 68% њих није дало одговор на питање зашто мисле баш тако, док је преко 31% навело да особа од поверења треба да буде уз жртву због осећаја сигурности и подршке код жртве.

На питање зашто мисле да жртви није неопходна особа од поверења преко 94% њих није дала одговор.

Могло би се закључити да анкетирани најчешће дају социјално пожељне одговоре, да сматрају да жртвама треба помоћи, али најчешће не виде своју улогу у томе, односно могућност да сами дају допринос. Спремнији су да одговорност за пружање помоћи пребаце на друге субјекте (правосуђе), али ни тада најчешће не знају зашто би то било добро.

Да анкетирани најчешће немају довољно знања у вези са поступањем према жртвама, ни у случајевима тешких и комплексних кривичних дела, говори и најзаступљенији одговор на питање да ли им је неопходан савет надређеног: већина - преко 60% (у АП Војводина 80%) одговара да тражи савет од надређеног (углавном је реч о млађим по стажу); преко

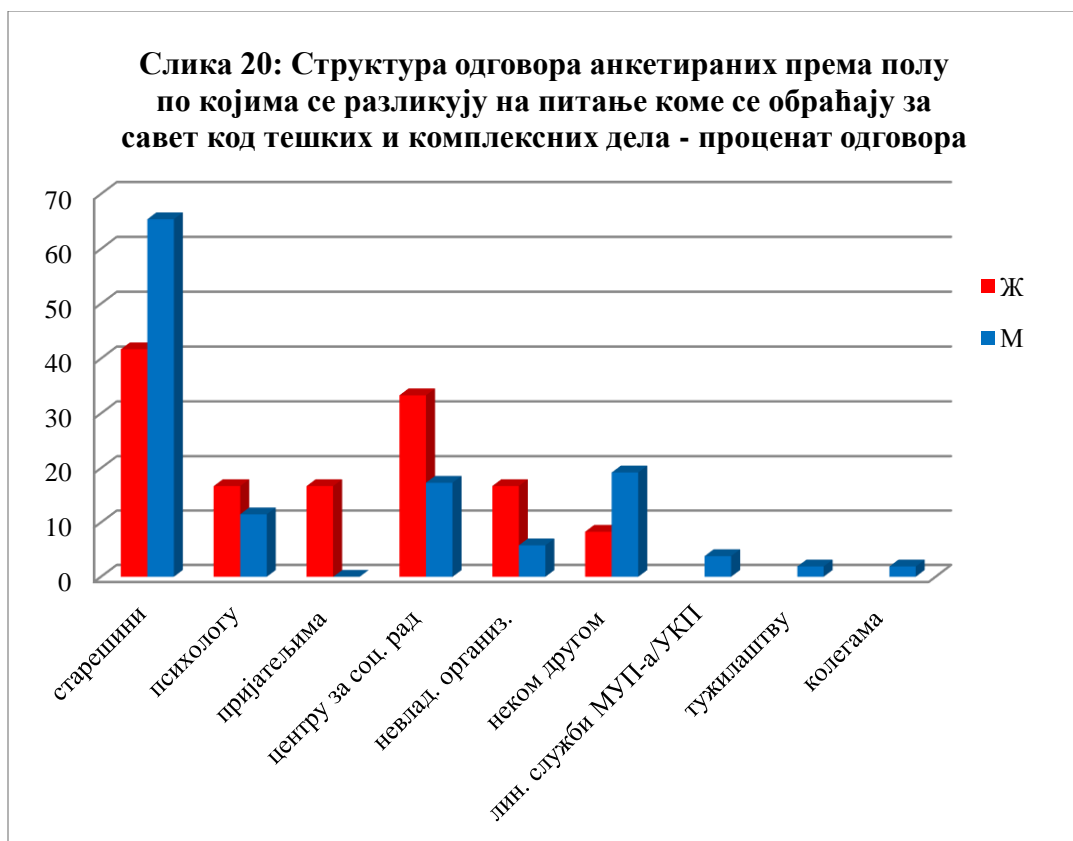
12% тражи савет психолога МУП-а (и то млађи по стажу; у Београду преко 17%, у подручју одређеном као остали делови Србије 5%, у АП Војводина ниједан); преко 20% наводи да им је неопходан савет центра за социјални рад (у подручју одређеном као остали делови Србије 10%); 7% се саветује са невладиним организацијама (у Београду преко 12%). Мали број је поменуо тражење савета од линијске службе Управе криминалистичке полиције (3%) и тужилаштва (2%).

Ово указује на слабу сарадњу полиције, односно полицијских службеника са запосленим у другим институцијама у смислу размене знања и искустава у раду са жртвама насиља у породици и процесуирању овог кривичног дела, коју треба унапредити кроз заједничке семинаре, међусобне посете, заједничке брифинге, састанке и сл.

Да је неопходна психолошка помоћ после рада у на тешком и стресном случају сматра 54% анкетираних (у подручју одређеном као остали делови Србије 36%). Сваки пети се обраћа за помоћ колегама; 14% се обраћа психологу МУП-а (у подручју одређеном као остали делови Србије 5%); 12% надређеном старешини (преко 17% у Београду, у подручју одређеном као остали делови Србије 5%); 5% партнеру/партнерки (у подручју одређеном као остали делови Србије 10%). У АП Војводина ниједан анкетирани није одговорио да се обраћа надређеном старешини.

Најстарији по стажу се чешће обраћају психологу МУП-а и пријатељима.

Испитаници и испитанице се разликују у одговору на питање коме се обраћају за савет код тешких и комплексних дела (Слика 20).

Испитанице су склоније да траже савет и подршку од лица или институција које су ван МУП-а, док испитаници то чине у оквиру МУП-а.

Генерално, сви анкетирани су навели да се за психолошку подршку ни немају коме обратити, нити да се обраћају. Ово указује на потребу за бољим уређењем пружања помоћи полицијским службеницима, односно потребе за подизањем свести о феномену изгарања и добробити обраћања стручњацима, како би здравље самих полицијских службеника било под контролом, што ће имати утицаја и на поступање према жртвама у будућности.

Сумарно: највећи број анкетираних сматра да треба обезбедити помоћ жртвама насиља у породици, препознају да су најчешће у питању жене. Али ниједан од анкетираних није дао одговор на питање шта полиција може да уради како би побољшала поступање према жртвама, а да није одговор који је наведен у анкети.

ГЛАВА 5: ПРАВЦИ И МОГУЋНОСТИ УСАВРШАВАЊА ПОЛИЦИЈСКЕ РЕАКЦИЈЕ НА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ

Потврђивање Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, као једног од најважнијих међународних докумената који детерминише правац синхронизације националног законодавног оквира, представља повод и Републици Србији за усклађивање правног оквира са међународним стандардима у овој области. Ово представља повод за предлагање евентуалних побољшања. Конвенција намеће потребу даље специјализације и едукације полицијских службеника и развој сарадње са другим институцијама, као и јачање превентивне у односу на репресивну улогу.

1. УСКЛАЂИВАЊЕ ЗАКОНОДАВСТВА СА МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА

Иако су досадашње правне реформе довеле до одређеног нивоа усклађености законодавства Србије са захтевима који су постављени најважнијим међународним документима, сама инкриминација и јединство става и воље да се кривично дело насиље у породици нађе у националним стратегијама нису довољни, уколико је њихова практична примена још увек недовољно ефикасна. Њена недовољна ефикасност је последица још увек недовољне спремности система у најширем смислу речи да се ухвати у коштац са оваквим делом.⁵⁸⁷

Усклађеност полицијских овлашћења у случајевима кривичних дела против брака и породице, посебно насиља у породици, са међународним документима и решењима других земаља је у случају Србије још увек на незадовољавајућем нивоу. Република Србија нема још увек усвојен посебан закон о заштити од насиља у породици којим би била јасно прописана полицијска овлашћења. Закон о заштити од насиља у породици је важан и због тога што би допринео заштити жртве насиља у породици (обезбедио смештај, средства за

⁵⁸⁷ Разлози су: неадекватност нормативног оквира – па и у смислу недостајућег закона о заштити од насиља у породици, неадекватност система евиденције, статистике и међусобне размене информација и координације у раду различитих институција, неадекватност постојећих капацитета у смислу инфраструктуре као и људских капацитета, недовољна обученост свих лица која учествују у сузбијању или заштити од насиља у породици.

живот, посао, школовање за децу и сл.). Овако жртва, након одлуке да изађе из круга насиља, остаје сама, без помоћи и подршке система и онда врло често, доноси одлуку да се врати у насилну заједницу.

Стварање одговарајућих институционалних механизма заштите од насиља у породици представља испуњавање међународних обавеза државе на плану елиминисања насиља у породици и остваривања родне равноправности у друштву.⁵⁸⁸

Серија породичних убистава у Републици Србији⁵⁸⁹ која је изазвала реакцију и захтев за ревизију кривичног законодавства је потврда да се у Републици Србији примењује ретроградни приступ у борби против насиља над женама и у породици. Ово подразумева да се ревизија кривичног законодавства разматра као реакција на породична убистава или случајеве насиља у породици.

Сама ревизија кривичног законодавства је добро дошла, али ни постојећи кривични законодавни оквир не ограничава правовремену и адекватну реакцију институција у наведеним случајевима.

МУП РС је већ иницирао формирање посебног одељења унутар Управе криминалистичке полиције, које ће се бавити искључиво санкционисањем и превенцијом насиља у породици. Примера ради, у Суботици већ функционише Одељење за борбу против насиља у породици, што представља пример добре праксе и за друге подручне полицијске управе.

Без обзира што законска и подзаконска акта у Републици Србији прописују овлашћења надлежних институција у случајевима насиља у породици, њихова примена у пракси изостаје. Ово је много већи проблем за ефикасну реакцију свих институција, па и

⁵⁸⁸ Иако се казненоправна заштита може оценити као свеобухватна и целовита уочавају се одређене недоречености и недоследности када су у питању поједине одредбе којима се она остварује. Ово се посебно односи на неке прекршаје из Закона о забрани дискриминације и Закона о равноправности полова међу којима има пуно преклапања и дуплирања, како између самих прекршаја, тако и између неких од ових прекршаја и појединих кривичних дела из Кривичног законика. То захтева извесне измене ових прописа у смислу њиховог прецизирања, а све ради њихове адекватније примене и што боље заштите родне равноправности. Више у: Жарковић, М., Кесић, Т., Бјеловук, И., 2014, стр. 82-97.

⁵⁸⁹ Убиство супруге и самоубиство извршиоца 16. маја 2015. године пред поноћ у Лозовику, код Смедерева, породично убиство у Кањижи (17. мај 2015. године: убиство шест чланова породице и самоубиство извршиоца), породично убиство у Чачку (18. мај 2015. године: убиство супруге и самоубиство учиниоца), као и истог дана убиство/самоубиство жене и мушкарца са повредама од ватреног оружја у хотелу Славија, Београд. Подаци МУП-а Републике Србије.

полиције него што је мањкавост одређених одредби које се односе на случајеве насиља у породици у нашем законодавном оквиру.

Ретроградни приступ треба да замени прогресивни приступ који се базира на антиципацији и проактивности која води превенцији и заштити потенцијалних жртава насиља у породици⁵⁹⁰ као и адекватној и брзој реакцији у случају када се већ догоди насиље како би се спречило његово понављање, помогло жртви али и насилнику у правцу његовог „освешћења“ и промене виђења партнерског односа и односа према другим члановима породице.

Најбољи показатељ стратешке националне одређености Републике Србије за борбу против насиља над женама и насиља у породици је потврђивање Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици као најважнијег међународног (регионалног) правнообавезујућег документа у овој области. Конвенција представља за сада најснажнији инструмент који захтева значајне законодавне промене стратешког карактера у циљу превенције и сузбијања насиља над женама и насиља у породици које се посматра као родно засновано насиље, што се односи и на полицијски рад и стратешку одређеност полиције у овом подручју.

Од значаја за динамику промене улоге полиције у борби против насиља над женама и насиља у породици је чињеница да је Србија приликом потписивања ове конвенције уложила резерве на неке њене одредбе. Ово значи да је задржала право да не примењује одредбе одређених чланова/ставова⁵⁹¹ док не изврши усаглашавање унутрашњег кривичног законодавства са истим.

⁵⁹⁰ Davis, R. C., Taylor, B. G., 1997, A proactive response to family violence: the results of a randomized experiment, *Criminology*, 35(2), pp. 307-333; Слично и: Robert, C. D., Weisburd, D., Hamilton, E. E., 2010, Preventing repeat incidents of family violence: a randomized field test of a second responder program, *Journal of Experimental Criminology*, 6(4), pp. 397-418.

⁵⁹¹ То су одредбе члана 30 став 2: накнада жртвама, и члана 44 и то: став 1 тачка е (питање територијалне надлежности за примену ове конвенције у случају када учинилац има стално боравиште на територији земље – потписнице, тј. Републике Србије) и ст. 3 и 4 (надлежност у случајевима: сексуалног насиља, укључујући и силовање – члан 36 ове конвенције; принудног брака – члан 37; гениталног сакаћења жена – члан 38; и принудног абортуса и принудне стерилизације – члан 39).

Насиље у породици, принуда, недозвољени прекид трудноће, тешка телесна повреда, трговина људима се могу препознати у Кривичном законнику Републике Србије, за разлику од прогањања и сексуалног узнемиравања. Прогањање се у овој конвенцији дефинише као намерно понашање понављањем претњи упућених другом лицу, које узрокују да се лице плаши за своју безбедност, док се сексуално узнемиравање дефинише као сваки облик нежељеног вербалног, невербалног или физичког понашања сексуалне природе у сврху или уз исход повреде достојанства лица, посебно када се ствара застрашујућа, непријатељска, деградирајућа, понижавајућа, односно увредљива атмосфера. Прогањање се условно може подвести под угрожавање сигурности и насиље у породици, али се не може у потпуности обухватити постојећим

Обавезно је инкриминисање свих облика насиља у породици које је утврдила ова конвенција⁵⁹² нарочито дела прогањање, и редефинисање следећих дела: силовање, обљуба над немоћним лицем, ванбрачна заједница са малолетником.⁵⁹³ Ови облици насиља над женама и у породици се налазе у нашем Кривичном закону, инкриминисана су кроз друга кривична дела (силовање, трговина људима, запуштање и злостављање малолетног детета, тешко убиство и др.).

Полицијски службеници могу унапредити своје поступање тако што ће проблем насиља над женама и у породици сагледавати кроз сва кривична дела која може један члан породице извршити над другим, а не само кроз кривично дело из члана 194 КЗ. Полицијски службеници не треба да сматрају кључним природу односа између жртве и учиниоца јер кривична дела која ова конвенција утврђује важе без обзира на ову природу односа.

Услов у дефинисању члана породице „живот у заједничком домаћинству“ ова конвенција не поставља. Услед овог, у домаћој пракси се дела насиља у породици обично квалификују као прекршајна. То је повод да се у сваком делу које се, према нормативном оквиру, „не види“ или одмах не препознаје као кривично дело насиља у породици „потраже“ и темељито „преиспитају“ елементи који га предквалификују као кривично а не прекршајно дело, не нарушавајући принцип тужилачке истраге.

Санционисање полицијских службеника који неадекватно поступају у случајевима насиља у породици није посебно прописано, већ се посматра као случај кршења

инкриминацијама. Према: Јовановић, С., 2013, Захтеви Конвенције Савета Европе о спречавању и сузбијања насиља над женама и насиља у породици, 261-274, стр. 265-266, у: Крон, Ј., Југовић, А. (ур.), *Криминал, државна реакција и хармонизација са европским стандардима*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2013.

⁵⁹² То су: психичко насиље (члан 33), прогањање (члан 34), физичко насиље (члан 35), сексуално насиље, укључујући и силовање (члан 36), принудни брак (члан 37), генитално сакаћење жена (члан 38), принудни абортус и принудна стерилизација (члан 39), сексуално узнемиравање (члан 40) као и помагање и подстрекивање, и покушај извршења кривичних дела утврђених на основу поменутих чланова (33, 34, 35, 36, 37, 38а и 39).

⁵⁹³ Генитално сакаћење жена није дефинисано као специфично кривично дело у Кривичном закону Србије. Потреба за инкриминацијом важи и за дела принудног абортуса и принудне стерилизације изван контекста оружаног конфликта (постојећа решења у Кривичном закону забрањују ова дела у оквиру ратног злочина против цивилног становништва - члан 372 Кривичног законика, односно, злочина против човечности – члан 371 Кривичног законика). Потребно је инкриминисати принудни брак са одраслом особом, као и ускладити постојеће одредбе Кривичног законика о ванбрачној заједници са малолетником: члан 190 Кривичног законика ускладити са чланом 37 став 2 ове конвенције који се односи на намерно намамљивање одраслог лица односно детета на територију чланице - државе која није њена/његова држава пребивалишта са циљем принуде тог одраслог односно детета да ступи у брак. Бранковић, Б., 2013, стр. 26.

дисциплинске одговорности.⁵⁹⁴ Неадекватно поступање се манифестује и у случајевима изостанка реакције на случајеве насиља у породици али и у случајевима када полицијски службеник пренагли и злоупотреби полицијска средства принуде⁵⁹⁵.

Невладине организације су највише заинтересоване стране које предлажу идентификовање и санкционисање службеника који чине пропусте у случајевима насиља у породици.

Полицијски службеници се могу наћи у улози извршиоца насиља у породици, али и улози жртве насиља у породици (нарочито полицијске службенице). У вези са овим, потребно је унутар МУП-а РС посветити пажњу полицијским службеницима – жртвама насиља у породици тако што ће се подржати у њиховом психо-физичком третману, пратити њихово економско, психо-социјално стање као и радне способности.

При МУП-у РС постоји организована здравствена заштита за припаднике МУП-а где могу добити потребан третман, али је и неопходна континуална консултација и размена информација са организационом јединицом за здравство и психолошку превенцију у тим случајевима као и са Управом за људске ресурсе МУП-а РС, када су у питању полицијски службеници као насилници.

Све потребне податке о могућем насиљу од стране полицијских службеника надлежни полицијски службеник би требао да прослеђује организационој јединици криминалистичке полиције тј. дежурном криминалистичком инспектору који је задужен за случајеве насиља у породици. Надаље би у сарадњи са тужиоцем, уз висок степен пажње, приступио документовању и доказивању да је насиље у породици вршено од стране полицијског службеника.

Може се закључити да динамика усклађивања националног законодавства са одредбама ове Конвенције детерминише динамику промене улоге полиције Републике Србије.

⁵⁹⁴ Унутрашњу контролу рада полиције обавља Сектор унутрашње контроле. Контролу рада Сектора унутрашње контроле полиције, начелника сектора и полицијских службеника запослених у сектору, као и других службеника министарства задужених за унутрашњу контролу рада полиције, врши министар. Више у: Симић, Б., Никач, Ж., 2012, Контрола полиције у Републици Србији у функцији заштите људских права, стр. 309-320, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.

⁵⁹⁵ Више о томе у: Кекић, Д., Ђукановић, Д., Стевановић, О., 2012, Имплементација међународно-правних стандарда о употреби полицијских средстава принуде у прописима Републике Србије, стр. 191-206, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.

Позитивно је што је полиција Републике Србије, у члановима 10, 11, и 15 ове конвенције препознала могућности за унапређење свог рада, те се по њима већ поступа.

Праћење случајева насиља у породици врши Управа за аналитику МУП-а РС. Ово подразумева: уочавање, анализирање и истраживање безбедносних појава и њихове узрочно - последичне везе; праћење, предвиђање и процена стања безбедности, обима и интензитета безбедносних појава; планирање и предлагање мера за њихово ефикасно супротстављање.

У оквиру Управе за аналитику било би неопходно посветити посебну пажњу праћењу случајева насиља у породици које би кроз радне задатке и у опису посла било додељено запосленим који имају највиши ниво знања у овој области. Услучају да запослени немају потребан ниво овог знања обавити допунску обуку за праћење ове (безбедносне) појаве.

Пошто Управа за аналитику обезбеђује аналитичку подршку линијама рада у седишту МУП-а и помаже им у пословима координирања и усмеравања рада на терену (подручне полицијске управе), то би се специјализацијом запослених за праћење случајева насиља у породици ојачала подршка подручним полицијским управама и другим организационим деловима МУП-а, чиме би и њихов рад на превенцији и борби против насиља у породици био ефикаснији. Специјализација би побољшала квалитетније унутрашње и спољно извештавање, статистичко извештавање, и вођење и коришћење евиденција о насиљу у породици, што је у домену Управе за аналитику.

Ово даље подразумева реорганизацију двосмерне линије информисања и извештавања како би се подаци о случајевима насиља у породици сливали на једно место, потом обрађивали, чували и употребљавали у анализама чији би се резултати повратно прослеђивали вишим и нижим организационим нивоима а ради реалног сагледавања овог кривичног/прекршајног дела, као и међусобног информисања о стању и његовом тренду.

Сарадња Управе за аналитику са Криминалистичко-полицијском академијом и њеним научноистраживачким центром би била од користи у подручју основних и примењених истраживања ове појаве. Допринос овом би могла дати и Управа за стручно образовање, оспособљавање и науку МУП-а РС, у оквиру које би се могло отворити посебно специјализовано одељење које ће се бавити истраживањем насиља, његових узрока и последица. Оно што недостаје МУП-у РС је и Одељење при Криминалистичкој полицији

које ће системски пратити ову област, као и Одсек за превенцију полиције у случајевима насиља у породици.

Увођење приступа управљања предметима, односно случајевима насиља у породици по узору на *Case management/File management* приступ УН и надлежности описане кроз радну позицију менаџера случајева насиља у породици (тзв. секундарног истражитеља – *Secondary response/investigators*)⁵⁹⁶ чија је сврха организација, координација и контрола сваког случаја насиља у породици би допринела ефикасности полицијске реакције. Није обавезно отворити ново радно место – менаџер случајева насиља у породици. Довољно је да специјализовани полицијски службеници криминалистичке полиције примењују менаџмент приступ управљању сваким случајем насиља у породици. Специјализација постојећих припадника криминалистичке полиције за случајеве насиља у породици је за сада најкраћи и оптималан пут реорганизације за потребе борбе и превенције насиља над женама и у породици. Они морају бити посебно обучени за превенцију, процесуирање и координацију рада са осталим полицијским службеницима.

Управа полиције и полиција опште надлежности по природи је организацијски усмерена на одржавање јавног реда и мира, па у својој интерној структури нема предвиђена уско специјализована радна места за случајеве насиља у породици.

Специјализовани службеници криминалистичке полиције а не службеници опште надлежности треба да су оспособљени за анализу ризика од виктимизације, процену последица, чиме и за утврђивање предлога мера за заштиту жртве. Они су везна тачка са тужилаштвом (а не полицајци опште надлежности) што је пракса многих земаља. Полицајци опште надлежности подносе извештај полицијским службеницима криминалистичке полиције, и не треба да имају даљи контакт са тужиоцем, јер за то нису оспособљени. Оваква специјализација би допринела адекватној анализи ризика што се у пракси недоследно спроводи (иако је анализа ризика предвиђена Посебним полицијским протоколом).

⁵⁹⁶ Секундарни истражитељ управља предметом (*Case management, File management*); сарађује са жртвом у смислу обавезе обавештавања о статусу предмета, притвору/ослобађању учиниоца, као и о томе како да приступе додатним услугама; управља истрагом; координира процес прикупљања доказа и интервјуисања жртве и сведока; прати поступке идентификације и привођења извршиоца; повезује све ангажоване службенике на случају и координира њихов рад.

Да би се достигла доследност у пракси, поред обуке полицијских службеника, неопходно је да постоје и стандардизовани обрасци који садрже адекватне информације које би омогућиле сагледавање случаја и безбедносних ризика од виктимизације од стране полицијских службеника криминалистичке полиције који у томе координирају свој рад са тужиоцем. На овај начин тужилац би имао квалитетније доказе у даљем процесуирању.

Стандардизацијом обрасца – носиоца информација, сви поступајући полицијски службеници у случајевима насиља у породици би једнообразно информисали о овим случајевима специјализованог полицијског службеника криминалистичке полиције који даљи свој рад усмерава ка тужиоцу. Препоручује се МУП-у РС да у наредном периоду (до годину дана), сарадњом са тужилаштвом најпре, утврди овај стандардизован образац. Такође, за његово адекватно попуњавање неопходно је да се спроведу обуке поступајућих полицијских службеника.

Ново одељење припадника криминалистичке полиције специјализовано за насиље у породици може допринети интеграцији свих активности, до сада фрагментираних на више линија рада. Интеграција води бољој унутрашњој и спољној координацији, међусобном извештавању, али и централизацији стратешког и тактичког управљања случајевима насиља у породици.

Основни постулат сваке организације која је усмерена на интересе оних циљних група којим пружају услуге је задржавање најбољих запослених, јер задовољни запослени воде задовољним циљним групама (грађанима, посебно осетљивим групама, потенцијалним жртвама насиља у породици, жртвама насиља у породици али и насилницима)⁵⁹⁷, што се сада налази у домену Управе за људске ресурсе. Полицијски службеници који остварују најбоље резултате у области превенције и расветљавања случајева насиља у породици треба да буду награђивани, чије резултате рада треба промовисати.

⁵⁹⁷ Применом концепта „интерни маркетинг“ се побољшава ефикасност полицијске организације. Запослени се оријентишу на грађане и друге специфичне циљне групе како би разумели значај оријентације запослених на циљне групе организације. Задатак интерног маркетинга је и да применом активности унутар организације допринесе задржавању запослених који дају највеће резултате, јер они овим доприносе задовољству грађана и других циљних група. Више у: Milanović, M. V., 2015, Internal marketing as one of the factors of efficiency of the police organization, pp. 431-439, in: Đorđević, Đ. (eds.) *Archibald Reiss Days*, I, Belgrade: Academy of criminalistic and police studies (3 - 4 March).

Реорганизација у правцу специјализације за случајеве насиља у породици подразумева прихватање организационе промене од стране запослених, њено разумевање, што подразумева интензивирање интерне комуникације с циљем промоције промена које воде побољшању ефикасности рада полиције и реализације концепта по којем је полиција сервис грађана.

2. УНАПРЕЂИВАЊЕ СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ И ЕДУКАЦИЈЕ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА

Подизање родног сензибилитета полицијских службеника кроз обуке смањује ризик од лоше и неодговарајуће примене појединих законских одредби.

Обука и едукација свих запослених у полицији треба да се заснива на добро испланираној стратегији, односно начину на који би били организовани и спровођени. Комитет CEDAW препоручује спровођење обуке нарочито за запослене у полицији и здравственим службама, којом би се обезбедила њихова осетљивост према свим видовима насиља и способност пружања одговарајуће подршке жртвама.⁵⁹⁸

Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици у центар ставља бригу о жртви. Ово је у овом моменту више него неопходно у нашем систему како би се на прави начин заштитиле све жртве, а и надлежне институције обавезале да поступају у складу са својим обавезама и овлашћењима. Према члану 18 ове конвенције обавеза потписница је да предузму неопходне законодавне или друге мере и обезбеде одговарајуће механизме за делотворну сарадњу свих релевантних државних органа, као и невладиних и других организација и лица, у пружању заштите и подршке жртвама и сведоцима свих облика насиља обухваћених овом конвенцијом. Одговор на наведене захтеве подразумева обучене полицијске службенике за пружање заштите жртвама.

Неопходно је:

- увести проактиван приступ у едукацији и обуци полицијских службеника,

⁵⁹⁸ Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2007, стр. 55-56.

- интензивирати едукацију и специјализацију с циљем разумевања и препознавања насиља у породици и заштите жртава насиља
- узети у обзир ставове полицијских службеника у погледу подручја њихове едукације и обука.

Образовне институције на свим академским и струковним нивоима (као што је Криминалистичко-полицијска академија), и организационе јединице које спровode стручно оспособљавање у оквиру полиције (као што је Центар за основну полицијску обуку, Каменица) у току реакредитације својих програма треба да уведу нове студијске програме, секторе/смерове, предмете, или курсеве који теоријско-методолошки или стручно-апликативно треба да изучавају проблематику родне равноправности, недискриминације, заштите жртава, процене ризика, спречавања виктимизације, рад са насилником, превенције насиља над женама и насиља у партнерском односу. Ово је препознато у члану 14 Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.

Криминалистичко-полицијска академија још увек није довољно уврстила у своје студијске програме наставне предмете који изучавају било коју од области превенције и заштите од насиља у породици, изузев предмета Виктимологија, па се препоручује осавремењивање наставних планова и програма увођењем нових предмета из ове области или осавремењивање постојећих (који су општи).

Криминалистичко-полицијска академија је 2012. године издала приручник под насловом „Родна равноправност и родно засновано насиље“⁵⁹⁹, чији је циљ да допринесе бољем: разумевању основних појмова из области родне равноправности и родно заснованог насиља; познавању нормативног оквира равноправности полова; препознавању фактора родно заснованог насиља; познавању најважнијих међународних документима и домаћег законодавства које се односи на питања родне равноправности и родно заснованог насиља; познавању последица виктимизације, потреба и заштите жртава и поступања полицијских службеника у случајевима родно заснованог насиља.

Овај Приручник нуди и практичне аспекте поступања полицијских службеника са учиниоцима и жртвама родно заснованог насиља.

⁵⁹⁹ Више у: Милошевић, Г. (ур.) *Родна равноправност и родно засновано насиље*, приручник, Криминалистичко полицијска академија, Београд, 2012.

Сарадња Криминалистичко-полицијске академије, Управе за стручно образовање, оспособљавање, усавршавање и науку МУП-а РС, и невладиних организација, нарочито Виктимолошког друштва Србије и Аутономног женског центра треба да буде усмерена на заједнички рад у подручју идентификовања потребних програма едукације и обуке, њиховог развоја и подршке у реализацији, по одобрењу надлежног органа – Управе полиције.

Центар за основну полицијску обуку у Сремској Каменици има модуларну јединицу која покрива подручје насиља у породици, у оквиру модула из Криминалистике. Ова модуларна јединица се састоји се из теоријског и практичног дела, који се реализују кроз примере који осликавају стварне и реалне ситуације записане у дневнику догађаја.

Многе полицијске управе, станице или њихова одељења у свету имају специјализовано посебно обучене јединице чија је сврха побољшање помоћи жртвама и ефикасније расветљавање кривичних дела. Пример добре праксе у Републици Србији је и СОС телефон Пожега. Полицијски службеници из Пожеге су прошли серију обука коју је организовала полиција Швајцарске а које покривају подручје деловања полиције у локалној заједници. У оквиру ових обука, полицијски службеници су едуковани и у области поступања у случајевима породичног насиља. Полицијски службеници који су прошли ове обуке су променили став према случајевима насиља у породици као и понашање приликом интервенције, чиме је успостављен модел институционалне сарадње између институција овлашћених да реагују на такве случајеве.

Програми обуке припадника полиције у актуелном тренутку су усклађени са принципима из Општег протокола о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима⁶⁰⁰ и Посебног протокола о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима⁶⁰¹.

Очекивани исходи ових обука су стицање сазнања о: динамици партнерског и породичног насиља, предрасудама и специфичностима насиља у породици у односу на разлике у култури и начину живота појединих група становника; раду тужилаштва, и

⁶⁰⁰ *Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2012, стр. 13.

⁶⁰¹ *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, стр. 19.

судским процедурама; групама за подршку жртвама насиља; ефикасној размени информација са другим институцијама и организацијама. Предавачи су полицијски службеници, и особе које су у свом раду укључене у заштиту жртава од насиља у породици и у партнерским односима.

У току 2013. године око 2.000 полицијских службеника (полиције опште надлежности и криминалистичке полиције) у 27 подручних полицијских управа и 56 координатора (по 2 из сваке подручне полицијске управе) је обучено да поступа у складу са овим полицијским протоколом. С обзиром да су у свим подручним полицијским управама именована по 2 координатора (један из полиције опште надлежности, један из криминалистичке полиције), њихов задатак је да преносе знања стечена на обукама својим колегама у подручној полицијској управи. Обуку је организовала и спровела Управа за стручно образовање, оспособљавање, усавршавање и науку и Управа полиције МУП-а РС.

У 2013. години спроведена је обука полицијских службеника и тужиоца на Криминалистичко-полицијској академији у подручју реакције, односно одговора полиције на насиље у породици засноване на примерима добре праксе која је подржана од стране Канцеларије *ICITAP*⁶⁰² при амбасади САД у Београду. Обучено је 20 службеника из више подручних полицијских управа, Управе полиције и Управе криминалистичке полиције из седишта МУП-а РС.

У пракси многих земаља је забележено неодговарајуће поступање полицијских службеника⁶⁰³ које може да доведе до секундарне виктимизације жртве, њеног одустајања од изјаве, подношења пријаве или признања учиниоца који се евидентно у тако описаним околностима налазе под притиском. У том смислу је полиција Републике Србије, у оквиру програма стручног усавршавања полицијских службеника за 2015. годину, имплементирала модел за разговор са жртвама кривичних дела насиља у породици са јасним смерницама, инструкцијама и корацима за обављање разговора са женама које су претрпеле насиље (*PEACE model*). Обуку за примену овог модела су прошла 54 именована координатора. Обука је била подржана од стране Мисије ОЕБС-а у Србији.

⁶⁰² Међународни кривичноистражни програм помоћи у обуци Министарства правде у САД (*International Criminal Investigative Training Assistance Program – ICITAP*).

⁶⁰³ У смислу оптуживања лица од којег узимају обавештење или изјаву за насиље у породици, омаловажавања, обезвређивања, нарочито жртве, те незаинтересованости за жртву, манифестовања предрасуда, агресивности у понашању и сл.

Ово указује да су специјализоване обуке намењене полицијским службеницима који се у обављању својих послова често и директно срећу са случајевима насиља у породици. Ову врсту обуке предлаже начелник Подручне полицијске управе. Реализацију специјализовану обуку, уз ангажовање стручњака из одређених области (судије, тужиоци, професори на факултетима, удружења грађана и сл.) спроводи Управа полиције у сарадњи са Управом за стручно образовање, оспособљавање, усавршавање и науку.

Основна обука обухвата све припаднике полиције оба пола који се током свог свакодневног рада срећу са пријавом насиља у породици. Основне обуке покривају област препознавања и поступања полиције у случајевима насиља у породици и вођења структурисане комуникације и разговора са жртвама кривичног дела насиља у породици.

Током 2012. године, полицијски службеници Управе полиције су учествовали у организацији девет обука на којима је обучено 100 полицијских службеника а теме обуке су биле у подручју насиља у породици и насиља над женама.⁶⁰⁴

У 2015. години је уведен и семинар за обављање разговора са жртвама насиља у породици.

Може се закључити да је полиција, кренула ка испуњавању захтева из члана 15 Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (перманентне обуке које имају за тему насиље у породици).

Полицијска пракса показује да су жене жртве насиља у породици у највећем броју пријављивале насиље. Иако центри за социјални рад имају право и да пријаве и да поднесу кривичну пријаву и тужбу за насиље у породици они то не чине увек, као ни остале институције. Жртве се увек упућују и саветују да саме лично догађај пријаве полицији.

Да би полицијски службеници били способни да препознају основане разлоге за покретање кривичног/прекршајног поступка потребно је да се континуирано обучавају односно едукују у смислу препознавања насиља укључујући могуће последице инцидента и ризике. Оно што је реалност и што је поражавајуће је да полиција (па и тужиоци и судије) не разумеју историју насиља, моћи и контроле у мушко-женским односима, што негативно утиче на то како примењују законска решења о насиљу у породици.⁶⁰⁵ Ово упућује на још

⁶⁰⁴ У сарадњи Виктимолошког друштва Србије и фондације „Безбедна Шведска“ одржана је радионица под називом „Оквири рада полиције са жртвама криминала“ у оквиру које су обрађене теме у области превенције и заштите жена од насиља у породици и партнерским односима. Интерни подаци МУП-а.

⁶⁰⁵ Николић-Ристановић, В., 2013, стр. 44.

увек недовољан ниво едукованости запослених у полицији који раде на случајевима насиља у породици (али и у свим другим институцијама) о самом насиљу и целокупној проблематици, па се не може очекивати од истих да у другом светлу – објективно и реално сагледају примену законских решења.

Непрепознавање особености насиља у породици (узрока, облика, последица, позиције насилника и жртве, поврата и сл.) и реакције жртава на насиље утичу на неадекватна уверења и очекивања које надлежне институције/органи имају у односу на њих, што води неадекватним одлукама чиме и неадекватном избору мера за заштиту жена од насиља.

Обученост службеника о заштити жена од насиља је неуравнотежена - у неким органима ниједан запослени није учествовао ни на једној обуци, док је у другим у обукама учествовао значајан број запослених.⁶⁰⁶ Стога је неопходно интензивирати обуке чији је циљ едукација свих учесника у ланцу препознавања, превенције насиља над женама и спречавања секундарне виктимизације, што се односи и на полицију.

Имајући у виду чињеницу да су улога и задаци полицијских службеника у превенцији и сузбијању малолетничке делинквенције и насиља над децом посебно сложени, будуће обуке полицајаца посебно оспособљених за рад са малолетницима треба да се одвијају у сарадњи са центрима за социјални рад и институцијама и организацијама локалне заједнице.

У Кодексу полицијске етике⁶⁰⁷ се предвиђа да полиција, без било какве дискриминације, обезбеђује потребну подршку, помоћ и информације жртвама кривичних дела. Такође је предвиђено да полиција води рачуна о посебним потребама сведока и да спроводи мере заштите и подршке сведока током поступка посебно у ситуацији када постоји опасност од застрашивања сведока (члан 41). Кодекс полицијске етике је уопштеног карактера и као такав не нуди инструкције за етичко поступање полицијских службеника у односу са жртвама кривичног дела насиља у породици. У наведеном се може препознати подручје за унапређење полицијске реакције на ово кривично дело тако што би се

⁶⁰⁶ *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, стр. 3.

⁶⁰⁷ Кодекс полицијске етике, „Службени гласник РС“, број 92/2006.

припремило посебно упутство за етичко поступање полицијских службеника у односу са жртвама кривичног дела насиља у породици.

Помак у овом подручју је учињен издавањем публикације под називом „Смернице за поступање полицијских службеника и спречавање секундарне виктимизације жртава насиља у породици и у партнерским односима“⁶⁰⁸. Ова публикација је издата у сарадњи са организацијама цивилног друштва како би се изашло у сусрет потребама грађанки које живе у насиљу, а нарочито посебно осетљивим групама жена (жене са инвалидитетом, жене са изазовима у менталном здрављу, Ромкиње), и допринело напорима и активностима које су предузете од стране МУП-а РС за доношење и примену Посебног протокола за поступање полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима. Публикација ће бити дистрибуирана у све полицијске управе, али је неопходно да се спроведе едукација о примени смерница за спречавање виктимизације и о процени безбедносних ризика у случајевима насиља у породици.

Унапређење документовања насиља у породици морају пратити обуке полицијских службеника за адекватно документовање. У вези са заштитом жртава и спречавањем њихове поновне виктимизације, од значаја су спремност, знање и вештине полицијских службеника које им још увек недостају да би ефикасно поступали, при чему њихову ефикасност треба да оцењују жртве а не они сами.

Систем заштите жртава насиља у породици у Србији је недовољно развијен. Да би се испоштовали захтеви Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици неопходно је обезбедити значајне ресурсе, спровести реорганизацију и обуку службеника у подручју разумевања општих и специјализованих сервиса, чему подлеже и полиција. Јачање свести код полицијских службеника о значају улоге жртве насиља у породици, и јачање свести жртве о значају улоге полиције и поверења у полицију су два стуба унапређења односа полиција - жртва.

⁶⁰⁸ Радна група која је у ужем саставу обухватила мултисекторски тим састављен од стручњакиња/а из полиције (радне групе за праћење и координацију активности у случајевима насиља у породици, Центра за основну полицијску обуку, Управе за образовање), области бриге о менталном здрављу, невладиних организација специјализованих за подршку женама које су преживеле насиље креирала је смернице намењене полицијским службеницима који поступају у случајевима насиља над женама. Документ је креиран у оквиру пројекта „Родна перспектива људске безбедности“ које у партнерству реализују Аутономни женски центар, АСТРА и Жене у црном, подржан од стране Амбасаде САД у Београду.

МУП РС треба да спроведе специјализоване обуке полицијских службеника који су у свом раду фокусирани на заштиту жртава и рад са учиниоцем.⁶⁰⁹ Да би се испунили ови захтеви, полицијски службеници требају додатна специјализована знања у овом подручју која често превазилазе оквире правних знања и улазе у домен знања која нуде друштвено-хуманистичке науке⁶¹⁰.

У складу са обуком полиције, потребно је системски спровести обуку и у другим институцијама. Свака институција би требала да се упозна са активностима осталих да би се боље међусобно разумеле, чиме и боље сарађивале. У вези с тим, специјализовани курсеви о насиљу у породици би омогућили полазницима стицање знања о заштити жртава, али и потребних бодова који би им помогли приликом лиценцирања. Пример добре праксе су САД. Полицијски службеници који интервенишу у случајевима насиља у породици у САД су добро едуковани за то, и поступају по установљеним протоколима који не остављају много простора за дискреционо поступање. Политика поступања полиције приликом хапшења која се заснива на процени полиције и његовом дискреционом праву захтева обуку полиције у смислу стицања вештина те процене, што би требало потенцирати у обукама српске полиције.

Ставови полицијских службеника изражени у анкети⁶¹¹ су користан путоказ будућих обука и специјализације.

Мишљење анкетираних припадника наше полиције да су осуда околине, породице и предрасуде главни узрок секундарне виктимизације жртве је исувише круто и уско. То указује на претпоставку да и сами припадници полиције деле традиционалан став о односу према породици и заштити породице. Јачање свести припадника полиције мушког пола о родној равноправности је ургентно ради превазилажења традиционалног става по питању односа мушкарца и жене који се нужно манифестује и на њихово поимање насиља над женом и у партнерском односу. Они не виде узроке секундарне виктимизације у свом раду

⁶⁰⁹ Према члану 15 и 16 Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици државе – потписнице се обавезују да обезбеде или ојачају одговарајућу обуку запослених који се баве жртвама или учиниоцима свих дела насиља обухваћених конвенцијом у подручју: спречавања и откривања таквог насиља, једнакости између жена и мушкараца, потреба и права жртава, као и о спречавању секундарне виктимизације, те да се обуке обаве у координираној сарадњи више институција ради свеобухватног и адекватног решавања појединих случајева насиља обухваћених овом конвенцијом.

⁶¹⁰ Као што су психологија, бихејвиористика, култура комуникације, организационо понашање, маркетинг.

⁶¹¹ Презентовани резултати у тачки 4, глава 4.

и у раду других институција које су укључене у решавање дела насиља у породици, у њиховој координацији и неефикасности самог система.

Припаднике полиције треба континуирано упознавати са домаћим и међународним документима, стандардима и принципима рада у области борбе против насиља у породици. Услов за ефикасно поступање полиције је да запослени познају прописе који регулишу њихов рад.

Поражавајуће је да су припадници полиције неједнако задовољни прописима у домаћем законодавству или их недовољно познају, да генерално не познају мере које садрже законодавства других земаља а којима се спречава секундарна виктимизација, нити уопште владају задовољавајућим знањем из области секундарне виктимизације и њене превенције. То неминовно води мање ефикасној полицијској интервенцији и мањем поверењу жртве у полицију.

Обавезно периодично проверавање познавања прописа којима се регулише поступање полиције у случајевима насиља у породици би допринело утврђивању критичних тачки које могу да се отклоне додатном едукацијом у овој области. Препорука је да се након спроведених семинара/обука у овом подручју провере стечена знања, а потом и оцене. Управа за људске ресурсе МУП-а РС треба да развије нови систем праћења развоја кадрова МУП-а ради периодичне евалуације рада сваког припадника полиције укљученог у случајеве насиља у породици. У картону развоја сваког припадника полиције укљученог у случајеве насиља у породици треба да се уносе оцене њиховог напредовања и, сходно томе, награђивања или санкционисања.

Припадници полиције још увек нису упознати са техникама препознавања стреса и сличних стања код жртава, као ни са техникама испитивања жртви/вођења разговора са жртвама. Знања која имају о наведеним техникама су резултат самоедукације, што није довољно.

Мали број анкетираних службеника се упознао са техникама на семинарима које је организовао МУП, што упућује још једном да МУП РС треба да интензивира организовање и континуирано спровођење семинара на којима ће полазници стицати модерна знања неопходна за разумевање жртве.

Генерално гледано, полиција не разуме значај информација које жртве могу да пруже или начина на који пружање тих информација може да се побољша. Полицији је потребно

боље разумевање начина на који могу да пруже подршку жртви, која питања могу да обезбеде релевантне информације, и када и како да их постављају жртви. На тај начин би се повећала ефикасност прикупљања информација и квалитет информација које се добијају од жртве.⁶¹²

Полицијски службеници не долазе до потребних информација од стране жртве у атмосфери која прија жртви и чини је сигурном да их пружи полицијским службеницима. У том смислу изостаје осећај сигурности код жртве и настаје осећај неповерења у полицију. Разумевање, подршка, обзирност и вештина полицијског службеника су битни за придобијање поверења жртве и сведока, и добијање потребних информација од њих.

Полицијски службеници се, према резултатима анкете, углавном прилагођавају ситуацији у којој се жртва налази. Они већином не прилагођавају питања ситуацији у којој се жртва налази, начин постављања питања, време у којем постављају одређена питања, нити време за обављање разговора.

Иако је посебним полицијским протоколом регулисана обавеза обезбеђења просторије где ће се жртва охрабрити да сведочи о насиљу које јој се десило, анкета показује да више од пола испитаника не бира адекватан простор за обављање разговора са жртвом. У обављању разговора са децом, уз присуство запослених центара за социјални рад, нарочито треба да дође до изражаја социјално-услужни концепт улоге полиције.

Обука полицијских службеника треба да буде усмерена на овладавање техникама прилагођавања времена и простора за вођење разговора са жртвом, на процену најбољег начина на који се постављају болна питања за жртву и тренутка у ком их треба поставити.

Одређени број анкетираних припадника наше полиције је изјавио да не пружа помоћ жртвама. Ако је и пружа, она је резултат законске обавезе или чињенице да тиме помажу жртви да лакше преброди проблем. Идентификовање полицијских службеника са жртвом апсолутно изостаје. То не значи да би професионално поступање било угрожено, уколико би полицијски службеници били више саосећајни са жртвом. Морална и људска обавеза као разлог помоћи жртви је присутна у веома малом проценту. Анкетирани полицијски службеници су најчешће оставили ово питање без одговора. То може да укаже на њихову

⁶¹² Waller, 1990, p. 141, у: Линдгрен, М., Николић-Ристановић, В., 2011, стр. 99.

незаинтересованост за стање жртве или потребу да самоконтролом емоција себи помогну да превазиђу лични стрес у ситуацијама насиља у породици.

У случајевима тешких дела, већина анкетираних припадника полиције се не обраћа за савет и подршку центрима за социјални рад, невладиним организацијама и другим институцијама, што такође ограничава развој њихове социјално-услугне улоге. Не деле своје проблеме, нити траже савете од најближих - породице, пријатеља, колега.

Неопходно је обучити припаднике полиције техникама превазилажења сопственог стреса у раду са жртвама и омогућити им да поделе своја искуства и лични доживљај са колегама на, за то, специјално организованим сусретима, брифинзима и сл.

Мали број анкетираних припадника полиције мисли да би требало унапредити поступање полиције према жртвама, као и лично поступање према жртвама. Статистика показује супротно, број пријављених дела насиља у породици није одговарајући броју учињених дела. Разлог томе није само на страни жртве, већ и полиције. Ако сами припадници полиције сматрају да поступају адекватно, а жртве сматрају супротно, где је истина? Припадници полиције, према анкети, сматрају да су довољно едуковани у овој области, при чему многобројна истраживања указују на недовољно ефикасну њихову реакцију на насиље у породици.

Већина анкетираних припадника полиције сматра неопходним да при сваком суду или тужилаштву треба да постоји служба за подршку жртвама и сведоцима. Међутим, они сматрају да њихова надлежност не треба да се протеже на сарадњу са тим службама, што ограничава развој њихове социјално-услугне улоге која управо највише долази до изражаја у сарадњи полиције и центара за социјални рад.

Поражавајуће је да анкетирани полицијски службеници не осећају одговорност за информисање жртве, нити имају јасну представу колики је значај информација које они упућују жртви. Према посебном полицијском протоколу полицијски службеници на примерен и јасан начин морају да упознају жртву насиља с њеним законским правима и заштитним мерама.

Информације о начину пријаве кривичног/прекршајног дела, врсти услуга и организацијама којима се могу жртве обратити за помоћ, условима добијања заштите су примарне међу информацијама које у великом проценту полицијски службеници сматрају да треба да се дају жртви. Али то није случај са информацијама о врсти подршке, о правном

саветовању и помоћи, о праву на накнаду штете, о другим облицима саветовања и помоћи, о мерама изреченим учиниоцу, о томе када учинилац излази из затвора, о току поступка.

Подељено је мишљење полицијских службеника о информацијама које треба дати жртви о процедури и поступку који следи након пријаве, о последицама лажног пријављивања насиља у породици. Оваква размишљања су или резултат неискуства или недовољне свести о значају информација које треба да се дају жртви. Очито да одговорност полицијских службеника у погледу информисања жртве изостаје. Потврда одговорности полиције у овом домену се налази у документацији полиције коју доставља јавном тужиоцу.

Едукација или додатна обука у погледу стицања знања и заузимања става о неопходности информисања жртве је преко потребна. Са жртвама не могу да „раде“ недовољно едукована лица, при чему је важно знати да едукација превазилази домен права. Овако едуковани и обучени припадници полиције би разумели и колики значај има подршка коју пружају жртви.

Оно што указује да би едукација и обука припадника полиције била *a priori* успешна јесте став анкетираних припадника полиције који сматрају да је едукација основ за унапређење њиховог сопственог поступања и поступања одељења у којем раде када је у питању однос са жртвама.

Однос према жртви, помоћ и подршка жртвама је од круцијалног значаја за превенцију насиља од стране свих институција, па и полиције. Анкета показује да припадници полиције мало напора улажу у изградњу „здравог“ односа са жртвом који би био иницијална каписла за интензивнији развој социјално-услугне улоге полиције.

Безбедност и сигурност жртве је приоритет у раду полиције. Полиција је дужна да поштује потребе, права и достојанства жртве. Она треба да саглашава хитност поступка са проценом опасности ситуације и угрожености жртве и да предузима мере за заштиту жртве.

3. ЈАЧАЊЕ ПРЕВЕНТИВНЕ УЛОГЕ ПОЛИЦИЈЕ И САРАДЊЕ СА ДРУГИМ ИНСТИТУЦИЈАМА

Циљеви превенције насиља у породици су детерминисани у Националној стратегији за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима⁶¹³, чији је један од носилаца активности полиција.

Превенција полиције је описана у инструктивној депеши директора полиције која се односи на обавезе координатора и њихове активности са локалном заједницом које су усмерене и на превентивни рад. Уважавајући захтев из члана 10. Конвенције Савета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици (формирање координационог тела), полиција је формирала Радну групу за праћење и координацију поступања полиције у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима, и именовала 54 координатора у свим полицијским управама на које се односи и обавеза превентивног рада у сарадњи са локалном заједницом.

Полиција РС (као и све друге надлежне институције и систем у целини) је и даље усмерена на санкционисање учинилаца дела насиља у породици и уопште свих кривичних дела, док је превенција наведених дела и генерално криминалитета са фокусом на заштиту и подршку жртвама још увек другоразредног значаја. Реакцију треба да замени проактивни приступ у којем је превенција стратешки правац заштите жртава. Пружањем подршке, помоћи и заштите жртвама насиља полиција ће допринети њиховом духовном и правном оснаживању.

Превенција се може посматрати као примарна, секундарна и терцијарна или као усмерена ка индивидуи, групи или друштву у целини⁶¹⁴.

⁶¹³ Више у: *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2011, стр. 36-43.

⁶¹⁴ Приступ базиран на односима између чланова породице у фокусу има однос насилник-жртва. Програми превенције се усмеравају ка обуци о родитељству, породичној терапији, кућним посетама и вештинама комуникације и односа у породици. Програми локалне заједнице теже подизању друштвене свести о проблему насиља у породици, и његовим последицама (обуке у надлежним институцијама, кампање путем медија, укључивање у друштвене и спортске активности и сл.). Друштвени приступ се фокусира на законодавство – национално и међународно, на разне стратегије којима се утиче на заштиту жртава, њихових права, и сл. Dahlberg, K., Mercy, L., James, A., 2002, *World Report on Violence and Health: Summary*, Geneva: World Health Organization, pp. 26-27.

Примарна превенција подразумева спречавање новог насиља у коју је укључена целокупна друштвена заједница⁶¹⁵. Она се последњих година интензивно спроводи у Републици Србији, чему највише доприносе активности удружења грађана и невладиних организација као што су Виктимолошко друштво Србије, Аутономни женски центар и др.

Од саме кривично-правне реакције у овој области се не може очекивати много, па је неопходно развијање других механизма заштите од насиља у породици, који ће деловати координисано и превентивно. Акценат треба да буде на кампањама за подизање нивоа свести јавности, а нарочито жена, о насиљу у породици и могућностима за његово решавање.⁶¹⁶ У овим кампањама треба нагласити значај незанемаривања љубоморе и алкохола код насилника као индикатора опасности партнерског односа. Програме обуке на ову тему треба прилагодити мање и средње образованим женама, незапосленим женама и другим више угроженим категоријама жена.

Полиција треба да се укључи као равноправан партнер, али и као иницијатор кампања подизања нивоа свести јавности у целини и посебних угрожених група. Носиоци кампања могу бити локална самоуправа, удружења грађана/невладине организације, надлежна министарства, МУП РС.

Медији могу бити изванредан партнер у стварању имиџа превентивне а не репресивне полиције. У том смислу сви припадници полиције морају неговати фер и коректан однос са припадницима медија. Они треба да су обучени за развијање односа са медијима. Циљ односа с медијима је објављивање информација о раду полиције и разумевање јавног мњења. Највећи утицај на јавно мњење, а нарочито на млађу популацију и мање образоване грађане управо имају медији.

Веома популаран инструмент унапређења односа с јавношћу и односа с медијима су конференције за штампу. Оне су један од најотворенијих метода стварања публицитета полиције. Потребно је да се периодично организују, и да се путем њих саопштавају најновији резултати у борби против насиља у породици или, што је примереније садашњем тренутку, износе информације о планираним активностима које ће се спроводити.

⁶¹⁵ Подразумева кампање за подизање свести о родној равноправности, проблему насиља над женама, уз едукацију и промоцију родне равноправности.

⁶¹⁶ Утврђено је да су у раније пријављеним случајевима већином покренут кривични поступак, али то није имало ефекта у смислу спречавања поновне виктимизације насиљем у породици. Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, стр. 83.

Заједничко иступање и информисање јавности о распрострањености насиља у породици се може спроводити кроз организовање округлих столова, трибина, саветовања, научних и стручних конференција од стране компетентних организационих нивоа МУП-а на којима ће учествовати представници свих институција укључених у процес превенције насиља у породици. Ово захтева опредељеност сваке институције, да се на тај начин приближи јавном мњењу и позиционира као институција која брине о грађанима, а нарочито особама угроженим насиљем у породици.

Примарној превенцији насиља у породици полиција може допринети и путем подизања свести у сопственим редовима о насиљу у породици и родно заснованом насиљу. Ово се може постићи кампањама против насиља у породици које ће обележити институционално оглашавање МУП-а РС, промоцијом полиције као социјално-услугне организације, едукацијом запослених на свим организационим нивоима о људским правима и правима жртава. Полиција као институција система је обавезна да сопственим кампањама допринесе промотивним кампањама Републике Србије чија је сврха јачање свести у јавности о последицама свих видова насиља и активирање свести код јавности да такво насиље превенира.⁶¹⁷

Предузете активности примарне превенције од стране полиције РС илуструје учешће припадника полиције: на конференцији „Нови стандарди у заштити жена од свих облика насиља – у сусрет ратификације Конвенције Савета Европе о сузбијању и борби против насиља над женама и насиља у породици“⁶¹⁸; на симпозијуму криминологије у Шведској са темом „Модел унапређења односа полиције и грађана у земљама транзиције са посебним аспектом према жртвама криминала“, где су представљени и резултате полиције РС на сузбијању кривичног дела силовање и кривичног дела насиља у породици⁶¹⁹; на факултетима на којима изводе гостујућа предавања на тему насиље у породици⁶²⁰.

У 2014. години, МУП РС је иницирао учешће свих представника полицијских управа у међународној кампањи „16 дана активизма против насиља над женама“. Успостављен је

⁶¹⁷ Одредбом члана 12 и члана 13 Конвенције Савета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици је превиђено предузимање неопходних мера у промоцији промена друштвених и културних образаца понашања жена и мушкараца.

⁶¹⁸ Одржана у Београду 20. 3. 2012. у организација АЖЦ Београд. Интерни подаци МУП-а Републике Србије.

⁶¹⁹ Учесници из Управе полиције, представници ОЕБС-а, Виктимолошког друштва Србије, невладине организације „Безбедна Шведска“, одржан 10 - 13 јун 2012. Интерни подаци МУП-а Републике Србије.

⁶²⁰ Интерни подаци МУП-а Републике Србије.

контакт с медијима, рад полиције је представљен у средствима јавног информисања, и остварени су контакти са другим институцијама. Одржано је: 42 састанка, 36 трибина, 24 округла стола, 6 семинара, 5 конференција, 5 предавања, 3 обуке, 2 стручна скупа и 20 гостовања полицијских службеника на локалним телевизијским станицама.⁶²¹

За сада МУП РС још увек није у довољној мери предузео промотивне активности овог типа, иако у сарадњи са другим министарствима, институцијама и организацијама цивилног друштва спроводи превентивне акције и програме.

У секундарној превенцији⁶²², чији је циљ смањење фреквенције насиља, највећу улогу имају надлежне институције на које су упућени појединци и друштвене групе, изложене већем ризику од насиља⁶²³. Рано препознавање ризичних фактора повезаних с насиљем и правовремена интервенција су кључни.

Информативно-едукативне активности полиције су засноване на интерактивном концепту рада са децом и ученицима (као што су акције превенције насиља у школама и слично) или акције које имају за циљ превенцију насиља у породици.

У своје информативно-едукативне активности, полиција РС је недовољно укључила рад са женама које су жртве насиља у породици, што се препоручује као будућа активност.

Секундарној превенцији насиља у породици полиција може допринети тек када буде у ситуацији да идентификује факторе ризика и ризичне групе на основу сопствене евиденције, статистике и аналитике (које то за сада не омогућавају). Да би компетентно одговорила на наведене захтеве, полиција улаже напоре у едукацију својих запослених у овом подручју ради стицања знања о проблему насиља у породици, о ефикасном и тачном евидентирању и валидној анализи података о делима насиља у породици. На овај начин би се превазишло да се у анализи података о делу насиља у породици виде само бројке.

Увођење адекватног информационог система и базе података би допринело ефикасном и ефективном процесу праћења, евиденције и анализе података о делима насиља у породици.

⁶²¹ Интерни подаци МУП-а Републике Србије.

⁶²² Секундарна превенција усмерена је према појединцу и друштвеним групама изложеним већем ризику од насиља и она подразумева рано препознавање ризичних фактора повезаних с насиљем и правовремену интервенцију.

⁶²³ То су: деца, жене, маргинализоване групе, старије особе, припадници верских и етничких мањина, особе различите сексуалне оријентације, правно невидљиве особе.

Допринос полиције у превенцији насиља на дугорочном нивоу су и активности у заједничком раду са институцијама (нпр. центрима за социјални рад) које су предвиђене за реализацију програма рада са учиниоцима насиља.

Може се закључити да без едукације и обуке полицијских службеника нема ни ефикасне превентивне улоге полиције.

У Републици Србији је најмање постигнуто у подручју превенције на терцијарном нивоу⁶²⁴ чији је циљ смањење последица насиља у породици.

Овај ниво превенције подразумева добро успостављену координацију свих надлежних институција, која још увек изостаје. Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима не раздваја одговорности, нити дефинише улоге у области координације и сарадње. У пракси се координисана улога углавном везује за улогу центра за социјални рад, поготово приликом планирања мера и услуга. Превенција насиља у породици је ефикаснија уколико релевантне институције и организације ефикасније сарађују и координишу своје активности.

Најјаснију одредбу о координацији (комуникацији и сарадњи) институција садржи Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима. Полицијски службеници су у обавези да о случајевима насиља у породици обавештавају надлежна јавна тужилаштва и центре за социјални рад, упућују жртве на центре за социјални рад, обавештавају жртве о одлуци јавног тужиоца, тј. самих полицијских службеника, да покрену кривични или прекршајни поступак. Реалност је другачија: нестандардизована је пракса полицијских управа кад је у питању прослеђивање података јавном тужилаштву.⁶²⁵

Побољшање улоге полиције и учешћа са конкретним поступањима из своје надлежности (као и других институција) се покушало остварити кроз тзв. Конференције случајева, које су у обавези да сазивају центри за социјални рад, али се и овде суочавамо са проблемима одустајања жртава и њиховом несарадњом и неспремношћу да напусте

⁶²⁴ Терцијарна превенција подразумева развијање технологије поступања у случајевима насиља, даљу изградњу мреже институција и стручњака разних профила: полиција, судство, здравство, социјална заштита, образовне институције.

⁶²⁵ Бранковић, Б., 2013, стр. 147.

насилну заједницу. Услуге центара за социјални рад нису још увек довољно унапређене у правцу оснаживања жртава⁶²⁶, што последично утиче и на полицијски рад.⁶²⁷

Посебни протоколи нису регулисали начин праћења реализације мултисекторске сарадње, а поготово њене ефикасности у смислу превенције и заштите жена и свих других жртава насиља у породичном контексту. Сарадња институција треба да се остварује у сваком појединачном случају насиља над женама кроз редовне састанке тужиоца, судија прекршајних судова, службеника полиције и центара за социјални рад.

Циљ ових састанака је заједничко разматрање конкретног случаја, утврђивање адекватне мере за конкретан случај, давање одговарајућих упутстава, утврђивање да ли има елемената кривичног дела или прекршаја и, са тим у вези, подношење кривичне пријаве или захтева за покретање прекршајног поступка. Треба нагласити да је ова одредба сасвим слична пракси која од 2007. године постоји у Зрењанину (о чему је било речи).

Учествовање полицијских службеника (45 њих) из шест градова Србије⁶²⁸ на стручним састанцима у области прекршајноправне заштите од насиља у породици им је омогућило упознавање са примерима добре праксе у решавању случајева насиља у породици. Ово је пример добре сарадње Аутономног женског центра и Управе полиције МУП РС.

Полиција превентивно реагује прослеђивањем информација одговарајућим институцијама система, упозоравањем, лобирањем, обавештавањем преко радија и других медија, обилажењем предшколских и школских установа, указивањем на присутност насиља у породици, као и на то да сваки грађанин може постати жртва сексуалног и других

⁶²⁶ Центар за социјални рад требало би да се појављује у улози тужиоца у поступцима породичноправне заштите, јер би на тај начин жртва добила неопходну психолошку подршку и стручну помоћ. Николић-Ристановић, В., 2013, стр. 44.

⁶²⁷ Наведена породичноправна заштита би морала довести до оснаживања жртве у случајевима понављања насиља и евентуалног смањивања вероватноће ескалације овог дела у кривично. Међутим, у пракси центри за социјални рад не добијају на време информације о делу насиља у породици или према малолетним лицима, или уопште њима не располажу, чиме изостаје и могућност праћења континуитета насиља и евентуалне реакције, као што не располажу подацима о изреченим мерама где су предлагачи друге институције. Центри морају поступати по службеној дужности у заштити (свих) чланова породице од насиља, имајући у виду високо учешће мере одвајања детета из породице када ненасилни родитељ не може да га заштити од насилног. Имајући у виду збрињавање детета, запослени у центрима немају слуха да тиме дискриминишу и ненасилног родитеља на кога насилни родитељ може искаливати бес ако не и из других разлога. Запослени у центрима нису довољно оспособљени да процене основаност подношења кривичне пријаве, те су им потребне значајне обуке и у овом домену.

⁶²⁸ Београд, Крагујевац, Лесковац, Врање, Смедерево и Шабац. Интерни подаци МУП-а Републике Србије.

облика насиља и да жртве нису криве што су постале жртве, те све то могу да пријаве надлежном органу полиције.

Све организационе јединице МУП-а РС у чијој надлежности је спречавање и сузбијање кривичних дела насиља у породици треба да раде на својој даљој отворености и сарадњи са другим институцијама, невладиним и другим организацијама и телима. Усклађеност заједничког деловања свих институција би допринела успостављању заједничког вредносног оквира „нулте толеранције“ на насиље у породици како у државном тако и у цивилном сектору, а жртви обезбедила помоћ и заштиту. Ово потврђује и модела који се примењује у Великој Британији⁶²⁹ а односи се на умрежавање и повезивање локалних иницијатива и пројеката, као и стављање посебног акцента на превенцију насиља у породици, у којој значајну улогу има реформисана полиција. Мрежа институција у коју би биле интегрисане специјализоване полицијске службе РС допринела би повећању сарадње и координације, чиме и превенције.

Може се закључити да постојећи институционални механизми ипак омогућавају много ефикаснију превенцију породичног насиља него што се у пракси дешава.

⁶²⁹ Више у: The CAADA MARAC Guide – From Principles to Practice, (2009). UK: Home Office.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Брак и породица, спадају у веома осетљиву, приватну сферу појединца, али су за њихову заштиту неопходни бројни друштвени механизми. У области права, примарна заштита брака и породице се пружа нормама породичног права.

Кривичноправна заштита треба да буде последњи облик заштите у смислу њеног активирања када су потребни резултати свих других примењених облика заштите изостали или су били недовољни. Међутим, од кривичноправног механизма се не очекује, нити он може да омогући специфичну заштиту жртве насиља у породици, најучесталијег дела из групе кривичних дела против брака и породице. Побољшање заштите жртве се може остварити усклађивањем овог механизма заштите са породичноправном заштитом и другим механизмима заштите, што је уједно и добро интегрисани правни одговор на насиље у породици у различитим упоредноправним системима. Честе измене закона и њихова неадекватна примена у нашој земљи, уз несинхронизовано усклађивање закона, су довели до неадекватне заштите жртава насиља у породици.

Да би се обезбедила адекватна заштита жртава од насиља у породици није довољно само потписати одговарајуће документе већ дела морају да прате речи. Мере заштите жртава захтевају системску, мултиинституционалну, инфраструктурну, материјалну и финансијску подршку жртви, као и све врсте помоћи, односно постојање механизма који у нашој земљи нису још увек адекватно обезбеђени, па ни постојеће мере не могу имати свој пун ефекат.

У систему заштите брака и породице који се своди на заштиту основних функција ових установа, те заштиту појединца као члана породице, полиција игра важну улогу. Ова улога добија на значају у време напуштања традиционалног концепта полицијског деловања и оријентисања ка социјално – услужном концепту. Флексибилизација схватања породице и породичности, могло би се рећи, коинцидира са сменом ова два концепта, те у оба случаја долази до напуштања ригидних ставова и усвајања приступа који је основан на заштити људских права и користи за појединца, односно грађане.

Усклађеност полицијских овлашћења у случају кривичних дела против брака и породице у домаћем правном оквиру са међународним документима није на задовољавајућем нивоу. Постојећи законодавни оквир није до сада потпуно и јасно успео

да регулише поступање полиције у случајевима насиља у породици и осталих кривичних дела против брака и породице.

Посебан проблем представља још увек незадовољавајући имиџ српске полиције, те незадовољство жртава њеним радом. Овај проблем указује на то да, без обзира на недостатке постојећег нормативног оквира, полиција мора да се репозиционира, а најбоља стратегија (ре)позиционирања њеног имиџа и изградње поверења је оријентисаност полиције ка жртви.

Основни задатак полиције треба да буде превенција насиља у породици и осталих кривичних дела против брака и породице, а не само откривање кривичног дела и учиниоца, расветљавање дела, подношење кривичне пријаве и привођење учиниоца надлежним органима. Полиција треба да пружи пуну подршку жртвама и да истовремено осигура да се учиниоци изведу пред лице правде.

Рад полиције је, између осталог, онолико ефикасан колико она ефикасно поступа у случајевима насиља у породици, али и онолико колико је ефикасна њена сарадња са другим институцијама које учествују у превенцији и сузбијању овог кривичног дела. Само добро обучена полиција која располаже специјализованим јединицама за деловање у случајевима насиља у породици може изнети свој задатак превенције насиља у породици.

Искуства многих земаља указују да је модерна и реформисана полиција кључни актер, најпре у превенцији насиља у породици и других кривичних дела против брака и породице, а потом и у њиховом расветљавању и доказивању. Ту улогу полиција остварује применом концепта социјално-услужног рада, у сарадњи са другим надлежним органима и службама, као и сарадњом са домаћим и међународним организацијама које се баве заштитом људских права и слобода. Управо, партнерство полиције са другим институцијама у области правосуђа, казнене политике, образовања, здравства, социјалне заштите и медија, као и цивилним друштвом и локалном заједницом чини основу стратегије многих земаља у превенцији и заштити од насиља у породици (и других кривичних дела).

Резултати теоријских и емпиријских истраживања, искуства других земаља, постојећи међународни стандарди, а нарочито резултати анализе статистике МУП-а Републике Србије о кривичном делу насиља у породици као репрезенту кривичних дела против брака и породице у периоду од 2002 до 2012. године и резултати истраживања

мишљења припадника полиције у нашој земљи су указали на подручја у којима полиција Републике Србије треба да унапреди свој рад.

Евиденција МУП-а Републике Србије о броју дела која су означена као кривично дело насиље у породици указује да насиље у породици у нашој земљи расте, мада би се пре могло закључити да расте његова видљивост. У периоду од 2002. до 2012. године број кривичних дела насиља у породици је растао у просеку годишње за 300 дела у Србији у целини (за 110 дела у АП Војводини и за 60 дела у Београду). На сва три нивоа у посматраном периоду, мали је број лица – учинилаца према којима су предузете мере лишења слободе и задржавања у односу на број пријављених лица. Искуства других земаља, на пример САД, су дала значајне резултате у погледу политике обавезног хапшења, као и поштравање казнене политике према учиниоцима насиља и примене обавезног подвргавања учиниоца специјализованом третману. Закони о заштити од насиља у породици у земљама у окружењу управо се фокусирају на брзо и ефикасно реаговање и санкционисање, а праксу обавезног подвргавања учиниоца специјализованом третману предвиђају и законодавства других земаља, као и релевантни међународни документи.

Полицији Републике Србије треба дати јасно устројено овлашћење и утврдити јој обавезу реакције на хитне позиве у вези са насиљем у породици. Хитност поступка не треба да буде дискреционо право полиције, већ га треба јасно регулисати. Изрицање привремених мера заштите би требало ставити у надлежност едукованих полицијских службеника, на чему се заснива аустријски модел заштите од насиља у породици који препоручују и међународне организације.

Нашој полицији још увек недостају специјалне јединице за превенцију и борбу против насиља у породици. Оне би допринеле ефикасности, евалуацији и побољшању квалитета интервенције. Усавршавање полицијске реакције на дела против брака и породице зависи и од постојања систематског и константног прикупљања података и анализе истих о свим делима против брака и породице, што недостаје Републици Србији. Овакав приступ би омогућио ефикаснију реакцију и омогућио развој програма за ефикаснију борбу против наведених дела.

Недостатак сарадње између институција које су укључене у случајеве насиља у породици у Републици Србији је један од важнијих проблема у заштити жртава насиља. Проблем недостатка сарадње је у недовољно ефикасној размени информација, које су иначе

недовољно квалитетне, а прикупљају их полиција, центри за социјални рад и здравствене службе. Координација рада институција од стране једног централног тела за сада изостаје (укинута је Управа за родну равноправност⁶³⁰). То значи да изостаје институција која би пратила, анализирали, оцењивала и документовала сарадњу институција у случајевима насиља у породици, усмеравала њихов рад, утврђивала њихове пропусте, предлагала побољшање њиховог рада у подручјима у којима се њихове активности преплићу а које се спроводе у интересу заштите жртве. Она би обавештавала јавност о дOMETИМА оствареним у превенцији и расветљавању случајева насиља у породици.

У домаћем законодавству је неопходно развити механизам на националном нивоу за праћење квалитета рада и сарадње надлежних институција, јер механизам за праћење примене посебних протокола у поступању надлежних институција није довољан. Институције треба да су спремне, обучене и ресурсно оспособљене да одговоре на изазов ефикасније међусекторске сарадње – да воде евиденције по јединственим стандардима, да врше двосмерну размену информација, да врше благовремено извештавање, да континуирамо ажурирају предмете и да буду укључене у све поступке од почетка до окончања. У наведеном је можда и највећи проблем у остваривању међусекторске сарадње и реализацији мултисекторског приступа у реакцији на насиље у породици, а још више у његовој превенцији.

Мере за изграђивање поверења жртава насиља у породици у полицију треба систематски предузимати и редовно их евалуирати. Обуке полицијских службеника у овој области морају бити не само прописана обавеза, већ континуирана мера која захтева мерење резултата једног циклуса обуке и сходно њима планирање даље обуке. Успешне полицијске службенике у раду на случајевима насиља у породици треба награђивати и укључивати у процес размене знања и искуства са колегама унутар полиције и запосленима у другим институцијама које су укључене у превенцију и сузбијање насиља у породици. У том контексту је ургентна обука полицијских службеника у погледу јачања свести о значају информација које добијају од жртве и секундарној виктимизације. Полицијски службеници су свесни да су информације које добијају од жртве значајне за даље поступање, али не и

⁶³⁰ Управа за родну равноправност постала је Одсек за унапређење родне равноправности у оквиру Сектора за развојне послове и послове планирања при Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања рада. На тај начин, рекло би се, да се деградира улога овог тела у координацији активности.

колико су значајне. Најчешће не разумеју значај информација које жртве могу да пруже или начине на који пружање тих информација може да се побољша. Полицији је потребно боље разумевање начина на који могу да пруже подршку жртви, начина на који треба да испитују жртву о релевантним околностима, увек водећи рачуна о избегавању секундарне виктимизације. Кроз смернице о контакту полиције са жртвама криминалитета полиција се обавезује на информисање жртве о доступним видовима подршке и помоћи у тренутку пријаве дела, на посредовање у контактирању службе за жртве, на информисање жртве о општим процедурама и поступку који следи након пријаве, на упознавање жртве са могућношћу добијања информација о току поступку уколико их жели и могућношћу накнаде штете од учиниоца. Потврда одговорности полиције у овој области деловања се налази у документацији полиције коју она доставља јавном тужиоцу.

Резултати анкете указују на то да је неопходно на свим нивоима (организационим јединицама/одељењима МУП-а), без разлике, реаговати како би се ојачала свест припадника полиције о значају заштите жртава насиља у породици. Висок је ниво свести код запослених у свим одељењима по питању значаја односа према жртвама насиља, међу којима нагласак стављају на заштиту жена. Међутим, доминација одговора који се односи на лекарску помоћ као примарну, указује на потребу дојучуације припадника полиције о ширем спектру помоћи коју треба пружити жртвама.

Потребно је превазићи контакт са жртвама по приватној линији и утврдити узроке учесталости овог контакта. Претпоставка је да је у питању неповерење жртава у рад полиције и да сматрају да овим путем могу себи да обезбеде сигурност и већу шансу да ће бити заштићене.

Осуда околине не може бити примарни узрок секундарне виктимизације, како се сматра у свим одељењима. Запослени у свим одељењима треба да се дојучукују о узроцима и факторима секундарне виктимизације како би били спремнији за превентивно деловање након првог акта насиља у породици, јер су узроци итекако на страни неефикасности у раду институција које су укључене у случај насиља у породици, у њиховој недовољној координацији и неефикасности самог система.

Запослени у свим одељењима неопходно и ургентно морају да се упознају са резултатима досадашњих напора других земаља и међународних организација у погледу

изналажења решења за спречавање и сузбијање насиља у породици а нарочито у погледу заштитних мера.

Неопходна је и обука или похађање семинара на којима би запослени добили додатна знања и вештине препознавања психо-физичког стања жртве. Запослени у свим одељењима морају упознати широк спектар мера којима се подржавају жртве уопште, нарочито осетљиве категорије као што су жртве насиља у породици. Запрепашћујуће је да велики број запослених у свим одељењима (сем Дирекције полиције) сматра да је довољно едукован и да нема потребу за унапређењем сопственог поступања са жртвама. Несхватање дубине проблема насиља у породици подржава чињеница да анкетирани запослени на велики број питања која су почињала са зашто, нису дали одговор. Ако су добијени одговори, они су исувише општи и односе се на мере или разлоге који су превазиђени у савременом свету. Побољшање стручности не може бити разлог унапређења сопственог поступања, већ се тежи континуалном унапређењу са циљем повећања ефикасности обављања свих задатака. Неопходно је унапређивање на подручју информисања жртава нарочито када су у питању „везивне“ информације које покривају чворове у којима поступак прелази са институције на институцију у надлежност, као и информације о могућностима и овлашћењима свих других институција у систему превенције и борбе против насиља у породици.

Како су жртве под стресом, тако су и припадници полиције. Психолошку подршку у раду често избегавају, нарочито ако је психо-терапеутска. Старешине, колеге, пријатељи, породица и психолог МУП-а су особе од којих запослени траже подршку и помоћ. Потребно их је саветовати да су једни другима највећа подршка, и да своје искуство треба да размењују како би и сами лакше превазилазили комплексне и тешке случајеве.

Превенција кривичних дела против брака и породице са акцентом на дело насиља у породици у Републици Србији од стране полиције је на још увек незадовољавајућем нивоу. Полиција Републике Србије може бити значајан актер у превенцији ових дела уколико настави пут реформе ка социјално-услужном раду и мултиинституционалном приступу у сарадњи са другим институцијама.

Полиција треба да учини значајне напоре у промени свог имица у јавности, уз паралелну реорганизацију у смислу успостављања организационог дела за дела насиља у породици, јединице које би биле обучене и едуковане за случајеве насиља у породици, као и доедукацији запослених на свим организационим нивоима о значају негативних

последица насиља у породици уколико се благовремено не превенира, као и о значају пружања помоћи, подршке и заштити жртава насиља у породици.

Оријентација на превенцију кривичних дела, на жртву, на користи за жртву и њену заштиту, и фокусирање свих припадника полиције у раду на интересе жртве је полазна тачка у реализацији мисије и визије полиције Републике Србије као институције која у фокусу има интерес сваког појединца, интерес грађана и друштва у целини. Тако оријентисана полиција Републике Србије може бити равноправни члан међу полицијама других земаља у међународној полицијској заједници.

ЛИТЕРАТУРА

I Ауторски радови:

1. Alpert, P. G., Dunham, G. R., MacDonald, M. J., 2004, Interactive Police-Citizen Encounters that Result in Force, *Police Quarterly*, 7(4), pp. 475-488.
2. Арнаудовски, Љ., 2007, *Криминологија*, Штип: 2-ари Август С.
3. Azibert, G., 2015, *Code de procédure pénale*, Paris: Litec Groupe LexisNexis.
4. Бабић, И., 1999, *Породично право*, Београд: Службени гласник.
5. Бабовић, М., Гинић, К., Вуковић, О., 2010, *Манирање породичног насиља према женама у Централној Србији*, Београд: Министарство рада и социјалне политике.
6. Бачановић, О., 2008, Кривично-правна заштита жртва кривичних дела у Републици Македонији, *Темид*, 11(1), стр. 25-47.
7. Бакић, В., 1988, *Породично право*, Београд: Савремена администрација.
8. Bala, N., 2008, An historical perspective on family violence and child abuse: Comment on Moloney et al., *Allegations of Family Violence*, 12 June 2007, *Journal of Family Studies*, 14(2/3), pp. 271-278.
9. Banton, M., 1964, *The Policeman in the Community*, London: Tavistock Publications.
10. Bartol, C., Bartol, A., 2005, *Criminal Behavior – A Psychosocial Approach*, Upper Saddle River.
11. Belfrage, H., Strand, S., Storey J. E., Gibas, A. L., Kropp, P. R., Hart, S. D., 2012, Assessment and management of risk for intimate partner violence by police officers using the Spousal Assault Risk Assessment Guide, *Law and Human Behavior*, 36(1), pp. 60-67.
12. Berk, S. F., Loseke, D. R., 1980, „Handling“ Family Violence: Situational Determinants of Police Arrest in Domestic Disturbances, *Law & Society Review*, 15(2), pp. 317-346.
13. Blumenstein, L., Fridell, L., Jones, Sh., 2012, The link between traditional police subculture and police intimate partner violence, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 35(1), pp. 147-164.
14. Bohl, N., Preventing domestic violence, pp. 89-97, in: Sheelan, D., 2000 (ed), *Domestic Violence by Police Officers*, A compilation of papers submitted to the *Domestic Violence by Police Officers Conference* at the FBI Academy Quantico, Washington: U.S. Dept. of Justice, Federal Bureau of Investigation, Behavioral Science Unit.

15. Boyd, L., Carlson, D., Smith, R., Sykes, G. W., 1995, *Domestic assault among police: A survey of internal affairs policies*, Arlington, TX: Southwestern Law Enforcement Institute of the Southwestern Legal Foundation.
16. Бошковић, Д., 2009, Спречавање насиља у породици, *Безбедност*, LI(3), стр. 93-104.
17. Бранковић, Б., 2013, *Вести из будућности: Истанбулска конвенција и одговорност државе за борбу против насиља над женама, Функционисање опитних сервиса – операционализација дужне прилежности*, Београд: Програм Уједињених нација за развој.
18. Bromley, P. M., 1981, *Family Law*, London: Butterworths.
19. Бронфенбренер, Ј., 1997, *Екологија људског развоја - природни и дизајнирани експерименти*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
20. Burman, M., *Changes in the Criminal Legal Discourse on Men's Violence against Women in Heterosexual Relationships*, Scandinavian Studies In Law, <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/54-2.pdf> (19. 10. 2015.).
21. Carney, M., Buttell, F., Dutton, D., 2007, Women who perpetrate intimate partner violence: A review of the literature with recommendations for treatment, *Aggression and Violent Behavior*, 12(1), pp. 108-115.
22. Casey, L. R., Berkman, M., Stover, S. C., Gill, K., Durso, S., Marans, S., 2007, Preliminary Results of a Police-Advocate Home-Visit Intervention Project for Victims of Domestic Violence, *Journal of Psychological Trauma*, 6(1), 2007, pp. 39-49.
23. Chaiken, J. M., Greenwood, P. W., Petersilia, J., 1996, The RAND study of detectives, pp. 170-187, in: Klockars, C. B., Mastrofski, S. D. (eds.), *Thinking about police: Contemporary readings*, New York: McGraw-Hill.
24. Cohen, S., 2002, *Folk Devils and Moral Panics, The Creation of the Mods and Rockers*, London, New York: Routledge.
25. Cole, G. F., Gertz, M. G., 1998, *The Criminal Justice System: Politics and Policies*, Belmont, CA: West/Wadsworth.
26. Colombet, C., 1985, *La famille*, Paris: Presses universitaires de France.
27. Cretney, A., Davis, G., Clarkson, C., Shepherd, J., 1994, Criminalizing assault: The failure of the "offence against society" model, *British Journal of Criminology*, 34(1), pp. 15-29.
28. Цвејић-Јанчић, О., 1995, *Породично право*, књига прва, Нови Сад: Правни факултет.

29. Чачева, В., Чонева, Љ., 2000, *Семејно насилство*, Скопје: ЕСЕ.
30. Dahlberg, K., Mercy, L., James, A., 2002, *World Report on Violence and Health: Summary*, Geneva: World Health Organization.
31. Davis, R. C., Taylor, B. G., 1997, A proactive response to family violence: the results of a randomized experiment, *Criminology*, 35(2), pp. 307-333.
32. Davis, R., O'Sullivan, C., Farole, D., Rempel, M., 2008, A comparison of two prosecution policies in cases of intimate partner violence: mandatory case filing versus following the victim's lead, *Criminology and Public Policy*, 7(4), 2008, pp. 633-662.
33. Dawson, M., Hotton, T., 2014, Police Charging Practices for Incidents of Intimate Partner Violence in Canada, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 51(5), pp. 655-683.
34. Dearing, A., 2002, Аустријски закон о заштити од насиља у породици, *Темида*, 6(3), стр. 12-21, превела Ћопић, С.
35. Дејв, М. (*Dave Melish*), Ђурђевић, З., 2004, Резултати евалуације пројекта полиција у локалној заједници и безбедна заједница у Србији, *Наука, безбедност, полиција*, 9(2-3), стр. 215-234.
36. Detrick, Sh., 1999, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, USA: Martinus Nijhoff Publishers.
37. Dichter E. M., Gelles, J. R., 2012, Women's Perceptions of Safety and Risk Following Police Intervention for Intimate Partner Violence, *Violence Against Women*, 18(1), pp. 44-63.
38. Dietz, A. C., 1997, Evaluating community policing: quality police service and fear of crime, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 20(1), 1997, pp. 83-100.
39. Димитријевић, П., 2011, Правна регулација електронске комуникације и право на приватност, стр. 199-211, у: Марковић, Г. (ур.), *Начела и вриједности правног система – норма и пракса*, Источно Сарајево: Правни факултет Универзитета у Источном Сарајеву.
40. Dishlacoff, L., 1976, The drinking cop, *Police Chief*, 43(1), pp. 32-39.

41. Драшкић, М., 2006, Усклађеност домаћег права са стандардима Европског суда за људска права у односу на члан 8. Европске конвенције, стр. 64-111, у: Лилић, С. (рук. пројекта), *Правни капацитет Србије за европске интеграције*, Београд: Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Београду и Доситеј.
42. Бан, А., 2013, *Партнерско насиље са службеном значком: припадници полиције као учиниоци партнерског насиља у Србији*, Београд: Београдски центар за безбедносну политику,
http://www.bezbednost.org/upload/document/partnersko_nasilje_sa_sluzbenom_znackom.pdf (4.1.2016.).
43. Ђорђевић, Ђ., 2012, Улога казненог законодавства у заштити родне равноправности, стр. 89-103, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, посебно издање 2.
44. Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ., 2007, *Кривично право са основама привреднопреступног и прекршајног права*, Београд: Пројурис.
45. Кекић, Д., Ђукановић, Д., Стевановић, О., 2012, Имплементација међународно-правних стандарда о употреби полицијских средстава принуде у прописима Републике Србије, стр. 191-206, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.
46. Ђукић, Б., Вујић, Д., 2013, Специфичности кривичног дјела насиља у породици у кривичном законодавству Републике Српске, *Безбједност-Полиција-Грађани*, 9(1-2), стр. 205-221.
47. Ђуровић, Љ., 1988, *Породично право*, Београд: Научна књига.
48. Edwards, S. S. M., 1989, *Policing Domestic Violence: Women, the Law and the State*, London: Sage.
49. Eekelaar, J. M., Katz, S. N. (eds.), *Family Violence: an international and interdisciplinary study*, Toronto: Butterworths.
50. Emsley, C., 2012, Marketing the Brand: Exporting British Police Models 1829-1950, *Policing*, 6(1), pp. 43-54.
51. Felson, B. R., Messner, F. S., Hoskin, W. A., Deane, G., 2002, Reasons for reporting and not reporting domestic violence to the police, *Criminology*, 40(3), pp. 617-648.

52. Felson, B. R., Ackerman, M. J., Gallagher, A. C., 2005, Police intervention and the repeat of domestic assault, *Criminology*, 43(3), pp. 563-588.
53. Felson, M., 2006, *Crime and Nature*, CA: Thousand Oaks, Sage.
54. Филипчић, К., 2008, Положај жртава кривичних дела у законодавству Републике Словеније, *Темида*, 11(3), стр. 47-59.
55. Franko, K. A., 2007, *Globalisation & Crime*, USA: Sage Publications.
56. Fyfe, J., 1993, Good policing, pp. 269-290, in: Fors, B. (ed.), *The socio-economics of crime and justice*, New York: M. E. Sharpe, Armonk.
57. Гајин, С., 2012, *Људска права-Правно системски оквир*, Београд: Правни факултет Универзитета Унион у Београду.
58. Galtung, J., 1969, Violence, Peace, and Peace Research, *Journal of Peace Research*, 6(3), pp. 167-191.
59. Garrett, B., 2001, *The Right to Privacy*, New York: The Rosen Publishing Group.
60. Gavison, R. E., 1980, Privacy and the Limits of Law, *The Yale Law Journal*, 89(3), pp. 421-471.
61. George, M. J., Yarwood, D. J., 2004, *Male Domestic Violence Victims Survey 2001: Main Findings*, <http://www.dewar4research.org/DOCS/mdv.pdf> (10. 10. 2015.)
62. Georginova, T., 2012, Legal Protection of Human Rights with Reference to the Work of Police, pp. 125-140, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, посебно издање 2.
63. Giddens, A., 2007, *Социологија*, Загреб: Накладни завод Глобус.
64. Gil, D., 1978, Societal violence in families, pp. 14-33, in: Eekelaar, J. M., Katz, S. N. (eds.), *Family Violence, an international and interdisciplinary study*, Toronto: Butterworths.
65. Guinchard, C., Buisson, J., 2002, *Procédure pénale*, Paris: Litec Groupe LexisNexis.
66. Голднер-Вуков, М., 1988, *Породица у кризи*, Београд-Загреб: Медицинска књига.
67. Голубовић, З., 1981, *Породица као људска заједница*, Загреб: Напријед.
68. Grozdanić V., Škorić M., Vinja I., 2010, Nasilje u obitelji u svjetlu promjena kaznenog zakona, Zagreb: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17(2), str. 669-698.
69. Harne, L., Radford, J., 2008, *Tackling domestic violence: Theories, policies and practice*, Berkshire, UK: Open University Press.

70. Hasselbacher, L., 2010, State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, And International Legal Minimums of Protection, *Northwestern Journal of International Human Rights*, 8(2), pp. 189-215.
71. Hester, M., Hanmer, J., Coulson, S., Morahan, M., Razak, A., 2003, *Domestic violence: Making it through the criminal justice system*, Sunderland, UK: University of Sunderland, International Centre for the study of Violence and Abuse.
72. Hinds, L., 2009, Public satisfaction with police: the influence of general attitudes and police–citizen encounters, *International Journal of Police Science & Management*, 11(1), pp. 54-66.
73. Hines, D., Brown, J., Dunning, E., 2007, Characteristics of callers to the domestic abuse helpline for men, *Journal of Family Violence*, 22(2), pp. 63-72.
74. Hirschel, D., Hutchison, I. W., 2001, The relative effects of offense, offender, and victim variables on the decision to prosecute domestic violence cases, *Violence Against Women*, 7(1), pp. 46-59.
75. Hertz, O., 1996, On the efficacy of generic performance indicators for police, *The Police Journal*, 69(1), pp. 68-77.
76. Horwitz, H. S., Mitchell, D., LaRussa-Trott, M., Santiago, L., Pearson, J., Skiff, M. D., Cerulli, C., 2011, An Inside View of Police Officers' Experience with Domestic Violence, *Journal of Family Violence*, 26(8), pp. 617-625.
77. Howe, R. B., 2001, Do Parents have Fundamental Rights?, *Journal of Canadian Studies/Revue d'Etudes Canadiennes* 36(3), pp. 61-78.
78. Hoyle, C., 1998, *Negotiating Domestic Violence Polifce*, *Criminal Justice and Victims*, UK: Oxford University Press.
79. Hoyle, C., 2000, *Negotiating Domestic Violence, Police, Criminal Justice and Victims*, UK: Oxford University Press.
80. Hoyle, C., Sandres, A., 2000, Police Response to Domestic Violence, *Brit. Journal Criminology*, 40(1), pp. 14-36.
81. Игњатовић, Ђ., 2009, *Криминологија*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.
82. Игњатовић, Ђ., 2011, Појам и етиологија насилничког криминалитета, *CRIMEN*, 2, стр. 179-211.

83. Игњатовић, Т., 2008, Систем заштите жена жртава насиља у породици у Србији, између државних обавеза и стварности, *Социјална мисао*, 1, стр. 11-23.
84. Игњатовић, Т. (ур.), 2002, *За живот без страха*, Београд: Аутономни женски центар.
85. Игњатовић, Т. 2013, *Последице које има насиље према женама у партнерском односу на децу и одговор јавних служби на овај проблем*, Београд: Аутономни женски центар.
86. Илић, Г., 2012, О положају оштећеног у кривичном поступку, *Анали Правног факултета у Београду*, (60)1, стр. 137-158.
87. Илић, И., 2014, Процесна заштита малолетних жртава злостављања и занемаривања, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 66, стр.343-359.
88. Илић, З., 2003, Државни органи и превенција малолетничке делинквенције на локалном нивоу, стр. 21, у: Радовановић, Д. (ур.) *Стратегија државног реаговања против криминалитета*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања и др. (3. јун).
89. Jackson, J., Bradford, B., Hough, M., Myhill, A., Quinton, P., Tyler, T. R., 2012, Why do people comply with the law? Legitimacy and the influence of legal institutions, *British Journal of Criminology*, 52(6), pp. 1051-1071.
90. Јеличић, И., Лукач, Д., Јањуш, З., 2013, Кривичноправни аспекти насиља у породици у појединим земљама ЕУ, *Безбједност-Полиција-Грађани*, 9(1-2), стр. 221-233.
91. Johnson, L. B., Todd, M., Subramanian, G., 2005, Violence in police families: Work-family spillover, *Journal of Family Violence*, 20(1), pp. 3-12.
92. Јокић, Д., Јокић, М., 2012, Законит рад тужилаштва и полиције у истрази као предуслов остваривања права на правично суђење у кривичном поступку у Босни и Херцеговини, стр. 141-158, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.) *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.
93. Јовановић, С., 2008а, *Кривичноправна заштита од насиља у породици*, докторска дисертација, Београд: Правни факултет Универзитета Унион.
94. Јовановић, С., 2008б, Амерички одговор на насиље у породици, стр. 339-340, у: Чирећ, Ј. (ур.), *Увод у право САД*, Београд: Институт за упоредно право.
95. Јовановић, С., 2010, *Правна заштита од насиља у породици*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.

96. Јовановић, С., Симеуновић-Патић, Б., Мацановић, В., 2012, *Кривичноправни одговор на насиље у породици у Војводини*, Нови Сад: Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова.
97. Јовановић, С., 2013, Захтеви Конвенције Савета Европе о спречавању и сузбијања насиља над женама и насиља у породици, стр. 261-274, у: Крон, Л., Југовић, А. (ур.) *Криминал, државна реакција и хармонизација са европским стандардима*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
98. Јосимовић, С., Милојевић, О., Матић Бошковић, М., 2014, *Унапређен приступ јавног тужоца у заштити жртва породичног насиља*, Београд: Удружење јавних тужилаца.
99. Kalajdziev, G., 2003, *The Police and Human Rights: Handbook for police training*, Скопје: Helsinki Committee for Human Rights of the Republic of Macedonia.
100. Капрара, Ђ. В., Ђервоне, Д., 2003, *Личност – детерминанте, динамика и потенцијали*, Београд: Дерета.
101. Кекић, Д., Ђукановић, Д., Стевановић, О., 2012, Имплементација међународно-правних стандарда о употреби полицијских средстава принуде у прописима Републике Србије, стр. 191-206, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.
102. Комар, М., Кораћ, Р., Поњавић, З., 1996, *Породично право*, Београд: Номос.
103. Константиновић Вилић, С., 1986, *Жене убице*, Ниш: Градина.
104. Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2005, Реаговање полиције на насиље у породици, теоријски оквир и страна искуства, *Темида*, 8(1), стр. 3-11.
105. Константиновић-Вилић, С., Петрушић, Н., 2007, *Насиље у породици. Међународни и домаћи правни оквир женских људских права и родне равноправности. Клиничко образовање*, Ниш: Женски истраживачки центар за едукацију и комуникацију.
106. Костић, М., Мирић, Ф., 2014, Глобализацијске теорије о криминалитету, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, LIII(68), стр. 535-546.
107. Leonard, M., 2004, Children's Views on Children's Right to Work: Reflections from Belfast, *Childhood* 11(1), pp. 45-61.
108. Lester, D., 2001, Suicide, homicide and age dependency ratios, *International Journal of Aging and Human Development*, 4(2), pp. 127-132.

109. Lindgren, M., Николић-Ристановић, В., 2011, *Жртве криминалитета: међународни контекст и ситуација у Србији (Crime Victims: International and Serbian Perspective)*, Београд: ОЕБС Мисија у Србији.
110. Löbmann, R., 2006, New Police Responses to Domestic Violence: The Go-Order in Germany, *Swiss Journal of Psychology*, 65(2), pp. 101-105.
111. Лукић, М., Јовановић, С., 2001, *Друго је породица*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
112. Лукић, М., Јовановић, С., 2003, *Насиље у породици: Нова инкриминација*, Београд: Аутономни женски центар.
113. Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J., Kalliokoski, A., 2001, *Men's violence against women in "equal" Sweden - a prevalence study*, Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
114. Марковић, И., 2008, Правна заштита жртва насиља у породици у Републици Српској, *Темуда*, 11(3), стр. 5-24.
115. Марковић, С., (2012), Проблеми са којима се среће орган унутрашњих послова као странка у прекршајном поступку, *Безбедност*, 3, стр. 294-313.
116. Mastrofski, S. D., 1999, *Policing for people. Ideas in American Policing*, USA: Police Foundation.
117. Машковић, Љ., 2010, *Криминалистичка техника*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
118. Matczak, A., Hatzidimitriadou, E., Lindsay, J., 2011, *Review of Domestic Violence policies in England and Wales*, London: Kingston University and St George's, University of London.
119. Mawby, C. R., Worthington, S., 2002, Marketing the Police – from a Force to a Service, *Journal of Marketing Management*, 18(9-10), pp. 857-876.
120. McBarnet, D., 1983, *Conviction*, London: Macmillan.
121. Михић, Б., 2002, Породично насиље над децом, *Темуда*, 5(3), стр. 51-58.
122. Милановић, В., 2014, The Relevance of Marketing Logic and Marketing Philosophy in The Police as a Citizens', *Безбедност*, 56(2), стр. 50-64.
123. Milanović, M. V., 2015, Internal marketing as one of the factors of efficiency of the police organization, pp. 431-439, in: Đorđević, Đ. (eds.), *Archibald Reiss Days, I*, Belgrade: Academy of criminalistic and police studies (3 - 4 March).

124. Millen, F., Stephens, M., 2012, Police Authorities, Accountability, and Citizenship, *Policing*, 6(3), pp. 261-271.
125. Миливојевић, С., 2002а, Safe Horizon - Служба за помоћ жртвама криминалитета у Њујорку, *Темида*, 5(2), стр. 26-33.
126. Миливојевић, С., 2002б, Притвор у случајевима породичног насиља и његова имплементација у граду Њујорку, *Темида*, 5(3), стр. 22-36.
127. Милић, А., 2001, *Социологија породице*, Београд: Чигоја штампа.
128. Mills, L. G., 1998, Mandatory arrest and prosecution policies for domestic violence: a critical literature review and the case for more research to test victim empowerment approaches, *Criminal Justice and Behavior*, 25(3), pp. 306-318.
129. Милосављевић, Б., 1997, *Наука о полицији*, Београд: Полицијска академија.
130. Милосављевић, Б., 2004, *Грађански надзор над полицијом*, Београд: Центар за мир и развој демократије.
131. Милосављевић, Б., 2004, *Људска права и полиција - стандарди људских права за полицију*, Београд: Центар за мир и развој демократије.
132. Милошевић, Г. (ур.), 2012, *Родна равноправност и родно засновано насиље*, Београд: Криминалистичко полицијска академија.
133. Младеновић, М., 1981, *Породично право*, том први, Београд: Привредна штампа.
134. Мршевић, З., 2014, *Насиље и ми - ка друштву без насиља*, Београд: Институт друштвених наука.
135. Мршевић, З., Јовановић, С., Лукић, М., Игњатовић, Т., 2014, *Годишњи извештај Опсерваторије за праћење насиља према женама*, Београд: Мрежа Жене против насиља и Мрежа за Европски женски лоби.
136. Мрвић Петровић, Н., 2007, *Криза затвора*, Београд: Војноиздавачки завод.
137. Мрвић Петровић, Н., 2014, Поштовање начела *ne bis in idem* при суђењу за сличне прекршаје и кривична дела, *Наука, безбедност, полиција*, 2, стр. 27-39.
138. Мрвић Петровић, Н., 2015, *Кривично право: Посебни део*, Београд: Правни факултет Универзитета Унион, Службени гласник.
139. Muftić, L. R., Bouffard, L. A., Bouffard, J. A., 2007, An exploratory analysis of victim precipitation among men and women arrested for intimate partner violence, *Feminist Criminology*, 2(4), pp. 327-346.

140. Muftić, L., Cruze, J., 2014, The Laws Have Changed, But What About the Police? Policing Domestic Violence in Bosnia and Herzegovina, *Violence Against Women* 20(6), pp. 695-715.
141. Muftić, L., Deljković, I., 2012, Exploring the Overlap Between Offending and Victimization Within Intimate Partner Violence in Bosnia and Herzegovina, *International Criminal Justice Review*, 22(2), pp. 192-212.
142. Murdock, G. P., 1949, *Social structure*, New York: The MacMillan Company.
143. Murphy, K., 2009, Public Satisfaction With Police: The Importance of Procedural Justice and Police Performance in Police-Citizen Encounters, *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 42(2), pp. 159-178.
144. Neidig, P. H., Russell, H. E., Seng, A. F., 1992, Interspousal aggression in law enforcement families: A preliminary investigation, *Police Studies: The International Review of Police Development*, 15(1), pp. 30-38.
145. Nikodinovska-Stefanovska, S., 2012, Regional Human Rights Instruments - the OSCE Human Dimension, pp. 159-175, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.
146. Николић-Ристановић, В., 2000, Насиље над женама и криминалитет жена: преглед резултата досадашњих истраживања, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, 1-2, стр. 107-119.
147. Николић-Ристановић, В. (ур.), 2002, *Породично насиље у Србији*, Београд: Виктимолошко друштво Србије и Прометеј.
148. Николић-Ристановић, В., Докмановић, М., 2006, *Међународни стандарди о насиљу у породици и њихова примена на Западном Балкану*, Београд: Прометеј.
149. Николић-Ристановић, В. (ур.), 2010, *Насиље у породици у Војводини*, Београд: Виктимолошко друштво Србије.
150. Николић-Ристановић, В., 2013, *Праћење примене законских решења о насиљу у породици у Србији: налази пилот истраживања*, Београд: Виктимолошко друштво Србије и UN WOMEN.
151. Nordlicht, S., 1979, Effects of stress on the police officer and family, *New York State Journal of Medicine*, 79(3), pp. 400-401.
152. Оташевић, С. (ур.), 2005, *Насиље у партнерским односима и здравље*, Београд: Аутономни женски центар.

153. Pakes, F., Pakes, S., 2009, *Criminal Psychology*, UK: Cullompton.
154. Pakes, F., Winstone, J., 2007, *Psychology and Crime – Understanding and tackling offending Behaviour*, UK: Cullompton.
155. Пантелић, Н., 2006, Активности полицијских службеника у супротстављању насиљу у породици, *Безбедност*, 48(5), стр. 789-804.
156. Parker, R. N., 1989, Poverty, Subculture of Violence, and Type of Homicide, *Social Forces*, 67(4), pp. 983-1007.
157. Пејовић, М., 1997, *Породица и психопатологија*, Београд: Савремена администрација.
158. Петрић, Н., 2013, Међународни правни стандарди у области насиља у породици и правна заштита жртава у Босни и Херцеговини, *Сварог*, 7(октобар), стр. 89-104.
159. Петровић, В. (ур.), 2013, *Људска права у Србији*, Београд: Београдски центар за људска права.
160. Пљакић, Г., 2013, Поремећаји у социјалном понашању кроз призму теорије еколошких система, *Синтезе*, 2(3), стр. 33-50.
161. Попадић, Д., 2009, *Насиље у школама*, Београд: Институт за психологију.
162. Prosser, W. L., 1964, *Handbook of the Law on Torts*, St. Paul, West Pub. Co.
163. Pupavac, V., 2001, Misanthropy without Borders: The International Children's Rights Regime, *Disasters*, 25(2), pp. 95-112.
164. Qureshi, Sh., 2012, Progressive Development of Women's Human Rights in International Human Right Law and within United Nations System, *Journal of Political Studies*, 19(2), pp. 111-124.
165. Radić, I., Radina, A., 2014, Zaštita od nasilja u obitelji: obiteljskopравни, прекршajноправни и казненоправни аспект, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 51(3), str. 727- 754.
166. Reiss, A. J. Jr, 1971, *The Police and the Public*, New Haven: Yale University Press.
167. Reisig, M. D., Chandek, M. S., 2001, The effects of expectancy disconfirmation on outcome satisfaction in police-citizen encounters, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 24(1), pp. 88-99.
168. Renteln, A. D., 2013, *International human rights*, CA, USA: Universalism versus Relativism, Sage.

169. Robert, C. D., Weisburd, D., Hamilton, E. E., 2010, Preventing repeat incidents of family violence: a randomized field test of a second responder program, *Journal of Experimental Criminology*, 6(4), pp. 397-418.
170. Robnik, S., 2010, Domestic violence against women: When practice creates legislation in Slovenia, pp. 195-220, in: Fábíán, K. (ed.), *Domestic Violence in Postcommunist States: Local Activism, National Policies, and Global Forces Paperback*, Indiana University Press.
171. Rogers, R., Norman H. (eds.), 1986, *The Nordic Family: Perspectives on Family Research*, Sweden: Uppsala University.
172. Reuland, M., Schaefer Morabito, M., Preston, C., Cheney, J., *Police-Community Partnerships to Address Domestic Violence*, U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, <http://ric-zai-inc.com/Publications/cops-p091-pub.pdf> (10. 10. 2015.).
173. Reynaert, D., Bouverne-de-Bie, M., Vandeveldel, S., 2009, A Review of Children's Rights Literature Since the Adoption of the United Nations Convention on the Rights of the Child, *Childhood*, 16(4), pp. 518-534.
174. Ryan, B. J., 2007, What the Police are Supposed to Do: Contrasting Expectations of Community Policing in Serbia, *Policing & Society*, 17(1), pp. 1-20.
175. Scheffer Lindgren, M., Renck, B., Diesen, Ch., 2012, Criminal Justice for Assaulted Women in Sweden – Law versus Practice, *Review of European Studies*, 4(1), pp. 167-178.
176. Semple, D., Smyth, R., 2010, *Oxford Handbook of Psychiatry*, Oxford: Oxford University Press.
177. Shelley, L., The Globalization on Crime, pp. 3-11, in: Natarajan., M. (ed.), 2011, *International Crime and Justice*, New York: Cambridge.
178. Shuler, A. C., (2010), Male Victims of Intimate Partner Violence in the United States: An Examination of the Review of Literature through the Critical Theoretical Perspective, *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 5(1), pp. 163-173.
179. Siegel, L. J., 2010, *Criminology : The Core*, Wadsworth Publishing.
180. Симић, Б., 2009, Савремени концепт полицијског рада у оквиру заједнице, *Безбедност*, LI(3), стр. 157-172.

181. Симић, Б., Никач, Ж., 2012, Контрола полиције у Републици Србији у функцији заштите људских права, стр. 309-320, у: Милошевић, Г., Милашиновић, С. (ур.), *Култура полиса*, год. IX, Посебно издање 2.
182. Симеуновић-Патић, Б., 2012, Фактори родно заснованог насиља, последице виктимизације, потребе и заштита жртава, стр. 89-129, у: Милошевић, Г., (ур.), *Родна равноправност и родно засновано насиље*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
183. Симеуновић-Патић, Б., Јовановић, С., 2013, *Жене жртве убиства у партнерском односу*, Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
184. Симић, И., Трешњев, А., 2005, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, Београд: Службени гласник.
185. Sinha, M., 2012, *Family Violence in Canada: A Statistical Profile 2010*, Statistics Canada.
186. Skogan, W., 2005, Citizen Satisfaction with Police Encounters, *Police Quarterly*, 8(3), pp. 298-321.
187. Skolnick, J., 1966, *Justice Without Trial: Law Enforcement in Democratic Society*, New York: John Wiley and Sons.
188. Smith, B. W., Kenneth, J. N., Frank, J., 2001, Community Policing and the Work Routines of Street-Level Officers, *Criminal Justice Review*, 26(1), pp. 17-37.
189. Smith, D. A., Visher, C. A., 1981, Street-level justice: Situational determinants of police arrest decisions, *Social Problems*, 29(2), pp. 167-177.
190. Spehar, A., 2012, Women's Movements as Agents of Change: The Politics of Policymaking and the Reform of Domestic Violence Laws in Croatia and Slovenia, 1991–2004, *Journal of Women, Politics & Policy*, 33(3), pp. 205-238.
191. Spelman, W. G., Brown, D. K., 1981, *Response time. Calling the police: A replication of the citizen reporting component of the Kansas City Response Time Analysis*, DC: PERF, Washington.
192. Stanley, N., Miller, P., Foster R. H., Thomson, Gill., 2011, Children's Experiences of Domestic Violence: Developing an Integrated Response From Police and Child Protection Services, *Journal of Interpersonal Violence*, 26(12), pp. 2372–2391.
193. Станојловић, Д. Б., 1997, *Породица и васпитање деце*, Београд: Научна књига.

194. Стојановић, З., 2014, Кривичноправни појам насиља, стр. 1-9, у: Коларић, Д. (ур.), *Насиље у Србији – узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том први, Београд: Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“ (21 - 23 октобар).
195. Stephens, B., Sinden, P., 2000, Victims' voices domestic assault victims' perceptions of police demeanor, *Journal of Interpersonal Violence*, 15(5), pp. 534-537.
196. Стевановић, И., 2005, Кривично-правна заштита деце – жртава злостављања и занемаривања у Србији, *Темид*, 8(2), стр. 21-32.
197. Stinson, P. M., Liederbach, J., Freiburger, T. L., 2012, Off-duty and under arrest: A study of crimes perpetuated by off-duty police, *Criminal Justice Policy Review*, 23(2), pp. 139-163.
198. Stinson, P. M., Liederbach, J., 2012, Officer-Involved Domestic Violence, Research in brief, *Police Chief Magazine*, 79(9), pp. 139-163.
199. Стојановић, Д., 2010, Устав Србије од 1888. и људска права, стр. 217-284, у: Фира А., Марковић Р. (ур.), *Два века српске уставности*, Београд: САНУ (11 - 12. март).
200. Stover, S. C., Berkman, M., Desai, R., Marans, S., 2010, The Efficacy of a Police-Advocacy Intervention for Victims of Domestic Violence: 12 Month Follow-Up Data, *Violence Against Women*, 16(4), pp. 410-425.
201. Сучевић, Р., 2002, Законска регулатива обитељског насиља у Хрватској, *Темид*, 5(2), стр. 61-67.
202. Swan, S., Gambone, L., Caldwell, J., Sullivan, T., Snow, D., 2008, A review of research on women's use of violence with male intimate partners, *Violence & Victims*, 23(3), pp. 301-314.
203. Шаљић, Е., Међедовић, Е., Хакић, Е., 2013, Правна заштита жртава у Републици Србији, *Правне теме*, 1(1), стр. 30-42.
204. Шијаковић, И., 2008, *Социологија*, Бања Лука: Економски факултет.
205. Шкулић, М., 2009, Основни елементи нормативне конструкције кривичног дела насиља у породици –нека спорна питања и дилеме, стр. 10-22, у: Шкулић, М. (ур.) *Насиље у породици*, Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије.
206. Шкулић, М., 2013, Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка, *CRIMEN*, IV(2), стр. 176-234.

207. Thompson, K., 1998, *Moral panics*, London: Routledge.
208. Требјешанин, Ж., 1991, *Представа о детету у српској култури*, Београд: Српска књижевна задруга.
209. Трешњев, А., 2013, *Збирка судских одлука из кривичноправне материје*, Београд: Службени гласник.
210. Turković, K., 2007, Kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži, str. 211-213, u: Novoselec P. (ur.), *Posebni dio kaznenog prava*, prvo izdanje, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
211. Tyler, R. T., Folger, R., 1980, Distributional and Procedural Aspects of Satisfaction With Citizen-Police Encounters, *Basic and Applied Social Psychology*, 1(4), pp. 281-292.
212. Вучковић-Шаховић, Н., 2000, *Права детета и међународно право*, Београд: Југословенски центар за права детета.
213. Zavala, E., 2013, Testing the Link Between Child Maltreatment and Family Violence Among Police Officers, *Crime & Delinquency*, 59(3), pp. 468-483.
214. Zimmer, M., 2015, Privacy Law and Policy, pp. 1-11, in: Mansel, R. (ed.) *The International Encyclopedia of Digital Communication and Society*, Wiley-Blackwell.
215. Зоглин, К., 2002, Корисне мере за кривично гоњење случајева насиља у породици: неке идеје из САД, *Темид*, 5(2), стр. 67-71.
216. Жарковић, М., Бјеловук, И., Нешић, Л., 2010, Научни докази и улога вештака у кривичном поступку – европски стандарди квалитета, стр. 235-244, у: Никач, Ж., (ур.), *Сузбијање криминала и европске интеграције*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“ (22 - 24 јун).
217. Žarković, M., Kesić, T., Garotić, S., 2011, Process and outprocess witness protection measures in criminal proceedings, pp. 443-452, in: Milošević, G. (eds.), *International scientific conference Archibald Reis Days* Belgrade: Academy of Criminalistic and Police Studies (3 - 5 March).
218. Жарковић, М., Шурлан, Т., Киурски, Ј., Матић, М., Јосимовић, С., 2012, *Ка бољој заштити жртава насиља у породици одговор правосуђа*, Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије.
219. Жарковић, М., 2012, Родно засновано насиље и поступање полицијских службеника, стр. 137–143, у: Милошевић, Г., (ур.), *Родна равноправност и родно засновано насиље*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија.

220. Жарковић, М., Бјеловук, И., Кесић, Т., 2012, *Криминалистичко поступање на месту догађаја и кредибилитет научних доказа*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
221. Жарковић, М., Ивановић, З., 2013, *Криминалистичка тактика*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
222. Жарковић, М., Кесић, Т., Бјеловук, И., 2014, Специфичност криминалистичког и кривично-процесног поступања у случајевима насиља у породици, стр. 82-97, у: Милошевић, Г. (ур.) *Насиље у Србији: узроци, облици, последице и друштвене реакције*, том I, Београд: Криминалистичко-полицијска академија (21 - 23. октобар).
223. Warren, S. D., Brandeis, L. D., (1890), The Right to Privacy, *Harvard Law Review*, (6)5 http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/articles/privacy/Privacy_brand_warr2.html (25. 9. 2015.).
224. Westin, A., 1967, *Privacy and Freedom*, New York: Atheneum.
225. Westin, A., 2003, Social and Political dimensions of Privacy, *Journal of Social*, 59(2), pp. 431-453.
226. Wilson, S., Jasinski, J., 2004, Public satisfaction with the police in domestic violence cases: The importance of arrest, expectations, and involuntary contact, *American Journal of Criminal Justice*, 28(2), pp. 235-254.
227. Winslow, R., Winslow, V., 2010, The Globalization of crime, pp. 245-269, in: Turner, B. S. (ed.), *The Routledge International Handbook of Globalization Studies*, Routledge.
228. Woodhead, M., 1999, Reconstructing Developmental Psychology – Some First steps. *Children & Society*, 13(1), pp. 3-19.
229. Wolf, E. M., Ly, U., Hobart, A. M., Kernic, A. M., 2003, Barriers to Seeking Police Help for Intimate Partner Violence, *Journal of Family Violence*, 18(2), pp. 121-129.
230. Young, J., 1971, *The Drugtakers: The Social Meaning of Drug Use*, London: MacGibbon and Kee.

II Стручни прилози:

1. Билтен окружног суда у Београду, 2006, бр. 74.
2. *Едукација полицијских службеника: кључ за наставак развоја полиције у заједници*, 2011, Београд: Београдски центар за безбедносну политику.

3. *Фемцид – убиства жена у Србији, квантитативно-нарративни извештај 2014. година*, 2015, Београд: Мрежа „Жене против насиља“.
4. *Implementacija hrvatskog zakonodavstva vezanog za partnersko nasilje*, 2012, Izvještaj o ljudskim pravima, Zagreb: Autonomna ženska kuća.
5. *Информација о спровођењу стратегије за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у АП Војводина за период од 2008. до 2012. године*, 2009, Влада АП Војводине.
6. *Men’s Violence against Women in Intimate Relationships, An account of the situation in Sweden*, 19 April 2004, Amnesty International’s global campaign „Stop violence against women“.
7. *Посебан извештај заштитника грађана о примени општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља*, 2014, Република Србија Заштитник грађана.
8. Правни портал, *Кривичноправна заштита од насиља у породици-закон и судска пракса* <http://www.pravniportal.com/nasilje-u-porodici-praksa/> (4. 10. 2015.)
9. *Pregled zakonodavstva i mjera javnih politika suzbijanja nasilja u obitelji u Hrvatskoj*, 2010, Hrvatska: Program ujedinjenih naroda za razvoj.
10. Радосављевић, М., 2010, Како против породичног насиља, Имамо мобилни тим, *Политика*, 30. Март.
11. Радовановић, С., *Међусобни однос тужилаштва и других државних органа као фактор ефикасности поступања у кривичним стварима*, Билтен правне праксе, 2, Републичко јавно тужилаштво.
12. *Реформа полиције у Србији ка стварању савремене и одговорне полицијске службе*, 2004, Београд: ОЕБС Мисија у Србији и Црној Гори.
13. *Ромкиње проговарају*, 2013, Београд: Бибија, Ромски женски центар.
14. *Синтетизовани извештај о раду центара за социјални рад у Србији за 2012. годину*, 2013, Београд: Републички завод за социјалну заштиту.
15. *Статистика правосуђа*, Саопштење бр. 199, Год. LXIII, 15. 07. 2013, Београд: Републички завод за статистику.
16. *Став грађана према полицији, истраживање јавног мњења*, 2012, Београд: ОЕБС у Србији.

17. Вукотић, М., Заштита на првом месту, *Правда у транзицији*, 16, [http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/\(CASOPIS\)/SRP/SRP16/2419.pdf](http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/(CASOPIS)/SRP/SRP16/2419.pdf) (5. 1. 2016.)
18. *Заштита детета од злостављања*, 2001, Приручник за центре за социјални рад и друге службе у локалној заједници, Београд: Југословенски центар за права детета.
19. *Мишљење о утицају ратификације Конвенције Савета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и насиља у породици на законске прописе у Црној Гори*, 2014, Варшава: OSCE - Office for Democratic Institutions and Human Rights.
20. *Спречавање и сузбијање насиља у породици у Републици Српској*, 2009, Приручник за поступање субјеката заштите, Гендер центар Владе РС.
21. *Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, Zapažanja o primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u praksi nadležnih institucija*, 2009, OSCE.
22. *The CAADA MARAC Guide – From Principles to Practice*, 2009, UK: Home Office.

III Веб адресе:

1. Аутономни женски центар (<http://www.womenngo.org.rs>)
2. Виктимолошко друштво Србије (<http://www.vds.org.rs>)

IV Интерне евиденције:

1. Евиденција МУП-а Републике Србије о кривичним делима против брака и породице извршених на територији Републике Србије од 2002. до 2005. године.
2. Евиденција МУП-а Републике Србије о кривичним делима против брака и породице извршених на територији Републике Србије од 2006. до јуна 2014. године.

V Закони и остали документи:

Република Србија:

1. Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/2006.
2. Породични закон Републике Србије, „Службени гласник РС”, бр. 18/2005 и 72/2011. – др. закон и 6/2015.

3. Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/2013 и 108/2014.
4. Законик о кривичном поступку Републике Србије, „Службени лист СРЈ“, бр. 70/01 и 68/02, „Службени гласник РС“, бр. 58/04, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09, 76/10, 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/2014.
5. Закон о полицији Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 6/2016.
6. Закон о јавном реду и миру Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 6/2016.
7. Закон о оружју и муницији Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 20/2015.
8. Закон о прекршајима Републике Србије, „Службени гласник РС“, бр. 65/2013 и 13/2016.
9. Закон о забрани дискриминације Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 22/2009.
10. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 85/2005.
11. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, „Службени гласник РС“, број 32/2013.
12. Преднацрт: Закон о спречавању насиља у породици, 2016, Министарство правде Републике Србије, <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php> (24. 04. 2016.)
13. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, број 9/2003.
14. Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 7/1971.
15. Закон о ратификацији Међународног пакта о економским, социјалним и културним правима, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 7/1971.
16. Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, “Службени лист СФРЈ - Међународни уговори”, број 11/81.
17. Закон о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена, „Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, број 13/2002.
18. Закон о потврђивању Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, „Службени лист СРЈ - Међународни уговори“, бр. 6/2001.

19. Закон о ратификацији Конвенције УН о правима детета, „Службени лист СФРЈ – додатак: Међународни уговори”, број 15/90 и „Службени лист СРЈ – додатак: Међународни уговори”, бр. 4/96 и 2/97.
20. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, „Службени гласник РС - међународни уговори“, бр. 1/2010.
21. Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, „Службени гласник РС - Међународни уговори“, број 12/2013.
22. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, измењене у складу са протоколом број 11, протокола уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, протокола број 4 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода којим се обезбеђују извесна права и слободе који нису укључени у конвенцију и први протокол уз њу, протокола број 6 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне, протокола број 7 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода, протокола број 12 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода и протокола број 13 уз конвенцију за заштиту људских права и основних слобода о укидању смртне казне у свим околностима, „Службени гласник СЦГ - Мународни уговори“, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр.).
23. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, „Службени лист СЦГ – Међународни уговори“, бр. 9/2003, 5/2005, 7/2005- исправка, „Службени лист РС“ – Међународни уговори“, број 12/2010.
24. *Национални план акције за децу*, 2004, Савет за права детета Владе Републике Србије, Београд.
25. *Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља Републике Србије*, „Службени гласник РС“, број 122/08.
26. *Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности 2009-2015*, „Службени гласник РС“, број 15/09.
27. *Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима*, „Службени гласник РС“, број 027/2011.

28. *Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима*, Управа за родну равноправност, 2012, Београд: Министарство рада и социјалне политике Републике Србије.
29. *Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања*, 2005, Београд: Влада Републике Србије.
30. *Посебан протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима*, 2013, МУП Републике Србије.
31. *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, 2006, МУП Републике Србије.
32. *Посебни протокол о поступању полицијских службеника у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, 2012, МУП Републике Србије.
33. *Посебни протокол за заштиту деце у установама социјалне заштите од злостављања и занемаривања*, 2006, Министарство рада, запошљавања и социјалне политике Републике Србије.
34. *Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама*, 2007, Министарство просвете Републике Србије.
35. *Посебни протокол о поступању правосудних органа у заштити малолетних лица од злостављања и занемаривања*, 2009, Министарство правде Републике Србије.
36. *Посебни протокол система здравствене заштите за заштиту деце од злостављања и занемаривања*, 2009, Министарство здравља Републике Србије.
37. *Посебан протокол о поступању центара за социјални рад-органа старатељства у случајевима насиља у породици и женама у партнерским односима*, 2013, Министарство рада запошљавања и социјалне политике Републике Србије.
38. *Посебни протокол за правосуђе у случајевима насиља над женама у породици и партнерским односима*, 2014, Министарство правде и државне управе Републике Србије.
39. *Посебан протокол Министарства здравља за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу*, 2011, Министарство здравља Републике Србије.
40. *Упутство о поступању полицијских службеника према малолетним и млађим пунолетним лицима*, 2006, МУП Републике Србије.

41. *Упутство о начину рада организационих јединица на сузбијању криминалитета*, СТ 01 бр. 1426/02 од 8. марта 2002.
42. *Правилник о евиденцији и документацији о правоснажним одлукама судова о заштити због дискриминације полова*, „Службени гласник РС“, број 98/2010.
43. *Стратегија комуникације Министарства унутрашњих послова Републике Србије за период 2010-2012*, 2009, МУП Републике Србије.
44. *Стратегија развоја МУП-а 2011-2016*, 2010, МУП Републике Србије.
45. *Стратегија полиције у заједници*, „Службени гласник РС“, број 43/13.
46. *Кодекс полицијске етике*, „Службени гласник РС“, број 92/2006.

САД:

1. *State Protection Order Laws*, 2005, National Network to End Domestic Violence.
2. *Domestic Violence: Protective Orders and the Role of Police Enforcement*, June, 2007, American Civil Liberties Union.
3. *Violence Against Women Act – VAWA*, 2013, National Network to end Domestic Violence.

Канада:

1. *Victims of Family Violence Act*, RSPEI 1988, с V-3.2, Prince Edward Island.
2. *The Victims of Domestic Violence Act*, SS 1994, с V-6.02, Saskatchewan.
3. *The Domestic Violence and Stalking Act*, September 30, 1999, Manitoba.
4. *Protection Against Family Violence Act*, RSA 2000, с P-27, Alberta.
5. *Family Violence Prevention Act*, RSY 2002, с 84, Yucon.
6. *Protection Against Family Violence Act*, SNWT 2003, с. 24, Northwest Territories.
7. *Family Violence Protection Act*, SNL 2005, с F-3.1, Newfoundland and Labrador.
8. *Family Violence Protection Act*, 2006 c40 s7; 2009 c16 s9; 2012 c9; 2013 cA-3.1 s86, Department of Justice Government of Newfoundland Labrador.
9. *Family Violence Laws*, Government of Canada, Department of Justice, <http://www.justice.gc.ca/eng/cj-jp/fv-vf/laws-lois.html> (13. 4. 2016.).

Аустрија:

1. *Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie*, BGBl. I Nr. 759/1996.

Велика Британија:

1. *Criminal Justice and Public Order Act*, с. 33, 1994.
2. *Criminal Procedure (Scotland) Act*, с. 46, 1995.
3. *Criminal Law (Consolidation) (Scotland) Act*, с. 39, 1995.
4. *Family Law Act*, с. 27, 1996.
5. *Protection from Harassment Act*, с. 40, 1997.
6. *Domestic violence*, House of Commons Library, SN/HA/6337 (23 December 2013).

Немачка:

1. *Criminal Code*, Strafgesetzbuch, StGB, 1998, last amended by Article 3 of the Law of 2 October 2009, Federal Law Gazette I p. 3214.

Шведска:

1. *Violence against Women in Sweden - Fact Sheet*, 1998, Ministry of Labor, Ministry of Justice, Ministry of Health and Social Affairs.

Република Хрватска:

1. *Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona Republike Hrvatske*, „Narodne novine“, br. 50/00, 129/00.
2. *Kazneni zakon Republike Hrvatske*, „Narodne novine“, br. 125/2011, 144/2012, 56/15, 61/15.
3. *Kazneni zakon Republike Hrvatske*, „Narodne novine“, br. 125/2011, 144/2012.
4. *Zakon o kaznenom postupku Republike Hrvatske*, „Narodne novine“, br. 58/02.
5. *Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji Republike Hrvatske*, „Narodne novine“, br. 137/09, 14/10, 60/10.
6. *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje 2008-2010*, „Narodne novine“, broj 126/07.
7. *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje 2011-2016*, „Narodne novine“, broj 20/11.
8. *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*, 2004, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Република Словенија:

1. Kazenski zakonik Republike Slovenije – KZ-1, „Uradni list RS“, št. 55/08.
2. Popravek Kazenskega zakonika Republike Slovenije – KZ-1, „Uradni list RS“, št. 66/08.
3. Zakon o policiji Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 110/2003.
4. Zakon o policiji Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 107/2006.
5. Zakon o preprečevanju nasilja v družini, Republike Slovenije, „Uradni list RS“, št. 16/08.
6. *Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja nasilja v družini 2009–2014*, „Uradni list“, št. 41/2009.
7. *Pravilnik o sodelovanju policije z drugimi organi in organizacijami pri odkrivanju in preprečevanju nasilja v družini*, „Uradni list RS“, št. 25/2010.

Федерација Босне и Херцеговине:

1. Porođični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine FBiH“, broj 35/05.
2. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 302/04, 18/05, 42/10, 42/11.
3. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine FBiH“, br. 35/03, Ispravke, izmjene i dopune br. 37/03, 56/03, 78/04, 28/05 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10.
4. Zakon o zaštiti nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine FBiH“, br. 22/05, 51/06, 28/13.

Република Српска:

1. Породични закон Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 54/02.
2. Кривични закон Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 49/03.
3. Закон о измјенама и допунама кривичног закона Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 108/04.
4. Закон о измјенама Кривичног закона Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 37/06.
5. Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 73/10.

6. Закон о измјенама и допуни Кривичног закона Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 1/12.
7. Закон о измјенама и допуни Кривичног закона Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 67/13.
8. Законик о кривичном поступку Републике Српске, „Службени гласник РС“, бр. 29/07, 68/07.
9. Закон о заштити од насиља у породици Републике Српске, „Службени гласник РС“, бр. 118/05, 17/08.
10. Закон о заштити од насиља у породици Републике Српске, „Службени гласник РС“, број 102/12.
11. *Правилник о начину спровођења заштитних мјера које су у надлежности Министарства унутрашњих послова*, „Службени гласник РС“, број 26/06.
12. *Правилник о начину спровођења заштитне мјере обавезног лијечења зависности од алкохола и опојних дрога*, „Службени гласник РС“, број 97/06.
13. *Правилник о начину и мјесту спровођења заштитне мјере обавезног психосоцијалног третмана*, „Службени гласник РС“, број 97/06.
14. *Правилник о начину и мјесту спровођења заштитне мјере обезбјеђења заштите жртве насиља у породици*, „Службени гласник РС“, број 97/06.

Република Црна Гора:

1. Породични закон Републике Црне Горе, „Службени лист РЦГ“, број 1/07.
2. Кривични законик Републике Црне Горе, „Службени лист РЦГ“, број 70/03 и 13/04.
3. Кривични законик Републике Црне Горе, „Службени лист РЦГ“, бр. 70/03, 13/04, 47/06, 40/08 25/10 32/11.
4. Закон о заштити од насиља у породици Републике Црне Горе, „Службени лист РЦГ“, број 46/2010.
5. Закон о измјенама и допунама Закона којима су прописане новчане казне за прекршаје, „Службени лист РЦГ“, број 40/2011.
6. *Протокол о поступању, превенцији, и заштити од насиља у породици, Процедуре и институционална сарадња у вези с породичним насиљем и насиљем над женама*, 2011, Подгорица: Програм за родну равноправност ИПА.

БЈР Македонија:

1. Закон за измени и дополнувања на Кривичниот законик на Република Македонија, „Службен весник на Република Македонија, број 19/04.
2. Закон за семејството на Република Македонија, „Службен весник на Република Македонија, бр. 80/92, 9/96.
3. Закон за семејството на Република Македонија, „Службен весник на Република Македонија”, бр. 80/92, 9/96, 38/04.
4. *Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015*, 2012, Министерство за труд и социјална политика Република Македонија.
5. *Заеднички протокол за постапување во случај на семејно насилство*, 2010, Влада на Република Македонија.

Уједињене нации:

1. UN, *Universal Declaration on Human Rights*, GA/RES/217 (III), U.N. Doc A/810 at 71 (10 December 1948).
2. UN, *Declaration of the Rights of the Child*, Adopted by UN General Assembly Resolution 1386 (XIV) (10 December 1959).
3. UN, *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women – CEDAW* (18 December 1979).
4. UN, *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, General Assembly A/RES/40/34 (29 November 1985).
5. UN, *Convention on the Rights of the Child in 1989*, by General Assembly Resolution 44/25 (20 November 1989).
6. UN, *Declaration on the Survival, Protection and Development of Children and a Plan of Action for implementing the Declaration in the 1990s* (30 September 1990).
7. UN, *Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials of 1990*, VIII UN Congress, Havana (27. August – 7 September 1990).
8. UN, *10 Basic Human Right Standards for Law Enfocement Officials UN*, 1998, AI index POL (30. April 1998).
9. UN, *General Recommendation no. 19* (1992), Violence against Women, U.N. doc. A/47/38.

10. UN, General Assembly, *Declaration on the Elimination of Violence against Women*, A/RES/48/104 (20. December 1993).
11. UN, Fourth World Conference on Women, Beijing, China - September 1995, *Action for Equality, Development and Peace, Beijing Declaration and Platform for Action*, 1995, U.N. doc. A/CONF.177/20. (14 – 15 September 1995).
12. UN, Commission on Human Rights – *A framework for model legislation on domestic violence*, U.N. doc. E/CN.4/1996/53/Add.2 (2 February 1996).
13. UN, *Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women* U.N. doc. A/RES/54/4 (15 October 1999).
14. UN, United Nations Millenium Declaration, U.N. doc. 55/2 (6 - 8 September 2000).
15. UN, *Elimination of violence against women*, Commission on human rights Resolution 2003/45, E/CN.4/2003/L.11/Add.4.
16. *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law – GA Res. 60/147, Annex 2005.*
17. UN, Commission on Human Rights, *Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, Its Causes and Consequences on the Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence against Women*, E/CN.4/2006/61 (20 January 2006).
18. UN, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities* and its Optional Protocol U.N. Doc. A/RES/61/106 (13 December 2006).
19. UN, *Code of Conduct for law enforcement officials*, The General Assembly, U.N. doc. 34/169 (17. December 1979).
20. UN, *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, New York: Criminal Justice Handbook Series United Nations.
21. UN, *Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence Against Women in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*, UN General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly, A/RES/65/228 (31. March 2011.).
22. UN, *Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*, UN, General Assembly, A/C.3/69/L.5 (25 September 2014.).

23. UN, *Introducing The United Nations Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Children in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*, 2015.

Савет Европе:

1. Council of Europe, *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* CETS No. 005, as amended by Protocol No. 11, Rome (4 November 1950).
2. Council of Europe, *Recommendation R (85) 4 on Violence in the Family* (26 March 1985).
3. Council of Europe, *Recommendation No. R(87) 21 on Assistance to Victims and the prevention of victimisation* (17 September 1987).
4. Council of Europe, Parliamentary Assembly, *Resolution 690 (1979) on the Declaration on the Police* (8 May 1979).
5. Council of Europe, *Recommendation No. R (85) 11 on the Position of the Victim in the Framework of Criminal Law and Procedure* (28 June 1985).
6. Council of Europe, *Recommendation No. R (90) 2 on Social Measures concerning Violence within the Family* (15 January 1990).
7. Council of Europe, *Recommendation Rec(2001)10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics at Article I.1.* (19 September 2001).
8. Council of Europe, *Recommendation No. R(2006) 8 on Assistance to Crime Victims* (14 June 2006).
9. Council of Europe, *Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse* CETS No 201 (25 October 2007).
10. Council of the Europe, "Children who witness domestic violence", *Parliamentary Assembly Recommendation 1905* (12 March 2010).
11. Council of Europe, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* CETS No.: 210, Istanbul (11 May 2011).

Европска унија:

1. European Parliament *Resolution on Violence against Women*, Doc. A2-44/86, Official Journal of the European Communities, vol. 29, no. C. 176, 23, 25-26 (14 July 1986).

2. European Parliament, *Resolution on the need to establish a European Union wide campaign for zero tolerance of violence against women* (A4-0250/1997).
3. European Parliament, *Resolution of 26 Nov. 2009 on elimination of violence against women*, Doc. P7_TA(2009)0098 (26 November 2009).
4. European Parliament, *Say NO to Violence against Women declaration*, European Union, (21 April 2009).
5. European Parliament, *Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council* (of 25 October 2012) *establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA*.
6. European Commission, *Towards a Community Framework Strategy on Gender Equality (2001-2005)*, Doc. COM(2000) 335 (7 June 2000).
7. European Commission, *A Roadmap for Equality between Women and Men (2006-2010)*, Doc. SEC(2006) 275 (3 March 2006).
8. European Commission, *Action Plan Implementing the Stockholm Programme*, Doc. COM(2010) 171 (20 April 2010).
9. European Commission, *Strategy for Equality between Women and Men (2010-2015)*, Doc. SEC(2010) 1079 (21 September 2010).
10. European Council, *The Stockholm Programme*, Doc. 2010/C 115/01, Official Journal C 115/1 (4 May 2010).
11. European Union, *Declaration on Article 8 of the Treaty on the Functioning of the European Union*, Official Journal 306 (17 December 2007).
12. Council of the European Union, *Council conclusions on the Eradication of Violence Against Women in the European Union* (8 March 2010).
13. Council of the European Union, *European Union Handbook of best police practices on tackling violence against women*, Brussels (2010).
14. Council Framework Decision of 15 March 2001 *on the standing of victims in criminal proceedings*: 22/03/2001 - 32001F0220, no. 82.

Европски суд за људска права:

1. EctHR, *Johnston and Others v. Ireland*, No 9697/82, Judgment of 18 December 1986.
2. EctHR, *Keegan v. Ireland*, No 16969/90, Judgment of 26 May 1994.

3. EctHR, *Kroon and Others v. the Netherlands*, No 18535/91, Judgment of 27 October 1994.
4. EctHR, *Opuz v. Turkey*, No 33401/02, Judgment of 9 June 2009.
5. EctHR, *E.S. and Others v. Slovakia*, No. 8227/04, Judgment of 15 December 2009.
6. EctHR, *A v Croatia*, No. 55164/08, Judgment of 14 October 2010.

Организација за европску безбедност и сарадњу:

1. OSCE, *Charter for European Security*, 1999, Istanbul.
2. OSCE, *Commitments Relating to Human Rights Education and Training*, 2004, Viena: OSCE.
3. OSCE, *Guidebook for Democratic Policing*, 2008.

Међународна асоцијација шефова полиције:

1. The International Association of Chiefs of Police, *Handbook on effective police responses to violence against women*, 2010, Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.
2. The International Association of Chiefs of Police, *Domestic Violence by Police Officers, Concepts and Issues Paper*, July 2003, Police Response to Violence Against Women Project, The IACP National Law Enforcement Policy Center.

ПРИЛОЗИ:

Приказ 1 - 1. део: Полна и старосна структура пријављених лица за к.д. насиља у породици у периоду 2002 - 2007. година на територији АП Војводина

узраст/пол	2002.		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 14												
14-15			2		2		2		2		2	1
16-17		1	1				1		3		2	
18-20			3	1	7		7		8		14	2
21-30	11		24	2	34		61	1	87	6	106	6
31-40	9		36	3	41	3	106	7	126	7	146	7
41-50	17		43		59		115	6	133	9	170	9
51-60	10	1	20	1	24	2	45	3	80	3	110	6
Преко 60	4		12		9	1	15	1	27	2	43	3
Укупно:	51	2	141	7	176	6	352	18	466	27	593	34
	53		148		182		370		493		627	

Приказ 1 - 2. део: Полна и старосна структура пријављених лица за к.д. насиља у породици у периоду 2008 - 2012. година на територији АП Војводина

узраст/пол	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.		УКУПНО	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 14	1			1	1						2	1
14-15	2	1	3	4	3	1	5		10		33	7
16-17	2	1	14		15		4		13	3	55	5
18-20	7	1	15	1	22	1	27	1	27	3	137	10
21-30	117	10	170	17	162	19	149	10	155	13	1076	84
31-40	159	14	203	16	247	19	214	17	251	22	1538	115
41-50	192	13	211	14	248	16	216	17	215	13	1619	97
51-60	108	3	145	7	170	11	151	12	151	9	1014	58
Преко 60	54	6	62	7	53	6	65	3	79	3	423	32
Укупно:	642	49	823	67	921	73	831	60	901	66	5.897	409
	691		890		994		891		967		6.306	

Приказ 2 - 1. део: Полна и старосна структура пријављених лица за к.д. насиља у породици у периоду 2002 - 2007. година на територији Београда

узраст/пол	2002.		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 14							1					
14-15			3		2		1		2			1
16-17	1		1		2	1	3		1		3	
18-20		1	8	1	9	1	5		5		5	1
21-30	5		31	4	52	5	62	1	67	4	104	5
31-40	3		45	4	55	4	77		87	4	144	3
41-50	13		55	2	66	1	97	1	90	2	140	7
51-60	3		21		29		27		61	2	86	5
Преко 60			6		6		24		15		29	3
Укупно:	25	1	170	11	221	12	297	2	328	12	511	25
	26		181		233		299		340		536	

Приказ 2 - 2. део: Полна и старосна структура пријављених лица за к.д. насиља у породици у периоду 2008 - 2012. година на територији Београда

узраст/пол	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.		УКУПНО	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 14	1										2	0
14-15	3		8		3		3		3		28	1
16-17	10	1	6		6	2	4		1	1	38	5
18-20	10		18	1	16		9		14	2	99	7
21-30	103	4	132	5	125	8	113	10	87	6	881	52
31-40	172	16	151	18	180	13	167	6	194	11	1275	79
41-50	200	3	184	11	183	11	157	5	156	7	1341	50
51-60	132	7	126	8	135	15	108	2	102	7	830	46
Преко 60	61	2	40	5	52	2	44		57	2	334	14
Укупно:	692	33	665	48	700	51	605	23	614	36	4.828	254
	725		713		751		628		650		5.082	

**Приказ 3 - 1. део: Полна и старосна структура жртава к.д. насиља у породици у
периоду 2002 - 2007. година на територији АП Војводина**

узраст/пол	2002.		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 6	1		1	2	1	2	8	4	4	3	6	3
7-11	3	1	3	3	5	9	13	9	8	11	11	11
12-14	2		3	3	4	2	4	7	6	8	9	11
15-17			3	5	5	4	2	14	9	11	10	11
18-20		1		6		8	7	19	5	13	3	13
21-30	2	9	4	16	3	19	6	50	8	83	20	101
31-40		6	1	27	3	26	5	90	5	100	13	118
41-50		15	3	43	4	47	4	77	7	99	15	126
51-60	3	4	4	17	5	22	13	39	18	68	24	93
Преко 60	2	6	8	18	7	24	15	38	14	47	29	63
укупно	13	42	30	140	37	163	77	347	84	443	140	550
	55		170		200		424		527		690	

**Приказ 3 - 2. део: Полна и старосна структура жртава к.д. насиља у породици у
периоду 2008-2012. година на територији АП Војводина**

узраст/пол	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.		УКУПНО	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 6	6	9	8	5	9	15	11	8	10	6	65	57
7-11	9	13	11	14	22	19	13	14	20	13	118	117
12-14	10	10	8	14	8	19	12	12	14	18	80	104
15-17	12	17	7	29	17	21	20	16	12	30	97	158
18-20	6	23	7	23	9	27	14	26	6	33	57	192
21-30	15	102	30	124	29	145	27	143	31	153	175	945
31-40	16	135	22	192	19	217	18	206	24	214	126	1331
41-50	21	134	38	183	34	197	29	144	24	168	179	1233
51-60	30	90	35	108	40	128	33	124	52	126	257	819
Преко 60	25	84	38	86	48	99	39	90	43	93	268	648
укупно	150	617	204	778	235	887	216	783	236	854	1.422	5.604
	767		982		1.122		999		1.090		7.026	

**Приказ 4 - 1. део: Полна и старосна структура жртава к.д. насиља у породици у
периоду 2002 - 2007. година на територији Београда**

узраст/пол	2002.		2003.		2004.		2005.		2006.		2007.	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 6	1	2	4	5	7	4	1	3	2	1	1	2
7-11		1	3	4	8	2	4	4	10	4	1	4
12-14	1	1	5	8	2	7	5	2	1	2	7	4
15-17	1	1	2	7	1	4	2	3	3	10	4	10
18-20			1	4	1	8	3	7	4	12	4	17
21-30		4	3	19	1	43	2	66	3	62	14	96
31-40		3	3	43	3	50	2	78	3	72	10	130
41-50		12	8	38	4	46	3	66	2	82	7	127
51-60	1	1	7	19	6	31	7	34	15	55	15	70
Преко 60			9	16	17	19	11	24	14	21	15	57
Укупно:	4	25	45	163	50	214	40	287	57	321	78	517
	29		208		264		327		378		595	

**Приказ 4 - 2. део: Полна и старосна структура жртава к.д. насиља у породици у
периоду 2008 - 2012. година на територији Београда**

узраст/пол	2008.		2009.		2010.		2011.		2012.		УКУПНО	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
до 6	6	2	5	4	2	2		2	6	5	35	32
7-11	9	4	5	3	5	9	7	3	5	7	57	45
12-14	4	9	8	5	5	14	11	5	4	7	53	64
15-17	10	17	8	12	9	24	11	9	9	8	60	105
18-20	4	21	6	31	7	20	7	15	5	10	42	145
21-30	17	108	17	103	28	118	16	91	18	103	119	813
31-40	7	177	6	163	13	152	11	150	13	153	71	1171
41-50	6	158	13	149	24	163	13	118	11	106	91	1065
51-60	24	113	32	103	36	111	28	114	28	99	199	750
Преко 60	19	82	30	84	38	83	41	50	34	94	228	530
Укупно:	106	691	130	657	167	696	145	557	133	592	955	4.720
	797		787		863		702		725		5.675	

Приказ 5: Укупан број к.д. насиља у породици по месту извршења у АП Војводина у периоду 2002 - 2012. година

година	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	Ук.
простор												
Затвор.	29	103	123	269	310	392	409	448	491	450	804	3.828
Отворен	23	52	57	116	195	268	309	490	564	492	246	2.812
Прев. ср.	1				1			1		2	4	9
Остало						1	2	1	1	1	1	7
Укупно	53	155	180	385	506	661	720	940	1.056	945	1.055	6.656

Приказ 6: Укупан број к.д. насиља у породици по месту извршења у Београду у периоду 2002 - 2012. година

година	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	Укупно
простор												
Затворен	19	135	189	214	251	386	469	427	473	362	598	3.523
Отворен	9	69	128	115	119	200	312	352	359	315	89	2.067
Прев. ср.								1	2	1	6	10
Остало												
Укупно	28	204	317	329	370	586	781	780	834	678	693	5.600